T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYAL DIŞLANMA VE SUÇ İLİŞKİSİ

Mustafa ÖZATA

Danışman

Prof. Dr. Faruk SAPANCALI

İZMİR – 2016

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Sosyal Dışlanma ve Suç İlişkisi” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

..../..../.....

Mustafa ÖZATA

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Sosyal Dışlanma ve Suç İlişkisi

Mustafa ÖZATA

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Programı

Dışlanma kavramı Fransa'da, 1960'lı yıllarda yoksulların toplumdan dışlandığı yönündeki söylemle tartışmaların odağı haline gelmiştir. Rene Lenoir'in, Fransa'da sosyal korumanın dışında kalan ve toplam nüfusun yüzde onunu temsil eden kesimini "dışlanmış" olarak ifade etmesiyle kavram; yoksulluğun ötesinde daha kapsayıcı bir içeriğe kavuşmuştur. Kavram, 1970'li yıllarda yaşanan krizlerle ortaya çıkan ve akabinde uygulamaya konulan neoliberal politikalar doğrultusunda şekillenen küreselleşme sürecinin derinleştirdiği sosyal sorunları ve eşitsizliği ifade edebilmek için, literatürde "sosyal dışlanma" olarak yerini almıştır. Günümüzde sosyal dışlanma kavramı eşitsizlik, güvencesizlik ve eğretiliğe yönelik, yeni, bütüncül ve çok boyutlu bir yaklaşım sunmakta ve sosyal politikaların oluşturulmasında anahtar bir rol üstlenmektedir.

Suç kavramı ise ilkel devirlerden günümüze kadar tüm toplumların üstesinden gelmek için politikalar ürettiği evrensel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Suç sorunu; her ne kadar tüm toplumların aşina olduğu bir sorun olsa da, küreselleşme sürecinin olumsuz toplumsal sonuçlarına paralel olarak daha da derinleşmiştir. Diğer yandan kavramın tanımlanması, nedenlerinin ortaya konulması ve çözüm stratejilerinin geliştirilmesine yönelik çabalar tatmin edici görünmemektedir.

Sosyal dışlanma kavramı; bütüncül ve çok boyutlu yaklaşımı ile suç tartışmalarında da önemli bir yer edinecek potansiyeli içinde barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dışlanma, Yoksulluk, Eşitsizlik, Güvencesizlik, Sosyal Dışlanma, Küreselleşme, Suç, Sosyal Sorun.

ABSTRACT

Master's Thesis

Relationship Between Social Exclusion and Crime

Mustafa ÖZATA

Dokuz Eylül University

Institute of Social Sciences

Department of Labour Economics and Industrial Relations

Labour Economics and Industrial Relations Program

The concept of exclusion has become the focus of debates in France, in 1960 with the direction of the discourse on social exclusion of the poor. With Rene Lenoir's expression, which states that in France, a segment of society, without of the social protection and representing 10 percent of the total population, is "excluded", the concept has reached to a more inclusive content beyond poverty. The concept has taken place as "social exclusion" in the literature to express the social problems and inequalities, which emerged from the crises in the 1970s and subsequently implemented neo-liberal policies, which formed in line with the deepening of the globalization process. At the present time, the concept of social exclusion offers a new, holistic and multidimensional approach to inequality, insecurity and temporariness and it plays a key role in the creation of social policies.

From primitive ages, until today, the concept of crime appears to be a universal problem, which all societies develop policies to overcome. In parallel to the negative social consequences of globalization process, the problem of crime has deepened more, although it is a problem that all societies are familiar to. On the other hand, efforts to define the concept, establish causes and develop solution strategies do not seem satisfying.

The concept of social exclusion, with its holistic and multidimensional approach, has the potential to take an important place in the crime debate.

Keywords: Exclusion, Poverty, Inequality, Insecurity, Social Exclusion, Globalization, Crime, Söocial Problem.

SOSYAL DIŞLANMA VE SUÇ İLİŞKİSİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ii
YEMİN METNİ iii
ÖZET iv
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER viii
KISALTMALAR xii
ŞEKİLLER LİSTESİ xiii
TABLOLAR LİSTESİ xiv

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMLAR

I. SOSYAL DIŞLANMA KAVRAMI 3
A. Doğuşu ve Gelişimi 3
1. Gelişmiş Ülkelerde 5
2. Gelişmekte Olan Ülkelerde 7
B. Tanımı 8
C. Unsurları 11
1. Çok Boyutlu Yoksunluk Süreci 11
2. Toplumsal Bağların Kopması ve Dayanışmanın Bozulması 15
3. Yurttaşlık ve Temel Hakların Kullanılamaması 18
D. Diğer Kavramlarla İlişkisi 20
1. Yoksulluk 20
2. Sosyal İçerme 24
3. Sosyal Kaynaşma 25
4. Sosyal Sermaye 26

II. SUÇ KAVRAMI 30
A. Tanımı 30
B. Suç ve Toplumsal Sapma 33
C. Suça İlişkin Yaklaşımlar 36
1. Klasik Yaklaşım 36
a. Rasyonel Tercih ve Caydırıcılık Kuramı 38
b. Rutin Aktiviteler ve Suç Fırsatları Kuramı 39
2. Pozitivist Yaklaşım 41
a. Biyolojik Özellikler 42
b. Psikolojik Etkenler 46
c. Sosyolojik Bakış 48
d. Çok Boyutlu Kuramlar 50
3. Eleştirel Yaklaşımlar 55
a. Damgalama Kuramı 55
b. Çatışma ve Güç Eksenli Radikal Yaklaşım 57
c. Cinsiyet ve Suç: Feminist Yaklaşım 58
4. Entegre Yaklaşımlar 60

İKİNCİ BÖLÜM
NEDENSELLİK BAĞLAMINDA SOSYAL DIŞLANMA VE SUÇ İLİŞKİSİ

I. SOSYAL DIŞLANMA VE SUÇ 62
A. Kavramsal Bağlamda Benzer Özellikler 62
1. Evrensellik 62
2. Görecelilik 64
3. Dinamik Yapı 64
B. Birliktelik Boyutu 66
1. Zamansal Birliktelik 66
2. Mekansal Birliktelik 68
II. NEDENSELLİK İLİŞKİSİ 71
A. Suça Neden Olan Sosyal Dışlanmışlık Süreçleri 72
1. Ekonomik Alandan Dışlanma 73

a. İşgücü Piyasasından Dışlanma 74
b. Yoksulluk 78
c. Tüketim Toplumundan Dışlanma 83
2. Toplumsal Alandan (Hizmetlerden) Dışlanma 86
a. Mülkiyet ve Konuttan Dışlanma 86
b. Eğitimden Dışlanma 90
3. Siyasal Alandan Dışlanma 93
B. Sosyal Dışlanmış Gruplar ve Suç 96
1. Çocuklar 97
2. Gençler 99
3. Dezavantajlı Gruplar 103
III. SUÇUN SOSYAL DIŞLANMAYA ETKİSİ 107
A. Hapsetme 107
B. Damgalama 108
C. Suç Korkusu 109

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL DIŞLANMA BAĞLAMINDA SUÇUN ÖNLENMESİ VE BÜTÜNCÜL YAKLAŞIM

I. HUKUKİ VE İDARİ ÖNLEMLER 111
II. EKONOMİK ÖNLEMLER 114
A. İstihdam Politikaları 114
B. Sosyal Refah Politikaları 116
III. SOSYAL ÖNLEMLER 118
A. Sosyal Sermayenin Güçlendirilmesi 118
B. Göç ve Konut Politikaları 120
C. Eğitim Politikaları 122
IV. SİYASAL ÖNLEMLER 124

V. SOSYAL DIŞLANMA VE SUÇ SORUNUNA YÖNELİK BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM 126
A. Bütüncül Bir Yaklaşımın Gerekliliği 126
1. Sosyal Dışlanma Açısından Değerlendirme 126
2. Suç Açısından Değerlendirme 127
a. Ceza Adalet Sistemi: Cezalandırma ve Caydırıcılık 128
b. Karanlık Alan (Siyah Sayılar) 130
3. Nedensellik Bağlamında Öznel Bir Değerlendirme 132

SONUÇ 142
KAYNAKÇA 151

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CASE	: Sosyal Dışlanma Analizleri Merkezi
Çev.	: Çeviren
ÇUİ	: Çokuluslu İşletmeler
Der.	: Derleyen
DSS	: The Deparment of Social Security
Ed.	: Editör
ESRC	: Economic and Social Research Council
NCPC	: National Crime Prevention Council
No.	: Numara
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
PISA	: Programme for International Student Assessment
PSE	: Poverty and Social Exclusion Survey
s.	: Sayfa
SEU	: Social Exclusion Unit
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
UNODC	: United Nations Office on Drugs and Crime

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Klasik Yaklaşıma Göre Suçun Nedenleri s.37
Şekil 2: Sosyal Dışlanma-Suç Matrisi s.72
Şekil 3: Karanlık ve Aydınlık Alan s.132
Şekil 4: Toplumsal Sapma s.140
Şekil 5: Kurumsal Sapma s.146
Şekil 6: Toplumsal Sapma ve Kurumsal Sapma İlişkisi s.140
Şekil 7: Toplumsal Sapma ve Kurumsal Sapma İlişkisi s.146
Şekil 8: Toplumsal Sapma ve Suç İlişkisi s.147
Şekil 9: Sosyal Dışlanma ve Suç İlişkisi s.140

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Sosyal Dışlanma Tanımları s. 10
Tablo 2: Sosyal Dışlanmanın Boyutları s.12
Tablo 3: Sosyal Dışlanmanın Üç Bağlamı s.17
Tablo 4: Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Arasındaki Farklar s.23
Tablo 5: Sosyal Dışlanma ve Sosyal Sermaye Karşılaştırılması s.28
Tablo 6: Temel Kurumlar s.137

GİRİŞ

İnsanoğlu; yaradılışı gereği doğal ve içgüdüsel olarak diğer insanlarla birlikte yaşama eğilimi gösterir. Bu eğilim ise toplumsal yapının oluşmasında temel bir rol oynar. İnsanların bir arada toplumsal bir yapı içerisinde yaşamasının sağlanması, günümüzde işbölümü ve dayanışma kavramlarıyla açıklanmaktadır. İnsan, toplumun bir üyesi olmakla, toplumsal yapının gerekliliklerini yerine getirir ve toplumun diğer üyeleriyle dayanışma içerisinde olur. Genel anlamda toplumsal yapının dışında kalmak/bırakılmak olarak ifade edebileceğimiz dışlanma ise işbölümü ve dayanışmanın sağlanmasının önündeki en önemli engel olarak görülmektedir.

Sosyal dışlanma kavramı ise; toplumun bazı üyelerinin, toplumsal yaşamın getirilerinden eşit ölçüde yararlanamadığı, ekonomik, sosyal ve siyasal alanlara katılamadığı veya yetersiz katılım sağladığı bir süreci ifade etmektedir. Üretim sonucunda elde edilen gelirin dağılımını esas alan geleneksel yoksulluk tartışmalarının ötesinde toplumsal süreçlere katılımdaki eşitsizliği temel alan sosyal dışlanma kavramı toplumsal dayanışmanın sağlanması noktasında tartışmaların odağında yer almaktadır.

Toplumsal bir varlık olan ve toplum içerisinde yaşayan insan; toplumların, tarihsel süreç içerisinde oluşturduğu normlara uygun davranmak zorundadır. Toplumsal normlara uymamak toplumsal sapma olarak değerlendirilmekte ve toplum tarafından hoş karşılanmamaktadır. Kanunlarca yasaklanan toplumsal sapmalar ise suç olarak adlandırılmaktadır. Suç eylemlerinin karşılığında ise cezai yaptırımlar uygulanmaktadır. Tüm toplumları ilgilendiren suç sorununun üstesinden gelinmesi, önlemesi, en azından belli bir düzeyde tutulması toplumların öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır.

Sosyal dışlanma ve suç; toplumsal bütünleşme ve dayanışmanın sağlanmasını engelleyen iki önemli toplumsal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan sosyal dışlanma kavramının ortaya çıktığı 1970'li yıllardan itibaren suç oranlarının hızla artması, bu iki kavram arasındaki ilişkinin niteliğinin ortaya konulmasını zorunlu kılmaktadır.

Çalışmamızda, bu iki önemli toplumsal sorun arasındaki ilişki değerlendirilmektedir. Bu bağlamda ilk bölümde sosyal dışlanma ve suç kavramları çalışmamızın kapsamı nispetinde açıklanmaya çalışılmaktadır. Sosyal dışlanma

kavramının doğuşu ve gelişimi, tanımı, unsurları ve diğer kavramlarla ilişkisi ile suç kavramının tanımı, suç ve toplumsal sapma ilişkisi ve suça ilişkin yaklaşımlar anlatılmaktadır.

İkinci bölümde, iki kavram arasındaki ilişki nedensellik bağlamında ele alınmaktadır. Bu açıdan, sosyal dışlanma ve suç kavramları, kavramsal benzerlik ve birliktelik boyutu ile değerlendirilmekte ve nedensellik ilişkisi; suça neden olan sosyal dışlanmışlık süreçleri, sosyal dışlanmış gruplar ve suç başlıkları altında incelenmektedir. Suçun sosyal dışlanmaya etkisi ise ayrı bir başlık altında, hapsetme, damgalama ve suç korkusu bağlamında sunulmaktadır.

Üçüncü bölümde ise sosyal dışlanma bağlamında suçun önlenmesi için alınması gereken önlemler üzerinde durularak; hukuki ve idari, ekonomik, sosyal ve siyasal önlemler ortaya konulmaktadır. Sonrasında sosyal dışlanma ve suç sorununa yönelik bütüncül bir yaklaşım sunulmaktadır. Nedensellik bağlamında yapılan öznel bir değerlendirme ile çalışma son bulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
KAVRAMLAR

I. SOSYAL DIŞLANMA KAVRAMI

A. Doğuşu ve Gelişimi

Klasik sosyolojinin bir ürünü olan dışlanma kavramı; 1960'lı yıllarda Fransa'da, politikacılar, aktivistler, hükümet görevlileri, gazeteciler ve akademisyenler tarafından belirsiz ve ideolojik bir söylemle yoksulların "dışlanmış" (les exclus) olarak ifade edilmesi neticesinde, tartışmaların odağı haline gelmiştir[1].

Sosyal dışlanma kavramının doğuşu ise, sonrasında Chirac Hükümeti döneminde Sosyal İşlerden Sorumlu Devlet Bakanı olarak da görev yapmış olan René Lenoir'e atfedilir. Lenoir, 1974 yılında çıkardığı "Les Exclus: Un Francais sur dix" (Dışlanmışlar: On Fransız'dan Biri) isimli kitabında Fransa nüfusunun onda birini "dışlanmış" olarak ifade etmiştir. Dışlanmış olarak ifade ettiği kesimin; zihinsel ve fiziksel engelliler, intihar eğilimli insanlar, çok yaşlı olanlar, sakatlar, istismar edilen çocuklar, madde bağımlıları, suçlular, tek ebeveynli aileler, çok sorunlu hanehalkları, marjinal ve asosyal kişiler ile diğer sosyal uyumsuzlukları olan kişilerden oluştuğunu ve tüm bu kesimin sosyal koruma kapsamı dışında kalan sosyal gruplar olduğunu belirtmiştir[2].

Lenoir'in özgün yaklaşımı dışlanma kavramını yoksulluk bağlamından farklı bir alana taşımıştır. Daha doğrusu yaklaşımının özgünlüğü, yoksulluk temelli tartışmaları, toplumla bağların kopmasına neden olan dışlanma kavramıyla analiz etmesindedir. Lenoir'in "dışlanmışlar"ı, çoğu öyle olmakla beraber hepsi yoksul değildir. Ancak toplumun geneliyle olan bağları kopmuştur. Bu kopuş, siyasi kararlara katılamamak, sağlık hizmetlerinden etkin bir şekilde yararlanamamak ve bölgesel tecrit gibi yoksulluğa giden bir süreci başlatmaktadır[3].

---

[1] Faruk Sapancalı, **Sosyal Dışlanma,** Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2003, (Sosyal Dışlanma), s. 3, Hilary Silver, "Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms", **International Labour Review,** Vol.133, No:5-6, 1994, p.532.

[2] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, ss.3,4.

[3] Jonathan S. Davies, " The Social Exclusion Debate: Strategies, Controversies and Dilemmas", **Policy Studies,** Vol.26, Issue:1, 2005, p.4.

Lenoir'e göre, savaş sonrası tarımsal toplum yapısından kentleşmeye doğru yaşanan hızlı dönüşümün bir sonucu olarak ortaya çıkan sosyal dışlanma yoksulluğa neden olmakta, öte yandan Fransız Cumhuriyetçiliği'nin özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ideallerine meydan okumaktadır. Çözüm olarak ise, kamu yatırımlarının artırılması ve gelirin yeniden dağıtılması yönündeki geleneksel sosyal demokrat çözümlere ek olarak, dışlanmış kesimlerin toplumla bütünleşmesini sağlayacak sivil ve demokratik düzenlemelerin yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur[4].

İngiliz (Anglo-Sakson) kökenli bir kavram olan ve Hıristiyan hayırseverlik, klasik rejim ve faydacı liberalizmi çağrıştıran yoksulluk deyiminin Fransa'da çok yaygın kullanılmaması ve Fransız Cumhuriyetçi geleneğin sosyal bütünleşme anlamında refah devletini savunması; sosyal yapının (çatının) çökmesi olarak tanımlanabilen ve devletin yetersizliği olarak nitelendirilebilen sosyal dışlanma kavramının Fransa'da doğup gelişmesinin en önemli nedenleri olarak görülmektedir[5].

Ancak kavramın kullanımının giderek yaygınlaşması ve anlamını bulması 1970'li yıllardan itibaren meydana gelen ekonomik krizler sonrasında olmuştur. Ekonomik kriz ile birbirini takip eden sosyal ve politik krizler 1980'li yıllarda patlak verdiğinde, dışlanma kavramı; artan sosyal dezavantajlarla birlikte ve genişleyen yeni sosyal grupları ve sorunları kapsayacak şekilde tekrar tanımlanmaya çalışılmış ve yan anlamlarıyla da her zaman tanımladıklarından fazlasını ifade eder olmuştur[6].

Dolayısıya çok yönlü ekonomik ve sosyal sorunları kapsayan bir kavram olan sosyal dışlanmayla ilgili olarak Lenoir'in özgün tanımını takip eden literatüre; mülkiyet sahibi olma, mutlak veya göreceli tüketim düzeyi, eğitim, beceriler ve kültürel sermaye, yurttaşlık ve yasa önünde eşitlik, demokratik katılım, kamu mallarından faydalanma, ulus veya egemen ırktan olma, aile ve sosyallik, insanlık, saygı, kendini gerçekleştirme ve hoşgörü gibi alt başlıklar eklenmiştir[7].

---

[4] Davies, p.4.
[5] Faruk Sapancalı, "Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri", **Çalışma ve Toplum,** Sayı:3, 2005, (Avrupa Birliği'nde), s.59.
[6] Silver, p.532.
[7] Amartya Sen, Social Exclusion: Concept, Application, And Scrutiny, Social Development Papers No. 1, **Office of Environment and Social Development Asian Development Bank**, June 2000, p.1.

1. Gelişmiş Ülkelerde

1980'li yıllarda, ekonomik krizlerle başlayan ve küreselleşme süreciyle devam eden dönüşüm, sosyal devlet yapısını da aşındırmış ve tüm dünyada eşitsizlik, adaletsizlik, güvencesizlik artmıştır. Artan göç, yüksek işsizlik oranları, yoksulluk, gettolaşma, ekonomik durgunluk, sosyal korumanın azalması gibi birbirlerine eklemlenen sorunlar sosyal dışlanma yaklaşımının özellikle gelişmiş ülkelerde yayılmasına neden olmuştur[8].

Kavramın, Fransa'dan Avrupa'nın diğer bölümlerine hızla yayılmasına rağmen[9] Avrupa Birliği (AB) kapsamında kullanımı ise yukarıda değinilen sorunların ve bilimsel çabaların bir sonucu olmaktan çok, siyasi endişelerin ve sosyal gerçekleri az da olsa örtbas etmenin bir çabası olarak da değerlendirilmiştir. Öyle ki sosyal dışlanma kavramı, araştırmacılar tarafından değil, 1985 yılında Komisyon başkanı olan Fransız Jacques Delors'un sosyal ortaklarla yaptığı görüşmeler sonucunda, siyasi bir karar olarak gündeme sokulmuştur. Ekonomik iyileşmeyle sosyal iyileşmenin başat gideceği varsayımıyla ekonomik bütünleşmeye önem veren Avrupa Topluluklarının artan sosyal sorunlar için oluşturduğu yoksulluk karşıtı programların ilk ikisinde temel kavram "yoksulluk" iken, Delors'la birlikte, üçüncü programda, üye ülkelerde mevcut sorunları ifade etmek için daha yumuşak ve daha az suçlayıcı olmasının da etkisiyle "sosyal dışlanma" temel kavram durumuna gelmiştir[10].

Öte yandan 1989'da AB, sosyal dışlanmayla savaşmak ve toplumsal bütünleşmeyi sağlamak ve böylece bir Avrupa dayanışması kurmak için çözüm süreci başlatmıştır. Avrupa Komisyonu'nun 1994 yılında yayınladığı "Büyüme, Rekabet, İstihdam" başlıklı Beyaz Kitabında, dışlanma ve yoksullukla mücadele temel amaç olarak belirlenmiştir. 1990'lı yıllarda özellikle Danimarka, Almanya, İtalya, Portekiz, Fransa ve Belçika sosyal dışlanma ile ilgili yeni kurumlar oluşturmuştur[11]. İngiltere'de de 1997 yılında Tony Blair hükümeti döneminde, doğrudan Başbakanlığa bağlı, Başbakanca belirlenen konularda rapor hazırlamak ve

[8] Sinem Yıldırımalp, "Sosyal Dışlanma ve Avrupa Birliği Yaklaşımı", **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi,** Yıl:2, Cilt:2, Sayı:2, 2014, s.95.
[9] Silver, p.535.
[10] Sapancalı, Avrupa Birliği'nde, s.61.
[11] Silver, p.535.

politikalar üretmek üzere, Sosyal Dışlanma Birimi (Social Exclusion Unit-SEU) kurulmuştur[12].

2000 yılında Lizbon Zirvesi'nde yürürlüğe giren "Lizbon Stratejisi" ile sosyal dışlanmayı sosyal politika gündeminin merkezine alan Birlik[13], sosyal dışlanma ile mücadele konusunda, temelini istihdamın oluşturduğu, gelir dağılımı, yoksulluk, eğitim, konut, sağlık hizmetleri ve emeklilik gibi sosyal güvenlik sistemi, sosyal hizmet ve sosyal yardım politikalarını da kapsayan bir yaklaşım ortaya koymuştur[14].

Birlik günümüzde istihdam edilebilirliği artırmayı ön planda tutmakla birlikte, sosyal içerme kavramı bağlamında politikalar üretmekte ve sosyal dışlanmayla mücadelesini bu kavram üzerinden yürütmektedir. Sosyal içerme ise, emeklilik, sağlık gibi sosyal güvenlik sistemleri, eğitim, barınma gibi kamusal hizmetler kapsamında ele alınan bir boyut kazanmıştır. Öte yandan Açık İşbirliği Yöntemi doğrultusunda ülkelerin birbirileriyle etkileşiminin sağlanması hedeflenmekte, ayrıca kamu kuruluşları, yerel ve bölgesel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, girişimciler gibi farklı sosyal paydaşların sosyal içerme programlarında rol oynamaları önemsenmektedir[15].

Avrupa'daki kullanımına karşılık, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde dışlanmış gruplar daha çok "sınıfaltı" (underclass) kavramıyla ifade edildiğinden sosyal dışlanma kavramı yaygın bir kullanıma sahip değildir[16]. 1990'lı yılların sonlarına kadar İngiltere'de de tartışmalarda anahtar kavram olarak kullanılan sınıfaltı deyimi ABD'de halen dışlanmış grupları ifade etmekte, tartışmalar ve politikalar bu kavram üzerinden yürütülmektedir[17].

İlk olarak Gunnar Myrdal tarafından ortaya atılan sınıfaltı kavramı; ekonomik yapıdan kaynaklanan işsizlik nedeniyle oluşan ve toplumun geri kalanının yaşam tarzı, istekleri ve başarılarından umutsuzca uzaklaşan kesimi işaret etmektedir[18]. Öte yandan bu kesimin oluşmasında; ekonomideki yapısal değişimlerin etkili olduğu

[12] Suzanne McDevitt, "Social Exclusion in the European Union: An Organized Focus for Social Policy-Making", **The Social Policy Journal,** Vol. 2(4), 2003, p.12.
[13] Peter Saunders, "Social Exclusion: Challenges for Research and Implications for Policy", **The Economic and Labour Relations Review,** Vol.19, No.1, 2008, pp.73,74.
[14] Yıldırımalp, s.104.
[15] Yıldırımalp, s.105.
[16] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.9.
[17] A. S. Bhalla ve Frederic Lapayre, **Poverty and Exclusion in a Global World,** Palgrave Macmillan, September 2004, pp.103,104.
[18] Bhalla ve diğerleri, p.104.

yönündeki görüşün yanı sıra, kişilerin davranışsal özelliklerinin ve özümsedikleri yoksulluk kültürünün etkili olduğu görüşü de ortaya atılmıştır. Bununla birlikte ABD'de, özellikle siyahlar, ülkeye ağırlıklı olarak yasadışı yollarla göç eden Orta ve Latin Amerikalılar ile Asyalılar ve Kuzey Amerika yerlilerinin sınıfaltı olarak değerlendirilen kesimi oluşturması, bu yaklaşımda etnik kökenin önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır[19].

Sınıfaltı yaklaşımı; toplumu sınıflandırarak, toplumun diğer kesimlerine göre daha alt tabakada yer alan bir kesimi üzerinden tartışmayı yürütmekte ve politikalarını bu yönde oluşturmaktadır. Oysa sosyal dışlanma yaklaşımı, maddi ve manevi yoksunluklar ile artan dezavantajların; bireysel ve toplumsal bağların zayıflamasına hatta kopmasına neden olduğu görüşünden hareketle, çok boyutlu ve bütüncül bir yapı ortaya koymaktadır[20].

2. Gelişmekte Olan Ülkelerde

Gelişmekte olan ülkeler açısından bakıldığında ise kavramın farklı yönleriyle ele alınıp değerlendirildiği görülmektedir[21]. Latin Amerika ülkelerinde sosyal dışlanma kavramı yerine "marjinalleşme" (marginalization) kavramı kullanılmaktadır. Şehir yoksulluğu, köyden kente göç ve gecekondulaşma başlıkları altında kavramsallaştırılan marjinalleşme, artan ekonomik ve sosyal eşitsizliğin ortaya çıkardığı ikili yapıyı ifade etmektedir. Marjinalleşmenin ulusal düzeyde, endüstrileşme ve teknolojik değişimler sonucu yeni işçi sınıfının ortaya çıkması, uluslararası düzeyde ise küresel üretim yapısının, dünya ülkelerini merkez-çevre (centre-periphery) olarak konumlandırması sürecine işaret etmektedir[22].

Dışlanma kavramının nadiren kullanıldığı Asya ülkelerinde ise; kültürel veya yapısal nedenlerle kadınların yasal haklarından yoksun bırakıldığı, tarım arazilerinden dışlanan köylülerin düzenli bir gelir elde etmekten uzak olduğu, kredi piyasalarına girişin zorluğunun veya imkansızlığının birçok insanı kazançlı eylemlerden alıkoyduğu görülmektedir. Bu sorunlar yoksulluğu artırmaktadır. Öte yandan dışlanmayı önleyici uygulamaların önünde, hedef grubun gittikçe büyümesi,

[19] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, ss.10,11.
[20] Bhalla ve diğerleri, p.111.
[21] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.11.
[22] Bhalla ve diğerleri, pp.151, 152.

işgücü piyasasının bölünmesi, güç dengeleri ve dışlanmanın karmaşık ve içiçe geçmiş yapısının anlaşılması gibi önemli engeller bulunmaktadır[23].

Asya ülkelerindeki durumun bir benzeri Afrika ülkeleri için de geçerlidir. İstihdam fırsatlarının ve arazi alanlarının yetersiz oluşu, kırsal kesimden kentlere gelenlerin yoksulluklarını derinleştirmektedir. Nüfusun önemli bir çoğunluğunun kazançlı bir iş, bir arazi, eğitim ve politik katılım imkanlarından yararlanamaması olarak ortaya çıkan dışlanma, yoksulluğun temel nedeni olmaktadır[24].

Arap ülkelerinde ise dışlanma kavramı, Latin Amerika ülkelerindeki bağlamından farklı olarak yine marjinallik bağlamında yorumlanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde dışlanma, marjinal etnik grupların dışlamasına, sosyal veya iş grupları olarak ayrım yapılmasına, modern anlamda gelişimin ve bu gelişimden elde edilen getirinin bölüşümü ve ondan faydalanma şekillerinin farklılıklar göstermesine neden olmuştur. Dışlanma kişisel bir sorun veya kalıtımsal bir özürlülük durumu değildir. Dışlanma ile okur-yazar olmamak arasında bir ilişki söz konusudur. İşsizlerin dörtte üçü okur-yazar değildir. Kadınların %40'ı sosyal yapıdan, %66'sı ise çalışma hayatından dışlanmış durumdadır. Dünyada doğum oranlarının en yüksek olduğu bu ülkelerde ilköğretim sistemi tüm çocukları kapsamamaktadır. Diğer dışlanma faktörleri ise, işsizlik, kadınlara karşı yapılan ayrımcılık ve ekonomik eşitsizliklerdir[25].

Bölgesel düzeyde sosyal dışlanmanın farklı şekillerde adlandırıldığı ve farklı şekillerde tecrübe edildiği görülmektedir. Bu farklılıklar bölgelerin tarihsel gelişimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak sosyal dışlanma tüm toplumların ortak sorunudur ve tanımlanması bu sorunun çözümü için önem taşımaktadır.

B. Tanımı

Sosyal dışlanmayı tüm yönleriyle tanımlamak kolay bir iş değildir. Sosyal dışlanma geniş kapsamlı ekonomik, sosyal, politik ve kültürel çağrışımları ve boyutları olan belirsiz bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylesine

[23] Social Exclusion: A Concept for the World Summit for Social, **International Labour Review,** 01/1994, Vol.133, No.5/6, p.703.
[24] Social Exclusion: A Concept for the World Summit for Social, pp.704,705.
[25] Social Exclusion: A Concept for the World Summit for Social, p.705.

çağrışımlarla dolu, belirsiz, çok boyutlu ve esnek bir kavramın farklı şekillerde tanımlanabileceği açıktır[26].

Bazı yoksunluklar daha büyük yoksunlukluklara neden olabilecek sosyal dışlanmayı yaratabilmektedir. Sonuç olarak birçok yoksunluğun bir arada bulunduğu sürekli bir yapı oluşmaktadır. Dolayısıyla sosyal dışlanmanın dinamik yapısı, geçmiş, yaşanan ve gelecek deneyimlerde, durumlarda ve yoksunluk şartlarında belirgin olarak görülmektedir. Ayrıca sosyal dışlanma birey ve grupların kendi toplumlarında kaynaklara, fırsatlara, haklara ve güce ulaşamadıkları durumları ifade ettiğinden göreceli yapısı ortaya çıkmaktadır[27].

Öte yandan, sosyal dışlanmanın göreceli ve dinamik boyutlarının yanı sıra, birey dışlanmaya, kendi davranışları, kredi kuruluşlarının, işverenlerin, sendikaların veya çalışma arkadaşlarının tutum ve davranışları neticesinde maruz kalabilmektedir. Dolayısıyla dışlanma bazı aktörler eliyle ortaya çıkmaktadır. A. B. Atkinson bu durumu araçsallık (agency) olarak adlandırmaktadır[28].

Atkinson'a göre bireyin kendi davranışları sonucu dışlanması bireyin kendi tercihinden ziyade yaşamını değiştirebilecek güce sahip olamamasından kaynaklanmaktadır[29]. Böylelikle "sosyal bir hastalık" olarak da ele alınıp değerlendirilen sosyal dışlanma yapısal süreçlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır[30].

Sosyal dışlanma kavramının çok yönlü çağrışımlarla dolu yapısı gereği, yapılan tanımlamalar da farklılık arzetmektedir. Tablo 1'de sosyal dışlanmaya ilişkin farklı tanımlamalar sunulmuştur.

[26] Silver, pp.535,536.
[27] Sapancalı, Avrupa Birliği'nde, s.54.
[28] A. B. Atkinson, "Social Exclusion, Poverty and Unemployment", **Exclusion, Employment and Opportunity,** (Ed. A. B. Atkinson ve J. Hill), Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics, CASE, Paper No.4, London, 1998, p.14.
[29] Atkinson, p.14.
[30] Sapancalı, Avrupa Birliği'nde, ss.53,54.

Tablo 1: Sosyal Dışlanma Tanımları

Kişi/Kurum	Tanım
Sosyal Dışlanma Birimi (Social Exclusion Unit-SEU) İngiltere, 1997.	İnsanlar veya bir grubun, işsizlik, beceri yoksunluğu, düşük gelir, kötü yaşam koşulları, suç oranlarının yüksek olduğu bir çevre, kötü sağlık koşulları ve aile yapısının bozulması gibi sorunların birleşerek ortaya çıkardığı duruma maruz kalmasının kısaca ifade edilişidir.
Sosyal Güvenlik Bölümü (The Department of Social Security-DSS), İngiltere, 1999.	Sosyal dışlanma, farklı faktörlerin birleşerek bireyleri ve grupları bir dezavantaj sarmalı içine alması ile ortaya çıkar.
İskoç Hükümeti (Scottish Executive, nd.)	Sosyal dışlanma, coğrafi olarak toplumda yerleşik olan ancak o toplumun yurttaşı olarak yapılabilecek normal aktivitelere katılamamasını ifade eden bir süreçtir.
Yeni Politikalar Enstitüsü, Howart ve diğerleri (New Policy Institute-NPI), İngiltere, 1998.	Yoksulluk kavramı, ortalama yurttaş için ulaşılabilir olan birçok fırsattan yararlanamamasını ifade eder. Yoksulluk kavramının bu geniş kapsamı, ortaya çıkan sosyal dışlanma kavramıyla örtüşür.
Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Konseyi (Economic and Social Research Council-ESRC), 2004.	Bireyler ve ait oldukları toplumun kutuplaşması, toplumsal farklılaşma ve eşitsizlik süreçleridir.
Walker ve Walker, 1997.	Toplumdaki bir kişinin toplumla bütünleşmesinde belirleyici olan sosyal, ekonomik, politik ve kültürel sistemlere ulaşamamasını ifade eden dinamik bir süreçtir.
Gordon ve diğerleri, 2000.	İngiliz toplumundaki insanların büyük çoğunluğunun katıldığı sosyal ilişkiler, sosyal gelenekler ve aktivitelere katılmada başarısızlık veya yetersizlik olan sosyal dışlanma, güncel kullanımıyla bir durumdan çok bir süreç olarak değerlendirilir. Bu durum, onun yoksulluk kavramıyla olan ilişkisini belirlemede yardımcı olmaktadır.
Burchardt ve diğerleri, 2002.	Toplumdan dışlanmış kişi, toplumda coğrafi olarak yerleşik olsa bile elinde olmayan nedenlerden dolayı, katılmaya çok istese dahi, o toplumdaki yurttaşların normal aktivitelerine katılamaz.
Room, 1995.	Eşit olmayan sosyal katılım, sosyal uyum eksikliği ve güçsüzlükdür.
Duffy, 1995.	Sosyal dışlanama kavramı, sadece maddi imkanların yetersizliğinden öte, etkili bir biçimde, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel hayata katılımı ve yabancılaşma ve

	toplumun genelinden uzaklaşmayı da içermesiyle yoksulluktan daha geniş bir kapsama sahiptir.
Estivill, 2003.	İnsanlar, gruplar, topluluklar ve bölgelerin, güç, kaynaklar ve hakim değerlerden giderek uzaklaşmasına neden olan ekonomik, siyasal ve sosyal alanlara katılma noktasında yaşanan başarısızlıkların birleşerek oluşturduğu bir süreçtir.

Kaynak: Ruth Levitas ve diğerleri, **The Multi-Dimensional Analysis of Social Exclusion,** Department of Sociology and School for Social Policy, University of Bristol, 2007, p.21. http://roar.uel.ac.uk/1781/, (23.07.2014).

Yukarıda verilen tanımların fazlalığı kavramın çok boyutluluğunu açıkça ortaya koymaktadır. Tüm bu tanımlardan hareketle, karmaşık ve çok boyutlu süreçleri içeren sosyal dışlanma kavramını; kaynaklara, haklara, mal ve hizmetlere ulaşımdaki yetersizlik, toplumdaki insanların çoğunluğunun katılabildiği ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alanlardaki normal ilişki ve aktivitelere katılmadaki başarısızlık, hem bireyin yaşam kalitesini hem de bir bütün olarak toplumsal birleşme ve eşitliği olumsuz yönde etkileyen bir süreç olarak tanımlamak mümkündür[31]. Dolayısıyla genel anlamda, çok boyutlu yoksunlukların bireyin toplumla olan bağlarını koparark toplumsal dayanışmayı bozmakta olduğu ve yasalarla tanınan yurttaşlık haklarının kullanımını engellediği bir süreç söz konusudur.

C. Unsurları

1. Çok Boyutlu Yoksunluk Süreci

Sosyal dışlanmanın en önemli unsuru, bazılarınca ise en uç biçimi olarak değerlendirilen çok boyutlu yoksunluk sürecidir[32]. Sosyal dışlanmanın ölçülmesinde de önemli rol oynayan yoksunluk kavramı, dinamik, çok yönlü ve göreceli bir yapıya sahip sosyal dışlanmanın somut olarak ortaya konabilmesi açısından önem taşımakta ve sosyal dışlanmışlık noktasında belirleyici bir rol oynamaktadır[33].

[31] Levitas ve diğerleri, p.9.
[32] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.22.
[33] Walter Bossert ve diğerleri, "Deprivetion and Social Exclusion", **Economica,** Vol.74, 2006, pp.777,778.

Kavramın çok boyutlu oluşu ve bu boyutların da farklı şekillerde ifade edilişi nedeniyle literatürde birçok sınıflandırma mevcuttur. ABE Aya K. çalışmasında sosyal dışlanmanın sekiz boyutunu tanımlamıştır[34].

Tablo 2: Sosyal Dışlanmanın Boyutları

Boyut	**Tanımlama**
Temel İnsan İhtiyaçları	İnsanın hayatta kalması için gerekli olan malzemelerin yetersizliği.
Mal Yoksunluğu	Nüfusun genelinin sahip olduğu mallara sahip olamaması.
Sistemlerden Dışlanma	Sosyal güvenlik programları, kamu hizmetleri ve kamusal alanlar gibi farklı kamu kurumlarından dışlanma.
Sosyal İlişkilerdeki Yetersizlik	Diğer insanlarla birebir iletişimde ve ihtiyacı olduğunda toplumsal ağlara erişmede yetersizlik.
Barınma Koşullarındaki Yetersizlik	Eşit olmayan standartlardaki barınma koşulları.
Aktivitelere Katılmadaki Yetersizlik	Oluşturulan kişisel alanlardaki değişik aktivitelere katılmadaki yetersizlik (tek başına yapılan aktiviteler dahil).
Göreceli Yoksulluk	Yoksunluğun hissedilmesi.
Gelir Yoksulluğu	Gelir eşitsizliği (ortalama gelirin altında gelir elde etmek).

Kaynak: Abe Aya K., p.13.

İngiltere'de sosyal dışlanma araştırma gündeminin çerçevesini oluşturan iki kesimden biri olan Sosyal Dışlanma Analizleri Merkezi (CASE) araştırmacıları birbirini izleyen dört geniş boyutu tanımlamışlardır: Tüketimden Dışlanma (Ortalama gelirin altında gelir elde etmek). Üretimden Dışlanma (Çalışmıyor olmak (kendi işyerinde veya başkasına ait bir işyerinde), herhangi bir eğitim kurumunda eğitim görmüyor veya mesleki eğitim almıyor olmak veya aile bireylerinden birine bakmıyor olmak, iş bulamamak, uzun süreli hasta veya engelli olmak veya erken emekli olmak durumunda kalmak nedeniyle işsiz olmak). Politik Dışlanma (Oy kullanmama veya siyasi parti, sendika, hemşehri dernekleri gibi herhangi bir sosyal

[34] Abe Aya K., "Social Exclusion and Earlier Disadvantages: An Empirical Study of Poverty and Social Exclusion in Japan", **Social Science Japan Journal,** Vol.13, No.1, 2010, p.13.

ve siyasal organizasyonun üyesi olmamak). Toplumsal İlişkilerden Dışlanma (birlikteyken mutlu ve huzurlu olacağı, zor durumlarda kendisine destek olacak ve yardım edecek kişilerin olmayışı)[35].

Diğer kesim olan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma (PSE) anketi araştırmacıları ise yine dört boyutlu bir tanımlama getirmiştir. Bu boyurlar sırasıyla; Mevcut Kaynaklardan Dışlanma (düşük gelirli ve yoksun olarak yoksul olmak), İşgücü Piyasasından Dışlanma (işsiz olmak), Hizmetlerden Dışlanma (toplu taşıma, oyun alanları ve gençlik kulüpleri ve evde bulunan gaz, elektrik, su, telefon gibi temel hizmetler), Sosyal İlişkilerden Dışlanma (toplumun çoğunluğunun katılmayı gerekli bulduğu temel aktivitelere katılamama, sosyal bağlantılarının geniş ve yeterli olmaması, normal ve zor zamanlarında destek imkanının olmaması, politik ve sivil aktivitelerden uzak kalması ve suç korkusu, yetersizlik veya diğer faktörlerin neden olduğu kendini kapatma)[36].

Ayrıca İngiltere'de Sosyal Dışlanma Birimi; gelir ve yoksulluk, istihdam, eğitim ve beceriler, sağlık, barınma, ulaşım, suç ve suç korkusu, sosyal destek/sosyal sermaye ve komşuluk ilişkileri ile ilgili genel konuları sosyal dışlanma alanları olarak saymıştır[37].

Amartya Sen ise dışlanma çeşitlerini; eşitsizlik ve ilişkisel yoksulluk, işgücü piyasasından dışlanma, para piyasalarından dışlanma, cinsiyet temelli dışlanma ve eşitsizlik, sağlık alanından, gıda piyasası ve yoksulluk şeklinde sıralamıştır[38].

Janie Percy-Smith ise yedi boyutlu bir yoksunluktan söz etmektedir. Ekonomik Boyut (uzun dönemli işsizlik, işsiz hanehalklar, gelir yoksulluğu), Sosyal Boyut (evsizlik, suç, asi gençlik), Siyasi Boyut (yetkisizlik, siyasi haklardan yoksunluk, siyasi süreçlere katılamama, uzaklaşma), Çevre Boyutu (hanehalkı birikimlerinin tükenmesi, kötüleşen çevre koşulları), Kişisel Boyut (ruhsal ve fiziksel rahatsızlıklar, eğitim seviyesinin düşüklüğü), Mekansal Boyut (savunmasız grupların

[35] Saunders, pp.80,81.
[36] Saunders, p.81.
[37] Jonathan Bradshaw ve diğerleri, **The Drivers of Social Exclusion, Review of the Literature for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series,** Social Exclusion Unit, London, 2004, p.5.
[38] Sen, pp.40-44.

belli alanlarda yoğunlaşması, marjinalleşme), Grup Boyutu (yaşlılar, engelliler, etnik azınlıklar)[39].

Sosyal dışlanmaya analitik bakış açısıyla yaklaşan AB'de ise sosyal dışlanma sürecini oluşturan önemli noktalar; Gelir, vergileme ve sosyal koruma, Tüketim ve borçlanma, Eğitime erişim, İstihdam, işsizlik ve eğitim, Çalışma koşulları, Barınma ve evsizlik, Sağlık, sosyal hizmetlerden yararlanabilirlilik ve komşuluk desteği olarak sıralanmıştır[40].

Sınıflandırmalarda birçok boyuttan bahsedilmiştir. Ancak daha anlaşılır olması açısından çok boyutlu yoksunluğun temel anlamda ekonomik, sosyal ve siyasal olmak üzere üç boyutundan bahsedilebilir. Ekonomik boyut gelir elde etme, işgücü piyasasına girme ve kaynaklara ulaşma fırsatlarından dışlanmayı belirtirken sosyal boyut ise karar verme mekanizmalarından, sosyal hizmetlerden, toplum ve aile yardımlarından dışlanmayı ifade eder[41]. Sosyal dışlanmanın siyasal alandaki görünümü ise demokrasi, haklar ve yönetim bağlamında değerlendirilmektedir[42].

Son olarak Amartya Sen'in açlık, sağlıksızlık, cehalet, kötü barınma koşulları gibi, her insanın mutlaka kaçınmak isteyeceği durumlardan kaçınabilme yetisi olarak tanımladığı yeterlilik (capability) kavramına değinmek yerinde olacaktır[43]. Yeterlilik, kişinin işlevselliğini sağlayacak, yeterince beslenme, giyim ve barınma gibi fiziksel bir takım ölçütlerle, daha karmaşık bir dizi toplumsal ve siyasi katılım ölçütlerini de içermektedir[44]. Böylece sosyal dışlanmanın saydığımız tüm boyutların birbirleriyle olan ilişkisel doğası, yeterlilik/yetersizlik ve sosyal dışlanma kavramlarını birbirine bağlamaktadır. Yoksunlukların yanı sıra bu yoksunluklardan kaçınabilme yeterliliği/yetersizliği de sosyal dışlanmayı yakından ilgilendirmektedir[45].

Görüldüğü üzere çok boyutlu yoksunluk süreçlerini içeren sosyal dışlanmanın ortaya konabilmesi için birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar aynı zamanda, hem sorunun boyutlarını ortaya koymak hem de onunla mücadele etmek için politikaların

---

[39] Levitas ve diğerleri, p.30.
[40] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, ss.22, 23.
[41] Owen Hargie ve diğerleri, "Constructions of Social Exclusion Among Young People From Interface Areas of Northern Ireland", **Youth Society,** Vol.43 (3), 2011, p.876.
[42] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, ss.194,195.
[43] Ayşe Buğra, **Yoksulluk ve Sosyal Haklar,** Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu-Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği İçin Hazırlanan Danışman Raporu, Aralık, 2005, http://www.spf.boun.edu.tr/docs/STGP_Bugra.pdf, (23.07.2014), s.6.
[44] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.37.
[45] Sen, p.7.

oluşturulması açısından oldukça önem taşımakta ve sosyal dışlanmanın ölçümü noktasında da somut araçlar sunmaktadır. Çok boyutluluğu; sosyal dışlanmanın tek bir ölçüt veya tek bir gösterge ile ölçülmesini, göreceliliği ise; zamansal ve mekansal olarak tam bir karşılaştırma yapılmasını olanaksız kılmaktadır. Ancak ölçümün, anketlerle veya farklı araştırma yöntemleriyle doğrudan veya sosyal dışlanmanın temel sebeplerinin boyutlarının ölçülerek ve değerlendirilmesi ile dolaylı yoldan yapılması söz konusu olmakla birlikte, sürekli güncellenmesi gereken bir veritabanına ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir[46].

2. Toplumsal Bağların Kopması ve Dayanışmanın Bozulması

İnsan, yaradılışı gereği doğal ve hatta içgüdüsel olarak diğer insanlarla birlikte yaşama eğilimi gösterir. "Güdülme, sürüleşme içgüdüsü" olarak da değerlendirilen bu eğilim, kısa sürede hayvansal kökeninden ana/baba-çocuk dayanışması biçimine dönüşür ve insanın toplumsal nitelikleri ile son bulur. Bu süreç insanın başkaları ile birlikteliğinin kökeninde yatan süreçtir[47].

Dolayısıyla günümüz insanının toplum içindeki rolü, temeldeki içgüdüsel nedenin günümüze yansımış biçimsel sonucudur (işbölümü ve dayanışma). Bununla birlikte bu dayanışmada, insanı hayvandan üstün kılan beşeri duyguların (sevgi, ilgi, yakınlık gibi) ve toplumsal ve/veya sosyo-kültürel nitelikli duyguların varlığı da önem taşımaktadır[48].

Gerçekten de, laboratuar ortamında çoğaltılmaya çalışılan hücrelerin bile yalnız başına çoğalmadıkları, hep birlikte olduklarında canlılığı sürdürebildikleri, yalnız kalan hücrenin kısa bir süre içinde canlılığını yitirdiği gözlemlenmiştir. Bu gözlem canlıların topluluk halinde yaşamasının, olası tehlikelerden korunma içgüsünden öte bir anlamı olduğunu akıllara getirmektedir. Bu bağlamda, biyolojik bir ihtiyaç olarak topluluk konumunda yaşamanın, öbür canlılardan farklı olarak insanın zihinsel ve duygusal ihtiyacını da karşıladığı değerlendirilmektedir[49].

Durkheim'e göre, toplumsal yaşam ancak toplumu meydana getiren bireyler arasında bir dayanışmanın bulunmasıyla olanaklıdır. Endüstrileşme öncesi toplum

[46] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.55.
[47] Alparslan Usal ve Zeynep Kuşluvan, **Davranış Bilimleri (Sosyal Psikoloji),** Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir, 2002, s.248.
[48] Usal ve Kuşluvan, s.249.
[49] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.13.

yapısında bir arada yaşamanın hayatta kalmak açısından önemli olması, kader birliği yapılması ve bireylerin birbirine benzemelerinden ötürü meydana gelen kolektif yapı içerisinde mekanik dayanışma söz konusuydu. Ancak endüstrileşmeyle birlikte ilişkilerdeki çözülme ve sosyal çatışmalar kolektif ahlaki düzeni tehdit etmiştir. Durkheim'in, olumlu karşılanması gerektiğini ifade ettiği bu durum işlevsel farklılaşmayı beraberinde getirmiş işbölümüne ulaşmış ileri toplumlara özgü bir dayanışma biçimi olan organik dayanışma ortaya çıkmıştır[50].

İşbölümü sonucunda, aynı sayıda kişinin, iş miktarında sağlayabildiği bu büyük artış, üç ayrı nedenden; birincisi, teker teker her işçide el yatkınlığını yaratmasından, ikincisi bir çeşit işten ötekine geçerken vaktin tasarruf edilmesinden, sonuncu olarak da, işi kolaylaştırıp kısaltan, bir kişiye birçoklarının işini yapabilmek olanağını veren çok sayıda makinenin icat edilmiş olmasından ileri gelmektedir[51].

Modern toplumlar, işbölümünün ortaya çıkardığı organik dayanışma etrafında şekillenmiştir. Sosyal dışlanmanın varlığı ise organik dayanışmanın zayıfladığı anlamına gelmektedir. Bu nedenle organik dayanışmanın sürekliliğinin sağlanması için oluşturulmuş farklı yaklaşımlar ve uygulamalar söz konusudur. Aşağıdaki tabloda bu farklılıklar yer almaktadır.

[50] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.27., Martin O'Brien ve Sue Penna, "Social Exclusion in Europe: Some Conceptual Issues", **International Journal of Social Welfare,** Vol.17, 2008, p.86.
[51] Adam Smith, **Milletlerin Zenginliği,** Çev. Haldun Derin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, 2008, s.9.

Tablo 3: Sosyal Dışlanmanın Üç Bağlamı

	Dayanışma	**Uzmanlaşma**	**Tekelci**
Bütünleşme Anlayışı	Grup Dayanışması, Kültürel Sınırlar	Uzmanlaşma, Ayrı Tabakalar, Bağımlılık	Tekelci, Sosyal Kapanma
Bütünleşme Kaynağı	Ahlaki Bütünleşme	Mübadele	Yurttaşlık Hakları
İdeoloji	Cumhuriyetçilik	Liberalizm	Sosyal Demokrasi
Söylem	Dışlanma	Ayrımcılık, Sınıfaltı	Yeni Yoksulluk, Eşitsizlik, Sınıfaltı
Düşünürler	Rousseau, Durkheim	Locke, Madison ve Faydacılar	Max, Weber, Marshall
Örnek Gösterilenler	De Foucault, Xiberras, Scnapper, Costa-Lascoux, Douglas, Mead	Stoleru, Lenoir, Shklar, Allport, Çoğulculuk, Chicago Okulu, Murray	Room, Townsend, Balibar, Silverman, Gobelot, Bourdieu
Yeni Politik Ekonomi Modeli	Esnek Üretim	Yetenek, Çalışma Güdüsü, Ağlar, Sosyal Sermaye	İşgücü Piyasasının Bölünmesi

Kaynak: Silver, p.540.

Fransız Cumhuriyetçilerine göre, dışlanma bireyle toplum arasında sosyal dayanışma olarak anılan bağın kopması sonucu oluşur[52]. Durkheim'in işlevselci sosyal kuramına dayanan yapıda dışlanma bir işlev bozukluğu olarak değerlendirilmektedir[53].

Anglo-Amerikan liberalizmine göre dışlanma uzmanlaşmanın sonlanmasıyla oluşacak; sosyal farklılaşma, işgücündeki ekonomik bölünme ve bölgelerin ayrılması ile ilgilidir[54].

Avrupa Soluna göre ise dışlanma tekelci bir yapının oluşmasının bir sonucudur. Bu bakış açısına göre zorlayıcı ve dayatılan sosyal düzen hiyerarşik güç

[52] Silver, p.541.
[53] O'Brien ve Penna, p.85.
[54] Silver, p.542.

ilişkilerini oluşturur. Dışlanma; sınıf, statü, politik güç ve onların çıkarlarına hizmet eden karşılıklı etkileşim sonucu ortaya çıkar[55].

Bazı yazarlara göre sosyal dışlanma toplumsal düzeyde sosyal uzlaşma ve katılımda eşitsizliği, bireysel düzeyde ise sosyal aktivitelere katılmada yetersizlik ve anlamlı sosyal ilişkiler kuramama olarak kendini göstermektedir[56].

Ancak ister toplumsal düzeyde olsun, ister bireysel düzeyde olsun, sosyal dışlanma bazı bireyleri etkilemekle birlikte, aslında toplumun tümünü etkileyecek sonuçlar doğurmaktadır. Sosyal bağların zayıflaması sonucunda oluşan işlev bozukluğu olarak değerlendirilen sosyal dışlanma sosyal bağları daha da zayıflatarak, katılım ve dayanışmayı azaltan bir sürece işaret etmekte ve toplumsal yapıyı sarsmaktadır[57].

3. Yurttaşlık ve Temel Hakların Kullanılamaması

Temel hakların kullanılamaması sosyal dışlanmanın önemli unsurlarından biridir. Temel haklar, özellikle toplumdaki önemli ekonomik ve sosyal fırsatlara katılmayı sağlamakta ve temel yaşam standartlarını belirlemektedir. Bu nedenle yurttaşlığa ilişkin haklara ulaşamama ve bunlardan yararlanamama olarak ortaya çıkabilecek sosyal dışlanma eksik yurttaşlık (incomplete citizenship) olarak da değerlendirilmektedir[58].

Bu bağlamda aktif ve pasif dışlanmadan bahsetmek mümkündür. Politik görevlere giremeyen göçmen ve mültecilerin durumu aktif sosyal dışlanmaya örnektir. Böylesi bir dışlanma birçok yoksunluğu beraberinde getirmektedir. Sosyal dışlanmanın pasif boyutu ise sosyal süreçler neticesi oluşan dışlanmayı belirtmektedir. Sosyal dışlanmanın her iki boyutu da önemlidir ancak içinde pasif dışlanmayı da barındıran aktif dışlanma, dışlanmanın daha ileri bir boyutuna işaret etmektedir[59].

Bir ülkede yaşayan her yurttaşın; medeni, sosyal ve siyasi hakları olması gerektiği fikri II. Dünya Savaşı'ndan sonra, T. H. Marshall tarafından ortaya

[55] Silver, p.543.
[56] Juliane Ottman, "Social Exclusion in the Welfare State: The Implications of Welfare Reforms for Social Solidarity and Social Citizenship", **Scandinavian Journal of Social Theory,** Vol.11, Issue 1, 2010, p.25.
[57] Ottman, p.26.
[58] Sapancalı, Avrupa Birliği'nde, s.56.
[59] Sen, pp.14,15.

atılmıştır[60]. Marshall'a göre bu üç hak sınıfı art arda, fakat karmaşık bir biçimde gelişim göstermiştir. Birinci hak sınıflandırılmasında 18. yüzyılda ortaya çıkan vücut bütünlüğü, düşünce ve din özgürlüğü gibi temel insan haklarına dayanan sivil haklar yer almaktadır. İkinci sınıfı oluşturan siyasal haklar 19. yüzyılda ortaya çıkmış olup, oy kullanma hakkı, evrensel yurttaşlık, siyasi katılım ve temsil gibi hakları içerir. 20. yüzyılda ortaya çıkan sosyal haklar üçüncü hak sınıfını oluşturur ve refah haklarının yanı sıra temel destek ve gelir hakkını da içerir[61].

Marshall'ın, medeni, siyasi ve sosyal haklar bağlamında ortaya koyduğu yurttaşlık kavramı, kişilerin topluma tam katılımının sağlandığı bir ideale işaret etmektedir. Bu bağlamda Marshall, yurttaşlığı eşitliğin sonucu olarak görmez; fakat bütün yurttaşların yurttaşlık haklarına gelince eşit olmaları gerektiğini öne sürer[62].

Yurttaşlar medeni, siyasi ve sosyal haklar bağlamında eşit olmadıkları ve bu haklardan paylarını yeterince alamadıkları ölçüde ekonomik güçlerini yitirmekte, geleneksel sınıfsal sistemin ve toplumun dışına itilmektedirler. Ancak kendisinden önce ortaya çıkan medeni ve siyasi hakların gerçek anlamda kullanılmasının sağlanmasına yönelik haklar olarak değerlendirilen sosyal haklar sosyal dışlanma bağlamında üzerinde asıl durulması gereken haklardır[63].

Gerçekleştiği ölçüde diğer hak ve özgürlüklerin gerçekleşebildiği sosyal haklar; "statü yerine, eşit taraflar arasında bağıtlanmış sözleşmenin, ücretlerin belirlenmesinde piyasa mekanizması yerine kamu müdahalesinin ve sözleşme serbestisi yerine insan hakkını korumanın konulması anlamını taşımaktadır"[64]. Sosyal hakların merkezinde, yeterli düzeyde beslenme, giyim, barınma ve yeterli korunma koşullarının sağlanmasını da ifade eden eşit şartlarda yaşama hakkı yer almaktadır[65].

Yurttaşlık haklarının medeni, siyasi ve sosyal haklar olmak üzere üçlü düzeninin oluşturulmasında ülkeler farklı yollar izlemişlerdir ancak günümüzde

---

[60] Abdülkadir Şenkal, "Sosyal Politika ve Sosyal Vatandaşlık: Kölelikten Sosyal Vatandaşlığa (Avrupa Birliği Sosyal Vatandaşlık Örneği)", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,** 2005-2/2006-1, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'a Armağan Özel Sayısı, s.225.
[61] Şenkal, ss.227,228.
[62] Şenkal, s.236,240.
[63] Sapancalı, Sosyal Dışlanma s.33.
[64] Sapancalı, Sosyal Dışlanma ss.33,35.
[65] Asbjorn Eide, **"Economic, Social and Cultural Rights As Human Rights"**, http://www.wcl.american.edu/humright/hracademy/documents/EideClass1-Economicandsocialrightsashumanrights-AsbjornEide.pdf, (21.10.2013), p.12.

sosyal haklar fikrinin tüm Avrupa ülkelerinde köklü biçimde yerleşmiş olduğu açıkça görülmektedir. Bu durum, ayrıca Nice Zirvesinde kabul edilen "Temel Haklar Bildirgesi" gibi önemli AB belgelerinde de vurgulanmaktadır[66].

Sonuç olarak, fiziki olarak toplum içerisinde yer alan ve toplumun bir parçası olan bireylerin, toplumun ortaya koyduğu ekonomik, sosyal ve siyasi sonuçlardan adil ölçülerde yararlanamadığı durumlarda ortaya çıkan sosyal dışlanma; topluma katılımın ve toplumla bütünleşmenin ölçütü olarak görülen medeni, siyasi ve sosyal hakların kullanılamadığına işaret etmektedir[67].

D. Diğer Kavramlarla İlişkisi

Sosyal dışlanma kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için yakın ilişkide bulunduğu kavramlara değinmek yerinde olacaktır. Yoksulluk bu kavramların başında gelmektedir. Çünkü bu iki kavram çoğu zaman birbiri yerine geçebilen veya aynı anlama gelen kavramlar olarak görülmekte ve kullanılmaktadır[68]. Sosyal dışlanmayla doğrudan ilişkilendirilen sosyal içerme ise bir diğer kavramdır. Sosyal içerme kavramı gibi, sosyal dışlanmanın zıttı olarak görülebilecek sosyal kaynaşma kavramı ve özellikle ABD'de sıkça kullanılan sosyal sermaye kavramları sosyal dışlanma kavramıyla ilişkilendirilen diğer kavramlardır.

1. Yoksulluk

Sosyal dışlanma kavramının ortaya atıldığı 1970'li yıllarda, değişen ekonomik ve sosyal yapının doğurduğu sonuçlar yoksulluk kavramına bakışı da anlamlı ölçüde değiştirmiş, bu dönemde yeni yoksulluk şekillerinden bahsedilmeye başlanmıştır. Sosyal dışlanma kavramı bu anlamlı değişime karşılık verme potansiyeliyle tartışmaların odağı haline gelmiştir[69]. Dolayısıyla iki kavram arasında yakın bir ilişki söz konusudur.

Yoksulluğun herkes tarafından kabul gören bir tanımı bulunmamakla birlikte tüm tanımların odağında, "insanların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olmama", "mutlak asgari refah düzeyinin altında kalma" veya "yaşamda

[66] Şenkal, ss.227,228.
[67] Sapancalı, Avrupa Birliği'nde, s.53.
[68] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.51.
[69] Bhalla ve Lapayre, p.96.

kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere olan ihtiyaçların karşılanamaması" yer almaktadır. Bu tanımlarda geçen ihtiyaç, refah ve kaynaklar gibi kavramların nitelikleri farklı şekilde değerlendirilebileceğinden, herkes tarafından kabul görecek bir yoksulluk tanımı yapmak oldukça zor görünmektedir[70].

Öte yandan, yoksulluk genel olarak niceliksel bir bakış açısıyla mutlak ve görece olmak üzere iki kavram ile açıklanmaya çalışılmaktadır[71]. Mutlak yoksulluk, yeterli (kalori) ve dengeli (protein, karbonhidrat gibi besin bileşenleri) beslenme açısından asgari tüketim düzeyi ve gelir üzerinden konuyu ele almaktadır. Göreceli yoksulluk ise, bireyin, hanehalkının veya bir sosyal grubun içinde bulunduğu yapı içerisinde diğerlerine göre yoksulluk halini konu edinerek bir karşılaştırma sunmaktadır[72].

Sayısal bir sınırı gösteren mutlak ve göreceli yoksulluğun ortaya konulması için gelir seviyesi kavramı kullanılmaktadır. Gelir seviyesine göre belirlenen yoksulluk, gelir yoksulluğu olarak da tanımlanmaktadır. Gelir yoksulluğunu ortaya koyabilmek için ise genellikle ülke gelirinin nüfus yüzdeleri arasındaki dağılımı, kişi başına düşen ulusal gelir gibi göstergelerin yanı sıra özellikle Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların kullandığı günlük 1-2 dolar gelir elde etme sınırı gibi veriler kullanılmaktadır. Gelir düzeyine göre yapılan bu tanımlama, aslında bir toplumda yoksul olanlarla olmayanları birbirinden niceliksel olarak ayıran yoksulluk sınırı (povery line) kavramını ortaya çıkarmaktadır[73].

Ancak insani ihtiyaçlar kavramına dayanan yoksulluk[74] yeterli beslenememe, sağlık imkanlarından yoksunluk, evsizlik, eğitim imkanlarından yoksun olma, okumasını ve uygun bir şekilde konuşmasını bilmemek, herhangi bir işi olmamak, gelecekten korkmak, sağlıklı içme suyuna sahip olamamak, güçsüzlük ve özgürlüğün yetersiz oluşu durumlarını da içermektedir. Bu nedenle gelir yoksulluğu ile birlikte insani yoksulluktan da bahsedilmektedir[75].

---

[70] Fikret Şenses, **Küreselleşmenin öteki Yüzü: Yoksulluk: Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler,** İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, ss.62,63.
[71] Faruk Sapancalı, "Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Cilt:3, Sayı:2, 2001, (Yeni Dünya Düzeni), s.127.
[72] Oğul Zengingönül, **Yoksulluk Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde Küreselleşme,** Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir, 2007, s.126.
[73] Sapancalı, Yeni Dünya Düzeni, s.127.
[74] Zengingönül, s.124.
[75] Sapancalı, Yeni Dünya Düzeni, s.128.

Yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramları bir takım yoksunluklara işaret etmekle benzerlik taşımaktadır. Ancak iki kavram arasında temel farklar bulunmaktadır. Herşeyden önce bir yaklaşım farklılığından söz etmek mümkündür. Yoksulluğa dair İngiliz geleneğiyle şekillenen geniş literatür, yoksulluğun tanımlanmasında dağılımsal bir anlayışın ilke edinildiğini göstermektedir. Bu anlayış ulusal gelir ve kaynakların dağılımına ilişkindir. Sosyal dışlanma ise Fransız sosyal kuramı üzerine kurulmuştur. Sosyal dışlanma yoksulluğun aksine sosyal katılımdaki başarısızlık, sosyal bütünleşmenin sağlanamaması ve güçsüzlük olmak üzere özellikle ilişkisel konulara odaklanmaktadır[76]. Bir başka deyişle sosyal dışlanma sadece gelir ve tüketim sorunları dolayısıyla mutlak bir yoksulluk sınırında yaşamakla ilgili değil, aynı zamanda yaşamı iyileştirecek yetersizlikleri kısmen ya da tamamen yitirmekle de ilgilidir. Ayrıca sosyal dışlanma yoksulluğun hem nedeni hem de sonucu olabilmekle yoksulluk kavramını da bir ölçüde içermektedir[77].

Yaklaşım farklılığının yanı sıra iki kavram arasında niteliksel farklılıklar da söz konusudur. Sosyal dışlanma bütüncül bir bakış açısıyla yoksulluk kavramının kısıtlılıklarını giderme iddiasına ve potansiyeline sahiptir. Graham Room, sosyal dışlanma kavramının yoksulluk kavramını beş ayrı yönden ileriye taşıdığını ortaya koymuştur. Room; gelir yönlü olmaktan, çok boyutlu yoksunluklara; durağanlıktan, dinamik analizlere; bireyin veya hanehalkının sahip olduğu kaynaklardan, çevresel koşulların da değerlendirilmeye alınmasına; dağıtımsal yaklaşımdan, tabakalaşma ile yoksunlukların ilişkisel boyutlarına; eşitsizlik durumundan, toplumdan keskin kopuşlara yönelik yaklaşımsal bir gelişimden söz etmektedir[78]. Bu gelişim aşağıdaki tabloda farklı bir şekilde de ortaya konmuştur.

[76] O'Brien ve Penna, p.84.
[77] Sapancalı, Avrupa Birliği'nde, s.57.
[78] Graham J. Room, "Social Exclusion, Solidarity and the Challenge of Globalization", **International Journal of Social Welfare,** Vol.8, 1999, p.167.

Tablo 4: Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Arasındaki Farklar

Sosyal Dışlanma	**Yoksulluk**
Topluma Katılım	Maddi Kaynaklar
İlişkisel	Dağıtımsal
Süreçler	Sonuçlar
Yurttaşlık Hakları	Ekonomik Haklar
Dışarıdan İçeriye	Aşağıdan Yukarıya
Çok Yönlü Boyutluluk	Tek Boyutluluk
Ölçümü Zor	Ölçümü Kolay

Kaynak: Susan Kenyon ve diğerleri, "Transport and Social Exclusion: Investigating the Possibility of Promoting Inclusion through Virtual Mobility", **Journal of Transport Geography,** Vol.10 (3), 2002, p.208.

Yoksulluk kavramı mutlak veya göreceli olarak sosyal açıdan zaruri olan ihtiyaçlardan gelir düşüklüğü nedeniyle sağlanamayan ve ekonomik bağlamı olan maddi ihtiyaçlara odaklanırken, sosyal dışlanma bu ekonomik ve maddi bakış açısından uzaklaşarak, eşit bir biçimde topluma katılamamayı merkezine alır. Ayrıca sosyal dışlanma bireyin toplum içindeki yerini ve yurttaşlık haklarını kullanmasını etkileyecek gelir düzeyinin etkilerine de odaklanır. Yoksulluğu önleyici politikalar, toplumun en altındaki ve en üstündekileri belirleyen ayrımı değerlendirirken, sosyal dışlanma politikaları, topluma katılımı sağlanamayan bireylerin dışarıdan içeriye alınabilmesini hedefler[79].

Sosyal dışlanmanın daha iyi anlaşılması için iki kavramın birbirinden ayrılması ve dışlanmanın gelire bağlı olan veya gelire bağlı olmayan neden ve sonuçlarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu gereklilik, sosyal dışlanmanın sadece ekonomik boyutlu olmaması ve aynı zamanda çok boyutlu karakteristik yapısından kaynaklanmaktadır[80]. Ancak sosyal dışlanmanın tanımlarının neredeyse tüm alanlarında yoksulluk büyük bir risk faktörü olarak değerlendirilmektedir[81].

[79] Kenyon ve diğerleri, p.208.
[80] Kenyon ve diğerleri, p.208.
[81] Levitas ve diğerleri, p.9.

Sonuç olarak, günümüzde sosyal dışlanma, yoksulluğu anlamak, açıklamak ve mücadele etmek için başvurulacak en temel kavramlardan biridir. Bu kavram aynı zamanda yoksulluk ile insan hakları arasında ki bağlantıyı bütün yönleriyle kurmak, kavramak ve kavramsallaştırmak bakımından da en uygun çıkış noktası olarak görünmektedir. Diğer taraftan, yoksulluk insanların toplumsal yaşama katılarak dengeli, düzenli ve huzurlu bir yaşam sürdürmelerinin önünde önemli bir engeldir. Bu bağlamda, yoksulluk teriminin bizzat kendisi de sosyal dışlanmayı içermektedir[82].

2. Sosyal İçerme

Sosyal dışlanmanın karşıtı olan, topluma kabul edilme ve toplumla bütünleşmeyi ifade eden sosyal içerme, özellikle AB tarafından kullanılan bir kavramdır. Sosyal dışlanma AB'de uzun yıllar işsizlik ve istihdam politikalarıyla birlikte anılmıştır. Uzun süreli işsizlerin, niteliksiz işgücünün ve göçmenlerin sorunlarıyla ilişkilendirilerek yayılma göstermiştir. 2000'li yıllardan itibaren Birlik düzeyinde, sosyal dışlanma ile mücadele bağlamında sosyal içerme kavramı daha fazla kullanılmaya başlanmıştır[83].

AB'de sosyal dışlanmayla ilgili çalışmaların sosyal içerme kavramıyla anılmasına yönelik eğilim 2000 yılında Birliğin Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nin sosyal içermeyi asıl hedef olarak ifade etmesiyle net bir biçimde görülebilir[84]. 2000 yılında Lizbon Zirvesi'nde, sosyal politikanın merkezine yoksulluk ve sosyal dışlanma konulmuş, 2001 yılında Nice Zirvesi'nde, her üye devletin iki yıllık süreçlerle kendi yapıları bağlamında sosyal içerme ulusal eylem planları oluşturmaları temel ölçüt olarak olarak belirlenmiştir. Zirvede özellikle dışlanma riskiyle karşı karşıya olan korunmasız gruplar işaret edilerek, istihdama katılımın, tüm kaynaklar, haklar, mallar ve hizmetlere ulaşımın kolaylaştırılması, dışlanmanın önlenmesi, korunmasız gruplara yardım edilmesi ve ilgili tüm birimlerin dışlanmanın üstesinden gelmek için harekete geçirilmesi hedef olarak gösterilmiştir[85].

Birliğin 2004 yılında Brüksel de yayınladığı Sosyal İçerme Ortak Raporu'nda, yoksulluk, sosyal dışlanma ve sosyal içerme tanımları yapılmıştır. Sosyal içerme;

[82] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, ss.54,55.
[83] Sapancalı, Avrupa Birliği'nde, s.60.
[84] Hunter ve Jordan, p.247.
[85] Levitas ve diğerleri, p.19,20.

"yoksulluk ve sosyal dışlanma riski taşıyanların, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama tümüyle katılımını sağlayan ve yaşadığı toplum dikkate alındığında standart bir yaşam ve refah düzeyi için gerekli fırsat ve kaynakları elde ederek, garanti altına alan bir süreçtir. Sosyal içerme, bireylerin kendi yaşamlarını etkileyen kararlara geniş ölçüde katılmalarını ve temel haklara erişebilmelerini sağlamaktadır." şeklinde tanımlanmıştır[86].

Terminolojik olarak, sosyal dışlanmaya ilişkin kabul edilebilir resmi ortak bir tanımın olmadığı AB'de sosyal dışlanmanın, Sosyal İçerme Ortak Raporu doğrultusunda sosyal içerme politikaları çerçevesinde ele alındığı görülmektedir[87].

3. Sosyal Kaynaşma

Sosyal kaynaşma; dayanışma, sosyal bağlar ve yeni toplum sözleşmesi kavramları gibi Jean-jacques Rousseau ve Emile Durkheim temelli Cumhuriyetçi retorikte kullanılan bir kavramdır[88]. Kavramı Durkheim'ın ortaya koyduğu "sosyal dayanışma ve ağlar" bağlamı üzerinden tanımlamak mümkündür. Özellikle sosyologlar ve sosyal psikologlar sosyal kaynaşma kavramını sosyal bütünleşme, istikrar ve sosyal çözülme gibi daha geniş kavramlar ile de ele almaktadırlar[89].

Tanımlayıcı olmaktan ziyade tamamlayıcı bir kavram olarak karşımıza çıkan sosyal kaynaşma kavramı, dışlanmanın olmadığı, güven temelli etkileşim ve dayanışma ile grup kimliğine dayalı ve ortak değerlere sahip bir toplum yapısına işaret etmektedir. Dolayısıyla sosyal kaynaşmanın olduğu toplumlarda eşitsizliklerin azaltıldığı ve dışlanmanın olmadığı varsayılır. Bu kapsamda dışlanmanın önlenerek herkes için eşit fırsatların yaratılması stratejisi önem kazanmaktadır[90].

AB, sosyal kaynaşma kavramını dışlanma ve içerme kaygılarını yansıtan politik, sosyal ve ekonomik kaynaşma türlerinin bir bileşimi olarak tanımlamakta ve kaynaşmanın tanımlayıcı niteliklerini ortaya koymaktadır. Bu nitelikler; ortak bağlılık ve dayanışma, sosyal ilişkiler ve adalet duygusu, sosyal dayanışma ve

---

[86] Council of The European Union, **Joint Report by the Commission and the Council on Social Inclusion,** 5 March 2004, Brussels, http://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/soc-incl/final_joint_inclusion_report_2003_en.pdf, (15.05.2014), p.8.
[87] Sapancalı, Avrupa Birliği'nde, s.66.
[88] Silver, p.534.
[89] Betül Duman ve Osman Alacahan, "Sosyal Kaynaşma", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** Cilt:15, Sayı:1, 2010, s.106.
[90] Duman ve Alacahan, s.107.

sorumluluk, diğergamlık, hoşgörü, ortak değerlerin gücü, ortak kimlik duygusu, aynı topluma ait olma hissi, güven (kişinin kendine, diğerine, kurumlara ve geleceğe ilişkin güveni), ayrımcılık, eşitsizlik ve sosyal dışlanmanın azaltılması olarak belirlenmiştir[91].

1992 tarihli Avrupa Anlaşmasında önceki anlaşmalarda vurgulanan önceliklere yenileri eklenmiş, yeni eklenen önceliklerden ekonomik ve sosyal kaynaşmanın güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Dışlanmışlar için fırsatların yaratılarak sosyal kaynaşma ve sosyal bütünleşmeye odaklanılması sosyal dışlanma kavramının anahtar bir faktör olmasını sağlamıştır[92]. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD) ve Dünya Bankası gibi kurumlar da sosyal kaynaşmaya vurgu yaparak; işsizlik, yoksulluk, gelir eşitsizliği, sosyal dışlanma ve bilgi toplumundan dışlanmayı sosyal kaynaşmaya yönelik tehditler olarak degerlendirmektedirler[93].

Sosyal dışlanmanın azaltılması ve toplumsal bütünlüğün korunmasına dair pozitif tutumların bireylerce paylaşılması ile toplumdaki bireylerin birbirlerine ne kadar güçlü bağlarla bağlandığını gösteren sosyal kaynaşma, sağlanmış olacaktır[94]. Bu bağlamda sosyal dışlanma, sosyal kaynaşmanın önündeki en önemli engeldir.

4. Sosyal Sermaye

Sosyal dışlanma ile ilişkili olan bir diğer kavram ise sosyal sermaye kavramıdır. Toplumsal düzeyde toplumsal bağları konu alan sosyal kaynaşmanın alt kümesi olan sosyal sermaye bireyler ve gruplar arası bağlara işaret etmektedir[95].

İlk olarak 1916 yılında Lyinda Hanifan tarafından batı Virginia'daki okul sistemini değerlendirirken kullanılmış olan sosyal sermaye kavramı günümüzdeki ününe ise 1990'lı yıllarda, ülkelerin ekonomik ve siyasi performanslarıyla bireylerin sivil faaliyetleri arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmalarıyla Robert Putman sayesinde kavuşmuştur. Putnam 1976-77 Yerel Yönetimler Reformu sonrasında İtalyan yerel yönetimlerin performansları arasındaki farklılıkları sorguladığı "Making Democracy Work" adlı kitabında farklılığın nedeni olarak başarılı Kuzey İtalya

[91] Duman ve Alacahan, s.111.
[92] McDevitt, p.9.
[93] Duman ve Alacahan, s.105,106.
[94] Duman ve Alacahan, s.107.
[95] Duman ve Alacahan, s.112.

kentlerinde sivil toplumun çok daha etkin olmasını göstermiştir. Kuzey İtalya'nın zenginliğinin sebebi olarak gösterdiği bu farklılığın yurttaşların sivil etkinlikleri, karşılıklı işbirliğinin, yaşamsal sosyal ağların, eşit siyasi katılımın yaygın olduğu bir ortam yaratmasıyla ilgili olduğunu öne sürmüştür. Bu olumlu yapıya sosyolog James S. Coleman'dan esinlenerek sosyal sermaye adını vermiştir. Bu bağlamda sosyal sermayenin temel öğeleri; güven, karşılıklılığa (reciprocity) dayanan norm ve yükümlülükler ve son olarak da yurttaşların dahil oldukları sosyal ağlardır[96].

Sosyal sermayeye dair literatürde birçok tanım vardır. Her disiplinin kendi ilgi alanı çerçevesinde konuya yaklaşımı farklılık göstermektedir[97]. Bununla birlikte sosyal sermaye ile ilgili tüm tanımlarda ilişkilerin, birlikteliklerin, bağlantıların ve ağların hem bireyler hem de toplum açısından bir sermaye değeri taşıdığı ön kabulüne dayanarak sosyal ilişkilerin önemine vurgu yapılmaktadır[98]. Sosyal sermaye bağlamında sosyal ağlar olarak adlandırabileceğimiz ilişkilerin kurulabilmesi ve sürdürülebilmesi için en önemli unsur güvendir. Sosyal sermaye literatüründe yer alan en temel eserlerde güven, sağlıklı bir sosyal sermayenin ön koşulu olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bir toplumda güven düzeyinin yüksekliği o toplumun sosyal sermaye birikiminin fazla olduğunun işaretidir. Nitekim Fukuyama'ya göre güven; kolektif değerler, sosyal ağlar ve kültürel gelenekler gibi sosyal sermaye türlerinin oluşumu için bir ön koşul, onları etkileyen önemli bir unsurdur. Ayrıca güven; ortak normlara dayalı, düzenli, dürüst ve işbirliğine yönelik davranışların gerçekleştiği bir grup ya da toplum içinde oluşan beklentileri niteler[99].

Mary Daly ve Hilary Silver sosyal sermaye ve sosyal dışlanma kavramları arasındaki ilişkiyi değerlendirdikleri çalışmalarında, sosyal ilişkiler ve aktif katılımı konu edinen iki kavramın benzerliğine değinmekle birlikte farklı kültürel ve siyasal

[96] Emre Erdoğan, "Sosyal Sermaye, Güven ve Türk Gençliği", **Cumhuriyet Üniversitesi E-Dergi,** 2006, http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/1682.pdf, (15.08.2008), http://www.urbanhobbit.net/PDF/Sosyal%20Sermaye_emre%20erdogan.pdf, (01.03.2015), s.2.

[97] Gülşen Sarı Gerşil ve Mehtap Aracı, "Sosyal Sermayenin Güven Unsurunun İşgörenlerin Performansı Üzerine Etkileri", **Çalışma ve Toplum,** 2011/1, ss.42,43.

[98] Hülya Eşki Uğuz ve diğerleri, "Sosyal Sermayenin Ölçümü: Türkiye Deneyimi", **Akademik İncelemeler Dergisi,** Cilt:6, Sayı:1, 2011, s.8., John Field, **Sosyal Sermaye**, Çev. Bahar Bilgen ve Bayram Şen, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, Haziran 2008, s.1.

[99] Gerşil ve Aracı, s.44.

geçmişlerinin olduğunu ortaya koymuştur. Aşağıda yer alan tabloda ise iki kavramı karşılaştırmıştır[100].

Tablo 5: Sosyal Dışlanma ve Sosyal Sermaye Karşılaştırılması

	Sosyal Dışlanma	**Sosyal Sermaye**
Odak Noktası	Normatif ve Katılımcı Üyelik/İlişki	Bağlantılı Ağlar/Alışveriş, Güven
Hakim Yaklaşım	Sosyal Sorun	Sosyal Süreç
Kuramsal Çerçeve	Fransız Cumhuriyetçiliği, Sosyal Katoliklik, Sosyal Demokrasi	Toplumculuk, Sosyal Değişim Kuramı, Rasyonel Seçim
Bölgesel Dağılım	Avrupa, Latin Amerika	ABD, Gelişmekte Olan Ülkeler
Çözüm Politikası	Sosyal sorunların yeniden tanım-lanması ve refah devleti reformunu sağlamak.	Ekonomik büyüme ve demokratik işlerlilik için sosyal ilişkilerin araç olarak kullanılması.
Beklenilen Sonuçlar	İçerilmiş Bireyler, Kaynaşmış Toplum	Ortak Hareket, Ekonomik Büyüme, Demokrasinin İşlemesi
Deneysel Araçları	Sürekli Yoksulluk, Uzun Dönemli İşsizlik, Sosyal İlişkilere Katılma Derecesi	Üyelik Sayısı, Güven veya Suistimale Yönelik Tutumun Ölçümü, Ağlar, Etnik Ekonomiler

Kaynak: Mary Daly ve Hilary Silver, "Social Exclusion and Social Capital: A Comparison and Critique", **Theory and Society,** 2008, Vol.37(6), pp.537,538.

Sosyal sermayenin, sosyal dışlanmayla karşılaştırıldığında bireyler ve gruplar düzeyinde güvene dayalı oluşturulan sosyal ağları içeren yaklaşımı, sosyal bütünleşmenin sağlanmasında araç olarak kullanılabileceğini düşündürmektedir. Ancak yüksek sosyal sermaye, sosyal bütünleşme düzeyini her zaman olumlu olarak etkilemeyecektir. Özellikle etnik olarak ayrışmış toplumlarda bireyler aynı etnik grup içerisinde yer alan bireylerle yoğun sosyal ilişki ve etkileşimler geliştirebilir, buna karşın etnik gruplar arası bağlar hiç kurulmamış ya da zayıf kurulmuş olabilir. Hatta

[100] Mary Daly ve Hilary Silver, "Social Exclusion and Social Capital: A Comparison and Critique", **Theory and Society,** 2008, Vol.37(6), pp.537,538.

bir etnik grubun yüksek sosyal sermayeye sahip olması o toplumun sosyal olarak kaynaşmış bir toplum olarak tanımlanmasını engelleyebilir. Bu nedenle sosyal sermaye yaklaşımı etnik çeşitliliğe sahip toplumlar açısından, yabancı düşmanlığı, ırkçılık gibi konular yanı sıra etnik gruplar arası ilişkiler bağlamında ele alınmayı gerektirmektir[101].

Rob Oxoby; sosyal sermaye, sosyal kaynaşma ve sosyal içerme kavramları arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade etmiştir: "İnsanlar diğer insanlarla işbirliği sağlamak için zaman, çaba ve para harcarlar. Sosyal sermayeyi oluşturan bu bireysel fedakarlıklardır. Sosyal kaynaşma ise toplumun sosyal sermayelerin toplamına bağlı bir niteliğidir. Bireyin yaptığı yatırımların (sosyal veya insani sermaye) neticelerini alması, karar mekanizmalarındaki kurum ve kaynaklara girebilmesi ölçüsünde mümkün olmaktadır. Sosyal içerme bireyin bu girişi nasıl algıladığının bir görünümüdür[102]."

Sonuç olarak, Silver'in sosyal dışlanmanın üç bağlamı olarak sunduğu tablodan da görülebileceği üzere, birbirleriyle ilişkili olduğu değerlendirilen, sosyal dışlanma, sosyal içerme, sosyal kaynaşma ve sosyal sermaye kavramları farklı bölgelerde, o bölgenin geçmiş deneyimleri, entelektüel birikimleri, ekonomik, sosyal ve siyasi yapılarına uygun yaklaşımları ifade etmektedir. Öyle ki bölgelerin kavramları algılamaları bile farklı olmaktadır. Örneğin Kanada'da 1990'lı yılların ortasından sonlarına kadar sosyal politik alanında merkezi bir rol oynayan sosyal kaynaşma kavramı liberal refah devletlerinde, günlük yaşamdaki aile ve sosyal çevre ilişkileri, ağlar ve birlik ilişkileri gibi sosyal sermaye kavramına ilişkin konular bağlamından algılanmış ve değerlendirilmiştir. Kavram Avrupa'da ise, sosyal dışlanma bağlamında, bölgeler ve insanlar arasındaki farklılıkları, ayrışmayı ve eşitsizlikleri azaltmaya işaret eder nitelikte kullanılmıştır[103]. Bu bağlamda; sosyal dışlanma ve sosyal içerme Avrupa'lı, sosyal kaynaşma Kanada'lı, sosyal sermaye ise ABD'li kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

[101] Duman ve Alacahan, s.112.

[102] Rob Oxoby, "Understanding Social Inclusion, Social Cohesion And Social Capital", **Economic Research Paper,** 2009-09, http://www.lcerpa.org/public/papers/LCERPA_2009-09.pdf, (01.07.2014), pp.5,7.

[103] Kath Hulse ve Wendy Stone, "Social Cohesion, Social Capital And Social Exclusion A Cross Cultural Comparison", **Policy Studies,** Vol.28, No.2, 2007, p.121.

II. SUÇ KAVRAMI

A. Tanımı

En genel anlamda suç, karşılığında bazı tepkilere yol açan ve cezai yaptırımların uygulandığı yasaklanmış belirli eylemler olarak ifade edilebilmektedir. Tarih boyunca tüm toplumlarda, belirli fiiller yasaklanmış ve bunun karşılığı olarak cezai yaptırımlar uygulanmıştır. Dolayısıyla suç, evrensel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır[104].

Suç kavramı evrensel nitelikte olmasına karşın, toplumlarda nelerin suç sayılacağı konusunda farklılıklar söz konusudur. Bir toplumda suç olarak değerlendirilen bir davranış başka bir toplumda suç olarak değerlendirilmeyebilir. Kavramın göreceli yanına işaret eden bu durum suçların; toplumların sosyal, ekonomik ve manevi şartlarına göre şekillenmesiyle açıklanabilmektedir[105]. Ayrıca suçlar zamana göre de farklılaşmakta, zamanla suç olan bir eylem suç olmaktan çıkarılabilmekte, suç olmayan bir eylem ise suç listesine eklenebilmektedir. Bu durum ise, suç kavramının dinamik bir yapıda olduğunu göstermektedir[106].

İlkel devirlerde her şeyde bir ruh ve canlılık gören insanlar, belirli fiil ve hareketlerin icra edilmemesini, varolduğuna inandıkları güçlerin emri saymışlardır. Kötülük yapanların veya kötülüklerin yapılmasına tepki göstermeyenlerin bu güçler tarafından şiddetle cezalandırılacaklarına ve felakete uğrayacaklarına inanmışlardır. Fakat bazı hallerde aşkın güçlerin, tabuları ihlal edenleri hemen cezalandırmadıkları görüldüğünden, kuralı ihlal edeni toplumun cezalandırması zorunlu sayılmış ve böylece toplumun felaketlerden, kıtlıktan korunabileceği kabul edilmiştir. Sonradan suç; dini esaslarla tanımlanmış, topluma zarar veren fiil ve hareketlerin aynı zamanda birer günah teşkil ettiği ve ilahi gücün iradesine karşı olduğu kabul edilmiştir[107].

Batı toplumlarında ise Orta Çağ Avrupası'nın "doğaüstü güçler" düşüncesi suçun sebeplerine ve oluşumuna ait ilk açıklamalar olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde suçların kaynağı ve sebebi olarak doğaüstü güçler ile cinler, periler,

---

[104] Sulhi Dönmezer, **Kriminoloji,** 8. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 1994, s.55.
[105] Dönmezer, s.55.
[106] Senem Burkay, "Teorik Çerçevede Suç", **Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar,** Sayı:2/4, Ekim 2008, http://www.ethosfelsefe.com/ethosdiyaloglar/mydocs/Suc-Senem%20BURKAY%5B1%5D.pdf, (12.05.2014), s.2.
[107] Dönmezer, ss.55,56.

şeytanlar ve benzeri insanüstü varlıklar gösterilmiştir. Bu dönemde güç odaklarını temsil eden, başta kilise olmak üzere, aristokratlar, zenginler, askeri gücü elinde bulunduran feodal beyler ve krallar ceza adalet sistemini istedikleri gibi yönlendirebilmiştir. Suçların tam olarak tanımlanmadığı ve hangi suçun cezasının ne olduğunun belli olmadığı bir devirde böylesi bir keyfiyet kaçınılmaz olarak yaşanmıştır. Günümüzde de, hukuka aykırı, keyfi ve kasti tutuklama ve cezalandırma anlamında kullanılan cadı avı deyimi Ortaçağ Avrupasının suç ve ceza sisteminin özeti niteliğindedir[108].

Suçun, dini esaslar ve doğaüstü güçlerden arındırılarak laikleşmeye başladığı 18. yüzyılın ilk dönemlerinde, suçun zarar veren kişi ile toplum arasındaki ilişkilerde aranması gerektiği fikri ortaya çıkmıştır. Rasyonel bir suç kavramına yönelim olarak da değerlendirilen bu gelişme, başta devletin, tekel bir yetkinin sahibi olarak suçları belirlemek ve ceza vermek hakkını elinde tutması, daha doğrusu eline almasını ifade etmektedir[109]. Devletlerin, ilk ortaya çıkışından günümüze kadar en azından güvenlik ve adaleti sağlamak yönünde iki temel işlevi olduğu düşünüldüğünde, bu iki işlevi de doğrudan ilgilendiren suçların, belirlenmesi ve suçlara ceza verilmesi yetkisini tekeline alması doğal bir sonuç olarak görülmektedir[110].

Evrensel, göreceli ve dinamik bir yapıya sahip olan suç kavramının tam bir tanımının verilmesi oldukça güç görünmektedir. Öte yandan, suçun nedenleri itibarıyla birbirinden ayrılan farklı bakış açılarına göre yapılacak tanımlar da birbirlerinden ayrılmaktadır. Örneğin, sosyolojik bakış açısına göre suç; bir toplumda toplumsal normları ihlal eden çoğunlukçu değerlere aykırı biçimde ortaya çıkan davranış biçimidir. Siyasi bakış açısına göre suç; güçlü gruplar tarafından alt sınıfları sosyal baskı altında tutmak amacıyla yasalara konan; onları damgalayan ve cezalandırılmalarını sağlayan bir ölçüttür. Psikolojik bakış açısına göre suç; bir davranış sorunu olarak topluma uyum sağlamada yetersizliğin bir sonucudur. Bu insan ruhunun derinliklerinden gelen ve dış dünyada somutlaşan bir istemdir. Hukuki

[108] Osman Dolu, **Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji,** 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, (Suç Teorileri), ss.88,89.
[109] Dönmezer, ss.55,56.
[110] Aytekin Geleri (Ed.), **Suç Sosyolojisi,** AÖF Yayını No:1843, Eskişehir, 2014, s.3.

manada suç ise; devlet tarafından kabul edilen ceza hukuku normlarını ihlal eden, hukuka uygun olmayan kasti veya ihmali davranıştır[111].

Türk Dil Kurumu'nun Güncel Türkçe Sözlüğü'nde[112] suçun iki tanımı yer almaktadır. Birinci tanım; törelere, ahlak kurallarına aykırı davranış. İkinci tanım ise; yasalara aykırı davranış, cürümdür. Dolayısıyla suçun nedenlerini farklı alanlarda gören tanımlamaların yanı sıra kavramın niteliğini açıklamada farklı norm ve değerler sistemini referans alan bir tanımlama da mevcuttur.

Suç, yasalara aykırı davranış olarak tanımlandığında karşımıza zorlu bir alan çıkmaktadır. Öncelikle ceza kanunlarında cürüm ve kabahat ayrımı bulunmaktadır. Suç eylemlerinin toplumsal yapı için gösterdiği tehlikelilik derecesine göre sınıflandırılmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan bu ayrım, devletlerin uyguladığı suç ve ceza politikalarına göre şekillenmektedir. Günümüzde ise kabahatlerin suç olmaktan çıkarılması ve ayrı kanunlarda düzenlenmesi yönünde bir eğilim söz konusudur[113]. Ülkemizde 2004 tarihinde çıkarılan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ve 2005 yılında çıkarılan 5326 sayılı Kabahatler Kanunu ile cürüm ve kabahat ayrımı ortadan kaldırılmış ve kabahatler Türk Ceza Kanunu'nun dışında bırakılmıştır. Böyle olmakla birlikte kabahatlerin suç olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışma konusudur[114].

Cürüm ve kabahat ayrımı dışında suç, ceza kanunlarında farklı şekillerde ele alınmış ve tasnif edilmiştir. Öyle ki 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda, uluslararası suçlar, kişilere karçı suçlar, topluma karşı suçlar, millete ve devlete karşı suçlar olmak üzere dört başlıkta ele alınmıştır (bu dört başlık altında toplam 29 alt başlık yer almaktadır). Bu tasnif, önceki ceza kanunlarının daha kapsamlı bir tasnif sunduğu gerekçesiyle eleştirildiği gibi, birçok suçun tanımının eksik, yetersiz ve yanlış olduğu ifade edilmektedir[115].

Suça yönelik kanuni açıklamaların ve tasniflerin ise hukuk tekniği bakımından, faydaları göz önünde bulundurularak yapıldığı ve suçu işleyen kişi ve

---

[111] Veysel Dinler ve Tülin İçli, "Suç ve Yoksulluk Etkiselliği (Isparta Cezaevi Örneği)", **Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslararası Davraz Kongresi**, (Ed. Uysal Kerman ve diğerleri), Isparta, 24–27 Eylül 2009, s.2470.

[112] http://www.tdk.gov.tr/

[113] Kayıhan İçel ve diğerleri, **Suç Teorisi,** Beta Yayınları, 2. Bası, 2000, ss.8-10.

[114] Zeki Hafızoğulları ve Devrim Güngör, "Türk Ceza Hukukunda Suçların Tasnifi", **TBB Dergisi,** Sayı:69, 2007, ss.47-50.

[115] Hafızoğulları ve Güngör, ss.41.

suça neden olan etmenler açısından ele alınmadığı gerekçesiyle, suçun kriminoloji açısından ele alınarak tasnif edilmesi gerektiği belirtilerek, bu doğrultuda birçok farklı tasnif yapılmıştır[116]. Genel olarak kriminoloji alanında yapılan suç tasniflerinde; şiddet suçları, cinsel suçlar, mal aleyhine işlenen suçlar, trafik suçları, ekonomik suçlar, çevre suçları, bilgisayar suçları, alkol ve uyuşturucu suçları yer almaktadır[117]. Kriminoloji alanında suç tasniflerinin yanı sıra suçlu tasnifi (tipolojisi) de yapılmaktadır. Suçlu tasnifleri ise genel olarak; suça neden olan içsel veya dışsal etmenler bakımından, kişilik özellikleri ile psikolojik ve biyolojik özellikler bakımından, suçun ve suçluluğun niteliği ve yönü bakımından ve hükümlülerin cezalandırılması ve ıslahı bakımından yapılmaktadır[118].

Suçun farklı disiplinlerce farklı şekillerde tanımlanabilmesi, bu tanımsal farklılıkların suçun tasnifi noktasında da etkili olması suç kavramını muğlaklaştırmaktadır. Bu nedenle suça ilişkin çalışmalar öncelikle suçun tanımını ve kullandığı tasnifi ortaya koymak zorundadır. Suçun arttığını veya azaldığını ortaya koyan bir çalışma ile suçun önlenmesi için politikalar öneren bir çalışma; artan veya azalan suçların hangi suçlardan oluştuğunu ve önerilen politikaların hangi suç türleri üzerinde etkili olabileceğini ortaya koymadığı sürece anlaşılır olmayacaktır. Çalışmamız da böylesi bir zorunluluktan muaf değildir. Ancak çalışmamızın kapsamı ve amacı gereği ilerleyen bölümlerde suçun sosyolojik tanımı öncelenerek tartışma sürdürülecektir. Bu nedenle suçun toplumsal sapma ile ilişkisinin ele alınması yerinde olacaktır.

B. Suç ve Toplumsal Sapma

Literatürde yasalarca aykırı görülmüş davranışlar için suç; törelere, ahlak kurallarına aykırı davranışlar için de toplumsal sapma veya sapma kavramı kullanılmaktadır. Ancak sapma ile suç arasındaki ilişkinin niteliği sosyoloji ve kriminoloji açısından farklılık arzetmektedir. Şöyle ki; sosyoloji açısından suç sapmanın alt kümesidir dolayısıyla her suç bir sapmadır ancak her sapma bir suç

[116] Dönmezer, s.53.
[117] Timur Demirbaş, **Kriminoloji,** Seçkin Yayınları, 3. Bası, Ankara, 2010, ss.204-280.
[118] Dönmezer, ss.388-390.

değildir[119]. Kriminoloji açısından ise suç ve sapma kesişen iki ayrı kümedir ve sapmaların bazıları suç, suçların bazıları sapmadır[120]. Suçun toplumsal bir sorun olması ve toplumsal yapıyla doğrudan ilgili olması nedeniyle çalışmanın bu bölümü sosyolojik söylem üzerinden sürdürülecektir.

İnsan davranışları hakkındaki toplumsal beklentiler, normal ve normal olmayan şeklinde ikiye ayrılmıştır. Bir grubun beklentilerinin dışındaki veya grubun onaylamadığı davranışlar normal olmayan davranışlardır ve sapma olarak adlandırılır. Toplumun yapısı, zaman ve sosyal gruplar sapma algısının oluşmasında belirleyici olmakta ve sapma, toplumlarca farklı şekillerde değerlendirilmektedir[121]. Dolayısıyla bir toplumun sapma olarak kabul ettiği davranışı başka bir toplum yaşam biçimi olarak görebilir. Örneğin gençler arasındaki flört bir toplumda "sapma", başka bir toplumda ise "normal" olarak değerlendirilebilir[122]. Öte yandan sapma algısı toplum içindeki farklı gruplar açısından da değişiklik gösterebilmektedir. Bir grubun norm ve değerlerinin başka bir grubun norm ve değerleriyle uyuşmadığı durumlarda da sapma oluşacak, bir grubun normlarına uyulması diğer grup tarafından sapma olarak değerlendirilecektir. Örneğin ailenin çocuğundan beklentisiyle akran grubunun kendisinden beklentisi farklı olacak ve uyumsuzluk doğacaktır. Bu durum toplumsal uyumu güçleştiren durumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır[123].

Toplumun beklentileri zamana veya duruma göre de değişebilmektedir. Örneğin, 1960'lı yıllarda ABD'de eşcinsellik sapkınlık olarak görülürken, özgürlüklerin artmasıyla toplumun bu yöndeki algısı değişmeye başlamıştır. Yine, toplumca sapkın davranış olarak değerlendirilen adam öldürme, savaş zamanı farklı değerlendirilecektir[124].

Toplumsal beklentileri alt üst eden, toplumca kınanan sapma davranışına karşı toplumsal kontrol mekanizmalarıyla müdahale eden toplumun bu anlamda en etkili aracı toplumsallaşma sürecidir. Toplumsallaşma, bireyin toplum içindeki yerini, toplumun ondan beklentilerini öğrenip içselleştirdiği süreci ifade etmektedir.

---

[119] Halil İbrahim Bahar, **Sosyoloji,** Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları, Ankara, 2008, s.123., Veysel Bozkurt, **Değişen Dünyada Sosyoloji,** Alfa Yayınevi, İstanbul, Ocak 2004, (Değişen Dünyada), s.175.
[120] Dolu, Suç Teorileri, s.34., Dönmezer, ss.45-47.
[121] Bahar, s.121.
[122] Bozkurt, Değişen Dünyada, s.173.
[123] Bahar, s.123.
[124] Bozkurt, Değişen Dünyada, s.175.

Toplumsal kontrol, resmi olmayan (informal) ve resmi (formal) olmak üzere ikiye ayrılır. Resmi olmayan toplumsal kontrol, toplumun normlarına ve değerlerine uyum sağlamaya yönelik dolaylı baskılardır. Resmi toplumsal kontrol ise sapkın davranışı önlemek ya da düzeltmek için, kanun haline getirilmiş, kurumlaşmış kamu mekanizmalarıdır[125].

Resmi toplumsal kontrol düzleminde oluşturulan kanunlarca belirlenen bazı sapmalar suç olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla suç kanun koyucular tarafından cezai yaptırımı belirlendiğinden diğer sapma davranışlarından ayrılmaktadır. Yasaların suç saydığı cezai yaptırımlara bağladığı, hukuka aykırı davranış olarak nitelendirilen suç kavramı ve yaptırımları ancak yasalar tarafından konulur veya kaldırılır bu nedenle bir eylem yasalar tarafından suç olarak tanımlanmamışsa hukuka aykırı bir hareket olsa bile suç olarak kabul edilmemektedir[126]. Suç kelimesinin İngilizce karşılığı olan "crime" kelimesinin, "yargıladım, karar verdim" anlamına gelen bir kökten türetilmiş Latince kökenli bir kelime olması[127] kavramın hukuki yönüne işaret etmektedir.

Sapmanın en ağırları suç olarak değerlendirilmektedir. Ancak her suç fiiline ilişkin tam bir toplumsal uzlaşı söz konusu olmamaktadır. Örneğin, ülkemizde çevrenin kirletilmemesi, fabrikalardaki yetersiz güvenlik ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi açısından toplumun tümüne yayılmış bir algı olmamasına rağmen bu yönde kanuni düzenlemeler yapılmaktadır. Cinayet, tecavüz, hırsızlık gibi suçlarda ise toplumsal uzlaşı söz konusudur[128].

Suç kavramının hukuki bağlamı tanımlayıcı olmaktan çok kısıtlayıcı bir yapı ortaya koymaktadır. Suçun nedenlerine ilişkin hiçbir argüman sunmamaktadır. Suçun, sosyolojik, siyasal, psikolojik ve yasal tanımlarını bir bütün olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Kriminoloji literatürü bu açıdan zengin bir saha sunmaktadır.

[125] Bozkurt, Değişen Dünyada, s.174.
[126] Burkay, s.3.
[127] Bilhan Kartal, "Hukuk, Suç ve Toplum", **Sosyolojiye Giriş,** (Ed. Nadir Suğur), Açıköğretim Fakültesi Yayını No.1521, Eskişehir, 2013, s.181.
[128] Bahar, ss.123,124.

C. Suça İlişkin Yaklaşımlar

Kriminoloji literatürü tarandığında suça ilişkin tek bir tanımlama ve açıklamalardan ziyade farklı yaklaşımlardan beslenen ve dolayısıyla farklı varsayımlardan hareketle oluşturulmuş suç kuramlarının öne çıktığı görülmektedir[129]. Suça ilişkin yapılan çalışmaların hakim yaklaşımlar çerçevesinde sunulması kavramın anlaşılması ve tarihsel süreç içerisindeki seyrinin takibi açısından daha doğru olacaktır. Zira çalışmamızın kapsamı düşünüldüğünde suça ilişkin oluşturulacak bölümlerin anlamlı bir bütün oluşturabilmesi ve sonrasında sunacağımız sosyal dışlanma ve suç ilişkisi açısından zorunlu görünmektedir.

1. Klasik Yaklaşım

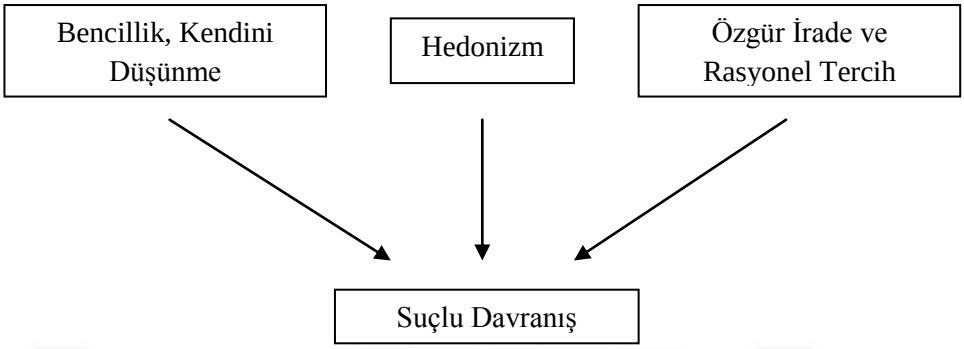
Ortaçağ Avrupası'nın hakim güçlerine ve bu hakim güçlerin tahakkümü ile şekillenen adaletsiz düzene bir tepki sonucu oluşan Rönesans ve Reform hareketleri aydınlık çağın başlangıcı olarak görülmüş, bu aydınlanma ile adalet sistemi de sorgulanmıştır. Cesare Beccaria (1738-1794) ve Jeremy Bentham (1748-1832) gibi aydınlanmacı düşünürler öne çıkarak, kanunların yazılı ve herkesin anlayabileceği bir şekilde olması, suç teşkil eden eylemlerin açıkça ortaya konulması, yargılamaların hızlı ve adil biçimde yapılması, cezaların insani ve ıslah edici olması ve her türlü insanlık dışı muamele, işkence, gizli muhakemeler, keyfi muameleler ile idam cezasının kaldırılması gerektiğini savunmuşlardır[130].

Aydınlanma hareketinin bir parçası olarak ortaya çıkan Klasik Yaklaşım, Ortaçağın keyfi ve barbar uygulamalarına karşı çıkarak, suçun sebebini doğaüstü güçler olarak değil, bireyin almış oldukları kararlar ve yapmış oldukları kişisel tercihler olarak görmüştür[131]. Klasik Yaklaşım kuramcılarına göre insanlar; kendi çıkarlarını düşünürler ve bencildirler. Hedonisttirler, zevk için yaşarlar, acılarını hafifletmek, sıkıntılarını azaltmak ve hazlarını artırmak isterler. Rasyoneldirler, kar-zarar hesabı yaparlar. Eylemlerinin sonucunda meydana gelebilecek olumsuz neticeler ile elde edecekleri menfaatleri değerlendirir, en fazla fayda elde etme potansiyeli olan alternatifi özgür iradeleriyle seçer ve hayata geçirirler. Dolayısıyla

[129] Dönmezer, s.69.
[130] Dolu, Suç Teorileri, s. 90.
[131] Dolu, Suç Teorileri, ss.91-92

suç davranışı da diğer davranışlar gibi böylesi bir rasyonel kar-zarar değerlendirmesi neticesinde oluşur[132].

Şekil 1: Klasik Yaklaşıma Göre Suçun Nedenleri

Kaynak: Dolu, Rasyonel Bir Tercih, s.96.

Suç davranışının nasıl meydana geldiğinin ortaya konulmasının ardından ceza adalet sisteminin nasıl olması gerektiği tartışılmıştır. Klasik Yaklaşımın kurucusu kabul edilen Beccaria dönemin insanlık dışı ceza adalet sistemini sert bir şekilde eleştirdiği "Suçlar ve Cezalar" adlı eserinde[133] kanunları, insanları bir toplum olarak bir araya getiren şartlar olarak tanımlamış, kanunları oluşturacak yasal idarenin ise kanunları keyfiyetten uzak, herkesin anlayabileceği bir şekilde oluşturması gerektiğini savunmuştur. Bu nedenle hangi eylemlerin suç olduğunun ve suça verilebilecek cezanın ne olduğunun anlaşılır bir dille yazılması gerekmektedir. Cezaların ise sadece cezalandırmak amaçlı olmaması, öte yandan suçu önleyerek toplumun suçun zararlarından korunmasını sağlamak olduğunu belirterek caydırıcı bir cezanın; kesinlik, hızlılık ve şiddetlilik gibi üç temel prensibe sahip olması gerektiğini öne sürmüştür. Kesinlik, suçun karşılığında öngörülen cezadan kaçışın olamayacağını; hızlılık, suç işlendikten sonra verilecek cezanın eylemin peşi sıra ve hızlı bir şekilde uygulanmasını; şiddetlilik ise cezaların suçla orantılı ve suçun ağırlığı ölçüsünde olmasını ifade etmektedir. İdam dahil her türlü insanlık dışı cezanın kaldırılması gerektiğini savunan Klasik Yaklaşıma göre, insanların hapsedilmesi fikri daha insancıl bir cezalandırma yöntemidir[134].

[132] Osman Dolu, "Rasyonel Bir Tercih olarak Suç: Klasik Okul Düşüncelerinin Suçu Açıklama ve Önleme Kapasitesinin Değerlendirilmesi", **Polis Bilimleri Dergisi,** Cilt:11(4), 2009, (Rasyonel Bir Tercih), s.96.
[133] Demirbaş, ss.51,52.
[134] Dolu, Suç Teorileri, ss. 92-94.

Klasik Yaklaşımın suça ilişkin ortaya koyduğu en temel varsayım, suçun, kişinin kendi aldığı kararlar ve yaptığı seçimler sonucunda meydana geldiğidir. Dolayısıyla rasyonel tercih ve caydırıcılık, Klasik Yaklaşımın suç bağlamında iki önemli kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır. Rasyonel tercih esasında suç durumunun teşhisi niteliğindeyken, caydırcılık ise tedavi niteliğindedir[135].

a. Rasyonel Tercih ve Caydırıcılık Kuramı

İlk olarak ekonomik yapı içerisinde insan davranışlarını açıklamak için kullanılan, sonrasında ise siyaset biliminde özel olarak siyasi tercihlerin şekillenmesinde etili olan rasyonel tercih kavramı sosyoloji alanında da farklı şekillerde kullanılmaktadır[136]. Ekonomik anlamda rasyonel tercih kavramı, insanların davranış sergilerken rasyonel davrandığını, dolayısıyla düşünerek, hesaplayarak bir sonucu en az kaynakla veya belli bir kaynakla en iyi (optimal) sonucu elde etmeye çalıştığını ifade etmektedir. Bu bağlamda rasyonel davranmak aynı zamanda ekonomik davranmaktır[137].

Rasyonel tercih kavramının suç bağlamında ele alınmasıyla oluşturulan rasyonel tercih kuramı ise, suçların rasyonel bir hesaplama sonucu daha az maliyetle daha fazla fayda elde etme beklentisiyle gerçekleştirilen davranışlar olduğunu iddia etmektedir[138]. Bireyler, suç teşkil eden eylemler neticesinde elde edecekleri kazançlar ve faydanın, karşılığında alacakları riskler ve görmeleri muhtemel cezalardan daha büyük olduğu durumlarda suç işlemektedir[139].

Herbert Simon rasyonel tercih kuramını; bireylerin davranış sergileme aşamasında tam bir rasyoneliteye sahip olduğu yönündeki varsayım üzerine kurulması nedeniyle eleştirmiş ve sınırlı rasyonaliteden bahsetmiştir. Simon'a göre insan davranışları genel anlamda iki yönden sınırlıdır. İlk olarak insan davranışları bilişsel ve muhakeme yeteneği açısından sınırlıdır. Dolayısıyla sıklıkla kısa yoldan

---

[135] Dolu, Suç Teorileri, ss. 92-94.
[136] Şenol Baştürk, "Rasyonel Tercih Sosyolojisi Bağlamında James S. Coleman'ın Sosyal Sermaye Kavramı: Eğitime Katılma Yönünden Tartışmalar", **Sosyoloji Konferansları Dergisi,** Sayı:45, 2012, ss.76,77.
[137] Filiz Baloğlu, "Rasyonalite ve Ekonomik Sosyoloji", **Sosyoloji Konferansları Dergisi,** Sayı:26, 2000, ss.217,218.
[138] Osman Dolu ve Hasan Büker, "Caydırıcılığın Sınırları: Caydırıcılık Eksenli Suç Önleme ve Mücadele Politikalarına Eleştirel Bir Yaklaşım", **Polis Bilimleri Dergisi,** Cilt:11, Sayı:3, 2009, s.4.
[139] Dolu, Rasyonel Bir Tercih, ss.96,97.

ve tahmini karar süreçleri işler. İkinci olarak, insanların iradesi de sınırlıdır, öyle ki, uzun vadeli menfaatlerinin aksine davranışta bulunabilirler. Simon'un insan davranışlarını sınırlı rasyonalite bağlamında açıklaması, Klasik yaklaşıma yönelik tam rasyonellik anlamında yapılan eleştrilere yeni bir boyut katmıştır[140].

Klasik Yaklaşıma göre suç, daha az maliyetle daha fazla fayda elde etme beklentisiyle gerçekleştirilen bir davranış olmakla birlikte, suça yönelen kimse yapacağı rasyonel hesaplamada suç davranışı neticesinde elde edeceği faydanın/hazzın bu suçu işlemesi halinde uğrayacağı zarardan/çekeceği acıdan daha düşük olacağını öngörerek suç işlemekten cayacaktır. Caydırıcılık olarak bilinen bu yaklaşımda, kişileri suçtan caydırabilmek devletin uygulayacağı cezalar marifetiyle sağlanabilecektir[141].

Caydırıcılık özel ve genel olmak üzere iki boyutlu bir yapı sergilemektedir. Özel caydırıcılık ile suçlunun adalet mekanizmaları tarafından yakalandıktan sonra alacağı cezayı düşünerek suç eyleminden vazgeçmesini, genel caydırıcılık ise suçlunun yakalanıp cezaya çarptırılmasına şahit olacak diğer insanların suç işlemekten kaçınacağı varsayımını ifade etmektedir[142].

M. C. Stafford ve M. Warr ise, özel ve genel caydırıcılığın insanları farklı şekillerde etkileyeceğine ve caydırıcılığın esasını teşkil eden cezalandırmanın, suçlunun yakalanamaması veya cezadan bir şekilde kaçınabilmesi ile suçun cezalandırılamayışının etkilerine vurgu yapmıştır. Dolayısıyla özel caydırıcılığın etkisi cezalandırma ile pozitif bir etki yaparken cezadan kaçınma ile negatif bir etki yaparak caydırıcılığı sağlamaktan uzaklaşacaktır. Aynı şekilde genel caydırıcılık da suçun cezasız kalmadığına şahit olanlar üzerinde pozitif etki yaparken, suçun cezalandırılamadığı durumlarda negatif etki yapacaktır[143].

b. Rutin Aktiviteler ve Suç Fırsatları Kuramı

Klasik Yaklaşımın, suçun rasyonel bir tercih olduğuna dayalı mantığını, bireyin önüne çıkacak suç seçeneklerinin neler olacağını seçme imkanının olmadığını

[140] Greg Pogarsky, "Criminal Justice-Related Issues", **Handbook of Crime and Deviance,** (Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri), Springer Science, New York, 2009, p.250.
[141] Dolu ve Büker, s.4.
[142] Dolu, Suç Teorileri, s.102.
[143] Alicia H. Sitren ve Brandon K. Applegate, "Testing Deterrence Theory with Offenders: The Empirical Validity of Stafford and Warr's Model", **Deviant Behavior,** Vol.33, 2012, p.492.

belirterek bir adım öteye taşıyan rutin aktiviteler kuramı, suçun aslında bir fırsat meselesi olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre suçun oluşumunun temel belirleyicileri; motive olmuş suçlu, uygun hedef ve hedefi suçludan koruyabilecek koruyucuların yokluğudur. Dolayısıyla bu üç faktörden herhangi birisinin yokluğu durumunda suç oluşmayacaktır[144].

Lawrence E. Cohen ve Marcus Felson tarafından 1979 yılında yayınlanan "Sosyal Değişim ve Suç Oranı Trendi: Rutin Aktivite Yaklaşımı" adlı çalışmada 1960-1975 yılları arasında sosyal iyileşmeye rağmen şiddet suçlarındaki artışın nedeni ele alınmıştır. Cohen ve Felson ortaya koydukları rutin aktivite yaklaşımında, Amos Hawley'in, toplumu sadece mekansal bir birlik olarak görmeyen, insan aktivitelerinin zaman ve mekan bağlamı içinde oluştuğu bir organizasyon olarak değerlendiren "insan ekolojisi kuramı" (theory of human ecology)'ndan faydalanmıştır. İnsan ekolojisi yaklaşımına göre, toplum yapısının üç önemli değişken unsuru bulunmaktadır. Bunlar; ritim, tempo ve zamanlamadır. Ritim, olayların oluş periyodunu; tempo, olayların birim zamanda oluş sıklıklarını; zamanlama ise farklı olaylar arasındaki güçlü veya zayıf bağımlılığı ifade etmektedir. Cohen ve Felson bu üç unsuru suç eylemi için kurgulayarak, tempoyu, belirli bir zaman diliminde, belirli bir caddede işlenen şiddet suçlarının sayısı, zamanlamayı ise suçlu ve mağdurun ritimleri arasındaki ilişki olarak değerlendirmiştir[145].

İnsan ekolojisi ile rutin aktiveler yaklaşımını harmanlayan Cohen ve Felson 1947-1974 yılları arasında ABD'de sosyal iyileşmeye rağmen şiddet suçlarındaki büyük artışı; yapısal değişimle birlikte, suçu oluşturacak üç faktör olan; motive olmuş suçlu-uygun hedef-hedefi suçludan koruyabilecek koruyucuların yokluğunun zaman ve mekan açısından rutin aktivitelerle sıkça bir araya gelmesi olarak açıklamıştır[146].

Felson ve Clarke, Fırsatlar Hırsız Yapar- Suç Önlemede Pratik Bir Kuram (Opportunity Makes the Thief-Practical theory for crime prevention) adlı çalışmalarının girişinde bir suç kuramının suçu önlemede yardımcı olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu doğrultuda oluşturdukları suç fırsatları kuramı, fırsatların suça

---

[144] Osman Dolu, "Bir Fırsat Olarak Suç: Suçun Durumsal Belirleyicileri, Suç Fırsatları ve Rutin Faaliyetler Teorisi", **Polis Bilimleri Dergisi,** Cilt:11, Sayı:2, 2009, (Bir Fırsat Olarak Suç), s.1.
[145] Lawrence E. Cohen ve Marcus Felson, "Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach", **American Sociological Rewiew,** Vol.44, No.4, 1979, pp.588-590.
[146] Cohen ve Felson, p.589.

neden olduğu varsayımından haraketle, suçun önlenmesinde, dünya gerçeklerine uygun, açıklanması ve öğretilmesi kolay, uygulanmaya hazır prensipler içermektedir. Bu prensiplerin neler olduğu ve suçu önlemede nasıl yardımcı olabileceği, tüm çalışma boyunca etraflıca açıklanmıştır[147].

Suça, fırsatların neden olduğunu ve suç fırsatlarının azaltılarak suçun önlenebileceği ortaya konulduktan sonra yapılması gereken suça yola açan fırsatların azaltılması gerekliliğidir. Bu gereklilik, rutin aktivite ve rasyonel tercih yaklaşımını içeren fırsat kuramları bağlamında şekillenen, durumsal suç önleme yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Durumsal suç önleme, bir takım suç gruplarının risk ve zorluklarının artırılıp, suçun getirilerinin azaltılarak suç fırsatlarının da ortadan kaldırılmasını ifade eden bir yaklaşımdır[148]. Bu yaklaşım çerçevesinde suç fırsatlarını azaltıcı tekniklere yoğunlaşılmış ve bu yönde çalışmalar yapılmıştır[149].

2. Pozitivist Yaklaşım

1800'lü yıllarda Klasik Yaklaşımın suça dair varsayımlarına bir eleştiri olarak, determinizm felsefesi[150] eksenli fikirlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda Klasik Yaklaşımın suçu suçlu üzerinden açıklamaya çalışan görüşünün aksine suçun insan kontrolü dışında, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik nedenlerden dolayı meydana geldiğini dolayısıyla suça neden olan bu faktörlerin bilimsel olarak araştırma ve gözlemler sonucu ortaya konabileceğini iddia eden Pozitivist (olgusalcı)[151] Yaklaşımın suç çalışmalarına hakim olmaya başladığı görülmektedir. Pozitivist Yaklaşım, suçu rasyonel bir tercih neticesinde insan iradesinin ürünü olarak değerlendiren Klasik Yaklaşımın görüşlerini reddetmiştir. Pozitivist

[147] Marcus Felson ve Ronald V. Clarke, "Opportunity Makes the Thief-Practical Theory for Crime Prevention" Home Office, **Policing and Reducing Crime Unit,** Police Research Series, Paper 98, http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110218135832/rds.homeoffice.gov.uk/rds/prgpdfs/fprs98.pdf (14.07.2014), pp.9-32.
[148] Ronald V. Clarke, "Situational Crime Prevention", **Crime and Justice,** Vol.19, 1995, p.91.
[149] Clarke, p.109., Felson ve Clarke, p.25.
[150] Evrendeki her olgunun başka vir veya daha fazla olguya bağlı olduğunu, dolayısıyla kestirilebilirliğini içeren öğreti; gerekircilik; belirleyicilik. Bkz. Cemal Yıldırım, **Bilim Felsefesi,** 16. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012, (Bilim Felsefesi), s.248.
[151] Yalnız olgusal olarak doğrulanabilir önermeler ile analitik önermeleri anlamlı sayan, metafizik nitelikte iddiaları boş ve anlamsız sayan görüş. Bkz. Bilim Felsefesi, s.251.

Yaklaşımın suça ilişkin bilimsel temelli bakışı suç çalışmalarında önemli bir aşama olarak değerlendirilmektedir[152].

Pozitivist Yaklaşımın doğuşunda Klasik Yaklaşımın cezalandırma sisteminin de etkisi olduğu görülmektedir. Klasik Yaklaşımla birlikte keyfi ve fiziksel şiddet şeklindeki cezalandırmadan, yasalar çerçevesinde ıslahevleri ve cezaevleri aracılığıyla cezalandırmaya yönelik yaşanan dönüşüm suçu artırmış, suçluyu suçtan alıkoymak yerine daha çok suça teşvik etmiş ve şehirlerde suç korkusu oluşmuştur. Adolphe Quetelet (1796-1874)'in suçu bu yapının kaçınılmaz bir sonucu olarak görmesi ve istatiksel çalışmalar yapılarak yeni bir ceza sistemi oluşturulması gerektiği yönündeki söylemleri Pozitivist Yaklaşımın kendini hissettirmesi olarak değerlendirilmektedir[153].

Pozitivist Yaklaşım öncelikle suça ilişkin olarak fizyonomi ve prenoloji gibi kafatası ve yüz özelliklerinden hareketle bir açıklama getirmeye çalışmıştır. Daha sonraları ise vücut tiplerine ve genetik faktörleri içeren biyolojik unsurlara da yer vermiştir. Bununla birlikte tarihsel süreç içerisinde, psikolojik ve sosyolojik faktörlerin de yaklaşımda yer aldığı görülmektedir. Pozitivist Yaklaşım suçu biyolojik, sosyolojik ve psikolojik olmak üzere tek boyutta ele aldığı gibi psiko-biyolojik, psiko-sosyal ve sosyo-biyolojik olmak üzere çok boyutlu olarak da açıklamaya çalışmıştır[154].

a. Biyolojik Özellikler

Suçun biyolojik özelliklerden kaynaklandığı veya suçlu bireyin biyolojk özelliklerinden belirlenebileceği görüşü oldukça eskidir. Örneğin, Ortaçağda suç zanlıları arasında çoğunlukla en çirkin olanının suçlu olarak kabul edildiği bilinmektedir. Bu düşünce sistematik olarak ilk defa insan davranışları ile yüz özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemek için insan fizyonomi okulunu kuran Giambattista della Porta (1535-1615) tarafından ele alınmıştır. Sonrasında ise beyin dokusu ve hücreleri ile kafatası şekli ve dolayısıyla insan davranışı arasındaki ilişkiyi

[152] Dolu, Suç Teorileri, ss.151-152.
[153] Piers Beirne Adolphe, "Quetelet and the Origins of Positivist Criminology", **American Journal of Sociology,** Vol.92, No.5, March 1987, pp.1143-1144.
[154] Dolu, Suç Teorileri, s.152.

inceleyen prenolojiyi (kafatası bilimi) kuran Joseph Gall (1758-1828) tarafından beden yapısı ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki sistematik olarak incelenmiştir[155].

Pozitivist Yaklaşımın kurucularından sayılan Cesare Lombroso (1876)'ya göre suç genetik şarta bağlıdır dolayısıyla suç doğuştan gelir. Charles Darwin (1809-1882)'in de etkisinde kalan Lombroso, neredeyse incelediği tüm hırsız ve katillerin biyolojik işaretleri olduğunu ortaya koyan çalışmalar yapmıştır. Bununla birlikte gelen yoğun eleştriler üzerine doğuştan suçluluk yaklaşımını yumuşatan Lombroso, sosyolojik ve psikolojik faktörlerin etkisini de kabul ederek ve aslında istemeyerek suçluların yüzde 35-40'ının biyolojik işaretlerinin olduğunu söylemiştir[156].

Richard L. Dugdale, Juke ailesini konu edindiği geneolojik aile araştırmasında (1877) ise, 1730'da doğan, Juke'lerin ata babası Max'ı bularak, arkadan gelen 709 kişiyi araştırmış ve çalışan, fakir ve suçlu insanlar olarak gruplara ayırmıştır. Bu aileden; 77 suçlu, 202 fahişe ve genelev sahibi, 142 serseri ve çok sayıda fakir yurdundan yararlanan, hırsız ve katiller çıkmıştır. Bu çalışmanın suça yatkınlığın genetik yapısına işaret ettiği iddia edilmiştir. Ancak Juke ailesinde, sosyo-kültürel nedenlerle onlara benzeyen aynı seviyedeki insanlarla evlenmelerin kural olması ve diğer bir toplumsal sınıf içine çıkmayı denememeleri gibi nedenlerden dolayı çalışmanın etkinliği azalmıştır[157].

Lombroso ile başlayan "suçlu adam"ı arayan çalışmalar yirminci yüzyılın başlarından itibaren vücut yapısı ile suç arasındaki ilişkiye odaklanmıştır ve bu akım Somatotip (somatotype) Okulunun kurulması ile devam etmiştir. İnsan davranışları ile vücut yapısı arasındaki ilişkiyi inceleyen bu okulun önde gelen temsilcilerinden Ernst Kretschmer (1922) ve William H. Sheldon (1936) oluşturdukları vücut tipleri ile davranış yapıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sheldon'un vücut tiplerinin suç davranışını açıklamada önemli bir faktör olduğu ancak tek başına yeterliği olmadığı yaptığı çalışmalarda ortaya konmuştur[158].

Pozitivist Yaklaşımın biyolojik kuramlarının erken dönemi olarak kabul edilen ve Lombroso'nun etrafında şekillenen bu dönemde, Lombroso'yu eleştiren ve destekleyen çalışmalar olmuştur. Lombroso'dan daha zengin bir istatistik yöntemi

[155] Demirbaş, ss. 92-93.
[156] Demirbaş, ss. 93-94.
[157] Demirbaş, s. 95
[158] Dolu, Suç Teorileri, ss.161-164.

kullanarak elde ettiği verileri 1913 yılında "İngiliz Mahkum" (The English Convict) adlı eserinde yayınlayan Charles Goring ile aynı dönemde yaptığı çalışmalarda Goring'le benzer sonuçlara ulaşan Adolf Baer Lombroso'nun görüşlerini eleştirmiştir[159]. Lombroso'nun suçlu tipolojisinin geçerliliğini kanıtlamak isteyen antropolog Ernest A. Hooton ise 1939 yılında, Goring'in "İngiliz Mahkumu"na, karşılık olarak yayınladığı "Amerikalı Suçlu" (The American Criminal: The Native White Criminal of Native Parentage) ve "Suç ve İnsan" (Crime and the Man) adlı çalışmaları ile Lombroso'nun görüşlerini destekler sonuçlar ortaya koymuştur.[160].

19. yüzyıl sonlarında başlayan ve üstün ırk yaratma çabası olarak tarih sayfalarında yerini alan öjeni hareketinin (the eugenics movement), Hooton'un bu hareketi doğrudan destekleyip desteklemediği bilinmemekle birlikte, Hooton'un görüşlerinden beslendiği görülmektedir. Öjeni hareketi başladığı yıllarda, zeka geriliği olanların ve suçluların kısırlaştırılması, güçsüzlerin iyileştirilmelerine yönelik yardımların azaltılması ve yine güçsüz kesimlerin doğum kontrolü ile çocuk yapmalarının engellenmesi şeklinde yöntemler uygulayarak üstün ırkı oluşturmaya çalışmıştır[161].

Erken dönem biyolojik görüşler, Lambroso ile başlayan "suçlu adam" arayışından, tıp alanındaki gelişmelerle birlikte çağdaş biyolojik görüşlerle "suç geni" arayışına evrilmiştir. İnsan davranışı ile genetik miras arasındaki ilişki, gen ve suç ilişkisini de değerlendirmeye açık hale getirmektedir. Suç genine ilişkin ilk çalışmalar, kromozom anormalliği olarak adlandırılan ve ilk olarak 1961 yılında Sanberg ve arkadaşları tarafından duyurulan "XYY" cinsiyet kromozomu üzerine yapılan çalışmalardır. Her insanda bulunan 26 çift kromozomdan biri olan ve XX olması halinde kız, XY olması halinde erkek olunacağını belirleyen cinsiyet kromozomunun, bazılarında XYY biçiminde olduğunun keşfedilmesi üzerine bu kromozom anormalitesinin süper erkek yorumuna yol açtığı ve şiddetin sorumlusu

[159] R. Füsun Sokullu-Akıncı, **Kriminoloji,** Beta Yayınları, 8. Bası, İstanbul, 2011, (Kriminoloji), s.159.
[160] Nicole Rafter, "Earnest A. Hooton And The Biological Tradition in American Criminology", **Criminology,** Vol.42, Issue 3, March 2004, p.745.
[161] Rafter, p.743.

olabileceği düşünülmüştür. Ancak yapılan araştırmaların bu düşünceyi desteklemediği görülmüştür[162].

Suç ve genetik arasındaki ilişki; aileler, ikizler ve evlat edinen aileler üzerinde yapılan çalışmalar çerçevesinde daha da geliştirilmiştir[163]. Ancak üç farklı çalışmada birbirinden farklı sonuçlar elde edilmesi genetik miras ve suç arasındaki ilişkinin tam olarak ortaya konulamadığını göstermektedir. Bu konuda Glenn D. Walters (1992); daha nitelikli araştırmaların genetik ve suç arasında anlamlı bir ilişki kuramadığına buna karşın daha niteliksiz çalışmaların yüksek bağıntılar kurduğuna işaret etmiştir. Dolayısıyla bu üç çalışma türünü de içeren ve çevresel faktörleri de değerlendirmeye alacak bir meta-analiz yönteminin daha verimli olacağını iddia etmiştir[164].

Sarnoff A. Mednick ve Jan Volavka'ya göre, suçu biyolojik özellikler bağlamında açıklamayı amaç edinen çalışmalarda suçun genel veya belirsiz tanımlanması bu çabaları boşa çıkarmaktadır. Dolayısıyla suçun niteliğine ve kendi özel durumuna göre değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır[165].

Suç genine yönelik yapılan araştırmaların yanı sıra vücudun biyolojik ve kimyasal yapısı üzerine çalışmalar da söz konusudur. Örneğin asosyallık, duyarsızlık, suçluluk, pişmanlık ve utanç duymamak, duygusuz ve sevgisiz olmak şeklinde kendini gösteren psikopati biyolojik yaklaşım çerçevesinde ele alınmıştır. İleri düzeyde bir kişilik bozukluğu olan psikopati, semptomları nedeniyle duygusal boyutlu öğrenme (emotion-mediated learning) süreçlerini etkileyerek cezalardan ve olumsuz sonuçlardan ders çıkarma ve sosyalleşme konusunda yetersizliğe yol açmaktadır. Psikopatinin fiziksel belirtileri ise kalp atım hızı, kan basıncı, nefes alıp verme ve deri iletkenliğinde azalma olarak ortaya çıkmaktadır. Psikopatinin fiziki belirtilerini içeren otomatik sinir sistemi (autonomic nervous system) aktiviteleri üzerine yoğunlaşan araştırmacılar deri iletkenliğinin antisosyal davranışlarda belirleyici etken olduğunu ortaya koyarken[166] EEG (electroencephalogram-kalp ritim

[162] Sarnoff A. Mednick ve Jan Volavka, "Biology and Crime", **Crime and Justice,** Vol.2, 1980/1, pp.92,93.
[163] Glenn D. Walters, "A Meta-Analysis of the Gene-Crime Relationship", **Criminology,** Vol.30, Issue 4, 11/1992, pp.595-613, pp.597,598.
[164] Walters, p.607.
[165] Mednick ve Volavka, p.88.
[166] Mednick ve Volavka, pp.105-107.

freakansı) anormalitesinin de antisosyal davranışa neden olduğuna dair çalışmalar yapılmıştır[167].

Suça ilişkin biyolojik görüşler arasında yer alan hormonel farklılıkların (testosteron ve seratonin, endorfin) ve kimyasal maddelerin (alkol, uyarıcı haplar, uyku hapları, depresyon hapları) beyin işleyişini etkileyerek antisosyal davranışlara yol açtığına dair araştırmalar da bulunmaktadır. Kreuz ve Rose (1972) mahkumlar ve diğer katılımcılar üzerinde yaptığı bir çalışmada şiddet içeren suçları işleyen mahkumların testosteron seviyesinin diğerlerine oranla daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur[168].

Ayrıca hormonel farklılıkların ve kimyasal maddelerin haricinde, beyinde meydana gelebilecek herhangi bir hasarın da doğrudan insan davranışları üzerinde olumsuz etkileri olabilmektedir. Günümüzün en ileri teknolojileriyle yapılan beyin görüntüleme çalışmaları, beynin ön ve sol lobunda meydana gelecek hasarların insanların sağlıklı düşünme yeteneklerini ciddi ölçüde sakatladığını göstermektedir. Özellikle beynin ön lobunda oluşabilecek bir hasar, bireyin saldırganlık ve şiddete başvurmasına neden olabilmektedir[169].

b. Psikolojik Etkenler

Pozitivist Yaklaşım biyolojik özelliklerin yanı sıra psikolojik etkenlerin de suça ilişkin açıklamalarda önemli bir değişken olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle psikolojinin ve psikologların da suç konusuyla yoğun biçimde ilgilendikleri görülmektedir. Gerçekten de psikoloji biliminindeki gelişmelerin suçu ve suçlu davranışı açıklama konusunda önemli bir yeri olmuştur, olmaya da devam etmektedir. Özellikle suçluların diğer insanlara nazaran psikolojik olarak sorunlu kişiler olduğu yönündeki kanı doğrultusunda modeller geliştirilmiştir. Genel olarak suçun, psikanaliz, genel kişilik özellikleri, zeka ve ahlaki gelişim bağlamında değerlendildiği görülmektedir[170].

Sigmund Freud (1856-1939), insan zihninin id, ego ve süperego olmak üzere üç parçalı bir yapıya sahip olduğunu ve bu üçlü yapının işleyişinin insan

[167] Mednick ve Volavka, pp.123,124.
[168] Mednick ve Volavka, p.134.
[169] Osman Dolu, "Suçun Nedenlerine İlişkin Birey Temelli Görüşler", **Kriminoloji,** (Ed. Osman Dolu), AÖF Yayını No.1697, Eskişehir, 2012, (Birey Temelli Görüşler), s.38.
[170] Dolu, Birey Temelli Görüşler, s.39.

davranışlarını oluşturduğunu öne sürmüştür. Bu üçlü yapı bağlamında kurulmuş olan psikoanalitik kuram çerçevesinde suç nedenleri araştırılmıştır. Bireylerin doğuştan sahip olduğu içgüdüleri, arzu ve isteklerini barındıran id, bireyin toplumsallaşma sürecinde toplumun norm, kural ve değerlerini öğrenmesiyle oluşan üst yapı süperego ve bu iki yapı arasında yer alan ve bireyin içgüdü, arzu ve istekleri ile toplumun beklentileri arasındaki çatışmayı dengeleyecek ve idare edecek olan yapı egodur. Dolayısıyla bu üç yapı arasındaki uyumsuzluk bireyin antisosyal davranışlarda bulunmasına neden olabilecektir. Bu bağlamda, çok güçlü bir id veya çok güçlü bir süperego veya id ve süperego arasında denge sağlayamayacak kadar zayıf bir egonun olması durumlarında suç ortaya çıkacaktır[171].

Psikanalitik yaklaşımın suç çalışmalarında ilk defa kullanılması geleneksel suç metotlarının yetersiz kaldığı bir döneme denk gelmiştir. Bu döneme eğitim perspektifiyle bir acil çıkış sunduğu iddiasında olan August Aichorn'un "Dikbaşlık Gençlik" (Wayvard Youth) adlı çalışması bu açıdan önemlidir. Aichorn, "dikbaşlı gençlik" olarak tabir ettiği, sosyalleşme sorunları olan, suçlu ve duygusal anlamda zayıf olan sorunlu gençler ve gençlerin aileleri ile yaptığı ve günde 16 saate kadar varan görüşmelerden oluşturduğu çalışmasında[172] insanların doğuştan asosyal olduğunu, zamanla dış dünyayla olan iletişim ve etkileşim sonucunda sosyalleşme sürecini tamamlayacağını ifade etmiştir. Sosyalleşme sürecinde "haz evresinden", toplumsal işleyişin öğrenilmesi ve benimsenmesini içeren "gerçeklik evresine" başarılı bir şekilde geçemeyenlerin suç davranışında bulunabileceğini öne sürmüştür[173].

Psikolojik Yaklaşımlar, genel kişilik özellikleri bağlamında ise, sorunlu kişilik yapılarının daha saldırgan olduğunu ve bunun onları daha fazla suç işlemeye ittiğini savunmuştur. Bu sorunlu kişilik özelliklerini genel olarak; ani ve tepkisel hareket etme, negatif duygusallık ve psikopati olarak ifade etmiştir[174]. Ancak genel kişilik özellikleri biyolojik ve nörolojik bir altyapıya işaret etmektedir. Dolayısıyla

[171] Dolu, Birey Temelli Görüşler, s.39.
[172] Larry K. Brendtro ve Nicholas J. Long, "Wayward Youth: Aichorn's Practical Psychology of Reconciliation", **Reclaiming Children and Youth,** Vol.7, No.2, Summer 1998, pp.66,67.
[173] Dolu, Birey Temelli Görüşler, ss.39,40.
[174] Dolu, Birey Temelli Görüşler, s.40.

kişilik özelliklerinin suç ile olan ilişkisi suçlular ve suçlu olmayanlar arasında yapılan nicel araştırmalar etrafında şekillenmiştir[175].

Zeka ve suç arasındaki ilişkinin de genel kişilik özellikleri araştırmalarında olduğu gibi karşılaştırmalı nicel araştırmalara dayandığı görülmektedir. Zeka geriliği ile suç ve zeka seviyesi ile suç olmak üzere iki farklı şekilde değerlendirme içeren çalışmaların anlamlı bir ilişki sunmaktan uzak ve değişik sonuçları içeriyor olması etkilerini azaltmıştır. Timur Demirbaş'a göre bu çalışmalardan anlamlı bir sonuç çıkmaması doğaldır, zira zeka tek başına bir insan davranışını belirlemez. Ancak zeka geriliği bireylerin öğrenme gücünü zayıflatarak, iyiyi kötüden, doğruyu eğriden ayırt etmelerini güçleştirerek onları başkalarının telkinine ve suç işlemeye açık hale getirecektir. Dolayısıyla zeka geriliği özel olarak ilgilenilmesi gereken bir alandır[176].

Ahlaki gelişimin suça etkisini araştıran Psikolojik Yaklaşımların ise Jean Piaget (1932) ve Lawrance Kohlberg (1927-1987)'in ahlaki gelişim modelleri ile doğduğu ve şekillendiği görülmektedir. Piaget ahlaki gelişimin aşamalarını içeren bir model oluşturmuş, Kohlberg ise modeli değiştirip geliştirmiştir[177]. Kohlberg bu aşamaların ölçümlenebilmesi için, içinde açmazlar bulunan bir takım testlerin olduğu bir cetvel hazırlamıştır. Örneğin testlerden biri, karısının hayatını kurtarmak için gerekli olan ilacı almaya yetecek parası olmayan bir kişi ilacı çalmalı mıdır, çalmamalı mıdır şeklindedir. Bu testlerin mahkumlar ve suç bölgelerinde yapılması sonucunda, tüm suçluların alt aşamalarda kaldığı, sadece bir kişinin üçüncü gelişim aşamasını geçtiği görülmüştür[178]. Öte yandan ahlaki gelişim düzeyi ile suç arasındaki ilişkiye yoğunlaşan pekçok çalışmanın sonucunda, suçluların diğer insanlara nazaran ahlaki gelişim düzeyinin daha düşük olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yapılan çalışmaların, örneklem seçimi, temsil kabiliyeti ve kontrol grubu olmaksızın yapılan deneyler gibi bir takım sorunlu yanlar taşıdığı ifade edilmektedir[179].

c. Sosyolojik Bakış

Suça yönelik ilk sosyolojik yaklaşım, ilk defa suç ve çevre ilişkisini bilimsel metotlar kullanarak araştıran, iklim, mevsimler, yoksulluk ve nüfus özellikleri ile suç

[175] Demirbaş, s.121.
[176] Demirbaş, s.121.
[177] Dolu, Suç Teorileri, ss.196,197.
[178] Sokullu-Akıncı, Kriminoloji, s.195.
[179] Dolu, Suç Teorileri, ss.203,204.

arasında bir ilişki olduğunu keşfeden Belçikalı matematikçi Adolphe Quetelet (1796-1874) ve Fransız hukukçu Andre-Michel Guerry (1802-1866)'dan gelmiştir[180]. Durkheim (1858-1917) ise dönemin kriminologlarının suçun patoljik bir durum olduğuna dair hakim görüşüne itiraz ederek, suçun tüm toplumlarda olabilecek doğal bir davranış olduğunu ortaya koymuştur. Doğal bir davranış olmakla birlikte, suç davranışları belirli bir sınırı aşarsa bu bir hastalıktır diyerek suça yönelik ilk sosyolojik yaklaşımı sunmuştur[181]. Durkheim'ın, sanayi devrimine bağlı köklü sosyal değişimlerin yaşandığı 19. yüzyıl sonlarında ortaya koyduğu anomi kavramı; teknolojik değişimler ve kapitalizmin yükselişi ile işbölümündeki değişim sonucunda, normların ve sosyal dayanışmanın yıkılması sonucu ortaya çıkan yapıyı ifade eder[182].

Şikago Üniversitesi'nde 1892 yılında Sosyoloji Bölümü'nün kurulması ve bu bölümde çalışan bilim adamlarının Şikago şehrini adeta bir laboratuvar gibi görerek yaptıkları çalışmalar ise literatürde çok önemli bir yer edinmiştir. 1950'li yıllara kadar Şikago Okulu olarak etkilerini sürdüren bu akım, o güne kadar insan davranışlarını belirlediği iddia edilen bütün genetik ve biyolojik iddiaları reddederek insan davranışları üzerindeki asıl etkinin fiziki ve sosyal çevre olduğunu öne sürmüştür[183].

"Ekolojik Okul" olarak da adlandırılan Şikago Okulu[184] araştırmacıları Robert E. Park ve Ernest Burgess, yirminci yüzyılın başlarında artan şehirleşme, endüstrileşme ve göçün etkisi altında kalan Şikago şehrinin bu yoğun değişime nasıl karşılık vereceğini araştırmıştır. Park ve Burgess'in çalışmalarının sonucunda oluşan yoğunlaşmış bölge kuramı (concentric zone theory), şehrin merkezinde bulunan iş alanlarının giderek genişlediğini, bu genişlemenin dışa doğru şehirleşmeyi etkilediğini dolayısıyla sosyal düzensizlik (social disorganization) meydana geldiğini ortaya koymuştur. Şikago okulunun diğer araştırmacıları olan Clifford Shaw ve Henry D. McKay bu yaklaşım üzerinden, sosyal düzensizliğin suça etkisini araştırdıkları ve otuz yıllık bir analizi içeren çalışmaları suçun, sanayi ve ticaret

[180] Dolu, Suç Teorileri, ss. 210-211.
[181] Demirbaş, s.125.
[182] J. Robert Lilly ve diğerleri, **Criminological Theory: Context and Consequences,** Sage Publications, 5th Edition, 2011, p.90.
[183] Dolu, Suç Teorileri, ss. 210-211.
[184] Demirbaş, s.132.

bölgeleri ile nüfusun kalabalık olduğu bölgelerde yoğunlaştığını ortaya koymuştur. Park ve Burgess ile Shaw ve Mckay'in bu çalışmaları sosyal düzensizlik kuramı (social disorganization theory)'na temel teşkil etmiştir[185]. Sosyal düzensizlik yaklaşımları sosyal çözülmenin en çok şehir yapısında ortaya çıktığını varsayarak; heterojen yapı, çöküntü bölgeleri, sosyal hareketlilik, sanayileşme ve şehirleşmenin bireylerin toplumsal değerlere olan bağlılığını zayıflatarak onları suç işlemeye yönelttiğini öne sürmektedir[186].

Bu yaklaşım tarihsel süreç içerisinde geliştirilmiştir. Bu yaklaşımı test etmek için yapılan sayısız çalışma neticesinde elde edilen yeni bilgiler ışığında özellikle sosyal çözülmenin sosyal kontrolü azalttığı yönünde sonuçlar elde edilmiştir. Sosyal kontrolün azalması ise suçu artırmaktadır[187].

d. Çok Boyutlu Kuramlar

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız tek boyutlu görüşlerin yanı sıra, psiko-biyolojik, psiko-sosyal ve sosyo-biyolojik görüşler olmak üzere çok boyutlu kuramlar da Pozitivist Yaklaşım içinde yerini almıştır. Öğrenme kuramları, kontrol kuramları, anomi ve gerilim kuramları ve alt kültür kuramları çok boyutlu yaklaşımlar arasında yer almaktadır[188].

Gabriel Tarde'nin Taklit Yasaları (The Laws of Imitation) adlı eserinde suçun öğrenilen bir davranış olduğu savunulmaktadır. Lombroso'nun suçun nedenlerini biyolojik anormalliklerde aradığı görüşünü reddeden Tarde, suçluların normal kişiler olduklarını ve suçu öğrendiklerini vurgulamıştır[189].

Tarde'nin davranışların öğrenildiğine dair söylemi üzerine inşa edilen ve bu öğrenme süreçlerini psiko-sosyal bağlamda ortaya koyan Ronald Akers'in Sosyal Öğrenme Kuramı (The Social Learning Theory)'nın dört açıklayıcı bağlamı bulunmaktadır. Bunlardan ilki Ayırıcı Birliktelikler: Edwin H. Sutherland'ın (1939) dokuz ilkeyle ortaya koyduğu Ayırıcı Birliktelikler Kuramı (Differential Association

[185] Charis E. Kubrin, "Social Disorganization Theory: Then, Now, and in the Future", **Handbook of Crime and Deviance,** (Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri), Springer Science, New York, 2009, p.226.
[186] Zahir Kızmaz, "Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme", **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt:29, No:2, 2005, (Sosyolojik Suç), ss.151-152.
[187] Dolu, Suç Teorileri, ss.218-224.
[188] Dolu, Suç Teorileri, s.152.
[189] Demirbaş, s.132.

Theory)[190]. Sutherland, ilk iki ilkede; suçlu davranış öğrenilir ve suçlu davranış, diğer bireylerle iletişim halindeyken meydana gelen etkileşim sırasında öğrenilir diyerek kuramın temelini ortaya koymuştur[191]. İkincisi Tanımlamalar: İnsanlar tarafından sergilenen suç veya suç teşkil etmeyen normlara uygun davranışlara dair değerler, eğilimler ve tutumlar, insanlar için neyin iyi neyin kötü, neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirten tutum, inanç ve değerlerdir. Üçüncüsü Ayırıcı Pekiştirme: Burgess ve Akers'in Ayırıcı Birliktelikler Kuramına yaptığı ödül ve cezayı da içeren güncelleme[192]. Dördüncüsü Taklit: Tarde'nin davranışların taklit edildiği görüşüdür[193].

Akers, sosyal öğrenme kuramını makro düzeye yayabilmek ve sosyal öğrenme süreçlerini etkilediğini öne sürdüğü sosyal yapı değişkenlerini de, diğer "öğrenme değişkenleri" adı altında kuramına ekleyerek sosyal yapı ve sosyal öğrenme modelini (social structure and social learning) oluşturmuştur[194].

Sosyal yapı üzerine vurgu yapan diğer bir görüş ise kontol kuramları adı altında toplanmıştır. Kontrol kuramlarının genel olarak şu varsayımlardan hareketle oluştuğu görülmektedir: Öncelikle suçlu davranışın önlenmesi isteniyorsa, bireylerin kontrol altında tutulması gerekir çünkü insanların suç işlemesi beklenen bir durumdur ve normaldir. Suçun meydana gelmesinin sebebi bireyi engelleyen kontrol mekanizmalarının yokluğu veya zayıflığıdır. Doğru ve yanlışın neler olduğuna, uyulması gereken kurallara, normlara, inançlara ve değerlere ilişkin toplumsal bir uzlaşı ve fikir birliği vardır. Bu bağlamda kontol kuramları; "İnsanlar neden suç işler?" sorusu yerine "İnsanlar neden suç işlemez?" sorusuyla işe başlanması gerektiğini iddia etmiştir[195].

Kontrol kuramlarına göre, aile, akran grubu, okul/eğitim ve inanç gibi insan davranışını oluşturan, biçimlendiren ve denetleyen bazı geleneksel kurumların

[190] Kavramın tercümesi için bkz. Dolu, Suç Teorileri, s.238.
[191] Reed Adams, "Differential Association and Learning Principles Revisited", **Social Problems,** Vol.20, No.4, 1973, pp.459,461.
[192] Ronald L. Akers ve Wesley G. Jennings, "The Social Learning Theory of Crime and Deviance", **Handbook of Crime and Deviance,** (Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri), Springer Science, New York, 2009, p.105.
[193] Akers ve Jennings, pp.103,104.
[194] Akers ve Jennings, p.109.
[195] Dolu, Suç Teorileri ss.269,270.

aracılığıyla bireyin toplumsal yapıya olan bağlılığı sağlanacak ve birey böylesi bir sosyal kontrol ile suç işlemekten kaçınacaktır[196].

Kontrol kuramlarının başında sayabileceğimiz Walter C. Reckless'in (1961) sınırlama kuramı (containment theory) bireyin suç işlemesine neden olacak çevresel çekiciler ve iticiler ile içsel etkenlere rağmen iç ve dış sınırlayıcılar ile suç davranışının engellenebileceğini iddia etmektedir[197]. Travis Hirschi (1969)'ye göre kontrol psikolojik bir özellik taşımaz ayrıca kontrol kalıcı olarak sabitlenmiş bir inanç durumu da değildir. Kontrol, bireyin geleneksel toplum yapısına, yetişkin üyelerine (ebeveyn, öğretmen), kurumlarına (aile, okul), inançlarına (kanunlar, normlar) olan bağında kendisini gösterir. Dolayısıyla kontrol bireyin toplumla olan ilişkilerinde yer alır. Hirschi, bu ilişki ağına, bağlılık (attachment), adanmışlık (commitment), katılım (involvement) ve inanç (belief)'ı içeren sosyal bağ (social bonds) adını vermiştir[198].

Glenn D. Walters (1992) okul kurumunun birey üzerinde bir kontrol duygusu yarattığı dolayısıyla okulu terkedenlerin denetim dışı kalarak suça karşı daha açık bir hale geldiğini ortaya koyarken[199], Michael R. Gottfredson ve Travis Hirschi 1990 yılında yayınladıkları Genel Suç Kuramı (A General Theory of Crime) adlı çalışma ile bireyin yaşadığı çevredeki aile ve sosyal çevresinin birey üzerindeki dolaylı kontrolünün vurgulanmasının anlamlı ancak yetersiz olduğunu, bireyin suç işlemesini engelleyecek asıl kontrolün, "dolaylı kontrol" olarak ifade ettikleri, ailenin birey üzerinde oluşturacağı etkin bir gözetim, denetim ve terbiye ile inşa edilecek bir öz-kontrol olacağını iddia etmişlerdir[200].

Her ne kadar kontrol kuramlarında bireyin suçlu davranış sergilememesi için kontrol altında tutulması öngörülmüş olsa da, önemli olan bunun nasıl ve hangi araçlarla yapılacağıdır. Örneğin Mark Colvin'in zorlama ve sosyal destek kuramı,

[196] Zahir Kızmaz, "Öğrenim Düzeyi ve Suç: Suç-Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt:14, Sayı:2, 2004, (Öğrenim Düzeyi ve Suç), s.295.
[197] Walter C. Reckless, "A New Theory of Delinquacy and Crime", **Federal Probation,** 12/1961, Vol.25, Issue 4, pp.44,45.
[198] Lilly ve diğerleri, p.114.
[199] Kızmaz, Öğrenim Düzeyi ve Suç, s.295.
[200] Dolu, Suç Teorileri, ss.279-283.

zorlamanın suça neden olacağını, sosyal desteğin ise suçu önleyeceğini iddia etmiştir[201].

Psiko-sosyal görüşler arasında yer alan anomi ve gerilim kuramları ise birbirlerinden farklı olmasına karşın, bu farklılık kapsam bakımından ortaya çıkmakta olup aslında birbirleriyle ilişkili kuramlardır. Anomi kuramı, ülkeler veya toplumlar arasındaki suç oranları farklılığını açıklamaya çalışırken, gerilim kuramı ise aynı toplum içerisinde yaşayan bazı grupların veya bireylerin diğer grup veya bireylere oranla neden daha fazla suç işlemeye eğilimli olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Her iki kuramın da suçu açıklama biçimi, insanın bitip tükenmeyen, sonu gelmez arzu ve isteklerinin kontrol altına alınamayışının doğal bir sonucu şeklindedir[202].

Anomi kuramı; Durkheim'ın, sanayi devrimine bağlı köklü sosyal değişimlerin yaşandığı 19 yüzyıl sonlarında ortaya koyduğu ve daha sonra geliştirdiği anomi kavramından hareketle[203], Robert K. Merton tarafından oluşturulmuş ve suçluluğu toplumsal yapı bağlamında açıklayan bir kuramdır[204]. Merton; "Sosyla Yapı ve Anomi" (Social Structure and Anomie-1938) adlı çalışmasında, bazı kültürler veya milletlerin diğerlerine kıyasla neden daha yüksek suç oranlarına sahip olduğunu ve neden aynı kültürdeki veya toplumdaki bazı grupların diğerlerine kıyasla daha yüksek suç oranlarına sahip olduğunu araştırmıştır. Bu çalışmada anominin birinci soruya cevap verdiğine; toplumun önüne koyulan kültürel hedeflerle, bireyi bu hedefe ulaştıracak kurumsal normlar ve yollar arasında anominin oluşturduğu uyumsuzluğun yarattığı gerilim ile de ikinci soruya cevap verdiğine işaret ederek iki parçalı bir model sunmuştur[205].

İlerleyen dönemde, Merton'un, anomi baskıları neticesinde, kültürel hedeflerle bu hedeflere ulaştıracak yollar arasında oluşan uyumsuzluk fikrinden hareketle çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu fikre sadık kalan Stephen F. Messner ve Richard Rosenfeld'in "Kurumsal Anomi Kuramı" (Institutional-Anomie

[201] Mark Colvin ve diğerleri, "Coercion, Social Support, and Crime: An Emerging Theoretical Consensus", **Criminology,** Vol.40, No.1, 2002, p.19.
[202] Dolu, Suç Teorileri, s.304.
[203] Stephen R. Marks, "Durkheim's Theory of Anomie", **American Journal of Sociology,** Vol.80, No.2, 1974, p.329.
[204] Demirbaş, s.125.
[205] Dolu, Suç Teorileri, ss.306,314.

Theory)[206]; Richard Cloward'ın (1959) Anomi Kuramı ve Ayrıcı Birliktelikler Kuramını birleştirerek alt sosyal sınıflarda, orta ve üst sosyal sınıftakilere göre yasal hedeflere ulaşmadaki kısıtlar ile yasal olmayan hedeflere ulaşmadaki kolaylığı ortaya koyduğu yaklaşım[207]; Robert Agnew'in (1992) bireyler açısından gerilimin hangi durumlarda oluştuğunu ortaya koyduğu "Genel Gerilim Kuramı" (General Strain Theory) bu çalışmalara örnektir[208].

Alt kültür kuramları ise suçun bireysel boyutunu grup boyutuna taşımıştır. Sosyolojik bakış açısıyla, en genel anlamda insanların ortaya koyduğu fiziki ve fikri bütün ürünler olarak tanımlanabilecek bir kavram olan kültür; insanlara dünyayı anlamalarını ve anlamlandırabilmelerini sağlayacak, idealler, inançlar, değerler, düşünce sistemi ve semboller sunmaktadır. Herhangi bir toplumun kültüründen bahsedilebileceği gibi, o kültür içinde yer alan ve ondan etkilenen ancak kendi belirleyici idealleri ve inançları olan alt kültürlerden de (subculture) bahsetmek mümkündür[209].

Suçu bir grup davranışı olarak ele alan kuramların alt kültürler üzerine yoğunlaştığı, özellikle, 1950'li yıllardan itibaren suçun oluşumunda sosyolojik faktörlere olan vurgunun öne çıktığı, çeteler ve gruplar halinde işlenen suçlar üzerine yapılan çalışmaların arttığı görülmektedir. Yapılan araştırmaların, suçların çoğunlukla çeteler tarafından veya grup halinde işlenen suçlar olduğunu ortaya koyması üzerine, toplumun genel değerlerinden farklı bir değer sistemini merkeze alan "suçlu alt kültürler" üzerine kuramlar geliştirilmiştir[210].

Albert K. Cohen "Suçlu Çocuklar ve Çete Kültürü" (Delinquent Boys: The Culture of the Gang-1955) adlı çalışmasında; suçun bir alt kültür sorunu olduğunu, suçlu alt kültürün alt sınıflarda ve erkeklerde yoğunlaştığını savunmuştur. Öyle ki suçlu alt kültürler gençlerin özel sorunlarını çözebilmek için tercih ettikleri ortak bir platformdur ve suç da sorun çözme tekniği ve uyum mekanizması olarak ortaya

---

[206] Jón Gunnar Bernburg, "Anomie, Social Change and Crime: A Theoretical Examination of Institutional-Anomie Theory", **British Journal of Criminology,** Vol.42, ıssue 4, 2002, (Anomie), pp.731,732.

[207] Richard A. Cloward, "Illegitimate Means, Anomie, and Deviant Behavior", **American Sociological Review,** Vol.24, No.2, 1959, pp.173,174.

[208] Robert Agnew, "General Strain Theory", **Handbook of Crime and Deviance,** (Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri), Springer Science, New York, 2009, pp.169-170.

[209] James William Coleman ve diğerleri, **Social Problems,** 8. Edition, Prentice Hall, New Jersey, 2002, p.10.

[210] Dolu, Suç Teorileri, s.347.

çıkmaktadır. Yine Walter B. Miller, alt sınıfta bulunan bireylerin orta ve üst sınıfın sahip oldukları kaynaklara sahip olamaması ve yaşam koşullarının daha kötü olması nedeniyle, hadiseleri farklı algılama, farklı başarı ölçütleri, farklı öncelikleri ve farklı kaygıları olduğunu ileri sürerek, suçun bu farklılıktan doğduğunu iddia etmiştir[211].

Cloward ve Ohlin, anomi ve gerilim yaklaşımları başlığı altında değindiğimiz; hedeflere ulaşmada yasal ve yasal olmayan yollara ulaşmadaki ters orantıyı ifade eden ayırıcı fırsat yapıları üzerinde durmuştur. Alt sınıf arasında yükselen suçluluk oranının sorumlusu olarak, öğrencilerin yasal görülen toplumsal amaçlara ulaştırılmasında yetersiz kalan ve hatta bunu engelleyen eğitim sistemi görülmüştür[212]. Wolfgang ve Ferracuti ise daha çok şiddet olgusunu açıklamaya çalışan "şiddet alt-kültürü" yaklaşımını ortaya koymuştur. Özetle şiddet alt-kültürü, bireyler arasında var olan sorunların, şiddet eylemleri ile çözülebileceğini öngörmekte, bu kültüre sahip toplumsal sınıflara ait bireyler arasında şiddet bir çözüm aracı olarak kabul edilmektedir[213].

3. Eleştirel Yaklaşımlar

Suçun bireylerin rasyonel tercihleri neticesinde, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik faktörlere bağlı olarak oluştuğunu ortaya koyan geleneksel suç yaklaşımlarından farklı olarak ve aslında geleneksel suç kuramlarına bir eleştri biçiminde ortaya konulan çeşitli yaklaşımlar da söz konusudur. Bunlar Eleştirel Yaklaşımları oluşturmaktadır[214].

a. Damgalama Kuramı

Toplumsal tepki perspektifi (societal reaction perspective) olarak da adlandırılan damgalama kuramı (labelling theory); suçlu davranışın suçlunun kendisinden mi yoksa çevresel koşullardan mı kaynaklandığına ilişkin yaklaşımı merkezine alan geleneksel suç kuramlarını eleştirir. Bu bağlamda merkezine suçlu kişilere gösterilen tepkileri ve suçlu olarak damgalama sürecini alır. Dolayısıyla

[211] Dolu, Suç Teorileri, ss.350-353,358.
[212] Kızmaz, Öğrenim Düzeyi ve Suç, s.295.
[213] Kızmaz, Sosyolojik Suç, s.160.
[214] Robert M. Bohm, "Radical Criminology. An Explication ", **Criminology,** Vol.19, Issue 4, 02/1982, p.565.

damgalama kuramı, suç veya suçluluk kuramı olmayıp, esasında bir "suçlama kuramı" olarak karşımıza çıkmaktadır[215].

1960'lı yıllarda suç ve suçluluk çözümlemelerinde dikkat çeken ve kısa sürede belirli bir üne ulaşan ender kuramlardan biri olan damgalama kuramı; bireylerinin etiketlenmelerinin onların suç işleme süreçleri üzerinde etkili olduğu varsayımına dayanmaktadır. Çünkü bu kurama göre, bireylerin sapkın veya suçlu olarak etiketlenmeleri, onların toplumdan dışlandıkları yönünde bir duyguya kapılmalarına yol açmaktadır. Bu dışlanma duygusu da, onların suçlu gruplarla ilişkiye girmelerinde etkili olmaktadır[216].

Damgalama kuramı, toplum tarafından bir davranış suç olarak kabul edildikten sonra toplumun bu davranış neticesinde nasıl tepki gösterdiğiyle ilgilidir. Suçun işlenmesinden ziyade suçun tespiti, topluma sunuluşu ve toplumun tepkisi önemlidir. Damgalama; devletin tekelinde bulunan ceza adalet sistemi tarafından suçlunun yakalanıp cezalandırmasıyla resmi damgalama (formal labeling) şeklinde olabileceği gibi, toplumun suçluyu damgalamasıyla resmi olmayan damgalama (informal labeling) şeklinde de ortaya çıkmaktadır. Resmi damgalama sürecinde suçlunun ahlaksız ve kurallara uymayan tarafı toplumun algısına sunulur. Frank Tannenbaum'un (1938) "kötülüğün dramatize edilmesi" (dramatization of evil) olarak adlandırdığı bu durum resmi olmayan damgalama sürecini başlatmaktadır[217]. Bireyi suçlu haline getiren resmi ve resmi olmayan damgalama sürecinde, toplum tarafından suçlu olarak damgalanan bireyin işlediği suç, diğer tüm özelliklerinin önüne geçebilecek baskın bir statü oluşturmakta ve damgalanmayı pekiştirmektedir[218].

Edwin Lemert (1979) ise damgalama sürecinde birincil ve ikincil sapma kavramlarını kullanmıştır. Lemert'e göre herhangi bir nedenle ortaya çıkan sapma davranışı bireyi suçlu bir birey haline getirmeyecektir. Birincil sapma neticesinde toplumun göstereceği tepki belirleyici olacaktır. Toplumun birincil sapmaya tepkisi yaftalama veya damgalama şeklinde olursa bireyin topluma cevabı büyük olasılıkla

[215] Dolu, Suç Teorileri, ss.385,386.
[216] Kızmaz, Sosyolojik Suç, s.167.
[217] Jón Gunnar Bernburg, "Labeling Theory", **Handbook of Crime and Deviance,** (Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri), Springer Science, New York, 2009, (Labeling Theory), pp.188,189.
[218] Dolu, Suç Teorileri, ss.401-403.

ikincil sapma davranışı olacaktır[219]. Toplumun ilk sapmaya vereceği tepkinin analizini ise John Braithwaite (1989) yapmıştır. Birleştirici utandırma kuramı (reintegrative shaming theory) ile toplumların utandırma mekanizmasını nasıl kullandığına göre suç oranlarının belirleneceğini, utandırmayı etkili kullanan toplumların düşük suç oranlarına sahip olacağını iddia etmiştir. Braithwaite bireye saygı duymayan, onu kötü biri olarak gören ve bağışlayıcı olmayan damgalama (stigmatization) şeklindeki utandırmanın suçu artıracağını, bireye saygı duyarak ve yaptığının kötü bir şey olmasına rağmen kendisinin aslında iyi bir birey olduğunu bağışlayıcı bir dille ifade eden birleştirici utandırmanın (reintegrative shaming) ise suçu azaltacağını savumuştur[220].

b. Çatışma ve Güç Eksenli Radikal Yaklaşım

1960'lı yılların sonlarından itibaren çatışma kriminolojisi (conflict criminology) olarak ortaya çıkan Radikal yaklaşım (radikal kriminoloji); yeni kriminoloji, Marksist kriminoloji, materyalist kriminoloji, diyalektik kriminoloji, sosyalist kriminoloji, eleştirel kriminoloji gibi farklı isimlerle de anılmaktadır[221]. Radikal yaklaşım, eteklerinde geliştiği damgalama kuramının suça ilişkin asıl sorunları görmezlikten gelerek sistemi eleştirmek konusunda yetersiz ve isteksiz kaldığı gerekçesiyle başta Karl Marx ve Friedrich Engels olmak üzere diğer komünist ve sosyalist yazarların ortaya koyduğu felsefi temeller üzerine inşa edilmiştir. Toplumu uzlaşmaya dayalı bir yapı ve suçu da bu uzlaşmaya aykırılık olarak gören yaklaşımları redderek suça, suçluluğa, ceza adalet sistemine ve aslında tüm devlet sisteminin işleyişine güç ve çatışma eksenli bir yaklaşım sunmuşlardır[222].

Politik ekonomi ve sermaye ile işgücü arasındaki ilişkilere yoğunlaşan Marx'ın suç kavramına ilişkin doğrudan bir çalışması olmamakla birlikte suçu insan davranışının bir boyutu olarak gördüğüne dair zayıf kanıtlar vardır. Öte yandan Engels'in doğrudan suça ilişkin çalışmaları olmuştur. Engels'e göre suç; erkeklerin insani duygularının ortadan kalkması ve onursuzlaşmalarının, genel olarak toplumsal bir çöküşe neden olduğu ahlaki bozulmanın bir tezahürüdür. Bu ahlaki bozulma ise

[219] Lilly ve diğerleri, pp.144,145.
[220] John Braithwaite, "Shame and Criminal Justice", **Canadian Journal of Criminology,** Vol.42, No.3, Jul 2000, p.282.
[221] Bohm, p.565.
[222] Dolu, Suç Teorileri, s.426.

tamamen kapitalist endüstrileşmenin sonucudur[223]. Hem Marx hem de Engels'e göre suç, politik ekonomik yapının menfaatleri doğrultusunda topluma şekil verme aracıdır. Suç davranışının artması ile ekonomik koşullar doğrudan bağlantılıdır. Daha doğrusu, suç ekonomik ilişkilerdeki eşitsizliğin bir sonucudur[224].

Rekabeti yücelten karakteri ile toplumun idamesi için kural koyucu elit sınıfın çıkarlarının korunmasını gerektiren, eşitsizlik üzerine kurulu, sömürücü ve yabancılaştırıcı bir sosyal düzen olan kapitalizme işaret eden çatışma kuramlarına göre suç politik ekonomi tarafından üretilen ve sosyal düzeni baskı altında tutacak rasyonel bir yöntemdir[225].

Devlet eliyle oluşturulan ve desteklenen ceza adalet sistemi ise yine sosyal kontrol aracıdır. Dolayısıyla böylesi bir sistemin suçu önleyebilmesi mümkün değildir. Suç sorununu çözecek tek yol ise sosyalist bir toplum yapısıdır[226].

c. Cinsiyet ve Suç: Feminist Yaklaşım

"Erkek egemen bir yapıda erkek değerlerine uygun kuralların konulduğu, uygulamada ise kadına ve erkeğe aynı kuralların uygulandığı ve kadının görmezden gelindiği söylemini içeren bir dünya görüşü" olan feminizmin, suç tartışmalarında da etkisi olmuştur. 1970'li yıllarda yaşanan kadın hareketleriyle birlikte; üretilmiş olan tüm suç kuramlarının kimi zaman zımni olarak kimi zaman ise açıkça erkek suçluluğunu konu edinmeleri ve kadını görmezden gelmeleri, dolayısıyla kadına gereken önemi vermemiş olmaları gerekçesiyle, suça yönelik feminist yaklaşım ortaya çıkmıştır[227].

Bazılarınca, Carol Smart'ın "Kadınlar, Suç ve Kriminoloji" (Women, Crime and Criminology: A Feminist Critique-1976) adlı çalışması feminist yaklaşımın kriminolojiye ilk yansıması olarak kabul edilmektedir. O zamana değin yapılmış birkaç çalışma olsa da, Smart bu çalışmaları bir araya getirerek ana akım suç çalışmaları arasında kadın suçluluğunun önlenmesine dair sistematik bir yaklaşım

[223] Ian Taylor ve diğerleri, **The New Criminology: For a Social Theory of Deviance,** Routledge, New York, 1973, p.209.
[224] Taylor ve diğerleri, p.218.
[225] Bohm, pp.569,570.
[226] Bohm, p.572.
[227] Dolu, Suç Teorileri, ss.449, 451.

ortaya koymuş ve suç çalışmalarında ihmal edilen, kadın mağduriyetine dair bir takım öneriler sunmuştur[228].

Kathleen Daly ve Lisa Maher feminist kriminolojiyi iki döneme ayırmaktadır; ilk dönem, suçlu, mağdur ve ceza adalet sisteminde çalışan (polis, adliye çalışanları vd.) olarak suç bilimi içinde yer alan kadınlara ilişkin istatistik verilerin yetersiz olması nedeniyle, bu yetersizliğin giderilmesine yönelik çalışmaların yapıldığı dönemdir. İkinci dönem ise, kadını suçlu ve mağdur olarak ayıran iki ayrı geleneğin birleştirildiği dönemdir. Bu dönemde, kadınların sergilediği suç davranışları; yakın çevreleri tarafından yoğun fiziki ve sözel tacize uğramaları nedeniyle yaşadıkları mağduriyetler bağlamında değerlendirilmiştir[229].

Fenimist yaklaşımın geleneksel suç çalışmalarına yaptığı eleştirilerin esasında iki soruya cevap aradığı ve çalışmaların da bu yönde yapıldığı görülmektedir. Bu temel sorulardan ilki kadınların neden suç işlediğidir. Kadınların erkeklere kıyasla neden daha az suç işlediği ise diğer bir temel sorudur[230].

Rita J. Simon (1976), 1932-1972 dönemini kapsayan istatistiklere yer verdiği çalışmasında ABD'deki kadınların bu dönemde suç oranlarının hızla arttığına, artış oranlarının erkeklere göre daha fazla olduğuna işaret etmiştir. Bu artışın sebebini ise, kadınların işgücüne katılımının artmasına, kadınların kendisini fiziksel, duygusal ve yasal açıdan daha özgür hissetmelerine bağlamıştır. Geçmişteki kadın suç oranlarını, kısıtlı imkan ve fırsatlara bağlayan Simon; kadınların daha fazla imkanları oldukça daha fazla suç işlediğini dolayısıyla kadınların erkeklerden daha ahlaklı olmadığını, zamanla kadın erkek suç oranlarının eşitleneceğini öne sürmüştür. Kadınların parasal suçlara eğiliminin daha fazla olduğu iddiasına ek olarak, özgürlüklerinin genişlemesi ve daha bağımsız hale gelmeleriyle erkeklere karşı nefretleri azalacağından, kadınların işlediği şiddet suçlarında azalmanın olacağı öngörüsünde bulunmuştur[231].

Freda Adler'e (1976) göre de kadınların özgürleşmesi kadın suç oranlarını artırmaktadır. Ancak Smart (1979); istatistiklere yansıyan kadın suç artışının tek nedeninin kadınlar olmadığını ifade etmiş, kadının sosyal konumunun değişmesi ve

---

[228] Dana M. Britton, "Feminism in Criminology: Engendering the Outlaw", **The Annals of the American Academy of Political and Social Science,** Vol.571, Issue 1, 2000, p.58.
[229] Britton, p.72.
[230] Dolu, Suç Teorileri, s.454.
[231] Rita J. Simon, "American Women and Crime", **The Annals of the American Academy of Political and Social Science,** Vol.423, Issue 1, 1976, pp.39,40.

özgürleşmesi ile medya ve ceza adalet sistemi tarafından farkedilip ışıkların o yöne tutulduğu ayrıca istatistiklerin de keyfi kullanıldığı gerekçeleriyle Adler'i eleştirmiştir[232].

John Hagan (1985), güç-kontrol kuramı (power-kontrol theory) ile kadınların erkeklerden daha az suç işlemesini açıklamaya çalışmıştır. Endüstri toplumlarında cinsiyete dayalı bir aile yapısının çocuklar üzerindeki kontrolü üzerine kurulu olan kurama göre; kontrolün dışarıda erkekte, evde kadında olması nedeniyle evdeki kadının da erkek çocuğundan ziyade kız çocuğunu daha fazla kontol altında tutması neticesinde kızın risk alma eğilimi erkeğinkinden çok daha az olmaktadır. Bu durum endüstri toplumlarının karakteristik özelliği olan hiyerarşik alie yapısı içindeki cinsiyete dayalı güç yapısını göstermektedir. Dolayısıyla aile yapısının daha eşitlikçi bir yapıya kavuşması cinsiyetler arası suç orantısızlığını da azaltacaktır[233].

4. Entegre Yaklaşımlar

Suçu konu edinen çalışmaların yer aldığı literatür tarandığında ortaya çıkan kuram karmaşası suçun, bir çırpıda tanımlanacak ve reçetesi sunulacak bir kavram olmadığını göstermektedir. Öte yandan Zahir Kızmaz'ın "parçalı kuramlar" olarak adlandırdığı geleneksel suç kuramlarının suç olgusunu sınırlı faktörlerle çözmeye çalıştığı görülmektedir[234]. Tüm kuramların kabul edilir ve haklı yanları olmasına rağmen hiçbiri suçun genel kuramı olmayı başaramamıştır[235].

Kuram karmaşasına rağmen, 1980'li yılların ortalarından itibaren eski kuramların günümüze uyarlanması veya yeni kuramların oluşturulması şeklinde bir kuram patlaması yaşanmıştır[236]. Yaşanan bu kuram enflasyonu karşısında farklı görüşler ortaya atılmıştır. Kuramların çoğunun birbirlerini çürüttüğünü, dolayısıyla birbirlerini eleyeceklerini iddia eden görüşe karşılık, kuramların birbirleriyle farklı ancak birbirlerini çürütecek nitelikte olmadıklarını dolayısıyla birleştirilmeleri

---

[232] Carol Smart, "The New Female Criminal: Reality or Myth?", **British Journal of Criminology, Delinquency and Deviant Social Behaviour,** Vol.19, Issue 1, 01/1979, pp.57,58.
[233] John Hagan ve diğerleri, "Feminist Scholarship, Relational and Instrumental Control, and a Power-Control Theory of Gender and Delinquency", **The British Journal of Sociology,** Vol.39, No.3, September 1988, pp.301,302.
[234] Zahir Kızmaz, "Kriminolojide Yeni Yönelimler: Bütünleşik (Integrated) Suç Kuramları-I", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt:15, Sayı:2, 2005, (Kriminolojide Yeni Yönelimler), s.349.
[235] Per-Olof H. Wikström, "Explaining Crime as Moral Actions", **Handbook of the Sociology of Morality,** (Ed. Steven Hitlin ve Stephen Vaisey), Springer, New York, 2010, p.213.
[236] Kızmaz, Kriminolojide Yeni Yönelimler, s.350.

gerektiğini iddia eden bir diğer görüş ortaya çıkmıştır. Her iki görüş de kuram fazlalığını kabul etmektedir. Bu fazlalılığı zenginlik olarak değerlendirenlerin de olduğu görülmekle birlikte, çoğu kriminolog, bu fazlalığın bir zenginlik olmadığını, hatta alanın bilimsel ilerlemesine engel olduğunu iddia etmektedir[237].

Kızmaz'a göre, günümüz kriminolojisindeki yönelimlerin ağırlık noktasını bütünleşik (integrated) suç kuramları oluşturmaktadır. Bütünleşik suç kuramları, esasında özgün yaklaşımlar olmayıp, geleneksel suç kuramlarının birkaçının birleştirilmesiyle veya o kuramların ortaya koyduklarının kullanılmasıyla oluşturulmaktadır[238].

Değinilmesi gereken noktalardan biri, suçun genel kuramını oluşturmaya yönelik önemli bir çaba görülmediğidir. Charles R. Tittle (1989)'e göre böylesi bir çaba faydasızdır, çünkü suç göreceli bir kavramdır ve tanımı değişkenlik arzetmektedir. Bu belirsiz yönü, tek bir kuram kapsamında etraflıca açıklamasını imkansız kılmaktadır. Öte yandan suçlu davranışın, öngörülmesi oldukça zor kaotik bir yapıda olması, rastgele durumlar ve durumların öznel yorumlarının sonucunda oluşması tartışmayı içinden çıkılmaz bir hale getirmektedir. Dolayısıyla geçmişteki tek kuram çabaları başarısız olmuştur[239].

Kızmaz'a göre suçluluğu daha bütüncül bir düzeyde açıklayabilecek bir kuram; yerleşim yerinin niteliklerinden, bireyin kişilik özelliklerine, ekonomik yapısal koşullardan, toplumsal kontrol mekanizmalarına, ceza politikalarından, toplumsal yapıdaki anomi ve gerilim düzeylerine kadar ve daha birçok unsuru bir arada içerebilmelidir[240]. Böylesi bir kuram ise tüm suç kuramlarının sentezini gerektirmektedir. Ancak Per-Olof H. Wikström, geleneksel suç kuramlarının, suçun tam olarak tanımlanması, bireyi suça iten davranışların neler olduğu, kişisel ve çevresel faktörlerin bireyin suç işlemesine nasıl etki ettiği ve bireyin içinde bulunduğu sosyal yapının ve bireysel gelişiminin suç davranışının oluşmasındaki etkisi hakkında yetersiz kaldıklarını iddia ederek tüm bu unsurlar üzerinden oluşturduğu genel bir yaklaşım ortaya koymuştur[241].

---

[237] Thomas J. Bernard ve Jeffrey B. Snipes, "Theoretical Integration in Criminology", **Crime and Justice,** Vol.20, 1996, pp.301,302.
[238] Kızmaz, Kriminolojide Yeni Yönelimler, s.352.
[239] Bernard ve Snipes, p.305.
[240] Kızmaz, Sosyolojik Suç, s.172.
[241] Wikström, p.213.

İKİNCİ BÖLÜM
NEDENSELLİK BAĞLAMINDA
SOSYAL DIŞLANMA VE SUÇ İLİŞKİSİ

I. SOSYAL DIŞLANMA VE SUÇ

"Suç ve Sosyal Dışlanma" (Crime and Social Exclusion) kitabının editörleri böyle bir konu üzerine yazma gerekliliklerini; suç ve suç korkusunun artması, postmodern toplumun gittikçe daha tehlikeli bir yer olması nedeniyle suçun gündemde olan bir konu olması, suçun kontrol edilebilmesinin, güvenliği sağlamaktan ziyade güvencesizliği yönetmekle ilgilenen yeni sosyal politikaların yeterliliği açısından merkezi bir durumda olması ve son olarak da suç ve sosyal dışlanmanın neredeyse başa baş bir seyir izlemesi olarak açıklamaktadır[242].

Suç ve sosyal dışlanmanın neredeyse başa baş bir seyir izlediği iddiası iki kavram arasındaki ilişkiye işaret etmektedir. Öncelikle iki kavramın her toplumu dolayısıyla tüm dünyayı etkileyebilecek potansiyelleri, toplumlarca farklı değerlendirilebilmeleri ve zaman-mekan bağlamında dinamik yapıları, kavramsal benzerliği ortaya koymaktadır. Öte yandan, iki sorunun başa baş seyri, zikrettiğimiz kavramsal benzerlikten öte, birbirinden ayrı düşünülemeyecek bir birlikteliğin varlığına kanıt oluşturmaktadır.

A. Kavramsal Bağlamda Benzer Özellikler

1. Evrensellik

Günümüzde sosyal eşitsizlik ve sosyal politikalar bağlamında önemli bir yere sahip olan sosyal dışlanma kavramı Avrupalı bir kavram olarak görece kısa bir geçmişi sahiptir[243]. Ancak küreselleşme sürecinin derinleştirdiği eşitsizliğe, sosyal bağların zayıflamasına karşı sosyal dışlanmanın anahtar bir kavram olarak ele alındığı görülmektedir[244]. Her ne kadar Avrupalı bir kavram olarak ortaya çıkmış

[242] Catherine Jones Finer ve Mike Nellis (Ed.), **Crime and Social Exclusion,** Blackwell Publishers, USA, 1998, p.1.
[243] Rob Atkinson ve Simin Davoudi, "The Concept of Social Exclusion in the European Union: Context, Development and Possibilities", **Journal of Common Market Studies,** Vol.38, No.3, September 2000, p.428.
[244] Atkinson ve Davoudi, pp.434,435.

olsa da, farklı toplumlarda dışlanmanın farklı biçimlerde ve farklı düzeylerde tecrübe edildiği de görülmektedir[245]. Dolayısıyla sosyal dışlanma, tüm toplumlarda, toplumsal dayanışmayı ve bütünlüğü zayıflatacak sosyal (aile, iş arkadaş grubu, komşuluk ve toplumdan dışlanma), ekonomik (ücret, sosyal güvenlik, tasarruf, mal varlığı gibi kaynaklar ve mal ve hizmet piyasalarından dışlanma), kurumsal (adalet, eğitim, sağlık ve politik haklardan dışlanma), bölgesel (demografik dışlanma, erişebilirlikten ve toplumun genelinden dışlanma), manevi (kimlik, toplumsal değer, özsaygı, temel yetenekler, ilgiler, motivasyonlar ve gelecek beklentilerinden dışlanma) boyutlarda katılım yetersizliklerini içerdiğinden evrensel bir nitelik taşımaktadır[246].

Suç açısından bakıldığında ise tarih boyunca tüm toplumlarda, belirli fiillerin yasaklanmış olduğu ve bunun karşılığı olarak ceza yaptırımlar uygulandığı görülmektedir. Bu yönüyle suç da evrensel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır[247]. Öyle ki dini referansla Adem ve Havva'nın ilk çocukları Habil'in kıskanç erkek kardeşi Kabil tarafından öldürülmesi ilk suç olarak anılmaktadır[248].

İki kavramın evrensel niteliklerinin yanında küreselleşme süreciyle birlikte küresel düzeye yayılan etkileri de tartışmalara konu olmaktadır. Bölgeler ve ülkeler arasındaki eşitsizliğin artması insanların daha zengin ülkelere göç etmesine neden olmaktadır. Göçmenlerin kendi ülkelerinde genellikle dışlanmış grupları oluşturması, göç ettikleri yerlerde de siyasal olarak doğrudan dışlanmaya maruz kalmaları, yasa dışı göç ve göçmen sorunlarının, sosyal dışlanmanın küresel etkileri olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır[249]. İletişim ve ulaşım teknolojilerinin sağladığı olanaklar sayesinde ticaret, finans, kültür, fikir ve insan hareketinde yaşanan küresel düzeydeki artış küreselleşme sürecinde suçun da küreselleşmesini sağlamıştır. Bu süreçte uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı gibi organize suçlarda sürekli artışlar yaşanmıştır[250].

---

[245] Social Exclusion: A Concept for the World Summit for Social, p.703.
[246] Atkinson ve Davoudi, p.440.
[247] Dönmezer, s.55.
[248] Sokullu-Akıncı, Kriminoloji, s. 21.
[249] Orhan Ersun Civan ve Arzu Gökalp, "Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği", **Çalışma ve Toplum,** 2011/1, ss.233-235.
[250] Yakup Altan ve Mustafa Arslan, "Küreselleşme ve Organize Suç", **Uluslararası İş, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi,** Yıl:1, Sayı:1, Ocak, 2016, ss.75,78-81.

2. Görecelilik

Bireyler belirli bir toplumda, belirli bir zaman ve yerde dışlanmaya maruz kalmaktadır. Dolayısıyla toplumun, zamanın ve yerin şartlarına göre dışlanma durumu gerçekleşmektedir[251].

Bireyin sosyal dışlanmaya maruz kalıp kalmadığı ancak toplumun diğer üyeleriyle karşılaştırıldığında belirlenebilmektedir. Mutlak bir dışlanmadan söz edemeyeceğimiz gibi, sosyal dışlanmayı ancak bireyin diğer bireylerle olan birlikteliği bağlamında değerlendirebilmek mümkündür. Bireylerin, toplumun diğer bireylerine nazaran toplumsal alanlara katılımındaki yetersizliğini ifade eden sosyal dışlanma göreceli bir kavramdır ve sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyler zamandan zamana ve toplumdan topluma değişmektedir[252].

Suç kavramı da evrensel nitelikte olmasına karşın farklı toplumlarda nelerin suç sayılacağı konusunda farklılıklar söz konusudur. Bir toplumda suç olarak değerlendirilen bir davranış başka bir toplumda suç olarak değerlendirilmeyebilir. Kavramın göreceli yanına işaret eden bu durum suçların toplumların sosyal, ekonomik ve manevi şartlarına göre şekillenmesiyle açıklanabilmektedir[253]. Örneğin batı ülkelerinde ve diğer gelişmiş ülkelerde aile bireylerine yönelik şiddet, çocuk ihmali ve suistimallerinin suç sayılmasına yönelik tutum diğer ülkelerde aynı şekilde oluşmamıştır[254]. Esrar içmek ve uyuşturucu kullanmak ülkemizde suç olarak nitelenirken alkol kullanmak suç sayılmamakta hatta özendirilmektedir, bazı ülkelerde ise alkol kullanmak yasaklanırken, esrar içmek yasak ve suç sayılmamaktadır[255].

3. Dinamik Yapı

Farklı şekillerde ortaya çıkan sosyal dışlanma, giderek bireyle toplum arasındaki bağların zayıflamasına hatta kopmasına neden olabilecek dinamik bir süreci ifade etmektedir. Bu süreç bireyin topluma katılımını engelleyen, bireyi dışlayan yapıları ortaya koyarak ve kaynakların nasıl kullanıldığı, kaynaklardan

[251] Atkinson, p.14,15.
[252] Walter Bossert ve diğerleri, "Deprivation and Social Exclusion", **Economica,** 11/2007, Vol.74, Issue 296, pp.777,778.
[253] Dönmezer, s.55.
[254] Bahar, s.124.
[255] Enver Özalp, **Sosyolojiye Giriş,** Ekin Yayınevi, 19. Baskı, Bursa, Mart 2011, s.371.

kimlerin ne ölçüde yararlandığına yönelik ekonomik politikaları ve tercihleri açıklamaktadır. Dolayısıyla sosyal dışlanmanın dinamik yapısı toplumsal dayanışmanın nasıl zayıfladığının analitik bir sunumudur[256]. Bu analitik sunum aynı zamanda, toplumda bütün olarak cereyan eden değişimlerden ve bu değişimlerin bazı insan ve grupların üzerinde yarattığı etkileri ortaya koyabilecek bir potansiyele de sahiptir[257].

Öte yandan sosyal dışlanmaya maruz kalan birey sağlıklı bir aile yapısı kuramayacak dolayısıyla bu durumdan sadece bireyin kendisi değil aynı zamanda ailesi de etkilenecektir. Zamanı aşan bir durum olarak sosyal dışlanma nesilden nesile aktarılarak sadece yetişkinler için değil çocukların geleceği için de dışlanma potansiyeli taşıyan bir tehdit oluşturmaktadır[258].

Zaman bağlamında değerlendirildiğinde suç kavramı da, farklılık göstermektedir. Nitekim geçmişte herhangi bir bir zaman diliminde suç kabul edilen bir eylem daha sonraki zamanlarda suç olmaktan çıkarılabildiği buna karşılık daha önceleri suç olmayan bir eylemin ise suç listesine eklenebildiği görülmektedir. Dolayısıyla suç kavramı dinamik bir yapı ortaya koymaktadır[259]. Örneğin ülkemizde 24 Ocak 1980 tarihine kadar suç olarak değerlendirilen yabancı para bulundurulması, zamanla suç olmaktan çıkarılmış hatta döviz büroları ekonomik yaşamın vazgeçilmez unsurları olmuştur. Yine batı ülkelerinde kurbanı (mağduru) olmayan suçlar olarak tanımlanan suçların suç kapsamından çıkarılmasına yönelik halk tarafından baskı yapılmakla birlikte bazı ülkelerde belli bir doza kadar uyuşturucunun serbest bırakılması ve kürtajın suç olmaktan çıkarılması söz konusu olmuştur[260].

İlk dönemlerde, örneğin bir mağara adamının kullandığı basit araç ve gereçlerin başka bir mağara adamı tarafından alınması gibi yalın ve basit olan suç[261], her toplumun kendi sosyal, ekonomik ve manevi şartlarına göre şekillenmekle birlikte günümüzde görece önemsiz mağaza hırsızlıkları ve trafik suçlarından,

[256] Sapancalı, Avrupa Birliği'nde, s.54.
[257] Saniye Dedeoğlu ve Çisel Ekiz Gökmen, **Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar,** Efil Yayınevi, Ankara, 2011. s.18.
[258] Atkinson, p.14.
[259] Burkay, s.2.
[260] Bahar, ss.121,124.
[261] Sokullu-Akıncı, Kriminoloji, s.21.

toplum tarafından ağır suçlar olarak kabul edilip kamunun hassas tepki gösterdiği yağma, ırza geçme ve adam öldürmeye kadar geniş bir alana yayılmıştır[262].

B. Birliktelik Boyutu

1. Zamansal Birliktelik

Sosyal dışlanma (farklı ülkelerde farklı kavramlarla tanımlanmış olsa da) ve suç evrensel nitelikte kavramlardır ve her ikisi de tüm toplumlarda, tüm zamanlarda çözülmesi için çaba harcanan çok önemli toplumsal sorunlar olarak kabul edilmişlerdir. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren tüm dünyayı etkileyen ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmeler iki kavram açısından da önemli sonuçlar doğurmuştur.

1980'li yılların başından itibaren adım adım devreye sokulan neoliberal politikalar ile sosyal devlet uygulamaları sonucunda elde edilen tüm sosyal kazanımların erimeye başladığı küreselleşme sürecinde[263] ulus devletin rolü de tartışma konusu olmuştur. Üretim, gelirin dağıltılması ve tüketimin, neoliberal ekonomik politikalar doğrultusunda ekonomik piyasalar ekseninde şekillendirilmeye başlanması risklerle dolu bir yapı ortaya çıkarmıştır. Risklerle dolu bu yapı nedeniyle toplum, "risk toplumu" (risk society) olarak da adlandırılmıştır. Bununla birlikte devletin, yurttaşların sosyal haklarıyla ilgili sorumluluklarını da azalttığı görülmektedir[264].

Üretim yapısında köklü değişimler yaratan günümüzde de kendini iyiden iyiye hissettiren küreselleşme sürecinin sosyal yapıya etkileri sosyal dışlanma kavramını doğurmuştur. Bu doğrultuda yaklaşımlar ve çözüm önerileri ortaya konmaya çalışılmıştır[265].

Fransa'da doğan sosyal dışlanma kavramı küreselleşme sürecinin olumsuz etkileri nedeniyle Avrupa'nın diğer ülkelerinde ve AB düzeyinde hem kavram, hem de politika olarak kabul edilmiş ve hızla yayılmıştır. Özellikle işsizlik oranlarındaki

---

[262] Demirbaş, s.37.
[263] Hasan Ejder Temiz, **Küreselleşmenin Sosyal Boyutları ve Türkiye Açısından Etkileri,** Genel-İş Matbaası, İzmir, 2004, s.97.
[264] Alan France ve Paul Wiles, "Dangerous Futures: Social Exclusion and Youth in Late Modernity", **Crime and social Exclusion,** (Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis), Blackwell Publishers, USA, 1998, pp.64-65.
[265] Sapancalı, Avrupa Birliği'nde, s.60.

artış, artan uluslararası göç ve refah devletinin gerilemesi, kavram üzerindeki ilgiyi önemli ölçüde arttırmıştır[266].

Suç, insanlık tarihi kadar eski bir kavram olmasına karşın, yukarıda zikredilen yapısal değişime paralel olarak artış göstermiştir. Küreselleşme sürecinde üretim ve tüketim yapısındaki değişim ile kişisel ve toplumsal kimliğin en önemli göstergesi olarak tüketim ve yaşam tarzı öne çıkmıştır. Toplumsal hedeflere ulaşılmasını sağlayan ve üyelerinin hareketlerini grup sadakati ile kısıtlayan aile, okul ve iş çevresi gibi geleneksel yapıların önemi, bireysel yaşam tarzı anlayışının yaygınlaşmasına paralel olarak azalmıştır. Öte yandan, üyelerinin suçlu davranışlarda bulunmasında etkili bir sosyal engel olarak işlev gören bu yapıların etkinliğinin de azaldığı görülmektedir[267].

Messner ve Rosenfeld "Suç ve Amerikan Rüyası" (Crime and American Dream-1994) adlı çalışmalarında materyalist bir başarı anlayışını ifade eden "Amerikan Rüyası"na değinmişlerdir. Amerikan rüyası başarıyı vurgularken, bu başarıya ulaşmada uyulması gereken kurallara yapılan vurgu en aza indirilmiştir. Ayrıca ekonomik yapının diğer kurumlar (aile, eğitim ve siyaset) üzerindeki belirleyici etkisi suçlu davranışı açıklamada kurumsal anomi kuramının temelini oluşturmuştur[268].

ABD'li akademisyenler ve politikacılarca tartışılan "Amerikan Rüyası" kavramı, küreselleşme sürecinde suç oranlarının artması açısından anahtar bir kavram olarak dikkat çekmektedir. Günümüzde gelişmiş ülkelerin son 40 yıldır artan suç oranlarının artış hızının azalması buna karşılık gelişmekte olan, ekonomik liberalizasyon ve demokratikleşme süreçleri yaşayan ülkelerde ise suç oranlarının hızla artması "Amerikanlaşma" olarak değerlendirilmektedir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin çözülmesinin ardından Rusya'da, 1990'lı yıllardan itibaren aşamalı olarak piyasa ekonomisine geçen Çin'de ve küresel ekonomik üretime eklemlenerek gelişmeye çalışan ülkelerde suç oranlarındaki anlamlı artış bu bağlamda ele alınmaktadır. Ülkemizde ve Ortadoğu coğrafyasında yer alan İslam ülkelerinde de aynı artış eğilimi söz konusudur[269].

---

[266] McDevitt, p.9., Sapancalı, Avrupa Birliği'nde, s.60.
[267] France ve Wiles, pp.64,65.
[268] Bernburg, Anomie, pp.731,732.
[269] Zahir Kızmaz, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Suç: Suç Oranlarının Artışı Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme", **Mukaddime Dergisi,** Sayı:5, 2012, (Suç Oranlarının Artışı) ss.55-58.

Neoliberal politikalar doğrultusunda şekillenen küreselleşme sürecinde; aile yapısındaki değişim, bireyselleşme veya aşırı bireycilik, sosyal sermayenin, geleneksel değerlerin ve enformel denetimin zayıflaması, ekonomik gelişme ve gelir eşitsizliği, yerleşimsel hareketlilik/göç, yaşamın kutsallığının azalması yönündeki değersel gelişmeler gibi unsurlar suç oranlarındaki artışın nedeni olarak görülmektedir. Gerçekten de, Rusya ve Çin'in liberal ekonomiye geçmesi, gelişmekte olan ülkelerin modernleşme çabaları göz önünde bulundurulduğunda yukarıda sayılan unsurların sosyal dışlanmanın yoğun olarak yaşandığı bu ülkeleri daha fazla etkilemesi kaçınılmazdır[270].

Küreselleşme sürecinde uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı gibi organize suç oranlarının artması suçun küresel niteliğini de ortaya koymuştur[271]. Ulusal ve uluslararası düzeyde suç oranlarının artmasının yanı sıra farklı suç türleri de ortaya çıkmıştır. Özellikle bilgi-iletişim teknolojilerindeki gelişim bu noktada belirleyici olmuştur. Bu süreçte, bilişim suçları, siber terörizm, sınıraşan organize suçlar, kimlik hırsızlığı gibi yeni suç türleri ceza kanunlarında yerini almıştır. Bu nedenle de suç oranları artmıştır, gelecekte de bu nitelikte suçların daha fazla artacağı öngörülmektedir[272].

1970'li yıllardan itibaren yaşanan süreçte sosyal dışlanmanın sosyal politika alanında önemli bir yer edinmesi, yine aynı süreçte suç oranlarındaki artışla, sosyal dışlanma ve suç kavramları arasında zamansal bir birliktelikten söz etmek mümkün olabileceği gibi, bu birlikteliğin belirli bölgelerde yoğunlaşması ile mekansal bir nitelik taşıdığı da görülmektedir.

2. Mekansal Birliktelik

Küreselleşme sürecinde, ticaretin ve doğrudan yabancı yatırımların arttığı, ekonomik büyümenin ve ekonomide verimlilik artışının sağlandığı değerlendirilmektedir[273]. Bu yönüyle neoliberal politikaların ekonomik anlamda başarılı olduğu söylenebilir. Ekonomik düzeyde, büyük devletler, uluslarası

[270] Kızmaz, Suç Oranlarının Artışı, ss.61-69.
[271] Altan ve Arslan, ss.78-81.
[272] Hüseyin Cinoğlu, "Suç, Küreselleşme ve Gelecek", **Suç Önleme Sempozyumu,** (Ed. Sekine Bozdemir ve Uğur Argun), Bursa Emniyet Yayınları No:1, Bursa, 2012, ss.247-252.
[273] Zeki Erdut, **Küreselleşme Bağlamında uluslararası Sosyal Politika ve Türkiye,** İzmir, 2002, s.18.

düzenleyici kurumlar ve Çokuluslu İşletmeler (ÇUİ) tarafından biçimlendirilen bütünleşmiş küresel bir finans sistemi ve dünya çapında oluşturulan üretim ağları[274] küreselleşme sürecinin ekonomik hedeflerine ulaştığını göstermektedir. Ancak bu süreçte, ekonomik başarıya rağmen, elde edilen gelirin bölüşümündeki adaletsizlik ve eşitsizlik hiç olmadığı seviyelere çıkmıştır[275]. Küreselleşme sürecinde en fazla tartışılan konularından biri olan ve 21. yüzyılın kilit meselesi olarak görülen, artan eşitsizlikler ve gelir dağılımındaki bozulma[276] küreselleşme sürecinin en çok eleştirilen toplumsal sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır[277].

Neoliberal politikalarla şekillenen küreselleşme sürecinde üretim, ÇUİ'nin oluşturduğu üretim ağları vasıtasıyla tüm dünyaya yayılmıştır. Merkez niteliğindeki ÇUİ yan faaliyetlerini birçok farklı ülkedeki taşeron işletmelere yayma imkanı bulmuş, çevre niteliğindeki ülkelerin işletmeleri ise küresel üretim ağında yer alabilmek için diğer çevre işletmeleriyle rekabet etmek durumunda kalmıştır. Küresel düzeyde bu ağların kurulabilmesi, yerel düzeyde ise çevre işletmelerinin diğer işletmelerle rekabet edilebilmesi için bir "kuralsızlaştırma" sürecine girildiğinden söz etmek mümkündür. Bu süreçte kuralların tamamen ortadan kaldırılması değil, kamu müdahalesi, yasal zorunluluklar gibi unsurların dışarıda bırakılarak ilişkinin taraflarının kuralları koyması söz konusudur[278]. Veysel Bozkurt; bu haliyle küreselleşmenin, endüstri devriminden hemen sonraki, kuralları oluşmamış kapitalizm dönemini hatırlattığını ve henüz kuralları oluşmayan küreselleşme sürecinin de mevcut kuralsızlık içerisinde, toplumsal engelli grupların aleyhine işlediğini ifade etmektedir[279].

Yerleşik kuralların olmadığı yerde ise gücün kurallarının geçerli olduğu görülmektedir. Merkezin çevre üzerinde uyguladığı kontrol, bazı mallara karşı uygulanan tarife dışı engeller, yüksek nitelikli işgücü dışındaki emeğin dolaşımını

[274] Engin Yıldırım, "Küreselleşme, Refah Toplumu ve Risk Toplumu", **Küreselleşmenin İnsani Yüzü,** (Der. Veysel Bozkurt), Alfa Yayınevi, Ekim 2000, s.73.
[275] Veysel Bozkurt, "Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları", **Küreselleşmenin İnsani Yüzü,** (Der. Veysel Bozkurt), Alfa Yayınevi, Ekim 2000, (Küreselleşme), ss.94,95.
[276] Sapancalı, Yeni Dünya Düzeni, s.126.
[277] Bozkurt, Küreselleşme, s.95.
[278] Erdut, s.10-17.
[279] Bozkurt, Değişen Dünyada, s.364.

engelleme bu süreçte artan eşitsizlikler ve gelir dağılımındaki bozulmayı daha da derinleştirmiştir[280].

Gelir dağılımındaki eşitsizlik, üretken olmayan istihdam ve kayıtdışı istihdamın yaygınlaşmasından da kaynaklanabilmektedir[281]. Dolayısıyla gelir dağılımındaki eşitsizliğin boyutları sosyal dışlanma açısından belirleyici olmaktadır. Küreselleşme sürecinde gelir dağılımındaki eşitsizliğin hiç olmadığı düzeylere ulaşması sosyal dışlanmanın da gelir dağılımından en az payı alan bölgelerde yoğunlaşmasını kaçınılmaz kılmıştır[282].

1975'li yıllardan itibaren birçok batı ülkesinde, gelir grupları arasında oluşan farkın giderek açıldığı, bununla birlikte suçun da aynı tarihlerde yükselişe geçtiği görülmektedir. Ekonomik zenginliğin dağılımdaki bu eşitsizlik benzer ölçülerde suç ve suç mağduru olma oranlarına yansımıştır. Suç ve yoksulluk aynı bölgelerde yoğunlaşmıştır[283].

Bu noktada, suç ve suçlu ayrımı yapılması gerekmektedir. Suç ve suçlu ayrı bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Rutin aktiviteler kuramının, en fazla aktivite ve karmaşanın olduğu yerlerde suç oranının fazla olacağı yönündeki iddiası, işlenen suçların şehir merkezlerinde, nüfusun yoğun olduğu ve ulaşım ağlarının kesiştiği yerlerde yoğunlaşacağını öngörmektedir. Bu yöndeki araştırmaların anlamlı sonuçlar ortaya koyması nedeniyle birçok ülkede kolluk kuvvetleri suçun coğrafi olarak belirlenebildiği istatistiki yöntemler kullanmaktadır[284]. Öte yandan, özellikle mala karşı işlenen suçlarda ve şiddet suçlarında, suçluların sosyoekonomik yapıları değerlendirildiğinde toplumun alt tabakalarında yer alan, eğitim durumu düşük, belli bölgelerde yaşayan bireyler oldukları görülmektedir[285].

Yerleşimin suçla ilişkisini ele alan Alan Murie, komşuluk, iş, aile ve akrabalık ilişkilerindeki değişimin sosyal uyumu bozmasının ve bazı bölgelerdeki

---

[280] Gülten Kazgan, **Küreselleşme ve Ulus-Devlet/Yeni Ekonomik Düzen,** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, ss.256-258.
[281] Temiz, s.125.
[282] John Pitts ve Tim Hope, "The Local Politics of Inclusion: The State and Community Safety", **Crime and Social Exclusion,** (Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis), Blackwell Publishers, USA, 1998, p.38.
[283] Pitts ve Hope, p.38.
[284] Bahadır Şahin, "Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Suçla Mücadelede Kullanımı: İstanbul Örneği", **Suç Önleme Sempozyumu,** (Ed. Sekine Bozdemir ve Uğur Argun), Bursa Emniyet Yayınları No:1, Bursa, 2012, ss.357,358.
[285] Hayati Aksu ve Yakup Akkuş, "Türkiye'de Mala Karşı Suçların Sosyoekonomik Belirleyicileri Üzerine Bir Deneme: Sınır Testi Yaklaşımı (1970-2007)", **Sosyoekonomi Dergisi,** 2010-1, s.210.

nüfusun sürekli devrinin suça neden olduğunu iddia etmiştir[286]. Sosyal düzensizlik kuramcıları sosyal çözülmenin en çok şehir yapısında ortaya çıktığını varsayarak; heterojen yapı, çöküntü bölgeleri, sosyal hareketlilik, sanayileşme ve şehirleşmenin bireylerin toplumsal değerlere olan bağlılığını zayıflatarak onları suç işlemeye yönelttiğini öne sürmektedir[287]. Bu bağlamda küreselleşme sürecinde özellikle gelişmekte olan ülkelerde, yerleşimsel hareketliliğin artması, hızlı kentleşmenin yaşanması, nüfusun hızla artarak heterojenleşmesi suç oranlarındaki artışı açıklamak için kullanılan argümanlar arasında sayılmaktadır[288].

Reckless'in sınırlama kuramında ortaya konduğu, bireyin suç işlemesine neden olacak, yoksulluk-yoksunluk, çatışma ve uyumsuzluk, dış baskılar, azınlık olma, fırsat eşitsizliği gibi çevresel iticiler ile dikkat dağıtıcı, cezbedici, baştan çıkarıcı eylemler, reklamlar, propaganda, suç ve aykırı davranış birlikteliği ve suç kariyeri gibi çevresel çekicileri[289] küreselleşme sürecinde yoksul bölgeleri daha da yoğun etkilemektedir. Bu bağlamda, Ivan Y. Sun ve arkadaşlarının 52 ülkenin verileriyle yaptıkları, nüfusun artması ve kentleşmeyi içeren sosyal değişimlerin ekonomik yoksunluk ve dolayısıyla da suçla ilişkisini açıklama amacındaki çalışma önemlidir. Farklı araştırmacıların yaptığı çalışmaları da içeren bu çalışma artan nüfus ve kentleşmenin gelir eşitsizliğiyle birlikte ekonomik yoksunluk yarattığı ve bu yoksunluğun suça dolaylı olarak etki ettiğini ortaya koymuştur[290].

II. NEDENSELLİK İLİŞKİSİ

Sosyal dışlanma ve suç ilişkisinde ortaya koymaya çalıştığımız kavramsal benzerlikler ile zamansal ve mekansal birliktelik, iki kavram arasındaki ilişkinin nedensellik bağlamında ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Aşağıda olası sosyal dışlanma ve suç ilişkilerini nedensellik bağlamında ortaya koyan bir matris yer almaktadır.

---

[286] Alan Murie, "Linking Housing Changes to Crime", **Crime and social Exclusion,** (Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis), Blackwell Publishers, USA, 1998, p.35.
[287] Kızmaz, Sosyolojik Suç, ss.151,152.
[288] Kızmaz, Suç Oranlarının Artışı, s.54.
[289] Reckless, pp.44,45.
[290] Ivan Y. Sun ve diğerleri, "A Cross-National Analysis of the Mediating Effect of Economic Deprivation on Crime", **Asian Journal Of Criminology,** Vol.6, No.1, 2011, pp.27,28.

Şekil 2: Sosyal Dışlanma-Suç Matrisi

	Suçsuz	**Suçlu**
Dışlanmamış	1	2
Dışlanmış	3	4

Birey, 1. düzeydeki gibi sosyal dışlanmaya maruz kalmamış ve suça da bulaşmamış olabileceği gibi 4. düzeyde olduğu gibi sosyal dışlanmaya maruz kalmış ve suç işlemiş olabilir. Öte yandan sosyal dışlanmış veya suça bulaşmış olma hallerinden yalnız birini de yaşamış olabilir. Düzey 2 ve düzey 3 bu durumları göstermektedir. Ancak kuramsal olarak net bir şekilde ortaya koyulabilen bu ilişki girift bir yapı sergilemekte olup, yapılacak analizi zora koşmaktadır. İki kavramın tanımlanıp ortaya konulması noktasında çalışmamız boyunca yaşanılan zorluk, nedensellik ilişkilerinde daha da belirginleşmiştir.

Yaşanılan zorluğa rağmen, sosyal dayanışmanın sağlanması için anahtar bir role sahip sosyal dışlanma ile belki de en önemli sosyal sorun olarak görülebilecek suçun aynı çalışma içerisinde yer alması önem taşımaktadır. İki kavram arasındaki nedensellik ilişkisi, suça neden olan sosyal dışlanmışlık süreçleri, sosyal dışlanmış bireyler bağlamında suç ve suçun sosyal dışlanmaya etkisi başlıkları altında açıklanmaya çalışılacaktır.

A. Suça Neden Olan Sosyal Dışlanmışlık Süreçleri

Suç, sosyal dışlanmanın hem belirtisi hem de bir ürünü olarak ortaya çıkabilmektedir. Bununla birlikte, her suç işleyen sosyal dışlanmışlığa uğramıştır denilemeyeceği gibi, sosyal dışlanmışlığa maruz kalan herkesin de suç işlediği veya işleyeceği de iddia edilemez. Ancak çok boyutlu yoksunluk süreçlerini içeren sosyal dışlanmanın farklı boyutları dolaylı olarak suça neden olabilecektir[291].

[291] Roger Bowles, "Social Exclusion and Offending", **Social Exclusion: Short and Long Term Causes and Consequences,** (Ed. Giuliana Parodi ve Dario Sciulli), Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2012, p.106.

Sosyal dışlanma biçim ve süreçlerinin suça yönelime neden olacağına ilişkin çalışmaların, sosyal dışlanma kavramının çok boyutlu yapısı nedeniyle, genel bir değerlendirme yerine dışlanılan alanlar üzerinden yapıldığı görülmektedir. Özellikle, işsizlik, gelir yoksunluğu ve yoksulluk olarak ifade edebileceğimiz ekonomik alandan dışlanma ve eğitim alanından dışlanmanın suçla ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar söz konusudur[292]. Bu bölümde ekonomik, toplumsal ve siyasal alandan dışlanma süreçlerinin suçla olan ilişkisi ele alınacaktır.

1. Ekonomik Alandan Dışlanma

Genel anlamda ekonomik yapının, suça doğrudan etki ettiği varsayımı doğrultusunda çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Ekonomik koşulların ortaya koyduğu yapı ile suç arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik çeşitli modeller ortaya konulmuştur. Bu modeller; ekomonik durgunluk dönemlerinde, bireylerin yasal yollardan elde ettikleri gelir düzeyinin düşmesinin bireyi suç işlemeye yönelttiğini varsayan "motivasyon kuramı" ve ekonomik büyüme dönemlerinde gerçekleşen gelir artışı ile dolaşımı giren mallardaki artışın, suç işleme fırsatlarını dolayısıyla suç oranları artıracağını ifade eden "fırsat kuramı"dır[293].

Sosyal dışlanma açısından bakıldığında ise; işsizlik, yoksulluk ve maddi yoksunluk olarak ifade edebileceğimiz ekonomik alandan dışlanma ile suç arasındaki ilişki konusunda yapılan çalışmaların fazlalığına rağmen, kriminolojide ekonomik dezavantaj ile suç arasındaki ilişkinin pek dile getirilmediği görülmektedir[294].

Bu noktada, yapılan çalışmaların ortaya koyduğu sonuçlar belirleyici olmaktadır[295]. Bazı çalışmalarda, suçun ekonomik koşullar ile doğrudan ilgili olduğu yönünde tespitlerde bulunmakta iken[296], ekonomik koşulların suçluluğu etkilemede

---

[292] Pitts ve Hope, p.40.

[293] Zahir Kızmaz, "Ekonomik Yapı ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt:13, Sayı:2, 2003, (Ekonomik Yapı ve Suç), ss.280,281., Martin A. Andresen, "Unemployment, GDP, and Crime: The Importance of Multiple Measurements of the Economy." **Canadian Journal Of Criminology & Criminal Justice,** Vol.57, No.1, 2015, pp.35-58, pp.35,36.

[294] Pitts ve Hope, p.40.

[295] Bu alanda yapılan çalışmalar için bkz. Caner Çakmak, "Suçun Belirleyicileri Olarak Başlıca Ekonomik Risk Faktörleri", **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Cilt:15, Yıl:15 Sayı:4, 2015.

[296] Dinler ve İçli, s.2471.

çok küçük bir payının olduğu yönünde tespitlerde bulunan çalışmalar da söz konusudur[297].

Ekonomik alandan dışlanmanın en belirgin biçimi işgücü piyasalarından dışlanma olarak ortaya çıkmaktadır. Öte yandan birey işsiz olmasa da, gelir düzeyi ve yaşam standartları bireyin ekonomik alana katılımında belirleyici olacağından, yoksulluk da bir diğer dışlanma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. İşgücü piyasalarından dışlanma ve yoksulluk ise özellikle küreselleşme sürecinde ortaya çıkan yeni bir toplumsal yapıya işaret eden tüketim toplumundan dışlanmayı da beraberinde getirmektedir.

a. İşgücü Piyasasından Dışlanma

Küreselleşme sürecinden en çok etkilenen alan kuşkusuz işgücü piyasalarıdır. Bu süreçte, özellikle gelişmiş ülkelerdeki imalat sanayi üretimi daralmış, üretim süreçleri işgücünün ucuz ve yasal düzenlemelerin yetersiz olduğu ülkelere doğru kaymaya başlamış, nitelikli işgücünün önemi artarken niteliksiz işgücüne olan talep gerilemiş, ücret eşitsizliğinin artması ve enflasyona bağlı olarak reel ücretlerin aşınması söz konusu olmuştur. Gelişmiş ülkelerde esnek ve standart dışı istihdam, gelişmekte olan ülkelerde ise enformel ve kayıtdışı çalışmanın yaygınlaşmasıyla yasal korumanın ve güvencelerin giderek çözüldüğü bir işgücü piyasası ortaya çıkmıştır. İşgücü piyasalarında yaşanan dönüşüm, işçi sınıfını daha kırılgan hale getirmiştir. Tüm bunlara ek olarak dünyada genelinde işsizlik artmıştır[298].

İşgücü piyasalarında yaşanan köklü dönüşüm işgücü piyasalarının kutuplaşmasına ve bölünmesine neden olmuştur. Öncelikle üretim, bir tarafta nitelikli, yüksek ücretli, çalışma koşullarını çalışanın belirleyebildiği çekirdek işgücü, diğer tarafta farklı dönemlerde iş yoğunluğuna göre işe alınan ve çıkarılan niteliksiz, düşük ücretli ve iş güvencesi olmayan çevresel işgücü olmak üzere kutuplaşmıştır. Diğer yandan, yine üretim yapısındaki değişime paralel olarak işgücünün birincil ve ikincil işgücü piyasası olarak bölünmesi söz konusudur. Birincil işgücü piyasası nitelikli ve sermaye yoğun işlerde, iyi koşullarda ve yüksek ücretle çalışan işgücünü tanımlarken, genellikle emek yoğun işlerde çalışan,

[297] Dinler ve İçli, s.2471.
[298] Temiz, ss.99-112.

niteliksiz, düşük ücretli ve iş güvencesi olmayanlar ikincil işgücü içinde yer almaktadır[299].

Günümüzde gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ülkelerde istihdam yaratmak güçleşmektedir. Bu nedenle işsizlik çözümlenmesi zor, uzun süreli ve kalıcı nitelikte yapısal bir sorun haline gelmiştir[300]. Bu bağlamda işgücü piyasalarından dışlanma biçiminde nitelendirilebilecek işsizlik en önemli sosyal dışlanma süreçlerinden biridir. Toplumsal düzeyde birey ve aile üzerindeki etkileri, uluslararası düzeyde ise göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti gibi küresel sorunların bir parçası olması nedeniyle işsizlik sorunu, ekonomik bir kavram olsa da sosyoloji, kriminoloji, psikoloji ve uluslararası ilişkiler gibi farklı disiplinlerce de üzerinde fazlaca çalışılan bir konudur[301]. İşsizlik; toplam talepte daralmayla birlikte, bireyler, firmalar ve ülkeler için gelir kaybı, bütçe açığı, gelir dağılımındaki adaletsizlik, beceri kaybı ve tembellik gibi ekonomik maliyetlerinin yanı sıra[302], toplumsal huzurun bozulması, suç oranlarının ve bireyin suç eğiliminin artması, zorunlu göçe neden olması, aile huzurunun bozulması, boşanma riskinin ve bireyin intihar eğiliminin artması gibi sosyal maliyetleri olan[303] ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

İş, her ne kadar farklı ekonomik süreçleri tanımlayan bir kavram olsa da, gelir getirisinin yanında, çalıştığı yere ait olmak ve işe yaradığını hissetmek gibi bireyin diğer bazı psikolojik ihtiyaçlarını da karşılamaktadır. İş bireye aynı zamanda bir statü ve sosyal kimlik de kazandırmaktadır[304]. Dolayısıyla işsizlik bireyin gelirinde bir azalmanın yanı sıra bireyin toplumsal değer ve normlara olan bağlılığını çözücü yönde bir etki yapmakta ve bireyin kendini dışlanmış hissetmesini sağlamaktadır[305].

İşsizliğin psikolojik boyutu ele alındığında ise bu doğrultuda yapılan çalışmalarda işsizlerin; kendilerine olan güvenlerini kaybettikleri, algılanan yeterlilik ve özyeterlik düzeylerinde azalma yaşadıkları, hayat tatminlerinin azaldığı, depresif

[299] Yücel Uyanık, "İşgücü Piyasalarında Esneklik ve Bölünme", **Kamu-İş Dergisi,** Cilt:7, Sayı:2, 2003, ss.10-15.
[300] Temiz, ss.99-112.
[301] Çakmak, s.174.
[302] Çakmak, s.176.
[303] Ferhat Topbaş, "İşsizlik ve İntihar İlişkisi: 1975-2005 Var Analizi", **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve ekonomik Araştırmalar Dergisi,** Sayı:2, 2007, s.170.
[304] Zahir Kızmaz, "Suçun Önemli Belirleyenleri Olarak İktisadi Etkenler: İşsizlik ve Suç İlişkisine Sosyolojik Bir Bakış", **Polis Bilimleri Dergisi,** Cilt:8, Sayı:1, 2006, (İşsizlik ve Suç), s.75.
[305] Kızmaz, Ekonomik Yapı ve Suç, ss.280-281.

duygularının arttığı, stres düzeylerinin yükseldiği, genel olarak sağlık ve iyilik hallerinde önemli bir düşüş yaşandığı, umutsuzluk ve çaresizlik içine girdikleri, içe kapanarak yalnızlık duygusu hissettikleri ve özsaygılarının zedelendiği ortaya konulmuştur[306].

Bireylerin işsizlik karşısında ortaya koydukları tepkinin acı duyma, güvensizlik, şok, duygusuzluk, öfke ve değersizlik hissi şeklinde olduğu, bu duyguların yoğunluğu arttıkça da bireyi zihinsel olarak meşgul ederek ciddi bir benlik yıkımına sevkettiği değerlendirilmektedir. Öte yandan bireyin kendini yalnız ve dışlanmış hissetmesi, bireyi; eşine ve çocuklarına kötü davranma, hırsızlık yapma, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı gibi bir dizi anti-sosyal davranış sergilemeye eğilimli hale getirmektedir[307].

İşsizliğin suça neden olacağı, daha doğrusu iş sahibi olmanın bireyi suç işlemekten dolaylı yollardan alıkoyacağı yönünde iddialar söz konusudur. Öncelikle herhangi bir işe sahip olma durumu, bireyin zamanını ve enerjisini almaktadır. Bu nedenle çalışan bireyin suç davranışı ile meşgul olmayacağı öngörülebilir. İş sahibi olmanın gelir getiren bir eylem olması nedeniyle, yasal yollardan para kazanan birey maddi amaçlı suç eylemlerine girişmeyecektir. İşin bireylere sağladığı statü ve kendine güven duyma hissi nedeniyle bireyin kendisini yasa dışı yollarla gerçekleştirme gereksinimi azalacaktır. Suç işlemek bireyin işini kaybetmesine neden olabileceğinden, bu risk, bireyi suç işlemekten alıkoyacaktır. Son olarak iş veya meslek sahibi olmak, bireyin; sorumluluk, dakiklik/titizlik ve kendini önemseme yönünde bir kişilik inşa etmesini sağlayacaktır[308].

İşsizlikle suç arasındaki ilişki bazı durumlarda girift bir yapı ortaya koymaktadır. Özellikle ataerkil aile yapısı anlayışının yaygın olduğu toplumlarda aile reisinin işini kaybetmesi, aile içindeki rollerin zedelenmesine neden olmakta, aile reisinin aile içindeki otoritesinin sarsılması, ailenin diğer fertlerinin iş aramaya veya çalışmaya başlaması aile reisini kızgın, öfkeli ve saldırgan bir ruh haline sokmaktadır. Aile içerisinde ise şiddete başvurulması boşanmalara neden olmakta,

[306] Burcu Kümbül Güler, "İşsizlik ve Yarattığı Psiko-Sosyal Sorunların Öğrenilmiş Çaresizlik Bağlamında İncelenmesi", **İktisat Fakültesi Mecmuası,** Cilt:55, sayı:1, 2005, s.377.
[307] Kızmaz, İşsizlik ve Suç, s.77.
[308] Kızmaz, Ekonomik Yapı ve Suç, s.283.

boşanma sonrası çocuklar üzerinde aile denetiminin azalması nedeniyle de çocuklar ve gençler suça yönelebilmektedir[309].

İşsizlik ve suç arasında anlamlı ilişkiler olduğunun varsayılmasına rağmen, bu ilişkiyi analiz eden çalışmalar birbirinden farklı sonuçlar ortaya koymaktadır[310]. Reckless işsizliği suç davranışına neden olabilecek "çevresel iticiler" olarak görürken bireyin sosyal çevresini dolayısıyla iş çevresini, bireyi suç davranışından alıkoyacak "dışsal sınırlayıcılar" olarak değerlendirmiştir[311]. Buonanno ve arkadaşlarının 15 AB ülkesi, Norveç, Kanada ve ABD'nin içinde bulunduğu 18 ülkenin 1970 ila 2010 yılları arasındaki verilerden hareketle yapmış oldukları çalışmada, işsizlik ve suç arasında yüksek bir korelasyon saptamıştır[312]. Öte yandan pozitif ve anlamlı ilişkiler ortaya koyan araştırmaların yanı sıra işsizlik ile suç arasında zayıf bir ilişki sunan araştırmalar da mevcuttur[313]. Yıldız ve arkadaşlarının Kayseri'de 2002 ila 2009 yılları arasındaki suç istatistiklerinden hareketle yaptıkları çalışmada işsizlik ve suç arasında zayıf bir korelasyon bulunurken, bu sonuçta kayıtdışı istihdam ve işsizlik durumunda sağlanan yardım ve ödemelerin etkili olabileceğine dikkat çekilmiştir[314].

Kanada'da yapılan bir araştırma ise işsizlik ile adam öldürme suçları arasında negatif bir ilişkiye işaret etmektedir. Öte yandan bu ülkede işsizlik sonrası sağlanan işsizlik sigortası ve sosyal yardımların, işsizliğin olumsuz etkilerinden bireyleri koruduğu yönündeki eleştiriler araştırma sonucuna ışık tutmaktadır[315].

Yapılan çalışmaların ortaya koyduğu çelişkili sonuçlar işsizlik ve suç ilişkisinin niteliğini ortaya koymamızı güçleştirmektedir. Öte yandan işlenen suçların türü de ayrı bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, 2005 yılında ülkemizde yapılan ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nden elde edilen gasp, hırsızlık, dolandırıcılık ve oto hırsızlığı suçlarına ait istatistiklerden hareketle, suç sayıları ile İş Kurumu istatistiklerinden derlenen işsizlik oranı arasındaki nedensellik ilişkisi, 1995-2002 yıllarını ve 67 ili kapsayan panel veri analizi ile değerlendirilmiş ve

---

[309] Çakmak, s.178.
[310] Rıfat Yıldız ve diğerleri, "The Effects of Unemployment, Income and Education on Crime: Evidence from Individual Data", **International Journal Of Economic Perspectives**, Vol.7, No.2, 2013, p.34., Çakmak, s.175.
[311] Reckless, pp.44,45.
[312] Paolo Buonanno ve diğerleri, "Response of Crime to Unemployment: An International Comparison", **Journal of Contemporary Criminal Justice,** Vol.30(1), 2014, p.38.
[313] Kızmaz, İşsizlik ve Suç, s.84.
[314] Yıldız ve diğerleri, s.38.
[315] Kızmaz, İşsizlik ve Suç, s.84.

işsizliğin gasp, hırsızlık, dolandırıcılık ve oto hırsızlığı suçlarına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır[316].

İşsizlik arttıkça suçun arttığını ortaya koyan başka bir çalışma da ise, işsizlik ve suç ilişkisinde bir başka parametre olarak eğitim düzeyi de eklenmiş ve sonuç olarak işsizlerin eğitim düzeyi artıkça suç işleme oranlarının azaldığı tespit edilmiştir[317].

Bundan ayrı olarak işsizlik, bireylerin iş aramak için başka yerlere göç etmelerine yol açmaktadır. İşsizlik ile ilintili olarak gerçekleşen göç nedeniyle ortaya çıkan değersel zayıflama, uyum sorunu, yabancılaşma, aile bağları ve resmi olmayan sosyal kontrol unsurlarının yıkılması veya zayıflaması gibi sorunlar, bireylerin suç işlemelerinde etkili olabilmektedir. Böylelikle işsizlik, hem doğrudan ve hem de dolaylı olarak suça neden olmaktadır[318].

Dolayısıyla işgücü piyasasından dışlanma ve suç arasındaki ilişkiyi ortaya koymak başka değişkenlerin de araştırmaya dahil edilmesini zorunlu kılmaktadır. Yukarıda değinildiği üzere işsizlik ve suç ilişkisinde, suç türleri, eğitim düzeyi gibi farklı değişkenler de etkili olabilmekte, işsizliğin neden olduğu göç gibi toplumsal olgular da dolaylı olarak suça etki etmektedir. Bu konuda yapılan sayısız araştırmalardan ortak ve anlamlı bir sonucun çıkmıyor olması çalışmalara dahil edilen veya edilmeyen değişkenlerden kaynaklanıyor olabilir. İşte bu nedenledir ki işsizlik ve suç arasındaki ilişkiyi ortaya koyma iddiasındaki çalışmaların tek yönlü analizlerden kaçınması gerekmektedir.

b. Yoksulluk

Beslenme, barınma ve sağlık imkanlarından yeterince yararlanamamayı ifade eden yoksulluk, bireyin toplumun genel yaşam düzeyinden dışlandığı anlamına

[316] Oğuz Özal ve Ertuğrul Yıldırım, "İşsizlik-Suç İlişkisi: Kayseri İli Örneğinde Makro ve Mikro Verilerden Kanıtlar", **Uluslararası Ekonomi Politik Konferansı**, Emek Piyasaları ve İstihdam, 15-17 Eylül 2011, Kocaeli, http://www.researchgate.net/profile/Ertugrul_Yildirim/publication/272815397_SZLKSU_LKS_KAYSER_L_RNENDE_MAKRO_VE_MKRO_VERLERDEN_KANITLAR/links/54ef39600cf25f74d721c466 (04.07.2015), s.8.
[317] Özal ve Yıldırım, s.16.
[318] Kızmaz, Ekonomik Yapı ve Suç, s.283.

gelmektedir[319]. Dolayısıyla toplumun bireylerine sunduğu hizmetlerden yararlanmamanın, bu hizmet alanlarına girememenin, bireyleri suç işlemeye eğilimli hale getirebileceği iddia edilmektedir[320].

Genel olarak bakıldığında ise yoksulluğun, toplumun genel yaşam düzeyinin altında kendine özgü bir yaşam biçimi ürettiği, bu yaşam biçiminin ise bireylerin hukuk dışı eylemlere yönelmelerini kolaylaştırıcı bir öz taşıdığı değerlendirilmektedir. Öte yandan yoksulluk bireyin psikolojik durumunu olumsuz açıdan etkilemekle, bireyin agresif ve düşmanca tutum geliştirmesine neden olabilmektedir. Bazı yoksul bireylerin geçim güçlüğü çekmelerinin, onlarda belirli ruhsal ve zihinsel rahatsızlıklara yol açtığı ve bu bozuk kişilik yapısının bireyin suç işlemesinde etkili olduğunu tahmin edilmektedir[321].

Yoksulluk veya kötü ekonomik koşullar bireylerde sosyal bağlılık duygusunu veya normlara olan bağlılığı zedeleyerek, bireyin suç davranışına yönelmesini engelleyen resmi (formal) ve resmi olmayan/ geleneksel (informal) sosyal kontrol unsurlarını zayıflatarak bireylerin suç işlemesini kolaylaştırabilmektedir[322]. Geleneksel kontrol kuramlarının da odağında bulunan sosyal bağlılık, suçu engellemede en önemli faktör olarak görülmektedir.

Yoksulluk ve suç arasında anlamlı bir ilişki olduğuna dair genel bir kanı söz konusudur. Aristo'nun "yoksulluk devrimin ve suçun atasıdır" veya Roma İmparatoru Maru Aurelius'un "yoksulluk suçun anasıdır" sözleri bu kanının oluşmasındaki tarihsel arkaplana işaret etmektedir. Bu nedenle suç çalışmalarında yoksulluk değişkeni sıkça kullanılmaktadır[323]. Ancak yoksulluk ile suç arasında anlamlı bir ilişki olduğu varsayımının aksine, bu ilişki üzerine odaklanan araştırma sonuçlarına bakıldığında karmaşık bir durumun ortaya çıktığı görülmektedir. Yapılan araştırmalar birbirinden farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Yoksullukla suç arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu iddia eden çalışmalar olmakla birlikte, zayıf ve dolaylı

[319] Björn Halleröd ve Daniel Larsson, "Poverty, welfare problems and social exclusion" **International Jounal of Social Welfare,** Vol.17, Issue 1, 2008, p.15.
[320] **Human Development Report 2013,** The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/14/hdr2013_en_complete.pdf, p.39.
[321] Kızmaz, Ekonomik Yapı ve Suç, s.290.
[322] Kızmaz, Ekonomik Yapı ve Suç, s.291.
[323] Çakmak, s.171.

bir ilişki olduğunu veya bir ilişkinin var olmadığını iddia eden çalışmalar da söz konusudur[324].

"Beyaz yaka suçlar", yoksulluk ve suç ilişkisi bağlamındaki tartışmaları başka bir boyuta taşımıştır. Beyaz yaka suçlar; kaçakçılık, dolandırıcılık ve sahtecilik gibi suçları içeren, mağdur sayısının çok olduğu, diğer suçları işleyen suçlu profillerinden farklı olarak toplum içinde saygınlık ve yüksek statü sahibi olan kişilerin işlediği ve genellikle organize şekilde gerçekleşen ekonomik suçlar arasında yer almaktadır. Yüksek statüye sahip iş sahipleri tarafından, mesleki iş koşulları altında yapılmış olmasıyla diğer ekonomik suçlardan ayrılan beyaz yaka suçlara örnek olarak; kişinin çalıştığı işte zimmetine para geçirmesi, tüccarların müşterilerine karşı yaptığı tüketici sahtekarlıkları, kamu görevlisinin rüşvet alması gibi suçlar gösterilebilir. 1980'li yıllara kadar suç olarak değerlendirilmeyen beyaz yaka suçların mercek altına alınması, suçluluğun eğitimsiz yoksul alt sınıflara has bir olgu olduğu düşüncesini de sarsmıştır. Diğer suç olaylarına nazaran bir bütün olarak değerlendirildiğinde beyaz yaka suçların topluma maliyeti çok daha fazla olmaktadır. Bununla birlikte toplumdaki güven duygusunu sarsarak sosyal bağları da zayıflatmakta olan beyaz yaka suçlara, hırsın ve kontrol mekanizmalarının yetersizliğinin neden olduğu değerlendirilmektedir[325].

Yine yoksulluk ve suç ilişkisini ortaya koymaya çalışan araştırmalara dönecek olursak, işsizlik ve suç başlığında ifade edildiği üzere, araştırmaların niteliği veya temsil kabiliyetinden öte, araştırmalarda kullanılan farklı değişkenlerin farklı sonuçları kaçınılmaz kıldığı görülmektedir.

Diğer yandan araştırma sonuçlarının birbirleriyle örtüşmemesi ile ilgili olarak, yoksulluk faktörünün, her toplumda aynı derecede etkili olmadığı, zengin veya refah düzeyi yüksek toplumlarda suç oranının yüksek çıkmasının, yoksulluk ile zenginlik arasındaki ilişkiyi tartışmalı kıldığı belirtilmektedir. Sosyal dayanışmanın güçlü olduğu sosyalist ve dinsel niteliği ağır basan toplumlarda, yoksulluğun önemli bir suç faktörü olarak görünmediği yönündeki kanı, yoksul insanların kendi

[324] Dinler ve İçli, ss.2471,2472.
[325] Fatih Şentürk ve Murat Kasap, "Beyaz Yaka Suçları ve Finansal Yolsuzluklar", **Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi,** Yıl:2013, Cilt:3, Sayı:2, ss.149-155.

durumlarını algılama biçimlerinin suçlulukta temel belirleyici olduğuna işaret etmektedir[326].

Mutlak ve göreceli yoksulluk ayrımını akıllara getiren, bireyin kendi ekonomik durumunu algılama biçimi; ekonomik yapı ve suç bağlamında değerlendirilen bir konudur. Toplum içindeki bireyin davranışı, nesnel ekonomik göstergelere göre değil, bireyin kendi öznel değerlendirmesine göre olacağı fikri, özellikle gelir dağılımının adil olmadığı toplumlarda, gelir düzeyinden bağımsız olarak suç davranışının gerçekleşme oranının yüksek çıkmasıyla desteklenmektedir[327].

Salt ekonomik bir olgu olmanın ötesinde, üretim araçlarının mülkiyeti, kamu hizmetlerinin düzeyi, toplumsal ve geleneksel ilişkiler, işgücünün örgütlenme düzeyi ve siyasi katılım konularında da açıklayıcı bir gösterge olan gelir dağılımındaki bozulma[328] yoksulluk ve suç ilişkisini göreceli yoksulluk ve suç boyutuna taşımaktadır.

Gelir dağılımı bir ülkede, belirli bir dönemde üretilen milli gelirin; bireyler, hane halkları, toplumsal gruplar, bölgeler ya da üretim faktörü sahipleri arasında bölüşülmesini ifade etmektedir. Ayrıca bu bölüşümden ayrı olarak, üretilen gelirin çeşitli yollarla devlet tarafından yeniden dağıtılması da söz konusudur. Devletin aldığı her karar, yaptığı her harcama ve elde ettiği her gelir, gelirin yeniden (ikincil) dağılımı olarak adlandırılan süreci ifade etmektedir[329].

Gelir dağılımında bozulma ekonomik yapı ve suç ilişkisinde anahtar bir rol oynamaktadır. Gelir dağılımında bozulma esasında ekonomik bir sorun olmakla birlikte, toplumdaki bireyler arasındaki dayanışmayı zedeleyerek toplumsal barışı ve huzuru bozmaktadır[330]. Günümüzde gelirin sınıfsal, bireysel, bölgesel ve küresel dağılımına bakıldığında eşitsizliğin her açıdan arttığı görülmektedir. Bu nedenledir ki çoğu alanda "gelir dağılımı" (income distribution) yerine "gelir eşitsizliği" (income inequality) kavramı kullanılmaktadır[331].

---

[326] Kızmaz, Ekonomik Yapı ve Suç, ss.291,292.
[327] Kızmaz, Ekonomik Yapı ve Suç, ss.291,292.
[328] Temiz, s.125.
[329] Şadan Çalışkan, "Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,** Sayı:59, 2010/2, ss.92-94
[330] Çalışkan, s.103.
[331] Aziz Çelik, "AB Ülkeleri ve Türkiye'de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım", **Çalışma ve Toplum,** 2004/3, ss.58,59.

Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization-ILO), Genel Konferansı'nın 1944 yılının Mayıs ayında Filedelfiya'da yapılan 26. toplantısında; "Yoksulluk, bulunduğu yerlerde, herkesin refahına yönelik bir tehlike oluşturur." diyerek yoksulluğun tüm toplumun sorunu olduğunu bildirmiştir[332]. Yoksulluğun suça neden olabileceği yönündeki ön kabulden hareketle yapılan araştırmaların farklı sonuçlar ortaya koymasına karşın, gelir eşitsizliği değişkeni ile suç arasında anlamlı ilişkiler bulunmuş ve gelir eşitsizliğinin azalması ile suçun azalabileceği öngörülmüştür[333].

Gelir eşitsizliğinin artması, adil bir bölüşümün olmaması, bireyleri huzursuzluğa iterek, toplumun sosyal ve siyasal istikrarını olumsuz yönde etkilemektedir. Toplumda gelir düzeylerindeki farklılık bireylerin toplumun geri kalanına karşı olumsuz duygular geliştirmesine neden olmaktadır. Gelir düzeyinin özellikle mala karşı işlenen suçlarda ve şiddet suçlarında belirleyici olduğu ifade edilmektedir[334]. Gelir eşitsizliği toplumsal dayanışmayı bozmanın yanı sıra siyasal istikrarı da sarsmaktadır. Gelir eşitsizliğinin yüksek olması ülkelerin demokratikleşme düzeyini de ortaya koymaktadır. Gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerin siyasi yapılarının genellikle totaliter ve anti-demokratik olduğu belirtilmektedir. Bu durum ise tepkisel ve kurtarıcı olarak terör faaliyetlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır[335].

Terör ve yoksulluk ilişkisinde farklı bir nokta dikkat çekmektedir. Yoksulluğun teröre neden olacağı öngörülmekle birlikte, yapılan araştırmalarda bu öngörüyü destekler sonuçlar alınamamıştır. Terörün daha çok, ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal yapılarında yaşanan değişimlerde ortaya çıktığı, bu süreçte ise yoksulluğun ve yoksulların terörist faaliyetlerde kullanıldığı ifade edilmektedir[336]. Dolayısıyla gelir eşitsizliği ve yoksulluğun teröre neden olduğunu iddia etmek yerine, terör örgütlerince kullanılabilmelerinde önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

---

[332] http://erkisg.com/Uploads/2685_PhiladelphiaBildirgesi.pdf, 01.05.2015.
[333] Çakmak, ss.167-174.
[334] Aksu ve Akkuş, s.210.
[335] Çalışkan, ss.103,104.
[336] Oğuz Özdemir, **Yoksulluk ve Terör İlişkisi,** Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Ankara, 2013, ss.64-82.

c. Tüketim Toplumundan Dışlanma

Tüketim toplumu kavramı; toplumların maddi üretimden ve hizmet üretiminden ziyade, malların ve boş zamanın tüketimi çerçevesinde, "tüketim" etrafında örgütlenmesini ifade etmektedir. Liberalizmin bireycilik ve haz-elem felsefesini temel alan kapitalist sistemin varlığı üretimin sürekliliğine dolayısıyla tüketimin sürekliliğini bağlıdır[337]. Bu nedenle, geleneksel anlamda ihtiyaca göre tüketim iki nedenle tehdit oluşturmaktadır. Birincisi insanların ihtiyaca göre tüketim alışkanlıkları onları daha çok çalışmak ve üretmekten alıkoyacaktır. İkinci tehdit ise üretim olsa dahi yine aynı nedenden dolayı üretilen tüm mal veya hizmetlerin tüketimi aynı ölçüde mümkün olamayacaktır. Dolayısıyla tüketim toplumu, ihtiyaçların sınırsız olduğu ve doyurulmalarının ise ancak tüketimle mümkün olabildiği anlayışı üzerinde şekillenmektedir[338].

1950'li yıllara kadar ekomomik bir faktör olarak ele alınan tüketimin, günümüzde artık toplumla bütünleşmenin ön koşulu olarak değerlendirildiği görülmektedir[339]. Kişinin toplum içindeki konumu, tüketebildikleriyle ölçülmekte ve toplum içerisinde geçerli bir konumun tüketim yoluyla elde edilebileceği kanısı aşılanmaktadır. Böylesi bir kanının oluşmasında ise, ihtiyaçlarını giderme değil, ihtiyaçlar yaratma gayretinde olan ve eski kaygıları yatıştırmak yerine yenilerini üretmeye çalışan reklamlar rol oynamaktadır[340]. Reklamı yapılan nesne başka bir sosyal olgu ile birleştirilerek, kimlik olarak insanlara sunulmaktadır.[341] Kitle iletişim araçları, konut, besin ve giysi gibi metalar, eğlence ve bilişim ürünleri kendileri ile birlikte buyrulan tutum ve alışkanlıkları ile birer öğreti olarak insanları koşullandırmakta ve birer yaşam tarzı olmaktadırlar. Böylece tek boyutlu düşünce ve davranış kalıbı doğmakla birlikte tüketiciler üreticilere bağlanmaktadır[342]. Dolayısıyla tüketim toplumu, sürekli olarak bireyin denetimi dışındaki güçler

---

[337] Vehbi Bayhan, "Tüketim Toplumunda Bireyin Ontolojik Mottosu: "Tüketiyorum Öyleyse Varım"", **Sosyoloji Konferansları Dergisi,** Prof. Dr. Mustafa E. Erkal'a Armağan Özel Sayı 1, Sayı:43, 2011, ss.223-225.

[338] Cengiz Yanıklar, "Tüketim Kültürü, Kapitalizm ve İnsan İhtiyaçları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Tartışma", **Cumhutiyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt:34, Sayı:1, Mayıs 2010, s.28.

[339] Şansel Özpınar ve diğerleri, "Üniversite Gençlerinin Tüketim Pratikleri Açısından Dışlanma Olgusu", Sosyal Hizmet Sempozyumu 2009- **Sosyal Dışlanma ve Sosyal Hizmet,** Başkent Üniversitesi Yayınları, 2010, ss.558-560.

[340] Bayhan, s.225.

[341] Özpınar ve diğerleri, s.563.

[342] Bayhan, s.226.

tarafından belirlenen bir ihtiyaçlar silsilesi yaratan ve herkesin tüketici olmasını gerektiren özel bir özgürlüğü zorunlu kılan bir kültürel yapı ortaya koymaktadır[343].

Tüketimin üretimin önüne geçerek toplumsal hayatın merkezine yerleştirilmesi, tüketicilerin reklamlarla yaratılan imajlar üzerinden kimlik kazandığı yönünde manipüle edilmesi ile ilgili olarak tüketim toplumuna yapılan yoğun eleştiriler olmakla birlikte, sistemin kendi içerisinde yarattığı çelişkiler de söz konusudur. Sistem içerisinde birey tüketim alanlarında ve işgücü piyasalarında metaya dönüşmekte ve tamamen edilgen bir konuma gelmektedir. Kendisine ve topluma yabancılaşan bireyin, içinde bulunduğu anlam arayışını tatmin etmek yine reklamlar aracılığıyla, bireyin "sancıyan boşluğunu" doldurma sözü veren ürünlerin tüketimine bağlanmaktadır. Bireycilik ve bencillikle aşınan aile, akrabalık ve komşuluk ilişkileri gibi birincil ilişkiler, başka biçimde oluşturulan dernekler, kulüpler gibi kurumlarla dengelenmeye çalışılmaktadır. Sıcak ve içten olmayan ilişki ağlarıyla, etkili, yönlendirici ve kalıcı olmaktan uzak bu dengeleme çabası ise yetersiz kalmaktadır[344].

Öte yandan tüketim toplumu; insan ihtiyaçlarının ön planda olduğunu ya da nihai olarak bu ihtiyaçların karşılanmasını amaç edinmiş görünse de aslında üretilen malların elden çıkarılması ve onlardan kar edilmesi temeli üzerine kurulu kapitalist bir sistemin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Gerçekleştirilen tüketim çoğu kez temel, biyolojik, gerçek, doğru, belirlenmiş ya da sabit ihtiyaçlara yönelik faydaların tüketimi olmaktan uzak görünmektedir. Böylelikle tüketimin, bireyin değil, sistemin varoluş koşulları tarafından ortaya konulan ihtiyaçları tatmin etme gayreti de başarısız olmaktadır. Tüketim toplumu ihtiyaçları sınırsızlaştırmakta iken bireyler ise tüketseler dahi doyumsuzluk içinde kalmaktadır[345].

Tüketim toplumunun asıl çelişkisi ise, ancak tüketerek var olabileceklerini dikte ettiği insanların mevcut sistem içerisinde giderek alım güçlerinin düşmesidir. Küreselleşme sürecinde ulusal ve küresel ölçekte gelir eşitsizliklerinin artması, işgücü piyasalarındaki bölünme, refah devleti kazanımlarının erimesi, sosyal güvenlik sistemlerinin dönüşümü, alım gücünün düşmesinde etkili olmaktadır. Tüm kitle iletişim araçları kullanılarak tüketime davet edilen, gerek gelişmiş gerekse de

[343] Yanıklar, s.26.
[344] Bayhan, ss.227,235.
[345] Yanıklar, ss.31,32.

gelişmekte olan ülkelerde nüfusun giderek artan çoğunluğu bu davete istese de cevap verememektedir. Tüketebilenler topluma dahil olurken, tüketemeyenler ise toplumdan dışlanmış kabul edilmektedir[346].

Bireylerin tüketici rolleriyle veya yetenekleriyle öne çıktığı tüketim toplumunda, tüketicilerin tüketim alanında gösterdikleri performans bir başarı ölçütü haline gelmekte ve tüketim toplumuna dahil olabilme ile tüketim toplumundan dışlanma arasındaki ayrımı düzenleyen bir prensip olarak işlev görmektedir. Dolayısıyla tüketim toplumundan dışlanma dezavantajlı, yetersiz veya kusurlu tüketici anlamına gelmekle birlikte bir başarısızlığı da ifade etmektedir[347].

Toplumsal hedefler ile bu hedeflere ulaştıracak yollar arasında oluşan uyumsuzluğa işaret eden gerilim kuramları[348] bağlamında değerlendirildiğinde, tüketim toplumu başarı olarak tüketim düzeyini baz alırken, tüketim toplumunun oluşmasını sağlayan dinamikler toplumun önemli bir bölümünü dışlamakla, toplumsal hedeflere ulaşma noktasında yasal yolları tıkamaktadır. Yasal yolların tıkanması ise toplumsal hedeflere ulaşmak ve başarılı olmak için bireyleri yasa dışı yollara itebilmektedir. Gerçekten, gelişmekte olan ülkelerde suç ve yolsuzluğun en önemli sorunlar olarak kabul edilmesi, bu ülkelerde yasa dışı yolların sıkça denendiğini ortaya koymaktadır[349]. Tüketim toplumunun tüm açmazlarını doğrudan yaşayan ve tüketim toplumunun davetine yoğun bir şekilde maruz kalan gelişmiş ülkeler açısından ise, mala karşı işlenen suçların diğer suçlara oranla daha fazla olması, bu davete cevap verebilme çabasının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir[350].

Tüketim baskısı ve başarılı olma isteğinin dışında tüketim toplumundan dışlanma toplumsal dayanışmayı da zedeleyerek, tüketemeyenlerin tüketebilenlere karşı öfke ve hınç duymasını da neden olmaktadır[351]. Bu öfke ve hıncın farklı şekillerde suça neden olabileceği açıktır.

---

[346] Özpınar ve diğerleri, s.563.
[347] Melike Aktaş Yamanoğlu, "Tüketim Toplumunda Genç ve Yoksul Olmak: Dışlanma Süreçleri ve Karşı Stratejiler", **Kültür ve İletişim Dergisi,** Cilt:13, Sayı:2, Yaz 2010, s.42.
[348] Agnew, pp.169,170.
[349] Crime and Corruption Top Problems in Emerging and Developing Countries, **Pew Research Center,** 2014, http://www.pewglobal.org/2014/11/06/crime-and-corruption-top-problems-in-emerging-and-developing-countries/, (07.01.2015), p.2.
[350] Gökhan Gökulu, "Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,** Cilt:24, Sayı:1, 2010, s.219.
[351] Yamanoğlu, s.69.

Tüketim toplumundan dışlanmanın doğrudan suçla bağlantısını araştıran çalışmalar olmamakla birlikte, mahkumlarla yapılan görüşmeler, suçun tüketim toplumuna katılma ve orada kalıcı olabilmek için tek araç olarak görüldüğünü ortaya koymuştur[352].

2. Toplumsal Alandan (Hizmetlerden) Dışlanma

Sosyal dışlanma, özellikle toplumsal alanda ulaşılabilecek hizmetlerden dışlanmayı da içeren bir süreçtir. Toplumun her bireyinin, o topluma ait olmakla katılabildiği alanlardan dışlanmak olarak ifade edebileceğimiz toplumsal alandan dışlanmayı; mülkiyet ve konuttan dışlanmak ve sosyal refah hizmetleri olan eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi alanlardan dışlanmak şekline tanımlamak mümkündür[353]. Ancak sosyal refah hizmetlerinden sağlık ve sosyal güvenlik çoğu ülkede çalışmaya dayalı olarak işgücü piyasaları bağlamında ele alınmaktadır. Dolayısıyla işsizlik ve yoksulluk dolaylı olarak sosyal refah hizmetlerinden yararlanıp yararlanmamayı belirleyebilmektedir. Toplumsal alandan dışlanma ve suç ilişkisini ele alacağımız bu bölümde, mülkiyet ve konuttan dışlanma ile eğitimden dışlanmanın suçla ilişkisi üzerinde durulacaktır.

a. Mülkiyet ve Konuttan Dışlanma

Özellikle tarımın egemen olduğu gelişmekte olan ülkeler açısından, kırsal bölgelerde yaşayanların; tarımsal alanların miras yoluyla bölünmesi, yetersiz kredi olanakları, düşük üretkenlik, yüksek tefeci faizleri ve artan borçluluk sonucunda mülkiyetin satılması gibi nedenlerden dolayı zamanla mülkiyetsiz kalması önemli bir sorun teşkil etmektedir. Gelişmiş ve endüstrileşmiş ülkelerde ise sosyal bütünleşmenin en önemli unsurlarından biri olan barınma kavramı üzerinden yürütülen tartışmalarda, dışlanmanın en uç biçimi olan evsizlik (homelessness) tartışmaların odağında yer almaktadır[354].

---

[352] Elif Gökçearslan Çifci, **Kapkaç Suçundan Hüküm Giyenlerin, Sosyo-Demografik Özellikleri, Sosyal Dışlanma Süreçleri, Suç ve Diğer Sapma Davranışlar Açısından İncelenmesi,** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, ss.128-130.
[353] Sapancalı, Sosyal Dışlanma s.165.
[354] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, ss.165-167.

Gelişmekte olan ülkelerde yukarıda değinilen nedenlerden ötürü kırsal kesimden yoğun olarak büyük şehirlere göç edildiği görülmektedir. Kırsal kesimde, tarımda makineleşme sonucu açığa çıkan işgücü, toprağın aşırı parçalanması, kan davaları gibi bir çok neden "köyün iticiliği" kavramıyla ifade edilirken, şehir hayatının ekonomi, eğitim, sağlık ve refah alanlarında sağlayacağı imkanlar ile uzun vadede sunduğu fırsat ve umut ise "kentin çekiciliği" olarak ifade edilmektedir[355].

Köyün iticiliği ve kentin çekiciliği nedeniyle meydana gelen yoğun göç yalnızca bir coğrafi hareketlilik değil aynı zamanda, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren bir süreci de içermektedir[356].

Sosyal düzensizlik kuramcılarına göre, heterojen yapı, çöküntü bölgeleri, sosyal hareketlilik ve sanayileşme şehirde sosyal çözülmeyi hızlandırmakta, bireylerin toplumsal değerlere olan bağlılığını zayıflatarak onları suç işlemeye yöneltmektedir. Farklı boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren göç olgusu ise bu süreçte etkin bir rol oynamaktadır[357].

Ülkemiz açısından bakıldığında, 1950'li yıllardan itibaren tarımda makineleşmenin artması, işgücüne duyulan ihtiyacın azalması, toprağın bölünmesi, şehirlerin işgücü ihtiyacı gibi nedenlerle yapılan göçler[358] ve 1990'lı yıllarda terör nedeniyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden şehir merkezlerine ve büyük şehirlere yapılan zorunlu göç, geleneksel geçim kaynaklarından kopma ve bu kaynaklara ulaşamama, sosyal yurttaşlık haklarından yararlanamama, konut sıkıntısı, işgücü piyasasında rekabet edememe ve yoksulluk, çocuk emeğinin istismarı, eğitim hakkı ve fırsatlarından yararlanamama ve kent ortamında ayrımcılığa uğrama sorunlarını beraberinde getirmiştir[359]. Bu sorunlara bağlı olarak da yoğun göç almış bölgelerde suç oranlarının arttığı görülmektedir[360].

Kentler, suç fırsatlarının fazlalığına karşın sosyal kontrolün az olması, düzensizliğin artması, kentlileşme sorunları gibi nedenlerle kırsal kesimlere oranla

---

[355] Serdar Sağlam, "Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** Sayı:5, Güz 2006, ss.35,36.
[356] Sağlam, s.34.
[357] Kızmaz, Sosyolojik Suç, ss.151-152.
[358] Gökulu, s.217.
[359] Deniz Yükseker, "Kürtlerin Yerinden Edilmesi ve Sosyal Dışlanma: 1990'lardaki Zorla Göçün Sonuçları", **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar,** (Der. S. Gülfer Ihlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner), İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, ss.233,234.
[360] Yılmaz Ceylan "Zorunlu Göç ve Suç İlişkisi (Muş İli Örneği)", **Akademik Bakış Dergisi,** Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Eylül-Ekim 2012, Sayı:32, http://akademikbakis.org/eskisite/32/16.pdf, ss.13-15.

daha fazla suç oranlarına sahiptir. Bununla birlikte, plansız göçler ve çarpık kentleşme neticesinde sorunlar daha da derinleşmekte ve suç oranları daha fazla artmaktadır[361].

Aşırı kentleşme ve metropollerin artması ile özellikle gecekondu bölgelerinde suç oranlarının artmasının, göç eden insanların "kabile ve cemaat" algılamalarıyla da ilgili olduğu değerlendirilmektedir. Onların kendilerinden olanı "biz", şehre kendilerinden daha önce yerleşmiş olanları da "öteki" şeklinde algılamaları, suç işlemeye yönelik kültürel altyapı sağlamakta, bir anlamda bir suçlu alt kültürü oluşmaktadır[362]. Söz konusu "biz" ve "öteki" algısı şehrin görece yerlileri açısından da geçerlidir. Göç genellikle tehlikeli bir olgu olarak nitelendirilmekte bu nedenle göç edenlere kaygı, kuşku ve biraz da korku ile bakılmaktadır. Dışlamayı da beraberinde getiren bu tutum, göç etmiş yoksul, umutsuz ve dışlanmış olan kişilerde öfke, isyan, acımasızlık ve hoyratlık biçiminde yansımaktadır[363]. Bu süreç de suçlu alt kültürü oluşmasında etkili olmaktadır.

Temel bir ihtiyaç olmakla birlikte sabit ve elverişli bir konuta sahip olmak anlamına gelen barınma sosyal bütünleşmenin en önemli unsuru olarak değerlendirilmektedir. Barınma geniş anlamda; bireye sosyal ilişkilerini belirleme tercihi sunmakta, istihdama, sosyal refaha, sağlığın korunmasına katılımın sağlanmasını içermektedir. Barınma güvencesi de mesleki ve sosyal bütünleşmenin ve aile yaşamının en temel şartı olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda barınma güvencesinden yoksunluk anlamına gelen evsizlik en uç dışlanma biçimi olarak ortaya çıkmaktadır[364].

Evsizliğin büyük ve dünya çapında derinleşmekte olan bir sosyal sorun olduğu değerlendirilmektedir. Sorunun çözümü ise sosyal dışlanma bağlamında değerlendirilerek farklı politikalar oluşturulmaktadır[365]. Evsizler, özellikle de uyuyacak yere ve aile bağlarının olmamasına odaklanarak, sabit, düzenli ve gece uyuyacak yeri olmayan kişiler olarak tanımlanmakla birlikte evsizlik kavramının, toplumdan uzaklaşma düşüncesine odaklanarak "uygun yerleşim koşullarının

[361] Gökulu, s.219.
[362] Sağlam, s.43.
[363] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.105.
[364] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.167.
[365] Chris Horsell, "Homelessness and Social Exclusion: A Foucauldian Perspective for Social Workers", **Australian Social Work,** Vol.59, No.2, June 2006, pp.217-221.

olmayışı ve sosyal marjinalizasyon" bağlamında daha geniş kapsamda da tanımlandığı görülmektedir[366].

Geniş kapsamlı evsizlik tanımları, sığınma evlerinde kalanlar, sağlıksız, güvenli ve uygun olmayan barınma koşullarında yaşayanlar, zorunlu olarak arkadaş veya akrabasında kalanlar, karavan ve benzeri mobil barınaklarda kalanlar, mülteci kampları gibi sığınma kamplarında kalanlar ile çingeneler ve göçebeleri de kapsamaktadır[367].

Yoksulluk, ucuz konut bulma zorluğu, iş piyasasındaki değişiklikler, satın alma gücünün giderek düşmesi, sağlık bakımını karşılamada eksiklik, sosyal güvenlikten yoksun olmak, destekleyici yardım hizmetlerinin fonlarının ortadan kalkması ya da azaltılması, aile içi şiddet, zihinsel özürlü hasta sayısının artması, ruhsal hastalıklar ve madde bağımlılığı gibi bireylerin kontrolü dışında birçok faktör evsizliğe neden olmaktadır[368]. Öte yandan son 30 yılda yaşanan ekonomik ve sosyal değişimlerin evsizlik sorununu derinleştirdiği, buna karşılık hiçbir ülkenin sorunun çözümü noktasında başarılı olamadığı görülmektedir[369].

Suç açısından bakıldığında ise yapılan araştırmalarda; sahip oldukları sınırlı kaynaklarla hayatta kalmaya çalışan evsizler arasında, madde bağımlılığı ve psikiyatrik bozuklukların yaygın olması, sosyo-demografik özellikler (erkek, bekar, genç, yoksul, azınlık veya eğitimsiz olmak gibi), ekonomik ve sosyal alandan dışlanma neticesinde toplumsal ve ailevi bağların zayıflaması gibi faktörlerin evsizleri suça eğilimli hale getirdiği değerlendirilmektedir[370].

Evsizlerin suç işlemesine yönelik varsayılan eğilim, araştırmalara konu edilmekte ve bu araştırmaların sonuçlarına göre evsizlerin nüfusun geri kalanına göre oransal olarak daha fazla suç işlediği ortaya konulmaktadır. Öte yandan evsizlerin suçla ilişkisi, nüfusun geri kalanına göre oransal olarak daha fazla suç mağdur

[366]Nesrin İlhan ve Ayşe Ergün, "Evsizler ve Toplum Sağlığı", **Aile Toplum ve Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi,** Ocak-Şubat-Mart 2010, s.81.
[367] **United Nations Centre for Human Settlements (Habitat),** Strategies to Combat Homelessness. Nairobi, 2000, http://ww2.unhabitat.org/programmes/housingpolicy/documents/HS-599x.pdf, (06.05.2014), (Habitat), pp.19-27.
[368] İlhan ve Ergün, s.81.
[369] Habitat, pp.3-6.
[370] Greg A. Greenberg ve Robert A. Rosenheck, "Homelessness in the State and Federal Prison Population", **Criminal Behaviour & Mental Health,** Vol.18, No.2, 2008, p.89.

olmaları nedeniyle de söz konusudur[371]. Kontrol kuramlarında suçun önlenmesinde belirleyici faktör olan sosyal kontrolün, evsizler açısından zayıflayan toplumsal bağlar nedeniyle işlevsiz kaldığı görülmektedir. Sosyal kontrolün azalması ise evsizlerin yalnızca suç davranışı sergilemelerinde değil, suçun mağduru olmaları noktasında da etkili olmaktadır.

Evsizlik; sosyal ve ekonomik yetersizlikler, sağlıksız koşullar[372], güvenli olmayan yaşam koşulları, suçun faili ve mağduru olma noktasındaki yüksek risk nedeniyle hem sosyal dışlanmanın en uç biçimini ifade etmekte, hem de sosyal dışlanma ve suç açısından anlamlı bir alan sunmaktadır.

b. Eğitimden Dışlanma

En temel insan haklarından biri olan eğitim, bireyin yaşamını biçimlendirme konusunda can alıcı bir noktada bulunmaktadır. Özellikle okul öncesi ve ilköğretim döneminde bireyin içinde yaşadığı çevre ve bu çevrede kazanacağı deneyimler sosyalleşmesi ve iş hayatına daha donanımlı katılmasında belirleyici rol oynamaktadır[373].

Eğitimin temel bir insan hakkı olduğu değerlendirildiğinde, üç esas ilke bağlamında ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu ilkeler; ücretsiz ve zorunlu eğitime giriş, eşitlik ve kapsayıcılık ile nitelikli eğitimin içerik ve süresine sahip olma hakkıdır[374]. Dolayısıyla eğitime fiziksel olarak girişin/kabulün yapılamadığı, nitelikli, eşitlikçi, kapsayıcı bir eğitimin verilemediği ve son olarak eğitim süresinde öğrencinin okulu bırakmasının önüne geçilemediği durumlarda eğitim hakkı kullanılamamış olmakta ve eğitimden dışlanma ortaya çıkmaktadır. Okuldan dışlanmanın da, toplumdan dışlanmanın ilk adımı olduğu değerlendirildiğinde, bireyin eğitimden dışlanmaması sosyal dışlanma bağlamında hayati bir önceliğe sahip olmaktadır[375].

---

[371] Tammy S. Garland ve diğerleri, "Victims Hidden in Plain Sight: The Reality of Victimization Among the Homeless", **Criminal Justice Studies: A Critical Journal of Crime, Law and Society,** Vol.23, Issue 4, 2010, pp.286, 287.
[372] İlhan ve Ergün, s.82.
[373] Kevser Baykara Pehlivan ve Yüksel Baykara Acar, "Çocuklar ve Eğitimde Dışlanma", **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi,** Cilt:20, Sayı:2, Ekim 2009, s.27.
[374] Pehlivan ve Acar, s.28.
[375] Pehlivan ve Acar, ss.28-30.

Eğitim; toplumsallaşma sürecinde, bireyi yetişkinliğe erişinceye kadar toplumla arasında bir bağ oluşturması fonksiyonlarının yanı sıra bireyin hayatının geri kalanını da etkileyecek olan istihdam edilmesi sürecinde de önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla bir hak olarak sunulacak eğitimin işgücü piyasasıyla olan ilişkisine vurgu yapılmakta ve eğitimin işgücü piyasasının gereklerine uygun olarak kurgulanması gerektiği ifade edilmektedir. Bu yönde politikaların da oluşturulduğu görülmektedir[376].

Eğitim, bireyin toplumsal yaşama etkin bir şekilde katılımını sağlarken, yaşam kalitesini artırmakta ve kendini gerçekleştirebilmesine yardımcı olmaktadır. Bu bireysel faydalarının yanı sıra toplum açısından olumlu dışsallıkları da söz konusudur. Eğitim; sunduğu toplumsal fırsatlar aracılığıyla ekonomik büyümeye etki etmekte ve gelirin yaratılmasında ve dağıtımında önemli bir rol oynamaktadır. Eğitim seviyesinin artması bireylerin yaşam tarzını ve alışkanlıklarını da etkilemektedir. Bu yönüyle, sağlıklı yaşamaya verilen önemin artması, sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımının azalmasını sağlayarak toplumsal yapıya fayda sağlamaktadır[377].

İnsanların doğuştan asosyal olduğunu, zamanla dış dünyayla olan iletişim ve etkileşim sonucunda toplumsallaşma sürecini tamamlayacağını iddia eden Aichorn, toplumsallaşma sürecinde "haz evresinden", toplumsal işleyişin öğrenilmesi ve benimsenmesini içeren "gerçeklik evresine" başarılı bir şekilde geçemeyenlerin suç davranışında bulunabileceğini ifade etmiştir. Bu yönüyle eğitim, bireyin toplumsal normların öğrenilip içselleştirilmesinde, Aichorn'un deyimiyle "haz evresinden" "gerçeklik evresine" geçmesinde kilit rol oynamaktadır[378].

Cloward ve Ohlin suça ilişkin değerlendirmelerinde eğitimin önemine vurgu yapmaktadır. Anomi ve gerilim yaklaşımları başlığı altında değindiğimiz üzere bireylerin önüne konulmuş olan toplumsal hedeflere ve başarılara ulaşmak için yasal yolların toplumun bazı kesimlerine yeterince açık olmaması bireyi suç davranışına itebileceği değerlendirilmiştir. Cloward ve Ohlin başarılı olmaya ve toplumsal

[376] Burçin Yılmaz Eser ve Harun Terzi, "Türkiye'de İşsizlik Sorunu ve Avrupa İstihdam Stratejisi", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** Sayı:30, Ocak-Haziran 2008, ss.237-240.
[377] Faruk Sapancalı, **Toplumsal Açıdan Yaşam Kalitesi,** Altın Nokta Basım Yayın Dağıtım, İzmir, 2009, (Yaşam Kalitesi), ss.123-130.
[378] Dolu, Birey Temelli Görüşler, ss.39,40.

hedeflere ulaştıracak yasal yolların bazı kesimlere yeterince açık olmaması iddiasına ek olarak yasa dışı yollara ulaşmaları ise toplumun diğer kesimlerine göre daha kolay olacağını ifade etmiştir. Bu noktada var olan eğitim sisteminin öğrencileri yasal görülen toplumsal amaçlara ulaştırmaktaki yetersizliği ve hatta bunu engellemesi, öğrencilerin bu amaçlara yasa dışı yollardan gitme eğilimi içine girmesinde etkili olmaktadır[379].

Öğrenim düzeyi, suçlulukla yakından ilişkili bir unsurdur. Eğitimin, bireylerin gelecekte elde edecekleri gelir düzeyini etkilemesi, sabır ve riskten kaçınma yetilerini geliştirmesi ve zamansal kısıtlama nedeniyle suçu önleyici yönlerine işaret edilmektedir[380]. Yapılmış suç araştırmaları, öğrenim düzeyinin artmasına paralel olarak (hedeflerini gerçekleşmede suç olumsuz etmen olacağından) suç oranlarının ciddi bir düşme eğilimi içine girdiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, tüm öğrenim düzeyleri içerisinde yüksekokul mezunları en az suç işleyen kesimi oluşturmaktadır[381]. Ayrıca sorunların; insancıl, hukuksal ve rasyonel yöntemlerle mi yoksa hukuk dışı ve şiddet içeren yöntemlerle mi çözüleceği noktasında da bireyin eğitim düzeyi belirleyici olabilmektedir[382].

Değinilmesi gereken diğer bir nokta ise, eğitime yapılan harcamaların artmasına paralel olarak, refah, suçun önlenmesi ve kanunların güçlendirilmesine yönelik harcamaların azalmasıdır. Böylelikle eğitim, toplumsal huzurun sağlanmasında ve toplumsal mali yüklerin azalmasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır[383].

Her ne kadar eğitimin gelecekte bireyin elde edeceği geliri belirleyerek yoksulluğu azalttığı ve eğitimli gruplarda suç oranlarının düşük olduğu yapılan çalışmalarla desteklense de[384], suçluluğun düşük eğitim düzeyiyle açıklanamayacağı, dolayısıyla tüm suçların kaynağının eğitim alanından dışlanmış bireyler olarak görülemeyeceği açıktır. Zira yolsuzluk, zimmete para geçirme gibi bazı beyaz yaka suçlarda gözlemlendiği gibi, bu suçları işleyenlerin yüksek öğrenim düzeyine sahip

[379] Kızmaz, Öğrenim Düzeyi ve Suç, s.295.
[380] Stephen Machin ve diğerleri, "Youth Crime and Education Expansion", **German Economic Review,** Vol.13, Issue 4, 11/2012, p.368.
[381] Kızmaz, Öğrenim Düzeyi ve Suç, s.299.
[382] Kızmaz, Öğrenim Düzeyi ve Suç, ss.292,293.
[383] Sapancalı, Yaşam Kalitesi, s.129.
[384] Machin ve diğerleri, p.368.

olduğu görülmektedir[385]. Beyaz yaka suçların önlenmesi noktasında ise kontrol mekanizmalarının iyileştirilmesi ve etik değerlerin eğitim sistemi içerisinde çocuklara ve gençlere öğretilmesinin altı çizilmektedir[386].

3. Siyasal Alandan Dışlanma

Temel haklardan yararlanamamayı içeren ve bu yönüyle de eksik yurttaşlık olarak da değerlendirilmekte olan sosyal dışlanma alanlarından biri de siyasal alandan dışlanmadır[387]. Siyasal alandan dışlanma açısından bakıldığında, pasif dışlanmayı da içinde barındıran aktif dışlanma daha önemli bir konumda yer almaktadır. Göçmenlerin durumları aktif dışlanmaya örnektir[388]. Suç açısından da göçmenlerin durumu önem taşımaktadır.

Bu noktada kısa bir açıklama zorunlu görünmektedir. Özellikle uluslararası göçü konu edinen tartışmalarda; göçmen (migrant), göçmen işçi (migrant worker), mülteci (refugee) ve sığınmacı (asylum) kavramları, farklı nedenlerle bir ülkeden başka bir ülkeye göç eden insanları tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu kavramlar belirli noktalarda birbirinden ayrılmakla birlikte bazı durumlarda ayrımlar belirsizleşmekte, bazı durumlarda ise göç eden kişinin durumu bu kavramlardan birkaçının alanına birden girebilmektedir. Çalışmamız açısından önem taşımayan bu kavramsal ayrımların üstesinden gelebilmek için, göçmen kavramı kendi anlamının yanı sıra tüm bu kavramları içerecek nitelikte kullanılacaktır[389].

Küreselleşme süreciyle birlikte ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkın giderek açılması, son 30 yıl içerisinde uluslararası göç hareketliliğini hiç olmadığı kadar artırmıştır. Her gün binlerce insan yasal ya da yasa dışı yollardan zengin ülkelere göç etmektedir[390]. Bu yoğun göç hareketleri birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Yurttaşlık hakları bağlamında siyasal haklardan yararlanamama anlamına gelen siyasal alandan dışlanma bu sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yasa dışı yollarla yapılan göç siyasal alandan mutlak

[385] Kızmaz, Öğrenim Düzeyi ve Suç, ss.292-294.
[386] Şentürk ve Kasap, s.156.
[387] Sapancalı, Avrupa Birliği'nde, s.56.
[388] Sen, pp.14,15.
[389] Esen Akıntürk, "Birleşmiş Milletlerin Göçmen İşçilere İlişkin Sözleşmesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Cilt:9, Sayı:2, 2007, s.3.
[390] Civan ve Gökalp, ss.233-235.

dışlanmayı beraberinde getirirken, yasal göçlere yönelik ülkelerin farklı uygulamalar oluşturduğu görülmektedir[391].

Bu bağlamda üç farklı uygulamadan bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki Fransa'da belirgin olarak görülen, göçmen ve azınlıkların hepsine uyum sağlamalarını hızlandırmak için yurttaşlık hakkının verilmesi ve böylelikle toplumun çoğunluğuna benzer hale gelmelerini sağlayan "kendi içinde eritme" politikasıdır. İkinci uygulama ise, Özellikle İngiltere ve Avrupa dışında Kanada'da uygulanan ve göçmen ve azınlıkların dil, kültür ve sosyal farklılıklarını kaybetmelerini beklemeden, yerli halkla eşit sosyal, ekonomik ve siyasal hakların verilmesini ifade eden "çok kültürlülük" politikasıdır. Son olarak Almanya, İsviçre ve Belçika'da yoğun olarak görülen, göçmen ve azınlıkları uluslarının bir üyesi olarak görmemekle, sosyal, ekonomik ve siyasal hakların verilmesi noktasında kısıtlamaları içeren "farklılaştırılmış dışlanma" politikasıdır[392].

Göçmenlerin sosyal dışlanma süreçlerinde, ülkelerin uyguladığı bu farklı politikalar belirleyici olmaktadır. Ülkelerin kendi içinde eritme, çok kültürlülük ve farklılaştırılmış dışlanma politikalarından hangisini uygulayacağı göçmenlerin sosyal, ekonomik ve siyasal alandan dışlanıp dışlanmayacağını veya ne ölçüde dışlanacağını belirlemektedir. Ancak ülkelerin uyguladığı politikalardan bağımsız olarak göçmenlerin işgücü piyasaları bağlamında yaşadıkları sorunlar söz konusudur.

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası büyük bir yıkım yaşayan Avrupa'nın yeniden inşa edilmesinde uluslararası emek göçü temel bir işgücü politikası olarak benimsenmiştir. Yeterli işgücü kapasitesine sahip olmayan gelişmiş Avrupa ülkeleri, bu dönemde Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan gibi Balkan ülkeleri başta olmak üzere pek çok ülkeden gerekli olan işgücü ihtiyacını karşılamıştır. Bu süreçte yabancı işçiler; ucuz işgücü ve özellikle kriz dönemlerinde yedek işgücü ordusu yaratılmasına katkıda bulunarak bir tür tampon olarak değerlendirilmiştir[393]. Ancak günümüzde işgücü piyasalarının, yüksek nitelikli ve niteliksiz işgücü olarak keskin bir biçimde ayrılmasına pararlel olarak ülkeler yüksek nitelikli işgücüne kapılarını

[391] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.204.
[392] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.204.
[393] Civan ve Gökalp, s.235.

sonuna kadar açmakta hatta kendisi bu yönde talepte bulunmakta iken niteliksiz işgücü için kapılar istisnalar dışında tamamen kapanmıştır[394].

Öte yandan niteliksiz işgücü olarak göçmen işçilerin geçmişten günümüze, pis (Dirty), tehlikeli (Dangerous) ve nitelik gerektirmeyen (Demeaning) işler olarak adlandırılan ve '3-D' olarak kısaltılan, yerli işgücünün kaçındığı işlerde çalıştığı görülmektedir[395]. Söz konusu koşullara ek olarak, işgücü piyasasında kayıtdışı ve sosyal güvenlik sistemlerinin sağladığı tüm haklardan mahrum bir şekilde çalışmakta olan yasa dışı yollarla gelen göçmenler için ise, sosyal, ekonomik ve siyasal alandan dışlanma doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır.

Milo Binachi ve arkadaşlarına göre göç; göç edilen ülkeler açısından iki ayrı nedenle endişe yaratmaktadır. Birincisi göçün, işçi akışı ile işgücü piyasalarını etkileyerek yerli halkın aleyhine bir yapı doğurabileceği endişesidir. Endişenin diğer bir nedeni ise göçmenlerin suç oranlarını artıracağına dair genel kanıyla ilgilidir. İlk konu ekonomi literatüründe yoğunlukla tartışılırken, göçmenler ve suç arasındaki ilişkinin görmezden gelindiği[396], buna karşılık yurttaşlar ve politikacıların, göçmenlerin suç oranlarını artıracak olmasıyla daha çok ilgilendiği ifade edilmektedir. OECD ülkelerinde nüfusun büyük bir çoğunluğu göçmenlerin suç oranlarını artıracağından endişe etmektedir. Bu endişenin, yerli halkın göçmenler nedeniyle işgücü piyasasından dışlanabilecekleri endişesinden daha yoğun olduğu değerlendirilmektedir[397].

Gerek sahip oldukları sosyal, ekonomik ve siyasal yetersizliklerden, gerekse ceza adalet sistemleri tarafından yerli halka nazaran daha kolay ceza alabilmeleri nedeniyle göçmenlerin oransal olarak daha fazla suç davranışı sergilediği, bununla birlikte yerli halkın göçmenlere bir tepkisi olarak yerli halk tarafından göçmenlere karşı işlenen suçlarla suç oranlarının arttığı yönünde iddialar bulunmakla birlikte, bu iddiaları geçersiz kılacak çalışmalar da söz konusudur[398]. Bu konudaki çoğu çalışmanın ortak vurgusu ise göçmenlerin suç oranlarının sanıldığının aksine çok yüksek olmadığına ilişkindir. Ancak özellikle ikinci nesil göçmenlerde suç

[394] Kazgan, s.270.
[395] Civan ve Gökalp, s.246.
[396] Milo Bianchi ve diğerleri, "Do Immigrants Cause Crime", **Journal of the European Economic Association,** Vol:10(6), December 2012, p.1318.
[397] Milo Bianchi ve diğerleri, p.1319.
[398] Milo Bianchi ve diğerleri, p.1321.

oranlarının yerli halka oranla yüksek olduğu ifade edilmektedir. Bunun nedeni olarak ise, ikinci nesil göçmenlerde alkol ve madde bağımlılığının yüksek olması gösterilmektedir. Göçmen çocukların iki kültür arasında kalması buna karşın ailelerinin çocukları üzerinde sosyal kontrolünün azalması, çocuğun arkadaş çevresinin, girdiği ortamların ve etkileşimde bulunduğu çevresel etkenlerin daha az kontrol altına alınabilmesi gibi nedenler alkol ve madde kullanımını ve suça eğilimi kolaylaştırmaktadır[399].

Göçmenlerin suçla ilişkisi göç etme şekilleriyle de kurulabilmektedir. Bu bağlamda yasa dışı göçün kendisi doğrudan suç eylemini oluşturur. Günümüzde ülkeler arasındaki kişi başına düşen milli gelir ve üretim düzeyi bağlamında oluşan uçurum insan ticaretine yönelik oluşturulan yasa dışı grupları artırmıştır. Siyasal, sosyal ve ekonomik istikrarsızlık ile gönenç düzeyini artırma isteği gibi nedenler insanları yasa dışı göçe itmekteyken, küreselleşme sürecinde üretim yapısında meydana gelen değişikliklerin bazı ülkelerde ucuz işgücüne olan talebi artırması, bazı ülkelerdeki yasal düzenlemelerden kaçmak isteyen işverenlerin kayıtdışılığa yönelmesi ve düşük risk durumunda yüksek kar elde etme isteği yasa dışı bazı grupların insan ticaretine yönelmelerini sağlamıştır[400].

Son olarak, insan ticareti suçunu içeren yasa dışı göçün; insan ticareti sonrasında da kaçak göçmenlerin varış ülkelerinde izinsiz oturmaları ve kayıtdışı çalışmaları gibi birçok kanuna aykırılığı da içinde barındırdığını söylemek yerinde olacaktır.

B. Sosyal Dışlanmış Gruplar ve Suç

Toplumda belirli kişi ve grupların sosyal dışlanma riskine daha fazla maruz kalması söz konusudur. Özellikle çocuklar ve gençlerin; işsizlik, yoksulluk, eşitsizlik, güvencesizlik, ayrımcılık ve dışlanmışlık nedeniyle ortaya çıkabilecek olumsuz sonuçlarla karşı karşıya kalma riskleri daha yüksektir. Çocuklar ve gençlerin yetişkinliğe kadar olan toplumsallaşma süreci üzerinde etkili olamamaları buna karşın kendilerine yönelik dezavantajlardan korunma yeteneklerinin ise çok az olduğu bu süreçte sosyal dışlanmaya en fazla maruz kalan grubu oluşturduğu

[399] Gökulu, s.222.
[400] Fahriye Öztürk ve Hakan Naim Ardor, "Suç Sanayiinin Bir Alanı İnsan Ticareti: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", **Ekonomik Yaklaşım,** Cilt:18, Sayı:62, 2007, ss.80-86.

görülmektedir[401]. Ayrıca göçmenler, engelli bireyler, kadınlar ile yaşlılar da sosyal dışlanma açısından diğer dezavantajlı kesimleri oluşturmaktadır.

1. Çocuklar[402]

İçinde bulunan zamanı aşan etki potansiyeline sahip sosyal dışlanma, bireyi dolayısıyla da ailesi ve çocuklarını etkilemektedir[403]. Sosyal dışlanmaya maruz kalmış ailenin çocukları da yeterli aile desteğinden, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçların tam olarak sağlanmasından yoksun kalacaktır. Çocuklar, an itibarıyla bu haklardan hak ettikleri ölçüde yararlanamadıkları gibi topluma donanımlı bir birey olarak katılamama tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır[404].

Çocukların topluma donanımlı bir birey olarak katılabilmelerinde ailenin ekonomik yapısının yanı sıra aile kurumunun yapısı da önemlidir. Küreselleşme sürecinde yaşanan köklü sosyal değişimler aile kurumunu da etkilemiştir. Erkeğin çalıştığı, çok çocuklu kalabalık ailelerin yerini günümüzde erkekle birlikte kadının da çalıştığı, az çocuklu (genellikle tek çocuklu) aileler almıştır. Dahası, kadınların işgücü piyasasına katılımının artması ve kadınların ekonomik özgürlüğünü elde etmesi nedeniyle boşanmaların artması, evliliklerin kısa sürmesi, evlilik dışı çocuk doğumu, birlikte yaşamanın artması ve standart dışı evlilikler nedeniyle de literatürde üzerinde önemli durulan "tek ebeveynli aileler" sorunu ortaya çıkmıştır. Tek ebeveynli ailelerin sayısı her geçen artmaktadır. Çocuğun toplumsallaşma sürecinde en büyük önemi taşıyan aile, bu değişimler nedeniyle üzerine düşen görevleri yerine getirememektedir[405].

Günümüzün önemli sorunlarından biri olan tek ebeveynli ailelerin, diğer ailelere nazaran birçok zayıf yanı vardır. Öncelikle anne veya babanın olmayışı aile

---

[401] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.115.

[402] Uluslararası Çalışma Örgütü; 15-24 yaş arasındakileri genç olarak kabul etmektedir. Çalışmamızda da bu yaş sınırı gözetilmiştir. Çocuklar da 15 yaşından küçükleri kapsamaktadır. Bkz. International Labour Organization, **Global Employment Trends For Youth,** International Labour Office, Geneva, 2006, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_elm/---trends/documents/publication/wcm_041929.pdf, (11.05.2015), p.2.

[403] Atkinson, p.14.

[404] Özkan Yıldız, "Toplumsal Değişme Sürecinde Sokak Çocukları ve Sosyal Dışlanma", **Eğitim Bilim Toplum Dergisi,** Cilt:5, Sayı:20, 2007, s.62., John Micklewright, **Social Exclusion and Children: A European view for a US debate,** London School of Economics Centre for Analysis of Social Exclusion, CASE. Paper No: 51, London, February 2002, pp.9-10.

[405] Süleyman Özdemir, **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti,** İstanbul Ticaret Odası Yayın No:2007-57, İstanbul, 2007, ss.292-295., M. Çağatay Özdemir, "Toplumsal Değişme Karşısında **Aile** ve Okul" **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,** Bahar 2007, Cilt:5 Sayı:2, ss.192,193.

içindeki sınırların ve rollerin tanımlanmasını zorlaştırmaktayken, çocuklar kimlik karmaşası yaşamakta ve karşı cinsteki kişilerle ilişki kurmakta zorlanabilmektedir. Bu aileler genellikle yoksulluk sınırında ya da bu sınıra yakın koşullarda yaşamaktadırlar. Ayrıca bu ailelerde, çocukların duygusal ihtiyaçlarının karşılanması, çocukların idare ve kontrol edilmesi ve evle ilgili faaliyetlerin yürütülmesi noktasında tek ebeyevn yetersiz kalabilmektedir[406].

Yoksulluk ile aile kurumundaki bu değişimler ve aşınmalar nedeniyle sosyal dışlanmaya maruz kalan çocukların ise sokaklara itildiği görülmektedir. Literatürde "sokak çocukları" olarak ifade bulan ve tüm dünyada önemli toplumsal sorunların başında gelen, "sokakta çalışan" veya "sokakta yaşayan" çocuklar sorununun "dışlanmış toplumsal gruplar" bağlamında incelendiği görülmektedir[407].

Sokak çocukları sorunu beraberinde çocuk suçluluğunu da getirmektedir. Sokak bir anlamda çocukları suçla tanıştırmaktadır. Sokak çocuklarının, bir kısım şahıslar, çete veya gruplar tarafından kapkaç, gasp gibi suçlarda kullanıldığı, uçucu ve uyuşturucu madde kullandığı, çocuk pornosu ve fuhuşa bulaştığı, dilendiği, çetelere katıldığı veya çete oluşturduğu görülmektedir[408].

Suçu açıklamaya yönelik yaklaşımları ele aldığımız bölümde sunulan birçok kuram, sokak çocuklarının suç davranışı sergilemeleri noktasında sağlam kanıtlar sunmaktadır. Sokak; çocuklar için birçok farklı şekilde suç fırsatı sunmaktadır. Ayırıcı birliktelikler sokaklarda daha çok yaşanacak dolayısıyla suçun ve suç çeşitlerinin öğrenilmesi söz konusu olacaktır. Şehirlerdeki heterojen yapı, çöküntü bölgeleri, sosyal hareketlilik, sanayileşme ve şehirleşme, çocukların toplumsal değerlere bağlılığını zayıflatarak suç işlemelerini kolaylaştıracaktır. Toplumsal değerlere bağlılığın azalması ile toplumsal kontrol mekanizmaların işlevsiz hale gelmesi suçu kolaylaştırmaktan öte doğrudan suçun nedeni olabilecektir. Dolayısıyla sosyal dışlanmaya maruz kalan ailelerin çocuklarının suç davranışlarına şahit olması, suç davranışını öğrenmesi, suç davranışından kendisini alıkoyacak sosyal bağlılık ve sosyal kontrol mekanizmalarından mahrum kalacağı ifade edilebilir.

---

[406] Ayfer Aydıner Boylu ve Hülya Öztop, "Tek Ebeveynli Aileler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Sosyoekonomi Dergisi,** Ocak-Haziran, 2013-1, ss.211,213.
[407] Yıldız, ss.59,62.
[408] Mehmet Güngör, "Evrensel Bir Sorun Olarak Çocuk Suçluluğu ve Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar", **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Cilt:1, Sayı:1, Aralık 2008, s.29.

Çocuk suçluluğuyla ilgili olarak yapılan araştırmaların ortaya koyduğu sonuçlara bakıldığında, suç davranışı sergilemiş çocukların büyük çoğunluğunun aileleri asgari geçim standardının altında yer alırken, çoğu çocuğun ebeveynlerinin eğitim düzeyi düşüktür. Yapılan pek çok araştırma, çocuk suçluluğunun yoksul, kalabalık ve eğitim düzeyi düşük ailelerde daha fazla görüldüğünü bildirmektedir[409].

2. Gençler

Sosyal dışlanma açısından diğer bir risk grubu gençlerdir. Gençlik, bir taraftan dinamik, gelecek ve idealist niteliklerinden dolayı olumlu bir anlam atfedilen öte taraftan içinde bulunduğu dönemin özelliği gereği biyolojik, psikolojik ve sosyolojik değişimlerin yaşandığı karmaşık ve sorunlu bir dönem olarak değerlendirilmektedir[410]. Herşeyden önce, gençlerin hayata tutunma, toplumda kendilerine bir statü edinme ve gelecek beklentileri endişesi altında yaşadıkları bir "kimlik" sorunu söz konusudur. Yaşam boyu gelişim süresince en önemli durum olarak değerlendirilen, gencin içine düştüğü kimlik bocalaması durumu, gençlerin amaç ve hedeflerini belirleme, uyum sağlama, mesleki yönelim ve arkadaş edinme gibi konularda güçlük çekmesine neden olmaktadır[411].

Bu sorunlu dönemde gencin toplumsallaşma sürecini sağlıklı bir biçimde sürdürmesi, toplumsal bütünleşme ve uyumun sağlanması, kuşaklararası çatışma ve gerginliğin önlenmesi açısından önem taşımaktadır. Toplumsal uyumun sağlanması gence rehberlik ve rol modeli sunmakla görevli olan aile ve okulun başarısına bağlı olmaktadır. Ancak küreselleşme sürecinde aile yapısında yaşanan değişimler, gencin sosyalleşmesi sürecinde ailenin aldığı sorumluluğu yerine getirmesinde zorlanmasına yol açmıştır. Kendi yolunu kendi başına bulmakta zorlanan genç, kimlik ve kişiliğini geliştirirken belirsiz ve güç durumlarla karşılaşabilmektedir[412].

---

[409] Müjdat Avcı, "Tutuklu Çocuklar Üzerine Bir Araştırma: Çocukların Suça Yönelmesinde Etkili Olan Toplumsal Nedenler ve Çözüm Önerileri," **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Cilt:11, Sayı:1, 2008, s.59., Yıldız, s.64.

[410] Aylin Görgün Baran, "Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış", **Gençlik Araştırmaları Dergisi,** Cilt:1, Sayı:1, 2013-1, s.23.

[411] Kasım Tatlılıoğlu, "Gençlik Suçluluğunda Aile Faktörünün Etkisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme" **Gençlik ve Kültürel Mirasımız Uluslararası Kongre,** (Ed. Bekir Şişman ve Muhittin Düzenli), 16-18 Mayıs 2014 Samsun/Türkiye, Ceylan Ofset, Ağustos 2014, s.667.

[412] Baran, ss.12,13.

Gence rehberlik edecek diğer kurumsal yapı olan eğitim açısından ise niceliksel olmaktan öte niteliksel sorunlar olduğu görülmektedir. Küreselleşme sürecinde işgücü piyasalarının nitelikli işgücüne olan talebinin artması eğitim ile istihdam arasındaki ilişkinin masaya yatırılmasını zorunlu kılmıştır. Ekonominin büyümesi, yoksulluğun azalması ve gençlerin ekonomik olarak bağımsız bireylere dönüşmeleri ile gençlerin nitelikli işgücü olarak çalışma hayatına dahil olması arasında kurulan ilişki bu zorunluluğun başka bir nedeni olmaktadır[413].

Eğitim ve istihdam arasındaki ilişkiye yapılan vurgunun diğer bir nedeni ise küresel bir sorun olan genç işsizliğidir. Dünya genelinde yaşanan ekonomik iyileşmelerin istihdam oranlarına aynı ölçüde yansımadığı görülmektedir. "İstihdamsız büyüme" olarak adlandırılan bu süreçte genç işsizliği dünya genelinde nüfusun geri kalanının işsizlik oranının iki katı olmuştur. Genç işsizliğinin başlıca nedenleri olarak, genç olarak kabul edilen 15–24 yaş grubu arasında eğitime katılma oranının artması, yeni işler yaratılamaması, tecrübe yoksunluğu, gençlerin niteliklerinin işgücü piyasasının ihtiyaçlarına cevap verememesi gösterilmektir. Bu küresel sorunun çözümü için ülkelerin, eğitimle işgücü piyasaları arasında doğrudan bir köprü kurmak ve gençlerin istihdam edilebilirliğini artıracak aktif istihdam politikaları oluşturmakla meşgul olduğu görülmektedir[414].

Kimlik sorununun yaşandığı gençlik döneminde aile[415] ve eğitimin yaşanan değişimler neticesinde gençlere yeterince yol gösterici olamaması ve toplumla bütünleşmelerini sağlayacak niteliğe sahip olmaması gençleri suça itebilmektedir. Suçun doğuştan öğrenilen veya çocuklar tarafından icat edilen bir şey olmadığını öne süre Cohen, çocukların ve gençlerin suçlu olmayı suçun kök salıp geliştiği grupların bir üyesi olarak öğrendiklerini iddia etmiştir. Cohen Suçlu Çocuklar ve Çetenin Kültürü (Delinquent Boys: The Culture of the Gang-1955) adlı çalışmasında; suçun bir alt kültür sorunu olduğunu, suçlu alt kültürün alt sınıflarda ve erkeklerde yoğunlaştığını, suçlu alt kültürlerin gençlerin özel sorunlarını çözebilmek için tercih

[413] Kezban Çelik, ""Genç Olmak Zor İş": Türkiye'de Genç Olmayı Etkileyen Bazı Unsurlar", **Gençlik Araştırmaları Dergisi,** Cilt:1, Sayı:1, 2013-1, s.33.
[414] A. Utku Erdayı, "Dünyada Genç İşsizliği Sorununun Çözümüne Yönelik Ulusal Politikalar ve Türkiye", **Çalışma ve Toplum,** 2009/3, ss.133-135.
[415] Tatlılıoğlu, s.671.

ettikleri ortak bir platform kurulduğu ve suçun da sorun çözme tekniği ve uyum mekanizması olduğunu savunmuştur[416].

Miller'e göre ise suç alt sınıf kültürünün bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Alt sınıfta bulunan bireylerin orta ve üst sınıfın sahip oldukları kaynaklara sahip olamaması ve yaşam koşullarının daha kötü olması nedeniyle, hadiseleri farklı algılama, farklı başarı ölçütleri, farklı öncelikleri ve farklı kaygıları olduğunu ileri sürerek, suçun bu farklılıktan doğduğunu iddia etmiştir. Diğer alt kültür kuramlarının, suçu orta sınıf değerlerin reddedilmesi sonucu ortaya çıkan tepkisel bir hareket olarak görmesinden farklı olarak, suçu, doğrudan doğruya alt sınıf değerlerin bir sonucu olarak görmüştür[417].

Anomi ve gerilim kuramları başlığı altında değindiğimiz; hedeflere ulaşmada yasal ve yasal olmayan yollara ulaşmadaki ters orantıyı ifade eden ayırıcı fırsat yapıları üzerinde duran Cloward ve Ohlin ise alt sınıf arasında yükselen suçluluk oranının sorumlusu olarak eğitim sistemini görmektedir. Gençler, var olan eğitim sistemi öğrencileri yasal görülen toplumsal amaçlara ulaştırmaktaki yetersizliği ve hatta bunu engellemesi nedeniyle bu amaçlara yasal olmayan yollardan gitme eğilimi içine girmektedir[418]. Cloward ve Ohlin, suçlu alt kültürlerin büyük şehir merkezlerinde alt sınıf bölgelerinde ergenlik çağındaki erkekler arasında bulunduğunu ifade ettikten sonra genel olarak üç tip suçlu alt kültür ortaya koymuştur: Gasp, hırsızlık gibi yasadışı yollarla maddi kazanç elde etmeye yönelik suçlu alt kültür (criminal subculture). Şiddete dayalı bir statü kazanma çabası içerisinde olan çatışmacı alt kültür (conflict subculture). Uyuşturucu kullanımına dayalı bir geri çekilme alt kültürü (retreatist subculture). Bu alt kültürler sosyal yapının farklı süreçleri ve farklı kısımlarında gelişir ve üyerlerine ayırıcı bazı inanç ve değerler ile davranışlarını yönlendirecek talimatları dayatırlar[419].

Küreselleşme süreciyle birlikte ekonomik yapının diğer kurumlar (aile, eğitim ve siyaset) üzerindeki belirleyici etkisine vurgu yapılmaktadır. Materyalist bir başarı anlayışını ifade eden "Amerikan Rüyası" kavramı üzerinden yapılan değerlendirmede, başarıya yapılan vurgu artarken, bu başarıya ulaşmada uyulması

[416] Dolu, Suç Teorileri, ss.350-353.
[417] Dolu, Suç Teorileri, s.358
[418] Kızmaz, Öğrenim Düzeyi ve Suç, s.295.
[419] Richard A. Cloward ve Lloyd E. Ohlin, **Delinquency And Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs,** Routledge, Florence, 2000, pp.1,2.

gereken kurallara yapılan vurgu en aza indirilmiştir[420]. Toplumda yer edinme ve bağımsızlığını elde etme dönemini ifade eden gençlik döneminde başarılı olmak öncelik sıralamasında en başta gelirken, bu başarının nasıl elde edileceğinin dillendirilmemesi gençte, "başarıya giden her yol mübahtır" algısı yaratmaktadır.

Öte yandan tüketim toplumunun ortaya koyduğu tüketime bağlı başarı tanımı nedeniyle, tüketim baskısı en çok gençleri etkilemektedir[421]. Kimliğin tüketimle kurulmaya çalışıldığı tüketim toplumunda, kimlik sorunu yaşayan gençlik hedef kitle olarak belirlenmektedir. Moda, giyim-kuşam biçimleri, müzik, teknoloji gençlerin kimlik sorununa çare olarak sunulmakta, gençler ise bu evrensel tarzların dışında kalmamak için sosyal çevresinden, arkadaşlarından ve reklamlardan etkilenerek belirli bir imaj yaratmaya çalışmaktadır[422]. Tüketimi, toplumsal kabul görme göstergesi olarak algılayan gençler[423] sahip olmak istedikleri tüketim olanakları için yasa dışı yollara sapabilmektedir. Yasa dışı yollar sayesinde dilediği tüketim imkanına sahip olan gençlerin ise bu yolları terk etmek istemediği, gençlerin önemli bir çoğunluğunun ise tüketim imkanına sahip diğer insanlara karşı öfke ve hınç gibi şiddet eğilimli duygular geliştirdiği değerlendirilmektedir[424].

Çocuk ve gençlerin suç sayılan davranışları aileye, çevreye, okula karşı kabahat işlemekle başlamakta, niteliği değişerek yasaların suç saydığı davranış ve eylemlere doğru kaymaktadır. Bu küçük küçük kabahatlerden büyük ve ciddi suç davranışlarına kayış; eve, okula, işyerine yalan söylemek, gece geç saatlere kadar eve dönmemek, evden ve okuldan kaçmak, okul ve iş tembelliği, okulun ve iş yerinin disiplinine uymamak, hırsızlık, yankesicilik, araba hırsızlığı, trafik suçları, alkol kullanımına bağlı suçlar, uyuşturucu ve uyarıcı maddeler kullanmak, saldırı ve tahrip, kavga, bıçak ve tabanca taşıma, yaralama, öldürme şeklinde bir seyir izleyebilmektedir. Bununla birlikte suçların yaklaşık olarak yarısının, 25 yaşın altındaki yaş diliminde bulunan çocuklar ve gençler tarafından işlendiği, ileri yaşlarda suç işleyenlerin ise yüzde doksanının çocukluk ve gençlik çağında suç işlemiş oldukları ifade edilmektedir. Bu nedenle çocuk ve gençler ile suç arasındaki

[420] Bernburg, Anomie, pp.731,732.
[421] Bayhan, s.230.
[422] K. Çelik, s.41.
[423] Özpınar ve diğerleri, s.559.
[424] Yamanoğlu, s.69.

ilişkinin doğru bir şekilde ortaya konması öncelik taşımaktadır[425]. Öte yandan çocukluk ve gençlik döneminde yaşanılacak sosyal dışlanma ve toplumsal bütünleşmenin sağlanamaması, bireyin yaşamının ilerleyen bölümlerinde yaşayacağı dışlanma süreçlerini doğrudan etkileyeceğinden bu dönemin sorunları sosyal dışlanma kavramı bağlamında çözüm gerektirmektedir.

3. Dezavantajlı Gruplar

Çocuklar ve gençlerin yanı sıra toplum içindeki bazı grupların da sosyal dışlanmaya maruz kalma riskleri toplumun geri kalanına nazaran daha fazla olmaktadır. Bu bağlamda göçmenler, engelli bireyler, kadınlar ve yaşlılar dezavantajlı gruplar olarak değerlendirilmektedir.

Göçmenler, ekonomik, sosyal ve siyasal dışlanma bağlamında nüfusun geri kalanına oranla en dezavantajlı grubu oluşturmaktadır. Önceki bölümde göçmenlerin sosyal dışlanma süreçlerinin suçla ilişkisi ele alındığından burada tekrar üzerinde durulmayacaktır.

Sosyal dışlanmaya maruz kalma riski yüksek olan kesimlerden bir diğeri ise engelli bireylerdir. Engelli bireyler için fiziki engellerinin dışında, sosyal ilişkilerden, kültürel ve toplumsal faaliyetlerden, temel hizmetlere erişimden ve ekonomik alandan engellenmek ikinci bir engel durumu olarak ortaya çıkmakta ve sosyal dışlanmaya neden olmaktadır[426].

Engelli bireyler, eski dönemlerde yaratıcı büyük gücün gazabı ve cezası olarak agılanmış, ruhlarına kötü güçlerin egemen olduğuna inanılmış ve bu nedenle de çeşitli işkencelere maruz kalarak öldürülmüşlerdir. Tarihsel süreç içerisinde yaşanan ideolojik değişimler insana bakışı değiştirmiş ve engelli bireylerin daha insancıl koşullar altında yaşamasına yol açmıştır[427]. Engellilik yakın geçmişe kadar bir sağlık sorunu olarak ele alınmış ve sadece tedavisi ile ilgilenilmiştir. Günümüzde ise, engellilik durumunu yaratan esas nedenin toplumsal olduğu, engellilerin

---

[425] Özcan Köknel, **Kimliğini Arayan Gençliğimiz,** Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2001, ss.356,357.

[426] Yusuf Genç ve Güldane Çat, "Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi", **Akademik İncelemeler Dergisi,** Cilt:8, Sayı:1, 2013, ss.365,366.

427 Arzu İçağasıoğlu Çoban, "Küreselleşme Sürecinde Engelliler İçin Sosyal İçerme Gerçekten Olabilir mi? Küreselleşme Süreci Açısından Engellilik ve Sosyal Dışlanma", **Sosyal Hizmet Sempozyumu 2009- Sosyal Dışlanma ve Sosyal Hizmet,** Başkent Üniversitesi Yayınları, 2010, s.339.

toplumsal engeller sonucunda izole edildiği tezini ortaya koyan "engelliliğin sosyal modeli" olarak şekillendirilen yeni bir yaklaşım bağlamında ele alındığı görülmektedir[428].

Engelli bireylerin tarihsel süreç içerisinde hemen hemen her ülkede farklı düzeylerde dışlayıcı tutumlarla karşılaştığı dolayısıyla engelli bireyler için dışlanmanın yeni veya istisnai bir durum olmadığı değerlendirilmektedir. Böyle olmakla birlikte engelli bireylerin, toplumun geri kalanına oranla eğitim ve istihdam olanaklarından oldukça düşük düzeyde yararlanmaları, toplum tarafından "görünmez" veya "yatırım yapmaya değmez" olarak değerlendirildikleri veya engelli olmayanla engelli olan birey arasında haklar anlamında bir hiyerarşinin olduğunu akıllara getirmektedir[429].

Sosyal politikaların gelişimi ile birlikte bugün engelli bireylerin toplumla bütünleşmesini sağlamak ve sosyal hayata katılımlarını arttırmak amacıyla; ilk olarak tıbbi tedavi ve iyileştirme hizmetlerinden yararlandırılmaları, özel eğitim ihtiyacı olanlara mümkün olduğunca kaynaştırma yoluyla eğitim hakkının verilmesi ve işgücü niteliği taşıyan engellilerin mesleki rehabilitasyonu doğrultusunda emek piyasasına katılmaları hedeflenmektedir. İstihdamın, dezavantajlı grupların dışlanmasını önlemeye, yeterli gelir ve sosyal güvence sağlamaya, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamaya ve kendilerine olan güvenlerini güçlendirmeye sağlayacağı katkı nedeniyle, engelli bireylerin istihdamı üzerinde özellikle durulmaktadır[430]. Bu bağlamda, kota sistemi, korumalı işyerleri yöntemi, kişisel çalışma yöntemi, işverenlerin zorunluluk olmadan engelli istihdamı, evde çalışma yöntemi, kooperatif çalışma yöntemi, sadece engellilerin çalıştırıldığı seçilmiş işlerde istihdam, engelli bireylerin istihdam edilmelerini sağlamak amacıyla ortaya koyulan istihdam yöntemleri olarak karşımıza çıkmaktadır[431].

Engelli bireylerin suçla ilişkisi, engellilik nedeni ve düzeyiyle (zihinsel engellilik) ilgili olarak suça eğilimlilikleri üzerinden[432] veya fizyolojik yetersizlikleri (savunmasızlık/zayıflık) nedeniyle suç davranışının mağduru olmaları bağlamında

[428] Genç ve Çat, ss.365,366.
[429] Çoban, s.342.
[430] Genç ve Çat, ss.367-369.
[431] Genç ve Çat, ss.375,376.
[432] Demirbaş, s.117.

değerlendirilmektedir[433]. Engelli bireylerin suç davranışı eğilimleri konusunda özellikle zihinsel engelli bireyler üzerinde yapılan araştırmalar çelişkili sonuçlar ortaya koymaktadır[434]. Öte yandan suç mağduru olarak engelli bireylerin araştırmalara pek konu edilmemesi ise toplum tarafından "görünmez" olarak değerlendirildikleri görüşünü desteklemektedir.

Kadınlar cinsiyete dayalı ayrımcılık bağlamında sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bu ayrımcılık ise erk ve düzenlemeler bağlamında, biyolojik değil, sosyal olarak gerçekleşmektedir. Bu sosyal ayrımcılık, kadının toplum içindeki konumunun her toplumda kök salmış cinsiyetçi ayrımlardan kaynaklandığını ileri süren "toplumsal cinsiyet" bağlamında ele alınmaktadır[435]. Geleneksel toplum yapısının kadına biçtiği, ev işleri ve çocuk bakımını içeren kısıtlı rol, kadının üretim sürecinin dışında kalmasına neden olmuştur. Günümüzde yaşanan sosyal ve ekonomik değişimler geleneksel kadın rolünü değiştirmiş olsa da, dünyada hala kadın ve erkek arasında işgücüne katılımları açısından ciddi farklılıklar vardır. Bu farklılık gelişmekte olan ülkelerde ise daha belirgindir[436].

İşgücüne katılım arasındaki farkın yanı sıra, cinsiyete dayalı ayrımcılık işgücü piyasalarına dahil olduktan sonra daha da belirgin bir biçimde hissedilmektedir. Küreselleşme süreci her yerde genel olarak emek açısından olumsuz sonuçlar getirirken, işsizliğin artışı, kuralsızlaşma, esnekleşme, enformelleşme gibi olumsuzlukların ilk önce kadınları etkilediği görülmektedir. Düşük nitelikli ve ev işleriyle benzerlik gösteren bazı mesleklerin kadın meslekleri olarak değerlendirilmesi, düşük ücretler, enformel istihdamda yoğunlaşma, kadınların yükselmede karşılaştığı "cam tavan" gibi sorunlar söz konusudur. Bu sorunlara ek olarak "kariyer veya çocuk" ikilemi kadınları bir tercihe zorlamakta ve hangi seçenek seçilirse diğeri açısından suçluluk duymalarına neden olmaktadır[437].

İşgücü katılım oranları ve katılımın niteliğindeki eşitsizlikle birlikte kadınların eğitime katılım ve siyasal katılım (milletvekili sayıları) bağlamında da

[433] Demirbaş, s.309.
[434] Demirbaş, s.119.
[435] Meryem Koray, "Avrupa Birliği ve Türkiye'de "Cinsiyet" Eşitliği Politikaları", **Çalışma ve Toplum,** 2011/2, s.15.
[436] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.110.
[437] Koray, ss.18,19.

istisnai birkaç ülke dışında tüm dünyada erkeklerin gerisinde olduğu görülmektedir[438].

Kadının suçla ilişkisinde toplumsal cinsiyet yaklaşımı yoğunlukla kullanılmaktadır. Kadınların erkeklerden daha az suç işlemesi, benzer biçimde suç mağduru olma noktasında da aynı durumun söz konusu olması[439] toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, kadınların geleneksel rollerinin dışına çıkarak özgürleşmesi, sosyal konumlarının değişmesi[440] ve bu değişime paralel olarak cinsiyete dayalı aile yapısının kadın üzerindeki orantısız kontrolünün ortadan kalkması[441] kadın ve erkek suç oranlarını birbirine yaklaştıracaktır.

Son olarak ele alacağımız dezavantajlı grup yaşlılardır. Fizyolojik, biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik yetersizlikleri içinde barındıran bir dönemi ifade eden yaşlılıkta yetersizliklerin her biri, bireyin sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanlara girebilmesini engelleyerek toplumla bütünleşmesini zorlaştırmaktadır. Yetersizlikler aynı zamanda sosyal dışlanma riskini artıran unsurlar olmaktadır[442].

Sosyal dışlanma riskini artıran unsurların yanı sıra, bireyin emeklilik hakkı (gelir ve sağlık güvencesi) elde edememiş olması; yaşlılara koruma ve güvence sağlayacak aile kurumunun da yaşanan sosyoekonomik değişimler neticesinde geniş ailelerden çekirdek ailelere evrilmesiyle yaşlı bireyin sosyal dışlanmışlığının ana nedeni olmaktadır[443].

Abbott ve Sapsford İngiltere Middlesbrough'da yaptıkları araştırma neticesinde, üretim yapısında yaşanan ve sosyoekonomik hayatı etkileyen değişimlerin yaşlıların yerleşimini de etkilediğini iddia etmiştir. Abbott ve Sapsford'a göre; yaşlıların yoksulluklarının artması, esnek bir yapıya evrilen işgücü piyasasına girememeleri, iş merkezleri etrafında kurgulanan yerleşim alanlarının dışında, fiziki açıdan yetersiz imkanlara sahip, sosyal açıdan ise güvensiz yerleşim alanlarında yaşamalarına neden olmaktadır[444]. Yerleşim bölgelerinden dışlanma yaşlıların sosyal

---

[438] **Human Devolepment Report,** Gender Inequality Index, 2014, http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf, (01.03.2015), p.172.
[439] R. Füsun Sokullu-Akıncı, **Viktimoloji,** Beta Yayınları, İstanbul, Mart 1999, (Viktimoloji), ss.75,76.
[440] Smart, pp.57,58.
[441] Hagan ve diğerleri, p.301.
[442] Genç ve Dalkılıç, ss.462-464.
[443] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.120.
[444] Pamela Abbott ve Roger Sapsford, "Living on the Margins: Older People, Place and Social Exclusion", **Policy Studies,** Vol.26, No.1, 2005, pp.29,30.

hayata katılımını olumsuz yönde etkilemekte, sosyal imkanlardan yararlanmalarını engellemektedir[445].

Son olarak değinilmesi gereken nokta ise, yaşlıların ve kadınların suça ilişkin tutumlarıdır. Yaşlıların, kadınlarla birlikte gençlere ve erkeklere oranla daha az suç işlemesinin yanı sıra suçun mağduru olmaları da daha az olasıdır, buna karşılık suç mağduru olmaktan daha çok korkmaktadırlar[446].

III. SUÇUN SOSYAL DIŞLANMAYA ETKİSİ

Suçun ne şekilde sosyal dışlanmaya neden olacağını üç başlıkta ele almak mümkündür. Suç, en önemli ve öncelikli cezalandırma biçimi olan hapsetmenin doğal neticesi olarak dışlanmaya neden olmaktadır. Bununla birlikte, suçun ceza adalet sistemince sabit bulunması ve cezalandırılması sonrası toplumsal yapı tarafından suçluya karşı gösterilen tutumun ortaya koyacağı dışlanma durumu da söz konusudur. Son olarak toplumsal dayanışmayı bozan ve suçla yakın ilgisi bulunan suç korkusu, dolaylı olarak sosyal dışlanmaya neden olmaktadır.

A. Hapsetme

Suçluların cezalandırılmasının insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen günümüz cezalandırma sistemlerinin oluşumu ve yaygınlık kazanması 19. yüzyıldan itibaren olmuştur. Ceza sistemlerinde suçluların hapsedilmesi uygulamasından önce, genelde zincire vurma, kamçılama, kızgın demirlerle dağlama veya idam etme şeklindeki insanlık dışı uygulamaların yer aldığı görülmektedir[447]. Avrupa'da yaşanan Rönesans ve Reform hareketleriyle, söz konusu cezalandırma biçimleri eleştirilmiş, dönemin aydınlanmacı düşünürleri cezalandırmanın daha insani olması üzerinde durmuş ve cezalandırmanın hapsetme şeklinde olması gerekliliğini ortaya koymuşlardır[448].

---

[445] Abbott ve Roger, p.35.

[446] Sokullu-Akıncı, Viktimoloji, ss.75,76., Osman Dolu ve diğerleri, "Suç Korkusu: Nedenleri, Sonuçları ve Güvenlik Politikaları İlişkisi", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** Cilt:65, Sayı:1, Ocak-Mart 2010, s.66.

[447] Zahir Kızmaz, "Cezaevinin ve Hapsetmenin Suçu Engellemedeki Etkisi", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:17, http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/menusayfalari/bilgibankasi/makaleler/zahirkizmazmakaleleri/zahirkizmaz_cikvehapsetmeninsucuengellemeyeetkisi.pdf, (23.07.2014), (Cezaevinin ve Hapsetmenin), s.3.

[448] Dolu, Suç Teorileri, s.90.

Andrew Rutherford ise cezalandırmanın insanlık dışı uygulamalardan hapsetmeye dönüşmesi şeklindeki süreci, ceza sisteminin vazgeçilmez aracı olan eleme (elemination) yaklaşımıyla ele almaktadır. Eleme kavramı, toplumun geneli tarafından dışlanmış ve topluma ayak uyduramamış kesimlerin toplumdan izole edilmesini ifade etmektedir[449].

Tarih boyunca ortaya konulan uygulamalar, suça yönelik tepkinin öncelikli olarak dışlama şeklinde olduğudur. Eleme ve hapsetme yöntemiyle dışlanan kesimler, sonrasında toplum tarafından da dışlanmakta ve ortaya toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi engelleyici bir yapı çıkmaktadır[450].

Doğrudan bireyin sosyal dışlanmaya maruz kalması anlamına gelmekle birlikte, ailesi için de sosyal dışlanma riskini kaçınılmaz kılan hapsetmenin sosyal dışlanmayla ilişkisi farklı şekillerde kurulabilir. Öncelikle suçun, işsizlik, düşük sosyal sınıftan olmak, birçok sağlık sorunu yaşamak ve ailevi sorunlara sahip olmak gibi zaten var olan sosyal dışlanma unsurlarını içerdiği ifade edilmektedir. Bireyin içinde bulunduğu bu koşullar bazı alanlardan dışlanmasına, dolayısıyla da suç işlemesine neden olmuş olabilir. Hüküm giymesiyle birlikte çalışmıyor olmaktan dolayı gelir kaybı söz konusu olacağı gibi, buna karşılık aile fertlerince ziyaret edilmesi, para temin edilmesi gibi nedenlerle ayrı bir harcama kalemi ortaya çıkacaktır. Aile bireylerinin damgalanması ise ailenin dışlanmasına neden olabilecek başka bir unsurdur. Son olarak sosyal dışlanmanın dinamik boyutu göz önünde bulundurulduğunda bu süreç kuşaklararası bir akış seyredecek ve kısır bir döngü ortaya çıkacaktır[451].

B. Damgalama

Suçu açıklamaya yönelik Eleştirel Yaklaşımları ele aldığımız bölümde incelediğimiz ve damgalanmalarının bireylerin suç işleme süreçleri üzerinde etkili olduğu varsayımı üzerine kurulu olan damgalama kuramları; bireylerin sapkın veya suçlu olarak damgalanmalarının, toplumdan dışlandıkları yönünde bir duyguya

[449] Andrew Rutherford, "Criminal Policy and the Eliminative Ideal", **Crime and social Exclusion,** (Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis), Blackwell Publishers, USA, 1998, p.121.
[450] Daniel S. Nagin ve diğerleri, "Imprisonment and Reoffending", **Crime and Justice,** 01/2009, Vol.38, Issue 1, pp.126-128.
[451] Irene Y. H. NG. ve diğerleri, "Intergenerational Incarceration: Risk Factors and Social Exclusion", **Journal of Poverty,** Vol.17, 2013, pp.439,440.

kapılmalarına yol açtığı fikrini orataya koymaktadır. Bu dışlanma duygusu da, suçlu olarak damgalanmış bireyin suçlu gruplarla ilişkiye girmesinde etkili olmaktadır[452].

Resmi damgalamanın başlattığı süreç, suçlunun işlediği suçun toplumun algısına sunulması ve toplum tarafından bireyin o yönüyle anılmasını ifade eden resmi olmayan damgalamayla devam etmektedir[453]. Bu süreçte toplum tarafından suçlu olarak damgalanan bireyin işlediği suç, bireyin diğer tüm özelliklerinin önüne geçmekte ve baskın bir statü oluşturmaktadır. Dolayısıyla damgalanma pekişmektedir[454].

Lemert, damgalamanın suça nasıl neden olabileceğini ortaya koymuştur. Bireyin birincil sapma davranışına toplumun tepkisi damgalama şeklinde olursa bireyin topluma cevabı büyük olasılıkla ikincil sapma davranışı olacaktır[455]. Braithwaite toplumun ilk sapmaya vereceği tepkinin analizini birleştirici utandırma kuramı ile yapmış ve bireye saygı duymayan, onu kötü biri olarak gören ve bağışlayıcı olmayan damgalama şeklindeki utandırmanın suçu artıracağını, bireye saygı duyarak ve onun iyi bir birey olarak aslında yaptığının kötü bir şey olduğunu bağışlayıcı bir dille ifade eden birleştirici utandırmanın ise suçu azaltacağını savunmuştur[456].

Suç davranışı sadece suçlu bireyin damgalanması değil aynı zamanda aile bireylerinin de damgalanması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla suçlu birey toplum tarafından dışlanırken, ailesi de farklı şekillerde dışlanmaya maruz kalabilmektedir[457].

C. Suç Korkusu

Suçla çok yakından ilgili bir olgu olan ve bir kişinin suça ya da suç ile ilişkilendirdiği sembollere karşı geliştirdiği bir duygusal korku veya endişe reaksiyonu olarak tanımlayabileceğimiz suç korkusunun, bireyler üzerinde,

[452] Kızmaz, Sosyolojik Suç, s.167.
[453] Bernburg, pp.188,189.
[454] Dolu, Suç Teorileri, ss.401-403.
[455] Lilly ve diğerleri, pp.144,145.
[456] Braithwaite, p.282.
[457] Irene Y. H. NG. ve diğerleri, pp.439,440.

güvensizliğe, memnuniyetsizlik ve tatminsizliğe, yabancılaşmaya ve psikolojik bozukluklara neden olduğu değerlendirilmektedir[458].

Suç oranlarının artışıyla birlikte ortaya çıkan suç korkusunun neden olduğu bu duygu durumları, insanların birbirine olan davranışlarını etkilemekte, güvensiz davranışlar suç korkusunun kümülatif olarak artmasına neden olmaktadır[459]. Ancak kriminoloji literatüründe suç korkusuna ilişkin yapılan sayısız araştırma suç korkusunun suç oranlarındaki düşüşle birlikte düşmediğini göstermektedir[460].

Suç oranı ve suç korkusu düzeyi arasındaki bu orantısız ilişkide, bilgi-iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle insanların suç haberlerine daha fazla maruz kalmaları ile suç haberlerinin kitle iletişim araçlarıyla topluma yansıtılma biçimi de etkili olmaktadır[461]. Ayrıca bu ilişkide toplum yapısının da etkili bir faktör olduğu değerlendirilmektedir. İnsanlar arasındaki karşılıklı güven, uyum, dayanışma, işbirliği, paylaşım ve sosyal kontrolün ortaya çıkardığı toplumsal örgü, insanları tatmin eden ve güven içerisinde yaşamalarını sağlayan bir çevrenin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Böylesi bir toplum içerisinde suç korkusu suç oranlarından bağımsız olarak düşük olacaktır. Öte yandan bu toplumsal örgünün tahrip edildiği yani karşılıklı güvenin, dayanışmanın, işbirliğinin ve sosyal kontrolün yara aldığı bir ortamda bireylerin suç korkuları kümülatif bir seyir izleyecektir[462].

Suç korkusu, suçun önlenebilmesi ve kontrol altına alınabilmesi için ihtiyaç duyulan toplumsal dayanışmayı zedeleyerek suçla mücadeleyi zora koşmaktadır[463]. Suç korkusu düzeyi toplumsal yapının niteliğiyle ilgili önemli bir veri olmaktayken, bir taraftan da toplumsal bütünleşmeyi engelleyici bir rol oynamaktadır. Dahası, yarattığı güvensizlik duygusu nedeniyle özellikle Batı ülkelerinde önemli bir sosyal sorun olarak değerlendirilen suç korkusu, toplum içinde yaşayan herkesin, suça doğrudan maruz kalmasalar dahi suçun bir anlamda mağduru olmalarına sebebiyet vermektedir[464]. Bu bağlamda sosyal dışlanma ve suç ilişkisi içinde önemli bir yer edinmektedir.

---

[458] Dolu ve diğerleri, ss.58,62.
[459] David Donnison, "Creating a Safer Society", **Crime and social Exclusion,** (Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis), Blackwell Publishers, USA, 1998, p.8.
[460] Dolu ve diğerleri, s.58.
[461] Demirbaş, s.35.
[462] Dolu ve diğerleri, s.68.
[463] Dolu ve diğerleri, s.58.
[464] Dönmezer, s.26.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SOSYAL DIŞLANMA BAĞLAMINDA SUÇUN ÖNLENMESİ VE BÜTÜNCÜL YAKLAŞIM

I. HUKUKİ VE İDARİ ÖNLEMLER

Suç önleme kavramı farklı şekillerde tanımlanabilmekle birlikte, kavramın, üzerinde görüş birliği sağlanmış, en yaygın çağdaş tanımı; "suç riskinin önceden sezilmesi, görülmesi, tanınması ve değerlendirilmesi ve bunu ortadan kaldırmak veya azaltmak amacıyla gerekli politika ve faaliyetlerin hayata geçirilmesi" şeklindedir. Ülkeler, gerekli politika ve faaliyetlerin hayata geçirilmesi noktasında hukuki ve idari yapılarını genel olarak Klasik, Pozitivist ve Radikal Yaklaşımlar çerçevesinde oluşturmuştur. Klasik Yaklaşım, suçların önlenmesi, suçluların yakalanması ve böylece daha huzurlu ve emniyetli bir yaşamın oluşturulması için, vatandaş polis işbirliğini olmazsa olmaz ilke olarak kabul etmektedir. Pozitivist Yaklaşım, bireylerin ve toplulukların yasal fırsatlarının artırılması yoluyla suçların önlenebileceği ileri sürmektedir. Son olarak Radikal Yaklaşım ise, sosyal adaletin sağlandığı, ekonomik gelir dağılımının adaletli bir şekilde gerçekleştirildiği bir yapıda suç sorunun da çözüleceğini iddia etmektedir[465].

Suçun önlenmesi noktasındaki bu yaklaşım farklılıklarına rağmen genel olarak tüm ülkelerde geçerli olan farklı modeller oluşturulmuştur. Suç nedenlerinin ortadan kaldırılması için aktif çalışmalar yoluyla suçları önlemeyi ifade eden proaktif model; suçların önlenmesi veya suç işlenmişse suçluların polis tarafından yakalanmasını içeren önleyici model; polisin suç araştırma ve soruşturma faaliyetleri kapsamında yapmış olduğu tüm çalışmaları içeren ve suçun tekrarlanmasını önleyici süreçleri ifade eden adli/tepkisel model; suç işlemiş olanların cezalandırılma ve ıslah yoluyla bir daha suç işlemelerinin önüne geçilmesini ifade eden onarıcı (cezalandırıcı/ıslah edici) model. Bu modeller birbirini ikame eden değil tamamlayan modellerdir. Şöyle ki her bir model bir önceki modelde görülen eksiklik ve yetersizlikleri gidererek suçlarla mücadelede başarılı olmaya çalışmaktadır. Suç önlemenin kuramsal yapısını ortaya koyan bu dört modelli yaklaşım ülkeler tarafından modellere verilen önem bakımından farklı şekillerde uygulanmaktadır. Bu

[465] Filiz Tepecik (Ed.), **Suç Önleme Modelleri,** AÖF Yayını No:1930, Eskişehir, 2013, ss.36-37.

uygulama farklılıkları ülkelerin kültürel ve ideolojik yapılarından ileri gelmektedir[466].

Ülkelerin dört modelli yaklaşım doğrultusunda oluşturdukları hukuki ve idari yapı, suç önleme stratejilerini bazı temel ilkelere dayandırmaktadır. Uluslararası Suç Önleme Koalisyonu (National Crime Prevention Council – NCPC), suç önleme alanının uygulayıcı ve kuramcılara önemli bir kaynak ve rehber olan bu temel ilkeleri belirlemiştir: Suç önlemenin geniş bir çevresi vardır. Suç önleme herkesin işidir. Suç önleme aktif işbirliği gerektirir. Suç önleme polisin en önemli görevlerindendir. Suç önleme devletin sorumluluğudur. Suç önleme ve eğitim iç içe kavramlardır. Suç önleme ihtiyaçlara göre ayarlanmalı ve düzenlenmelidir. Suç önleme yaşam kalitesi sunar. Suç önleme ileri görüşlülüktür. Suç önleme yüzeyin altına iner. Suç önleme parasal yatırıma değer bir alandır[467].

Benzer şekilde Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (United Nations Office on Drugs and Crime - UNODC) suçun önlenmesi için sekiz temel ilke saymıştır: Devlet tüm birimleriyle, suçun önlenmesine yönelik strateji oluşturulması ve bu stratejilerin uygulanmasına liderlik etmelidir. Suç önleme, istihdam, eğitim, sağlık, barınma ve kentleşme, yoksulluk ve sosyal dışlanma alanlarında özellikle risk altındaki gruplar, aileler, çocuklar ve gençler bağlamında sosyoekonomik gelişme sağlanmalı ve desteklenmelidir. Suç önleme, en üst birimden sıradan vatandaşa kadar işbirliğini gerektirmektedir. Maddi anlamda sürdürülebilir ve şeffaf bir yapı oluşturulmalıdır. Suç önleme stratejileri, politikaları ve programları suç sorununu ve nedenlerini tüm yönleriyle ortaya koyan çalışmalar doğrultusunda, bilgiye dayalı olşuturulmalıdır. Suç önleme çalışmaları, yasalara uygun ve insan haklarına saygılı bir biçimde yürütülmelidir. Ulusal suç önleme stratejileri, yerel suç sorunları ile uluslararası organize suçlar bağlamında oluşturulmalıdır. Suç önemle stratejileri gerekli durumlarda, farklı ihtiyaçları olan kadın ve erkeklere göre ve toplumdaki savunmasız özel gruplara uygun olarak oluşturulmalıdır[468].

---

[466] Tepecik, ss.36-42
[467] Geleri, ss.83-84.
[468] United Nations Office on Drugs and Crime, **United Nations Standards and Norms in Crime Prevention at Your finger Tips,** http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_standards_and_norms_in_crime_prevention_at_your_fingertips.pdf, (17.05.2015), ss.4,5.

Her iki kurum da suç önlemeyle ilgili olarak benzer ilkeler ortaya koymuştur ancak suç önlemenin; devletin sorumluluğunda, toplumun tüm kesimlerince işbirliği gerektiren, yatırıma değer bir alan olduğuna dair ortak bir vurgu söz konusudur.

Suçla mücadele çok yönlü ve zorlu bir sürece işaret etmektedir. Suç önleme ilkelerinde de görüldüğü üzere, suç önleme devletin sorumluluğunda, polis başta olmak üzere tüm toplumun görevi ve aynı zamanda suçun önlenmesi de tüm toplumun hakkıdır. Ülkelerin bu soruna farklı şekillerde yaklaşarak farklı sonuçlar elde ettiği görülmektedir. Singapur örneği bu açıdan önem taşımaktadır. 1960'lı yıllardan sonra yüksek ekonomik büyüme oranları yakalayan ve büyük çaplı sosyal değişimler yaşayan Sigapur, Japonya'yla birlikte batı standartlarına göre oldukça düşük bir suç oranına sahip olmuştur[469]. 1965 yılında Malezya'dan ayrılırak bağımsızlığını ilan ettiğinde ekonomik ve sosyal anlamda önemli yapısal sorunları olan ve farklı etnik kökene sahip insanlardan oluşan Singapur, sürdürülebilir bir ekonomi oluşturmak ve toplumsal kaynaştırmayı sağlamak için kontrollü bir büyüme sürecine girmiştir[470].

Çalışmamız açısından önem taşıyan diğer bir örnek ise İngiltere ve Fransa'nın yaşadığı süreçtir. 1981 yılında İngiltere ve Fransa'da, hemen hemen aynı suç oranlarını işaret eden polis kayıtları, genç suçluluğunun da paralel bir şekilde arttığını göstermiştir. Bu yıldan itibaren, suç oranlarındaki artışa iki ülkenin farklı politik tepkisi olmuştur. İngiltere, toplumu korumak ve potansiyel suç bölgeleri ile potansiyel suçluların yönetimi için yeni cezalandırma (new penology) uygulamalarını devreye sokmuştur. Fransa ise toplumun bütünleşmesi ve sosyal hizmetlerin sağlanması için ulusal bir program oluşturmuştur. 1980'li yılların sonuna doğru İngiltere'de suç ikiye katlanmışken, Fransa'da ise düşmüştür[471].

Yukarıda verilen örneklerde farklı ülkelerin suç sorununa yaklaşımları farklı sonuçlar elde etmelerini sağlamıştır. David Faulkner geleneksel cezalandırma yöntemlerini eleştirerek, suç sorununun çözümü olarak dışlamanın değil, toplumun kendi içinde, aile ve okulda, fırsat sunarak ve umut vererek içerilmesi olarak

[469] John Clammer, "Framing the Other: Criminality, Social Exclusion and Social Engineering in Developing Singapore", **Crime and social Exclusion,** (Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis), Blackwell Publishers, USA, 1998, p.137.
[470] Clammer, p.141.
[471] Pitts ve Hope, pp.42-44.

değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir[472]. David Donnison ise suça ilişkin her önerinin, aynı sokakta, aynı sitede ve aynı binada yaşayan insanlar arasında güven duygusunun yeniden inşa edilmesini ve tüm yurttaşlarda güçlü bir toplum bilincinin oluşturulmasını içermesi gerektiğini ifade etmiştir[473].

Farklı ülke deneyimleri ve farklı yaklaşımlar suçla mücadele noktasında önemli ipuçları vermektedir. Suçla mücadele için oluşturulmuş olan hukuki ve idari yapının bu bağlamda tekrar ele alınması gerekmektedir. Bu açıdan detaylı ve bütüncül bir reçete sunmak çalışmamızın kapsamını ve amacını aşmaktadır. Dolayısıyla bu bölümün devamında, suça neden olan sosyal dışlanmışlık süreçleri bağlamında, temel mücadele alanları üzerinden, önemli olduğunu düşündüğümüz hususlara değinilecektir.

II. EKONOMİK ÖNLEMLER

A. İstihdam Politikaları

Donnison, suçlardan onda dokuzunun, soygun, hırsızlık, araba çalma gibi mala karşı işlenen suçlar olduğunu iddia ederek sosyal dışlanma ve suç bağlamında oluşturulacak stratejinin işgücü piyasasıyla başlaması gerektiğini savunmaktadır[474]. İşgücü piyasalarının en önemli sorunu da işsizliktir. Ekonomik alandan dışlanmayı engellemenin ilk ve etkili yolu işsizlikle mücadele etmektir. İşsizlikle mücadelenin ise aktif ve pasif istihdam politikaları ile yapıldığı görülmektedir. Aktif istihdam politikaları istihdam yaratmaya yöneliktir. İşgücü talebini artırmak, teşvikler, yeniden eğitim, erken emeklilik ve işgücü hareketliliğini sağlayıcı olan birçok önlem ve uygulamayı içermektedir. Pasif istihdam politikaları ise, işsizlik sorununun olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmayı amaçlayan, bunun için işsizlere belirli bir süre ekonomik güvence sağlamaya yönelik önlemlerdir. Bu önlemler genel olarak işsizlik sigortası uygulamaları ve işsizlik yardımlarıdır. Daha yoğun olarak gelişmiş ülkelerde uygulanan, işsizlik nedeniyle oratya çıkan satın alma gücünün düşmesini

[472] Andrew Rutherford, "Criminal Policy and the Elinitative Ideal", **Crime and social Exclusion,** (Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis), Blackwell Publishers, USA, 1998, p.132.
[473] Donnison, p.10.
[474] Donnison, p.17.

önleyerek işsizliğin neden olabileceği toplam talep yetersizliğinden kaynaklanan işsizliği önlemeye yönelik politikalardan oluşmaktadır[475].

İşsizliğin önlenmesi, işsizlik süresinin azaltılması veya işsizliğin olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırılması suçla mücadele konusunda önem taşımaktadır. Dolayısıyla aktif ve pasif istihdam politikaları bir bütün olarak ele alınmalı ve uygulanmalıdır. Uygulanan işgücü piyasası politikaları işsizlik ve suç arasındaki ilişkinin niteliğini değiştirebilmektedir[476].

İşgücü piyasası ile ilgili diğer bir sorun ise kutuplaşma ve bölünmedir. Çevresel ve ikincil işgücü açısından düşük ücretler, nitelik gerektirmeyen basit işler, kötü çalışma koşulları, sosyal güvence ve iş güvencesinden mahrum çalışmak, bir işte çalışıyor olmanın suç davranışını önleyici yönünü zayıflatmaktadır. Dolayısıyla suçla mücadele noktasında işsizliğin azaltılmasına ek olarak başka bir sorun ortaya çıkmaktadır: "Düzgün işler"de istihdam edilmek.

Uluslararası Çalışma Örgütü, küreselleşme sürecinde işgücü piyasasında yaşanan köklü değişimlere dikkat çekmek ve bu süreçte hedefini ortaya koymak adına, 1999 tarihli Uluslararası Çalışma Konferansı'nda sunulan bir raporda "düzgün iş" (decent work) kavramını gündeme getirmiştir. Kavram, içeriği de göz önünde bulundurularak dilimize, "insana yakışır iş", "insan onuruna yakışır iş", "uygun iş" ve "saygın iş" olmak üzere farklı şekillerde de çevrilmiştir[477]. Düzgün iş; "insan onuruna yakışır çalışma koşullarında, işçi sağlığı ve güvenliği koşullarına uygun, sosyal güvenlik imkanları ve sendika aracılığıyla temsil edilebilme olanaklarına sahip, zorla çalıştırma ve çocuk yaşta çalıştırmanın olmadığı, yapılan iş karşılığında hak edilen ücretin alınabildiği, kısaca çalışmaya ilişkin temel hak ve ilkelerin üç taraflı (hükümet-işçi-işveren) uzlaşma içinde gerçekleştirildiği iş" olarak tarif edilmiştir. Bu bağlamda düzgün işin; istihdam, sosyal güvenlik, işçilerin temel hakları ve sosyal diyolog olmak üzere dört boyutu bulunmaktadır[478]. Düzgün iş yaklaşımıyla bu dört boyut üzerinden dünyadaki istihdam özellikleri değerlendirildiğinde işlerin yarısının bu nitelikleri kısmen taşıdığı veya hiç

[475] Alptekin Güney, "İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri", **Kamu-İş Dergisi,** Cilt:10, Sayı:4, 2009, ss.154-156.
[476] Kızmaz, İşsizlik ve Suç, s.84.
[477] Özlem Işığıçok, "Küreselleşme Sürecinde İnsana Yakışır İş", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,** Sayı:56, 2009, s.309.
[478] Serap Palaz, "Düzgün İş (Decent Work) Kavramı ve Ölçümü: Türkiye ve OECD Ülkelerinin Bir Karşılaştırması", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,** Sayı:50, 2005, ss.481-493.

taşımadığı görülmektedir[479]. Öte yandan bu durum gelişmekte olan ülkeler açısından daha vahim bir hal almaktadır. OECD ülkeleriyle ülkemiz arasında yapılan karşılaştırmada tüm alanlarda ülkemiz son sırada yer almıştır[480].

Küreselleşme sürecinde işsizlik oranlarının artması, ekonomik büyümenin aynı ölçüde istihdam yaratmaması, yaratılan istihdamın; yoksulluk, düşük ücretler, tehlikeli çalışma koşulları ve sosyal güvenlik imkanlarının bulunmaması gibi riskleri içeren kırılgan nitelikteki işlerden oluşması[481] suçla mücadelenin düzgün iş yaklaşımı çerçevesinde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

B. Sosyal Refah Politikaları

Sosyal iyileşmenin, piyasanın etkinliğine bırakılmayarak devlet eliyle sağlanmasını ifade eden sosyal refah, refah devleti kavramıyla ele alınmaktadır. 19. yüzyılın ortalarında İngiltere'de temel eğitimin sağlanması amacıyla yapılan yasal düzenleme ve ilk defa 1883 yılında Almanya'da Bismark tarafından oluşturulan sosyal sigorta sistemi, modern anlamda ilk refah devleti uygulamaları olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan refah devletinin en temel niteliği müdahale etmesidir. Bu müdahaleler ise; bireylere ve ailelere asgari bir gelir garantisi sağlamak, bireyleri belirli sosyal risklere (hastalık, işsizlik, yaşlılık vd.) karşı güvence altına almak ve sosyal refah hizmetleri aracılığıyla tüm yurttaşlarına iyi yaşam standartları sunmak amacıyla yapılmaktadır[482].

Refah devletini genel anlamda; vergi ve ücret politikaları ile gelirin adil dağılımını sağlama görevini üstlenen, korunmaya muhtaç grup ve sınıfları gözeten, sosyal güvenlik ve istihdam politikalarına yön veren, eğitim, sağlık, konut gibi toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik politikaları uygulayan ve çalışma yaşamını düzenleyici önlemler alan çağdaş bir devlet anlayışı olarak tanımlanmak mümkündür[483]. Refah devletinin amaçlarını gerçekleştirmek için uyguladığı politikalar, sosyal refah politikaları olarak anılmaktadır.

Sosyal refah politikaları; üretimden elde edilen gelirin, layık olma, ihtiyaç ve eşitlik ilkeleri bağlamında tüm toplum üyelerine dağıtılması ile tüm üyelerin asgari

[479] Işığıçok, s.326.
[480] Palaz, ss.496-502.
[481] Işığıçok, ss.323-326.
[482] S. Özdemir, ss.17,19.
[483] S. Özdemir, s.19.

bir yaşam düzeyine sahip olmasını sağlayarak sosyal adaleti tesis etme amacındaki politikalardır. Sosyal refah politikaları genel olarak; sosyal sigorta, sosyal yardım, sosyal hizmetler, sosyal tazmin ve sosyal teşvikleri içeren sosyal güvenlik sistemleri ile eğitim sistemi, sağlık sistemi ve gelirin yeniden dağılımını sağlayan diğer bazı uygulamaları kapsamaktadır[484]. Ancak çalışmamız kapsamında sosyal adaletin sağlanması ve sosyal refah politikalarının etkin bir işlev görmesi açısından yoksulluk önemli bir unsurdur. Yoksulluk ve suç ilişkisini incelediğimiz bölümde görece yoksulluğun etkisi ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda, gelir eşitsizliğinin azaltılması ve gelirin adil bölüşümünün sağlanması yönündeki sosyal refah politikaları suçla mücadelede önem taşımaktadır.

Yoksullukla mücadelede hayırseverlik veya hak bağlamında uygulamalar söz konusudur. Örneğin ABD'de mülk sahibi olmayan ve emek piyasası içinde bulunarak geçimini sağlayamayanlar, kısıtlı yoksul yardımı programları aracılığıyla desteklenmektedir. Toplumsal bir sorun olarak yoksulluk devletin sorumluluk alanından çıkarılmış ve hayırsever faaliyetleri karşılığı önemli vergi indirimleri kazanan bireyler ve özel şirketlerin bağış yaptığı hayırsever kuruluşların mücadele ettiği bir alan haline gelmiştir. Ancak hayırseverlik bağlamında oluşturulan yoksullukla mücadele uygulamasının, yoksulluk oranları ve hapishanede bulunan mahkum sayıları göz önünde bulundurulduğunda başarısız olduğu görülmektedir[485].

AB düzeyinde ise yoksullukla mücadele; "sosyal dışlanmayla mücadele" ve "sosyal içerme" kavramları bağlamında hak temelli bir yaklaşımla sürdürülmektedir. Topluma, eşit vatandaşlar olarak katılmakta zorluk çeken vatandaşlara ilişkin uygulamalar söz konusudur. Asgari gelir desteği bu uygulamara örnektir. Bu destek, geliri belirli bir düzeyin altındaki bütün vatandaşlara, kamu kaynaklarında düzenli olarak yapılan nakit translerleri içermektedir[486].

Her ne kadar devlet eliyle yoksullukla mücadelenin önemi vurgulansa da, özellikle küreselleşme süreciyle birlikte refah devleti uygulamaları eleştirilmiş ve artık vazgeçilmesi yönünde sesler yükselmiştir. Müdahaleci, düzenleyici ve geliri yeniden dağıtıcı bir yapıya işaret eden refah devleti; sosyal refah uygulamalarının amacına ulaşmadığı, cömert refah olanaklarının olumsuz sonuçlara yol açtığı

[484] S. Özdemir, ss.71,87-120.
[485] Buğra, ss.8,9.
[486] Buğra, ss.9,10.

(boşanmaların artması, aile yapısının bozulması, bireysel sorumluluğun azalarak bağımlılığın artması), refah uygulamalarının finansmanı için vergilerin yüksek tutulması, sosyal harcamalara ayrılan fonların ekonomik yapı içerisinde daha üretken yatırımlarda kullanılması gerektiği yönünde eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştiriler günümüzde de sürmektedir[487].

Sosyal refah uygulamalarını ortadan kaldırmaya yönelik bu eleştirilere rağmen özellikle AB'de sosyal refah harcamaları artmıştır. Ancak ülkelerin, emeklilik yaşının yükseltilmesi, aile yardımlarının kapsamının daraltılması gibi refah devleti uygulamarında reforma gittiği görülmektedir[488]. Öte yandan, sosyal refah harcamalarının azaltılması yönündeki baskı yoğun olarak hissedilmektedir. Bu baskının ortaya koyduğu temel çözüm ise kısmen ABD modeli sosyal refah uygulamalarıdır. Yukarıda da değinildiği üzere, bu uygulamaların Sivil Toplum Kuruluşları (STK)[489] aracılığıyla yürütülmesi gerektiği dile getirilmektedir[490].

Hak temelli yoksulluk mücadelesinde STK'nın devletin yetersiz kaldığı alanlarda bu yetersizliği gidermek amacıyla oluştuğu[491] değerlendirilmekle birlikte asıl amacının, devlete sorumluluklarını hatırlatmak ve bu sorumluluklarının yerine getirilip getirilmediğini sürekli izleyerek sosyal politikaların oluşumunu etkilemek olduğu söylemi eşit vatandaşlık ve hak temelli bir yaklaşım açısından önem taşımaktadır[492].

III. SOSYAL ÖNLEMLER

A. Sosyal Sermayenin Güçlendirilmesi

Sosyal dışlanmayla ilişkilendirilen, sosyal ilişkiler ve aktif katılım bağlamında benzer nitelikler ortaya koyan sosyal sermaye[493], ekonomik büyümeye katkı sağlamanın yanı sıra sosyal iyileşmeye de olumlu anlamda etki etmektedir. Şöyle ki, sosyal sermaye düzeyi ile eğitim, sağlık, suç, çocuk refahı, eşitlik,

[487] S.Özdemir, ss.21,306-308.
[488] S. Özdemir, s.313.
[489] Kavramla ve kavramın tanımıyla ilgili açıklama için bkz. S. Özdemir, s.377.
[490] S. Özdemir, ss.392,393.
[491] Ali Seyyar, **"Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede STK'lerin Rolleri ve Önemleri",** http://www.sosyalsiyaset.net/documents/yoksullukla_mucadele.htm, (11.05.2015).
[492] Buğra, s.14.
[493] Daly ve Hilary, p.537.

yoksulluk, toplumsal içerme, mutluluk ve demokratik yönetim arasında doğrudan bir ilişki olduğu değerlendirilmektedir[494].

İlişkilerin, birlikteliklerin, bağlantıların ve ağların hem bireyler hem de toplum açısından bir sermaye değeri taşıdığı ön kabulüne dayanarak sosyal ilişkilerin önemine vurgu yapan sosyal sermaye[495], toplumun da ilişkiler üzerine kurulu olduğu düşünüldüğünde, bu ilişkilerin niteliğini ortaya koymaktadır. Yüksek sosyal sermaye, sosyal grupları, toplulukları ve hatta tüm toplumu bir arada tutmaya yarayan toplumsal bir yapıştırıcı olarak işlev görmektedir[496].

Sosyal sermayenin güçlendirilmesi; toplum içerisinde insanların birbirini tanımasını, birbirleriyle etkileşimde bulunmasını ve etkin bir sosyal kontrolü sağlayarak suçu önleyebilecektir[497]. Öyle ki sosyal sermaye, zor zamanlarında bireylere duygusal, araçsal ve bilgisel bir destek sağlamanın yanı sıra bireyin üzerinde bir sosyal kontrol sağlayarak suçun oluşmamasına iki yönlü etkide bulunmaktadır[498]. Bireysel ve topumsal düzeyde güven ve dayanışma üzerine kurulan ilişkiler suç korkusunun azalmasını da sağlamaktadır[499].

Toplumsal bütünleşmeyi ve dayanışmayı sağlayan, suç ve suç korkusunu azaltan sosyal sermayenin güçlendirilmesi büyük önem taşımakla birlikte, bunun nasıl yapılacağı tartışma konusudur. Sosyal sermaye ilişkiseldir ve somut olarak ortaya konulamaması, politikalar oluşturulmasını güçleştirmektedir[500]. Dahası sosyal sermayenin güçlendirilmesi, toplumun tüm kesimini içerecek bir bakış açısıyla ele alındığında etkili olabilmektedir. Bazı bireyler ve gruplar arasındaki yüksek sosyal sermaye, toplumsal yapı içerisinde eşitsizliğe neden olabileceği gibi, suçlu alt kültürlerde görüldüğü üzere toplumsal normlarına aykırı norm ve değerlerin gelişmesini de sağlayabilmektedir. Ayrıca farklı nedenlerde ayrışmış toplumlarda sosyal sermaye düzeyi toplumun daha da fazla ayrışmasına neden olabilmektedir[501].

---

[494] Sapancalı, Yaşam Kalitesi, ss.146,153.
[495] Uğuz ve diğerleri, s.1.
[496] Sapancalı, Yaşam Kalitesi, s.146.
[497] Sapancalı, Yaşam Kalitesi, s.150.
[498] Ali Ünlü ve diğerleri, "Interaction Between the Cause of Delinquency and the Sources of Social Capital", **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi,** Cilt:5 Sayı:2, 2010, p.51.
[499] Önder Karakuş, "Suç Korkusunun Sosyolojik Belirleyenleri: Sosyal Sermaye mi? Sosyal Kontrol mü?", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Sayı:14(1), Haziran 2013, s.15.
[500] Field, ss.194-196.
[501] Duman ve Alacahan, s.112.

Bu bağlamda toplumsal düzeyde sosyal sermayenin güçlendirilmesi için, birleştirici ve köprüsel sosyal sermaye önem taşımaktadır. Birleştirici sosyal sermaye grup üyelerinin birbirlerine sıkıca bağlanmasını sağlamaktayken, köprüsel sosyal sermaye ise gruplar ile diğer sosyal iletişim ağları arasında bir bağlantı oluşturmaktadır. Resmi olmayan ilişkilere dayalı ve gönüllü iletişim ağlarını içeren sivil yapılarda birleştirici ve köprüsel sosyal sermayenin güçlendirilmesinin yanı sıra birey ve grupların resmi kurum ve normlarla olan ilişkilerinin de güven ve dayanışma esası üzerine kurulması gerekmektedir. Birey, grup, resmi kurum ve normlar arasında kurulacak etkin bir iletişimle güçlendirilecek sosyal sermaye sosyal bütünleşmeyi sağlayacaktır[502].

B. Göç ve Konut Politikaları

Toplumsal alandan dışlanmayla ilgili olarak, köylerden kentlere yapılan yoğun göçün çarpık kentleşmeye neden olması ve kamusal yatırımların bu hareketliliğe yetişememesi neticesinde ortaya çıkan düzensizlik önemli bir sorun olmaktadır. Dolayısıyla ilk mücadele alanı göç ve göçe bağlı sorunlardır. Diğer yandan tüm dünyada büyüyen bir sorun olarak evsizlik diğer bir mücadele alanıdır.

Göç olgusu plansız ve hesapsız bir şekilde gerçekleştirildiğinde ortaya çıkan sorunların çözülebilmesi kolayca mümkün olmamaktadır. Bu bağlamda kentlerin ekonomik ve sosyal imkanları, altyapı unsurları göz önünde bulundurularak kentleşmenin kontrollü ve planlı gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte son dönemlerde ortaya çıkan kentten köye göç olgusu göç sorununun çözümü noktasında önem taşımaktadır. Özellikle doksanlı yıllardan itibaren göç etme eğiliminde değişme söz konusudur. Bu değişim "kentin iticiliği" ve "köyün çekiciliği" bağlamında değerlendirilmektedir. Köyden kente yapılan yoğun göç sonucu kentlerde ortaya çıkan toplumsal ve ekonomik sorunlar kentin çekiciliğini ortadan kaldırmıştır. Yoğun nüfus baskısı, çarpık kentleşme, suç, işsizlik, yabancılaşma ve kültür çatışması kentin itici boyutlarını oluşturmaktadır. Öte yandan tarımsal arazi yapılarında, destekleme politikalarında ve pazarlama sistemindeki değişim, teknolojik gelişmeler doğrultusunda kitle-iletişim araçlarının köylerde de kullanımının yaygınlaşması, köylülük düşüncesinin muhafazakar bir yapıdan

[502] Sapancalı, Yaşam Kalitesi, s.146.

yenilikçi bir yapıya kavuşması, kırsal kesimlerde, baraj, gölet, sulama altyapıları ve diğer kamu yatırımlarının yapılması ise köyün çekici yönlerini ortaya koymaktadır[503].

Yukarıda değinildiği haliyle kentten köye göçün ekonomik nedenlere dayandığı görülmektedir. Ancak sosyo-kültürel nedenlerle de kentten köye göç söz konusudur. Özellikle emeklilik sonrası yerleşmek, tatil, gezi veya dinlenmek için de köylere gidilmektedir[504].

Farklı zamanlarda farklı ülkelerde uygulamaya konulan Köy-Kent Projesi konumuz açısından dikkate değerdir. Köy-Kent Projesi; sosyal ve ekonomik koşullar dikkate alınarak, belirli köy kümelerinin oluşturulması, bu küme içerisinde yer alan köyler arasında işbirliği ve uyum sağlanarak köye götürülecek temel hizmetlerin planlı olarak ulaştırılması, daha sağlıklı bir yerleşim düzeni oluşturulması ve köylülerin yerlerinden olmaksızın kentlerdeki olanaklara ve uygarlığın sağladığı fırsatara ulaşmalarına yardımcı olunmasını içermektedir. Ülkemizde de birçok bölgede uygulanmış olan proje, kentten köye göçün konuşulduğu günümüzde ayrı bir önem taşımaktadır. Köyden kente göçün engellenmesi amacıyla oluşturulan ve uygulanan bir proje olmasına karşın, projenin güncel koşullar dikkate alınarak değerlendirilmesi, kentten köye göçün artarak devam etmesini ve dengeli bir yerleşimin oluşturulabilmesini sağlayabilecektir[505].

Özellikle gelişmiş ülkelerin, bu anlamda mücadele alanı ise evsizlik sorunudur. Geniş kapsamlı evsizlik tanımı[506] bağlamında değerlendirildiğinde sorun daha da derinleşmektedir. Evsizliğin birçok farklı nedene bağlı olarak ortaya çıkmasına rağmen, bireyin; işsiz ve parasız olması, evini kaybetmesi evsizliğin ortak unsurları olarak değerlendirilmektedir. Bu durum evsizliğin ekonomik boyutuna işaret etse de, evsizlerin aile bağların zayıf ve kopmuş olması, arkadaşlarıyla iletişimlerinin olmaması, sorunu başka bir boyuta taşımaktadır. Dolayısıyla evsizliği; yoksullukla karşı karşıya kalan ailelerin veya bireylerin, arkadaşlarını, yakınlarını,

[503] Ertuğrul Güreşçi, "Türkiye'de Kentten-Köye Göç Olgusu", **Doğuş Üniversitesi Dergisi,** Sayı:11, 2010/1, ss.80-83.
[504] Güreşçi, s.83.
[505] Elif Çolakoğlu, "Kırsal Kalkınma Problemine Bir Çözüm Arayışı Olarak Köy-Kent Projesi", **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt:3, Sayı:6, 2007, ss.187-202.
[506] Habitat, pp.19-27.

komşularını ve okul bağlantılarını kaybetme durumu olarak tanımladığımızda[507], evsizlikle mücadelenin bir boyutunu ekonomik yönlü politikalar oluştururken, diğer boyutunu ise sosyal ilişkilerin güçlendirilmesi ve sosyal dayanışmanın sağlanması oluşturmaktadır.

C. Eğitim Politikaları

Eğitim; suçla mücadelede en önemli alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda eğitimde fırsat eşitsizliğinin azaltılması ve ortadan kaldırılması ile eğitim sisteminin, küresel ekonomik yapı ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda düzenlenmesinin tartışılması yerinde olacaktır.

Eğitimde fırsat eşitliği; eğitimin, bireylere yetenek ve zekalarını en üst düzeyde geliştirme fırsatı vermesidir. Herkes için aynı öğrenme yaşantılarının sunulması düşüncesinin aksine her bireye kavrama gücü oranında öğrenme fırsatının sunulmasını ifade etmektedir[508]. Ülkelerin eğitim sistemlerinin başarı düzeylerini ölçen ve OECD tarafından düzenlenmekte olan Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı – PISA (Programme for International Student Assessment)'nın ortaya koyduğu sonuçlar, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlandığı ölçüde eğitim sistemlerinin başarılı olduğunu ortaya koymaktadır[509]. Fırsat eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerden biri olan ülkemizin, PISA'da alt sıralarda yer alması yukarıdaki sonucu desteklemektedir[510].

Eğitim sistemlerinin güncel gelişmelere paralel olarak güncelleştirilmesi ise diğer önemli bir unsurdur. Enformatik yüzyıl veya bilgi çağı olarak adlandırılan günümüzde eğitim sistemlerinde öğretmen, öğrenci ve yöneticilerin rolleri değişmekte, öğrenmenin yöntemi ve şekli, eğitim programları ve başarı ölçütü

---

[507] Uğur Özdemir, "Evsizlik ve Evsizlere Genel Bir Bakış", **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi,** Cilt:21, Sayı:2, Ekim 2010, ss.79,80,84.

[508] Davut Hotaman, "Demokratik Eğitim: Demokratik Bir Eğitim Programı", **Kuramsal Eğitimbilim Dergisi,** Cilt:3 (1), 2010, s.33.

[509] Rahime Çobanoğlu ve Koray Kasapoğlu, **"**Pisa'da Fin Başarısının Nedenleri ve Nasılları", **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,** Cilt:39, 2010, ss.133,134.

[510] Francisco H. G. Ferreira ve Jêrêmie Gignoux, **Eğitimde Fırsat Eşitsizliği: Türkiye Örneği,** Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı, Çalışma Raporu Sayı:4, Ankara, 2010, http://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/006.pdf (05.06.2015), s.10.

yeniden belirlenmektedir. Dolayısıyla eğitim sistemleri, bu değişime karşılık verilebildiği ölçüde başarılı olabilecektir[511].

Emeğin istihdam edilebilirliği ve verimliliğin artması açısından da eğitim önem taşımaktadır. Bununla birlikte geçmişte bireyin topluma uyumunu sağlayan bir süreç olarak değerlendirilen eğitim, yaşanan köklü değişimlere paralel olarak 1980'li yıllardan sonra beşeri sermaye kavramı çerçevesinde ekonomik yatırım aracı olarak görülmeye başlamıştır. Dolayısıyla eğitim ve istihdam ilişkisi tartışılmaktadır. Eğitimin, istihdam edilebilirlik doğrultusunda ve yaşamboyu sürecek şekilde yeniden tasarlanması yönünde eğilimler söz konusudur. Bu eğilim, içinde bulunduğumuz zamanın gereği olarak görülse de eğitimi, yalnızca emeğin yeniden üretimi ve maliyetleri düşürme aracı olarak öngörmek, toplumsal kalkınmayı dolayısıyla eğitimden beklenen toplumsal faydayı göz ardı etmek anlamına gelmektedir[512].

Bu bağlamda eğitimin toplumsal norm ve değerlerin öğretilmesi yönündeki görevine yapılan vurgu dikkat çekmektedir. Bireylerin tüketici rolleriyle öne çıktığı ve tüketebildiği ölçüde başarılı sayıldığı ve içerildiği, aksi takdirde dışlandığı günümüz tüketim toplumunda[513] eğitim sistemlerinin içeriği tartışılmaktadır. Remzi Fındıklı, Fransız şair La Bruyere'nin; "Suçların anası maddi yoksulluksa, babası da manevi yoksulluktur." sözünden bahisle suç olaylarındaki hızlı artışı; sosyal sermayenin azalması (toplumun paylaştığı ve kişilerin işbirliği yapmalarına imkan veren güven sermayesi), dejenerasyon (yozlaşma) (insanları bir arada tutan toplumsal bağlar ve ortak değerlerdeki aşınma ve erozyon) ve nihilizmin (kural tanımamak, hiçlik) sonucu olarak görmektedir. Reçetesi olarak ise toplumları birleştirici dört temel değer olan; dini ve manevi değerler, ahlaki değerler, hukuki değerler ve estetik değerlerin çocuklara ve gençlere kazandırılmasını sunmuştur[514].

1980'li yollardan itibaren yaşanan süreçte gençler arasında artan şiddet ve suç oranları nedeniyle toplum eleştirmenleri, veli grupları, dini liderler ve siyasal partilerin birçoğu saygı, sorumluluk, bireysel disiplin, aile, vatan sevgisi ve

[511] Refik Balay, "Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,** Yıl:2004, Cilt:37, Sayı:2, ss.67,68.
[512] Eyüp Bedir, "Eğitim-İstihdam İlişkisinin Teorik Çerçevesi ve Güncel Tartışmalar", **İŞKUR İstihdam Dergisi,** Sayı:2, 2013, ss.38-43.
[513] Bayhan, ss.223-225.
[514] Remzi Fındıklı, "Suçların Önlenmesinde Kültürel Değerlerin Rolü", **Suç Önleme Sempozyumu,** (Ed. Sekine Bozdemir ve Uğur Argun), Bursa Emniyet Yayınları No:1, Bursa, 2012, ss.1,4-6.

diğergamlık gibi değerlere daha çok vurgu yapmaktadır[515]. Bu doğrultuda eğitim sistemlerinde "değerler eğitimi"ne yer verildiği görülmektedir[516]. Toplumu oluşturan bireylere, nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini ve kısaca nasıl yaşanılması gerektiğini ifade eden değerlerin[517]; eğitim sistemi içerisinde öğretilmesi ve bireylerin bu değerleri içselleştirmesi önem taşımaktadır.

IV. SİYASAL ÖNLEMLER

Siyasal önlemleri aktif ve pasif dışlanma bağlamında değerlendirmek yerinde olacaktır. Pasif sosyal dışlanma açısından bakıldığında temel yurttaşlık haklarından tüm yurttaşların eşit ölçüde yararlanması en üst siyasi yapı olan devletin temel görevidir. Alınacak siyasal önlemler bu bağlamda değerlendirilmeli, tarihsel süreç içerisinde oluşturulmuş ve uluslararası belgelerde tanımlanmış olan temel yurttaşlık haklarının etkin bir şekilde tüm yurttaşlarca kullanımı sağlanmalıdır. Ancak önceki bölümlerde de değindiğimiz üzere, kendisinden önce ortaya çıkan medeni ve siyasi hakların gerçek anlamda kullanılmasını sağlayan ve gerçekleştiği ölçüde diğer hak ve özgürlüklerin gerçekleşebildiği sosyal haklar görece daha önemlidir[518].

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 25. Maddesi sosyal hakların çerçevesini çizmiştir. Buna göre; herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir. Bu ilkeler çerçevesinde ülkeler tüm yurttaşlarını kapsayacak şekilde sosyal ve ekonomik haklar oluşturmuş ve sistemler kurmuştur. Ancak günümüzde küreselleşme süreciyle birlikte, piyasa süreçleri, özelleştirme, bireysel haklar, bireysel sorumluluk ve sivil toplum anlayışı ön plana çıkartılmış ve sosyal haklar aşınmıştır. Sosyal refah politiklarının özel ve sivil sektöre devredilmesi yönünde adımlar atılmıştır. Bu adımlar ise sosyal hakların kullanılamadığı ve herkese eşit şekilde sunulamadığı bir yapı ortaya çıkarmıştır[519]. Dolayısıyla hak temelli bir

[515] Oktay Akbaş, "Değerler Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış", **Değerler Eğitimi Dergisi,** Cilt:6 No:16, Aralık 2008, s.17.
[516] Nazlı Cihan, "Okullarda Değerler Eğitimi ve Türkiye'deki Uygulamaya Bir Bakış", **Turkish Studies,** Vol.9/2, Winter 2014, s.433. ss.429-436.
[517] Akbaş, s.10.
[518] Sapancalı, Sosyal Dışlanma s.33.
[519] Hasret Öztürk ve Hüseyin Gül, "Sosyal Belediyecilik Sosyal Devlete ve Sosyal Haklara Bir Alternatif mi?", **IV. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu,** (Düz. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,

anlayışla sosyal hakların etkin bir şekilde kullandırılması hem medeni ve siyasi hakların kullanımını sağlayabilecek hem de sosyal dışlanmayı azaltarak suçun önlenmesinde etkili olabilecektir.

Aktif dışlanma açısından ise göçmenlerin sosyal dışlanma süreçleri önem taşımaktadır. Küreselleşme sürecinin, yoksul ülkelerin dünya ekonomisi ile bütünleşebileceği yeni bir gönenç yolunu açacağı yönündeki iyimser görüşlerin[520] aksine küresel düzeyde gelir eşitsizliği her açıdan (ülkeler, bölgeler, bireyler) artmıştır[521]. Bu nedenle, iletişim teknolojolerinin gelişmesinin de etkisiyle yoksul bölgelerdeki insanların refah düzeyi yüksek bölgelere göç etme istekleri artmaktadır. Diğer yandan neoliberal politikaların temelini oluşturan sermaye ve emeğin serbest dolaşımı fikri, küreselleşme sürecinde sermaye ve yüksek nitelikli az sayıda emek açısından hayata geçirilmiş olmasına rağmen, niteliksiz emeğin göç etmesinin önünde önemli engeller bulunmaktadır. Güncel süreçte de bu engellemenin devam edeceği öngörülmektedir[522].

Refah düzeyi yüksek ülkelere göç etme isteğinin artmasına karşılık, bu isteğin sıkı bir şekilde engellenmesi, yasal veya yasa dışı yollarla göç edebilenlerin ise yerli halk tarafından şüpheyle karşılanması suç açısından riskli bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla emeğin serbest dolaşımı ve ülkelerin göçmen politikaları bu bağlamda belirleyici olacaktır.

Sosyal dışlanma ve suç nedenselliğini incelediğimiz bölümde, dışlanma süreçlerinin ve dışlanmış grupların suçla ilişkisi ve suçun ne şekilde sosyal dışlanmaya neden olabileceği ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ise elde edilen veriler ışığında suçla mücadelede alınabilecek önlemler sıralanmıştır. Ancak sosyal dışlanma kavramının çok boyutlu yapısı ile sosyal dışlanma ve suç kavramlarının tanımsal zorlukları, her iki kavramın da bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Böylesi bir yaklaşım neticesinde oluşturulacak politikalar eklektik olmanın ötesinde anlamlı ve tutarlı bir yapı ortaya koyabilecektir.

İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü), Petrol-İş Yayını-117, İstanbul, Ekim 2012, ss.378-386.

[520] Erdut, s.1.

[521] A. Çelik, ss.58,59.

[522] Fikret Şenses, "Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Fırsat mı, Engel mi?", **ERC Working Paper in Economic,** 2004, https://core.ac.uk/download/files/153/7086758.pdf, (15.05.2015) ss.12,13.

V. SOSYAL DIŞLANMA VE SUÇ SORUNUNA YÖNELİK BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM

A. Bütüncül Bir Yaklaşımın Gerekliliği

1. Sosyal Dışlanma Açısından Değerlendirme

Küreselleşme sürecinde yaşanan gelişmeler sonucunda ortaya çıkan "yeni dünya düzeni", üretim ve ekonomik büyüme bağlamında ülkelere dünya ekonomisiyle bütünleşme fırsatı sunarken sosyal sorunları derinleştirmiştir. Hemen her ülkede eşitsizlik, güvencesizlik, belirsizlik, dışlanmışlık ve özellikle de yoksulluk çözümlenebilmesi güç birer sorun haline gelmiştir. Dahası bu sorunların ulusal veya yerel boyutların ötesinde küresel bir boyut kazandığı görülmektedir[523]. Bu dönemde uygulanan kuralsızlaştırma ve özelleştirmeyi içeren yapısal uyum politikaları küresel ekonomik yapıyı ülkeler düzeyine yayarken sosyal devlet anlayışı çözülmeye başlamış, işgücü piyasalarındaki değişim işsizlik ve gelir dağılımınındaki adaletsizliği artırmıştır. Öte yandan söz konusu gelişmeler sosyal güvenlik politikalarına olan ihtiyacı artırırken, sosyal güvenliğin kapsamının da daraldığı görülmektedir[524]. Dolayısıyla sosyal sorunların derinleştiği bu süreçte, eşitsizlik, güvencesizlik ve eğretiliğe yönelik yeni ve bütüncül bir yaklaşım olarak sosyal dışlanma kavramı literatürde yerini almış ve sosyal politika konusunda anahtar kavram olmuştur[525].

Sosyal dışlanma süreçleri ve alanları, kavramın doğduğu Avrupa dışında farklı şekillerde tanımlanmakta ve deneyimlenmektedir. Böyle olmakla birlikte sosyal dışlanma; geleneksel yoksulluk yaklaşımının sonucu olarak, toplum içerisinde dikey bir sıralamayla, aşağıda veya yukarıda olmakla ilgilenen sosyal politika uygulamalarını kökten değiştirecek bir bakış açısı sunmaktadır. Toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi doğrudan etkileyen ve bireyin toplumun içinde mi yoksa dışında mı olduğunun önemsendiği yatay bir yaklaşım içeren sosyal dışlanma

[523] Sapancalı, Yeni Dünya Düzeni, s.136.
[524] Temiz, ss.59-147.
[525] Sapancalı, Avrupa Birliği'nde, s.53.

kavramı her toplumun sosyal politika alanında söz sahibi olma potansiyelini içermektedir[526].

Sosyal dışlanma ile ilgili olarak kavramın tam olarak ne ifade ettiği, zaman ve mekan bağlamında gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlar için evrensel bir geçerliliğe sahip olup olmadığı yönünde tartışmalar söz konusu olmakla birlikte[527] en önemli sorun, sosyal dışlanmanın ölçülmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal dışlanmanın ölçülmesine yönelik, evrensel bir yöntem ve göstergenin olmadığı, bu güçlüğün ise farklı yöntemlerle aşılmaya çalışıldığı görülmektedir. Sosyal dışlanmanın tanımının yapılması, ölçütlerin belirlenmesi, verilerin toplanması, anketlerin düzenlenmesi, uygulanması ve bunların istatistiksel olarak değerlendirilmesi gibi güçlükler nedeniyle ölçümün doğrudan yapılması yerine tek tek sosyal dışlanmanın boyutları üzerinden dolaylı olarak yapıldığı ve bu süreçte de yerel, ulusal veya uluslararası istatistiklerin kullanıldığı görülmektedir[528]. Bu bağlamda sosyal dışlanma boyutlarından hareketle birçok tablo oluşturulmuştur[529].

Dolayısıyla sosyal dışlanmanın sosyal politika alanında anahtar bir rol üstlenerek, temel bir yaklaşım olarak sunulabilmesi için; kavramın tanımlanması, boyutlarının belirlenmesi, farklı yöntemlerin kullanılması süreçlerini de içerdiğinden, sosyal dışlanmayı ölçme konusu en önemli sorun olarak görünmektedir.

2. Suç Açısından Değerlendirme

Suç açısından daha temel sorunlar ve güçlükler söz konusudur. Öncelikle suçun tanımlanması ve nedenlerinin ortaya konulması, çözüme yönelik politikalar oluşturulması açısından hayati öneme sahipken, önceki bölümde de değindiğimiz üzere suçla ilgilenen araştırmacıların oluşturduğu kaotik literatür bu amaçtan oldukça uzak görünmektedir. Suçun genel kuramını oluşturmaya çalışan kuramların ise eski yaklaşımları kısmen ya da tamamen ele alarak işe başlaması daha da içinden

---

[526] Akihiko Higuchi, "The Mechanisms of Social Exclusion in Modern Society: The Dilemma of Active Labor Market Policy", **International Journal of Japanese Sociology,** Vol.23, No.1, 2014, p.111., Kenyon ve diğerleri, p.208.

[527] Şenay Gökbayrak, "Sosyal Dışlanma Sorunsalına Türkiye Düzleminde Geliştirilen Model Uygulamalar: **Fişek Enstitüsü** Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Faaliyetleri" http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/sosyal-dislanma-sorunsalina-turkiye-duzleminde-gelistirilen-model-uygulamalar-fisek-enstitusu-calisan-cocuklar-bilim-ve-eylem-merkezi-vakfi-faaliyetleri-26112005-istanbul/#more-43, (07.07.2015).

[528] Sapancalı, Sosyal Dışlanma, s.55.

[529] Levitas ve diğerleri, p.32.

çıkılamaz bir hale işaret etmektedir[530]. Suç tam olarak tanımlanamamışken, suçun hukuki tanımları üzerinden oluşturulmuş olan ceza adalet sistemleri ve yine hukuki tanımdan hareketle oluşturulmuş suç istatistiklerine dayalı çalışmaların temsil yeterlilikleri ise tartışmalara konu olmaktadır[531]. Suçları yasalarlarla belirlemiş olsak dahi, hukuki yönüyle bir bütün olarak ele aldığımızda, ceza adalet sistemleri ve suç istatistikleri en sorunlu alanlar olarak görülmektedir.

a. Ceza Adalet Sistemi: Cezalandırma ve Caydırıcılık

Günümüzde kanunlar doğrultusunda oluşturulmuş olan ceza adalet sistemi ciddi bir biçimde eleştirilmektedir[532]. Suç ve suça karşılık verilecek ceza, kanunlara göre belirlenmekte ve ceza adalet sistemi içerisinde bu süreç işletilmektedir. Suç açısından yapacağımız değerlendirmeyi, nelerin suç olarak kabul edileceği ve karşılığında verilecek cezanın miktarı ve türünün ne olacağına dair eleştirileri başka teknik çalışmalara havale ederek, ceza adalet sistemi üzerinden sürdürmek daha doğru olacaktır.

Ceza adalet sistemine yönelik ilk eleştiri adaletin tesis edilmesine yöneliktir. Kuramsal olarak, adaletin tesis edilmesi iddiasında olan ceza adalet sisteminin bu iddiasında ne derece başarılı olduğu; kanunları ihlal eden kimseleri mutlak surette belirleyebilme, yakalayabilme, cezalandırabilme ve bu kimselerin niyetlerini mutlak surette belirleyebilme kapasitesiyle ölçülmektedir. Ancak pratik işleyişte, masumların cezalandırılması, suçluların cezadan kaçabilmesi, suçluların gerektiğinden daha fazla veya daha az cezaya çarptırılması söz konusudur[533].

Diğer taraftan ceza adalet sisteminin suçu önlemede kullandığı en önemli araç olan hapsetme yönteminin bu amaca hizmet edip etmediği veya ne ölçüde ettiğine dair sayısız araştırma yapılmıştır[534]. Yapılan araştırmalarda, bireylerin neden suçlu hale geldiklerine verilen cevaplarla yakından ilintili olarak cezaevlerinin

---

[530] Bernard ve Snipes, pp.301,302.
[531] Tuba Topçuoğlu, "Kriminoloji İçin Disiplin Çağrısı", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası,** LXXII, Sayı:1, 2014, s.364.
[532] Kızmaz, Cezaevinin ve Hapsetmenin, s.3.
[533] Dolu, Suç Teorileri, ss.428,429.
[534] Kızmaz, Cezaevinin ve Hapsetmenin, s.3., Irene Y. H. NG., p.437., Şener Uludağ, "Onarıcı ve Cezalandırıcı Adalet: Paradigma Değişikliğini Tetikleyen Şartlar", **Polis Bilimleri Dergisi,** Cilt:13 (4), 2011, ss.141,142.

fonksiyonun ıslah etmek mi yoksa cezalandırmak mı olacağı yönünde eleştirilerin yanı sıra[535], cezaevlerinin varoluş amacına hizmet edip etmediği tartışılmaktadır[536].

Cezaevlerine yönelik başlıca eleştiri, mahkumlara, farklı suç davranışlarının öğrenildiği, mükerrer suçluluğa ve suç kariyerine neden olabilecek bir kriminolojik ortam sunduğu yönündedir[537]. Mahkumlar cezaevinde geçirdikleri süre içerisinde daha çok suç becerisini öğrenmekte ve cezaevinden çıktıktan sonra ilişkilerini devam ettirebilecekleri birçok azılı suçlu ile tanışmaktadır. Bu sebeple de, suç eylemlerini normal ve sıradan bir eylem olarak algılamaktadırlar[538].

Bu yönüyle, daha öncede ifade edildiği gibi Klasik Yaklaşım felsefesi ile şekillenen ceza adalet sistemlerinin dayandığı temel argüman olan caydırıcılık bağlamında[539], günümüz ceza adalet sisteminin en önemli aracı olan hapsetmenin özel caydırıcılık özelliği işlevsiz kalmakla birlikte genel caydırıcılık özelliğinin daha etkili olduğu ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle, hapsetme veya cezaevi olgusu, suç işlememiş bireyler üzerinde daha caydırıcı bir etkide bulunmaktadır[540]. Görece daha etkili olan genel caydırıcılık özelliğinin ise artan suç oranları göz önünde bulundurulduğunda beklenilen düzeyin çok altında olduğu değerlendirilmektedir[541].

Hapsetmeyle ilgili olarak yapılan diğer bir eleştiri ise hapsedilmenin, bireyde çalışmaya karşı bir isteksizlik duygusunu beslemesi veya oluşturması yönündedir. Dolayısıyla çalışmaya karşı bu negatif tutum mahkumlarda "tembellik" yaratabilmekte diğer yandan belirli saatlerde uyanmak, yemek yemek ve uyumak "sorumsuzluk" duygusunun gelişiminde etkili olabilmektedir. Ayrıca mahkumlar; özgürlüklerinden, aile bireylerinden, eşlerinden, eski dostlarından ve yeterli bir gelirden yoksun bırakılmakta, aşırı kalabalık ortamlarda, katı disiplin uygulamalarına maruz kalmaktadır. Bu yönüyle cezaevi koşulları onların toplumdan kopmasına ve toplumsal yaşama yabancılaşmasına neden olmaktadır. Cezaevinin olumsuz koşulları ve yaşanan kötü deneyimler ise mahkumları topluma karşı daha saldırgan ve acımasız kılabilmektedir[542].

---

[535] Kızmaz, Cezaevinin ve Hapsetmenin, ss.4,5.
[536] Kızmaz, Cezaevinin ve Hapsetmenin, ss.3,4.
[537] Daniel S. Nagin ve diğerleri, pp.126-128.
[538] Kızmaz, Cezaevinin ve Hapsetmenin, s.15.
[539] Uludağ, s.142.
[540] Kızmaz, Cezaevinin ve Hapsetmenin, s.6.
[541] Uludağ, ss.142,143.
[542] Kızmaz, Cezaevinin ve Hapsetmenin, s.15.

Tüm bu eleştiriler ışığında, dünya ceza adalet sistemlerinde "cezalandırıcı adalet" anlayışından "onarıcı adalet" anlayışına doğru bir eğilim dikkat çekmektedir. Bu bağlamda mükerrer suçluluğun azaltılması, suçun doğurduğu ve suça taraf olan herkesi etkileyen yaraların sarılması, fail ve mağdurun topluma yeniden entegrasyonu, adaletin amacı olması gereken barışın sağlanmasını hedefleyen onarıcı adalet yaklaşımı[543] doğrultusunda, şartlı tahliye, ceza indirimi ve kefaletle tahliye uygulamaları, elektronik gözetim ve toplum yararına hizmet gibi farklı uygulamalara gidildiği görülmektedir[544].

b. Karanlık Alan (Siyah Sayılar)

Bir toplumda meydana gelen bütün suçların neler olduğunu, bu suçların hangi sıklıkla ve kimler tarafından işlendiğini araştırma amacında olan kriminolojinin ilk olarak önemle üzerinde durduğu ve açıklamaya çalıştığı olgu suçluluğun ölçülmesidir. Ancak suçun ölçülmesi tüm dünyada genelinde oldukça sorunlu bir alandır[545]. Dolayısıyla suçla ilgili önemli sorunlardan biri de, suçun tespiti noktasında ortaya çıkmaktadır. Suça ilişkin yapılan tüm çalışmaların yüzleşmesi gereken bu sorun, suçun resmi istatistikler üzerinden tartışılmasını zorunlu kılmaktayken resmi istatistiklerin temsil kabiliyetini tartışma konusu haline getirmektedir.

Karanlık alan veya siyah sayılar ceza kovuşturma organlarının bilmedikleri ve bu yüzden istatistiklerde hiç görünmeyen suçları ifade etmektedir[546]. Pek çok kriminolojik çalışma resmi istatistiklere girmeyen suçların, resmi istatistiklere giren suçlardan daha fazla olduğunu, bu haliyle toplam suç miktarı göz önünde bulundurulduğunda, resmi istatistiklerin buz dağının yalnızca görünen kısmı olduğunu ortaya koymaktadır[547]. Bu nedenle suçu, kanuna aykırı olup da failinin yakalanıp, yargılandığı ve mahkum olduğu fiiller olarak tanımlamak yerinde

[543] Uludağ, s.145.
[544] Kızmaz, Cezaevinin ve Hapsetmenin, ss.16-18.
[545] Topçuoğlu, s.364.
[546] Demirbaş, ss.81,82.
[547] Dolu, Suç Teorileri, s.167., Demirbaş, s. 8., Sokullu-Akıncı, Viktimoloji, ss.74,75.

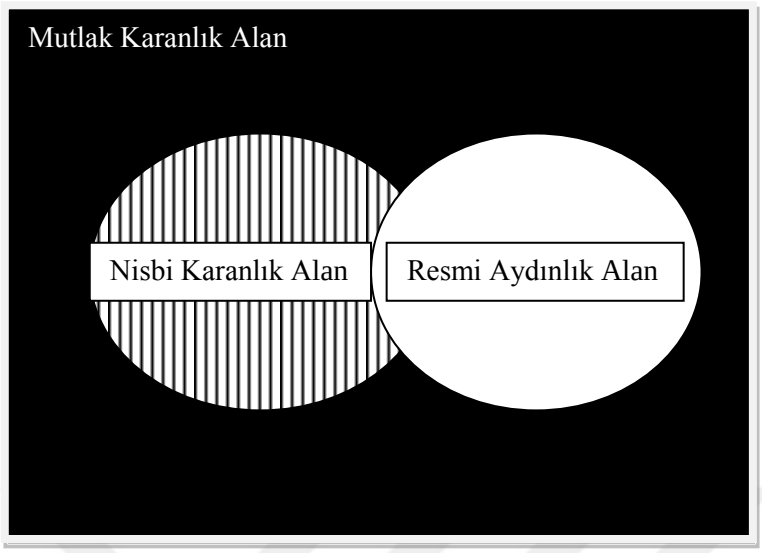
olacaktır[548]. Suç araştırmalarının da suçu ancak böyle tanımlayabildikleri ve sorunun büyüklüğüne yeterince vakıf olamadıklarını söylemek herhalde yanlış olmayacaktır.

Şüpheli ve tutuklulara ilişkin polis istatistikleri ile sanıklar, hüküm giyenler ve cezaevindeki mahkumlar hakkında tutulan adli istatistikleri içeren resmi kaynaklara dayanan geleneksel suç ölçümü birçok sınırlılığı beraberinde getirmektedir. Öncelikle bu istatistikler ceza adalet sisteminin farklı aşamalarında derlenen veriler olmakla, gerçekte birbirinden farklı şeyler ölçmektedir. Dolayısıyla doğrudan karşılaştırma yapmaya uygun değildirler. Toplumda işlenen her suç polis kayıtlarına yansımadığı gibi polise kayıtlı her şüpheli hakkında da kamu davası açılmamaktadır. Ayrıca hakkında kamu davası acılmış olsa bile her sanık hüküm giymemekte ve de her hüküm giyen sanık yaptırım olarak cezaevine gönderilmemektedir. Dolayısıyla toplumda işlenen bütün suçlar resmi kayıtlara yansımadığı gibi, sisteme girenler de sistem içerisinde büyük oranda bir filtreleme sürecinden geçmektedir. Üstelik bu gecişi etkileyen etkenler söz konusu suç davranışından bağımsız olarak kişinin sosyal, demografik ve ekonomik özelikleri ve ayrımcılığa maruz kalma gibi birçok etken tarafından da belirlenebilmektedir[549].

Aşağıdaki şekilde, "mutlak karanlık alan" işlenmiş tüm suçları, "nisbi karanlık alan" ise ceza kovuşturma organlarınca bilinmekle birlikte aydınlatılamayan, faili bilinmeyen, tespit edilen sanıkların yargılanmadığı (takipsizlik) veya mahkum edilmediği (delil eksikliğinden) suçları içermektedir. "Resmi aydınlık alan" suç istatistiklerine yansıyan suçları içermektedir[550].

[548] Sokullu-Akıncı, Viktimoloji, s.75.
[549] Topçuoğlu, s.364.
[550] Demirbaş, s.83.

Şekil 3: Karanlık ve Aydınlık Alan

Kaynak: Demirbaş, s.83.

Suçun karanlık alanda kalmasına; suçlunun mağdur tarafından teşhis edilememesi, mağdurun rızası, mağdurla suçlu arasındaki ilişki veya önemsememe, korkma ve çekinme nedeniyle suçun ihbar edilmemesi, mağdurun adalet sistemine güvenmemesi sonucu mağdurun neden olmasının yanı sıra mağdursuz ve polis tarafından korunup kollanan ve kayıtlara geçirilmeyen suçlarda olduğu gibi birçok faktör neden olabilmektedir[551].

Karanlık alanın aydınlatılmasına yönelik bir takım yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Deney, katılarak gözlem ve fail, mağdur veya tanıkla yapılan anketler bu amaca yönelik kullanılan yöntemlerdir. Bu yöntemlerden anketlerin daha çok önemsendiği görülmekle birlikte elde edilen sonuçların karanlık alanı aydınlatabilme iddiasından öte karanlık alanın büyüklüğünün tahmin edilebilmesine yardımcı olabileceği değerlendirilmektedir[552].

3. Nedensellik Bağlamında Öznel Bir Değerlendirme

Dinler ve İçli, "Suç ve Yoksulluk Etkiselliği (Isparta Cezaevi Örneği)" adlı çalışmalarında, suç ile sosyal dışlanmanın bir boyutunu temsil eden yoksulluk arasında nedensellik ilişkisinden söz edilemeyeceğini, yoksulluğun ancak betimleyici

[551] Sokullu-Akıncı, Viktimoloji, ss.77-84.
[552] Demirbaş, ss.84-87.

bir unsur olarak kullanılabileceğini, dolayısıyla "etkisellik" kelimesinin kullanılmasının bilinçli bir tercih olduğunu ifade etmiştir[553]. Gerçekten de iki değişken arasında nedensellik ilişkisinden bahsedebilmek için üç şartın sağlanması gerekmektedir. Bu şartlardan ilki; iki değişken arasında bir ilişkinin varlığı (korelasyon veya kovaryasyon), ikincisi; bağımsız değişkenin bağımlı değişkenden önce değişmesi veya başka bir deyişle iki değişken arasında bir zamanlama farkının olması (time sequence) ve son olarak da iki değişken arasındaki ilişkiyi etkileyen bir değişkenin olmamasıdır (non-spuriousness)[554]. Bu üç şartın sağlanıp sağlanamadığının ortaya konulabilmesi için her iki değişkenin de net bir şekilde tanımlanabilmesi gerekmektedir.

Suçun tanımlanmasında yaşanan sorunlar ve suça yönelik kriminolojik, sosyolojik ve siyasal yaklaşımların ortaya çıkardığı farklı tanımlar nedensellik ilişkisinin ortaya konulmasındaki teknik zorluğa işaret etmektedir. Suç ve sosyal dışlanmayı tanımlamış olsak dahi, iki kavram arasındaki nedenselliği ortaya koyabilmek için, her sosyal dışlanmaya maruz kalmış kişinin suç işlediğini ispat etmemiz gerekir. Maalesef, karanlık alanın büyüklüğü ve bu büyüklük hakkındaki oldukça kısıtlı tahmin kabiliyetimiz nedeniyle bu da mümkün olmayacaktır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, sosyal olaylarda nedensellik daha karmaşık ve kendine özgü karakteristik yapı içeren bir sürece işaret etmektedir. Sosyal olayların ancak sebepler kümesi ile açıklanabilmesi[555], sosyal bilimlerde nedensellikten bahsedilirken, birebir katı bir nedensellikten ziyade "olasılıklı" bir nedenselliğin anlaşılmasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla suçluluğun nedenlerinden bahsederken de aslında suçluluk ihtimalini artıran etkenler kastedilmektedir[556]. Böyle olmakla birlikte suçu açıklamaya yönelik oluşturulan suç kuramlarının test edildiği çalışmaların farklı sonuçlar ortaya koyması, ne katı bir nedensellik ne de olasılıklı bir nedenselliğin olmadığını, Dinler ve İçli'nin ifade ettiği üzere ancak bir etkisellikten bahsedilebileceğini düşündürmektedir.

Suç kuramlarının, tek tek ele alındığında suçu açıklama noktasında etkisellikten öteye gidememesinin nedeni suçun hukuki tanımıyla ilgili olabilir.

[553] Dinler ve İçli, s.2472.
[554] Dolu, Suç Teorileri, s.70.
[555] Dönmezer, s.77.
[556] Topçuoğlu, s.367.

Şöyle ki suçu kanun tarafından yasaklanmış fiiller olarak kabul etmek hem kapsamlı bir tanımı en başından engellemekte hem de resmi istatistiklerin sınırlılıklarıyla çalışma yapmayı zorunlu kılmaktadır. Kriminolojinin suç ve toplumsal sapmayı kesişen iki ayrı küme olarak ele alması, suç kavramını sosyolojik bağlamından uzaklaştırmakta ve suçu hukuki tanımına hapsetmektedir. Öte yandan kriminolojinin, ceza kanunlarının belirlediği suçların yanında, kanunların suç saymadığı ancak toplumsal yapıya zarar verebilecek, sapkın davranışları da konu edinmesi gerekliliği değerlendirilmekle birlikte, ikinci alanın göreceliliği, belirlenme ve araştırılmasının güçlüğü nedeniyle kriminoloji bir anlamda suçun hukuki tanımını zorunlu olarak kabul etmektedir[557].

Böyle olmakla birlikte, suçu sadece hukuki tanımı ile ele alsak dahi, suçun karmaşık yapısı suçun nedenlerinin belirlenmesi ve çözümüne yönelik politikalar oluşturulmasını imkan dahilinden çıkarmaktadır. Oldukça geniş bir yelpazede cereyan eden suç davranışını açıklamaya yönelik, tarihsel süreç içerisinde yüzlerce kuram oluşturulduğu, günümüzde ise kuramların birleştirilerek suçun genel kuramının oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak Nobel Edebiyat Ödüllü yazar Albert Camus'un "Yabancı" (L'Étranger) adlı romanının, sadece soyadını bilebildiğimiz kahramanı Bay Meursault'un işlediği ve idamla cezalandırılan suçun nedenini kapsayacak bir kuram oluşturulamayacaktır. Çünkü Meursault güneşin boğucu sıcağının kendisinde yaşattığı hissiyatla bir adam öldürmüştür. Anlık bir olay gibi görünse de Meursault, ilk kurşunu sıktıktan sonra bir an durup ardından dört kurşun daha sıkmıştır.

Buraya kadar yapılan değerlendirmeler, belki de en önemli toplumsal sorun olarak değerlendirilen suça yönelik farklı bir yaklaşımının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bölümde suça yönelik geleneksel yaklaşımlardan farklı bir bakış açısı sunulacaktır. Bu farklı bakış açısının bir boyutunu da sosyal dışlanma kavramı oluşturmaktadır.

Herşeyden önce suç, topluma zarar verdiğinden, toplumsal yaşama yapılmış bir saldırı olarak değerlendirilmektedir[558]. Dolayısıyla her suç bir toplumsal sapma olmakla birlikte sapmanın en ağırları suç olarak belirlenmektedir[559]. Bu yönüyle

[557] Dönmezer, s.48
[558] Dönmezer, s.46.
[559] Bahar, ss.123,124.

suçu, sosyolojik bir bakış açısıyla "toplum" kavramı bağlamında ele almak daha doğru olacaktır.

Toplum, ihtiyaçlarını karşılamak için etkileşen ve ortak bir kültürü paylaşan çok sayıda insanın oluşturduğu bir teşkilat ve ilişkiler ağı olarak tanımlanabilmektedir. İnsanların hayatını tek başına devam ettirememeleri, varlığını ve hayatını ancak bir grup veya topluluk içinde sürdürebilmeleri böylesi bir yapıyı zorunlu kılmaktır[560]. Yapı kelimesi, öğeler arası bağımlılık ilişkilerinden oluşan bir bütünlüğü ifade etmektedir. Bu bağlamda toplumsal yapı, toplumda organize olmuş sosyal ilişkiler ile bunların karşılıklı etkileşimlerinden meydana gelen bir bütünlük olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yapıyı oluşturan ana unsurlar ise kişiler değil, kişiler arasındaki seçilmiş roller (karı-koca, hoca-öğrenci) ve sosyal örgütlenmelerdir (aile, eğitim, ekonomi, siyaset ve din)[561].

Toplumu oluşturan insanlar bir arada yaşamakla, topluma anlam ve yön veren ölçütler ve prensipler oluşturmaktadır. Bu ölçütler ve prensipler toplumsal değerler olarak adlandırılmaktadır. Toplumsal değerler, tarih boyunca toplumların benimsediği ve koruduğu aile, eğitim, din, siyaset ve ekonomi gibi kavramlar etrafında oluşan yüksek veya temel değerler ile yüksek değerleri elde edebilmek ve koruyabilmek için oluşturulan, zamana ve mekana göre değişebilen ve gerektiğinde yerlerini yenilerine bırakabilen, iğreti veya tali değerler olarak da adlandırılan vasıta değerlerden oluşmaktadır[562].

İşte toplumsal yapı içerisinde bireyden beklenen, toplumsal değerler doğrultusunda, statülerine bağlı rollerin gereklerini yerine getirmeleridir. Toplumun beklentilerinin dışında davranmak veya toplumun onaylamadığı davranışlar sapma olarak değerlendirilmektedir[563].

Birey, toplumsal değerleri ve toplumun kendisinden beklentilerini ise yine toplum içinde, hayat boyu süren toplumsallaşma sürecinde öğrenmektedir. Bu süreçte birey, toplumun ortaya koyduğu tavır ve hareket kurallarını, normlarını, değerlerini, bir anlamda ne yapıp ne yapmaması gerektiğini öğrenir. Statü ve rollerin

---

[560] Mimar Türkkahraman, "Teorik ve Fonksiyonel Açıdan Toplumsal Kurumlar ve Kurumlararası İlişkiler", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** Cilt:14, Sayı:2, 2009, (Teorik), s.26.
[561] Türkkahraman, Teorik, s.27.
[562] Türkkahraman, Teorik, s.26.
[563] Bahar, s.121.

içine doğal bir biçimde kendiliğinden girmeyen bireyin, statüleri tanıyıp, rolleri öğrendiği bu süreç aynı zamanda, toplumun kendi özünü oluşturan temel kodu bir anlamda üyelerine yükleyerek kendi varlığının sürdürebilmesini de sağlamaktadır[564].

Toplumsallaşma süreci ise toplumsal kurumlar ekseninde şekillenmektedir. Toplum, toplumsal kurumlardan oluşan bir bütünlüğü ifade etmekle, toplumsal kurumlar toplumların somut bir görünümünü ortaya koymaktadır. Toplumsal kurumlar, bir toplumun temel ihtiyaçlarını ve faaliyetlerini (inanç, üreme, yetiştirme, paylaşma, düzen ve eğlenme gibi) karşılayacak bir şekilde oluşturulmuş bir değerler ve normlar seti olarak görülmektedir[565]. Tarihsel süreç içerisinde toplumsal kurumlar; önce insanların, ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir harekette bulunması, bu hareketlerin tekrarlanması ve tekrarlanan hareketlerin belli bir alışkanlığa dönüşmesi, alışkanlıkların zamanla adet (gelenek) haline gelmesi ve adetlerin kurallaştırılarak normlaşmasıyla ortaya çıkmıştır[566]. Dolayısıyla kurumlar; diğer canlılardan farklı olarak, varlık ve olayları dün, bugün ve gelecek olmak üzere üç boyutlu bir zaman içinde algılayan, kendisine bir amaç ve hedef koyan, bunları gerçekleştirmek için planlar yapan ve bu yolla varlığını devam ettiren bilinçli ve sosyal bir varlık olan insanın, hayatını garanti altına alma çabasının sonucunda oluşmuştur[567].

Evrensel, zorunlu ve önemli kurumlar olarak bütün toplumlarda karşımıza çıkan temel kurumlar; aile, eğitim, din, siyaset, ekonomi ve son dönemlerde bu sınıflandırmaya dahil edilen boş zamanları değerlendirme kurumudur. Toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik statü ve rollerden oluşmuş bu temel kurumlar bireyleri topluma hazırlamak ve bireylerin davranışlarını ve ilişkilerini düzenlemekle toplumsallaşma sürecini gerçekleştirmektedir[568]. Kurumların toplumsal yapı içerisinde nasıl işlev gördüğü aşağıdaki tabloda görülmektedir.

---

[564] Mimar Türkkahraman, **Toplum ve Temel Toplumsal Kurumlar, Kurumlar Sosyolojisine Giriş,** Alp Yayınevi, Ankara, 2006, (Toplumsal Kurumlar), s.66.
[565] Türkkahraman, Teorik, s.27.
[566] Türkkahraman, Toplumsal Kurumlar, s.16.
[567] Türkkahraman, Toplumsal Kurumlar, s.2.
[568] Türkkahraman, Toplumsal Kurumlar, ss.16,17.

Tablo 6: Temel Kurumlar

Kurum	Fonksiyon	Rol	Fiziki Özellikler	Sembol
Aile	Cinselliğin tatmini, Toplumun yenilenmesi, Sosyalleştirme, Psikolojik tatmin, Statü tayini	Ana Baba Çocuk	Ev Mobilya	Nişan Yüzük Düğün
Ekonomi	Maddi ihtiyaçların giderilmesi, Üretim, Tüketim, Mübadele	Patron İşçi Üretici Tüketici	Fabrika Büro Dükkan	Amblem Marka Ticaret belgesi
Din	İnanma ihtiyacının giderilmesi, İç huzurun sağlanması, Sosyal dayanışma, Ahlaki olgunlaşma	Din adamı Cemaat Dindar Ümmet	Cami Tekke Kilise Havra	Kur'an İncil Tevrat Tasavvuf
Eğitim	Kültür aktarması, Sosyalleştirme, Sosyal hareketlilik	Öğretmen Öğrenci	Okul Fakülte	Diploma Belge Kitaplar
Politika	Devletin işleyişi, Yönetimin düzenlenmesi, İç ve dış güvenliğin sağlanması	Yönetici Yönetilen	Kamu Binaları	Bayrak Anayasa
Serbest Zaman	İnsanın sosyal biçimde dinlenmesi ve eğlenmesinin sağlanması	Eğlenen Eğlendiren	Turistik ve Yöresel yerler, Parklar	Satranç İskambil

Kaynak: Türkkahraman, Toplumsal Kurumlar, ss.16,17.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, toplumsal kurumların fonksiyonları bir bütün olarak ele alındığında toplumsal yapıyı somut olarak ortaya koymaktadır. Doğal bir süreçten öte insanın ihtiyaçları doğrultusunda oluşan toplumsal kurumlar toplumsal yapı içerisinde birer yapı taşı olarak değerlendirilmektedir. Bu kurumlar ayrı ayrı işlev görmekle birlikte birbirleriyle bağlantılı, birbirini etkileyen bir durum söz konusudur. Dolayısıyla toplumsal yapı içerisinde farklı ihtiyaçlar doğrultusunda bir boşluğu dolduran kurumların fonksiyonunu yerine getiremediği veya yitirmeye başladığı durumlarda ortaya çıkacak olan boşluk, işlev bozukluğuna neden olacaktır. Toplumsal yapı içerisinde ise bu boşluk bir şekilde doldurulacağından, herhangi bir

kurumun etkisizleşmesi veya asli işlev ve sınırlarının dışına çıkması tüm toplumsal yapıya zarar verecektir. Toplumsal düzenin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi ve kurumların varoluş amaçlarına uygun hareket edebilmeleri için, kurumların toplumsal yapı içerisinde ne tür fonksiyonlar icra ettiğinin bilinmesi, toplumun bir arada, barış ve refah içerisinde yaşaması açısından önem taşımaktadır. Bu nedenledir ki, birey böylesi bir yapı içerisinde değerlendirilmeli, statüleri ve rolleri belirleyen, bireyin toplum içerisinde ihtiyaçlarını karşılama görevini üstlenen toplumsal kurumların işlevleri, sosyal sorunlar bağlamında yapılacak tartışmalarda ve oluşturulacak politikalarda odağa alınmalıdır[569].

Buraya kadar yapılan tartışma toplum kavramı üzerinden sosyolojik bir bakış açısıyla sürdürülmüştür. Bunun nedeni ise böylesi bir yaklaşımın, suçun karmaşık doğasını açıklayabilecek potansiyele sahip olmasıdır. Çünkü suçu sapmanın alt kümesi olarak ele aldığımızda suç, bir kavram olarak yolumuzdan çekilmekte ve sapma kavramıyla karşı karşıya kalmaktayız. Sapma ise toplum içerisindeki bireyin statülerinin gereğini yerine getirmemesi ve genel anlamda toplumsal beklentilerin karşılanmaması olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu bölümde sunulan yaklaşım, bir anlamda bireyin toplumsal yapı ve işleyiş içerisinde ve toplumsallaşma sürecinde üstlendiği görev ve sorumlulukları yerine getirmemesi üzerinden şekillenen sapma tanımlanmasının, toplum boyutuyla da değerlendirilmesini içermektedir. Öyle ki bu değerlendirme, toplumun bireyden beklentilerine karşılık bireyin de toplumdan beklentileri olduğu düşüncesini merkeze almaktadır. Yukarıda da değinildiği üzere toplum, toplumsal yapı içerisinde yer alan kurumlar arası ilişkiler ile somutlaşmaktadır. Bu kurumlar ihtiyaçlar doğrultusunda oluşturulmuş bu bağlamda da görevleri bulunan unsurlardır. Bu kurumların işlevsizleşmesi, görevini tam olarak yerine getirememesi veya diğer kurumları etkisizleştirecek biçimde genişlemesi, dolayısıyla kendilerinden beklenen sonuçları ortaya koyamaması da sapma olarak değerlendirilmelidir. Kavram kargaşasına yol açmamak adına böylesi sapmaların "kurumsal sapma" olarak adlandırılması yerinde olacaktır.

Kurumsal sapma; kurumların toplumun üyelerinin ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamadığı ve toplumsallaşma sürecinde toplumsal değerleri ve toplumun

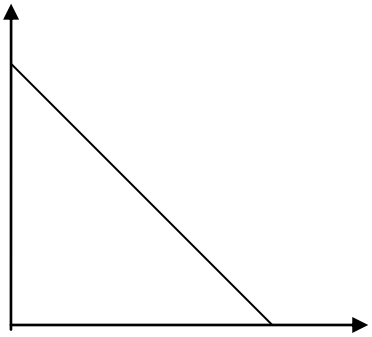
[569] Türkkahraman, Teorik, s.29.

beklentilerini bireye tam olarak aktaramadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Böylesi durumlar bireylerin toplumsallaşma sürecini olumsuz etkileyeceğinden bireylerin, bir arada yaşamanın anlam ve gerekliliğini içselleştirememesine neden olacaktır. Toplum bir yandan bireyin ihtiyaçlarından ve yalnız yaşayamayacak olmasından dolayı yaşamın sürmesi adına kurumlarıyla bireylerin yaşamını biçimlendirmekte ve onlara görev vermekteyken, diğer yandan kendisi görevlerini her zaman yerine getirememektedir. Sosyal bir varlık olan insan ise topluma bağımlı olan yönüyle, toplumsal kurumların yetersiz kaldığı durumlara, statülerinin gereğini yerine getirmemek/getirememek ve toplumsal beklentileri karşılamamak/karşılayamamak şeklinde cevap vermektedir. Dolayısıyla toplumsal sapma bir anlamda kurumsal sapmaların sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Böyle olmakla birlikte kurumsal sapmalar toplumun her üyesine aynı ölçüde etki etmemektedir. Ekonomi kurumu ele alındığında, üretim ve tüketimin kurgulunmasında yaşanan gelişmeler gelir eşitsizliğini artırmış, işsizlik, düşük ücretler ve güvencesizlik özellikle vasıfsız işgücü açısından kaçınılmaz hale gelmiştir. Dolayısıyla kurumların yetersizliklerinden çok bu kurumların fonksiyonları ve olumlu çıktılarından tüm toplumun eşit derecede yararlanamaması veya olumsuz çıktılarının bazı kesimleri daha fazla etkilemesi söz konusudur. Toplumun bazı kesimleri dışlanmaktadır. Bu bağlamda sosyal dışlanma kurumsal sapmanın kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır.

Şekil 4: Toplumsal Sapma

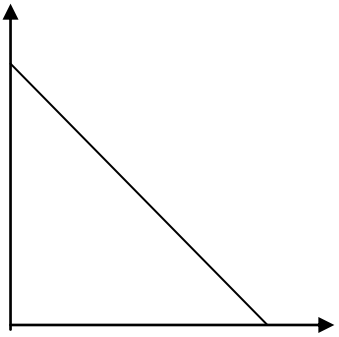
Toplumsal Sapma

Bireyin Toplumun Beklentilerini Karşılama Düzeyi

Şekil 5: Kurumsal Sapma

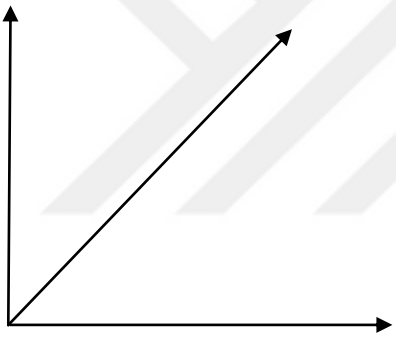
Kurumsal Sapma

Toplumun Üyelerinin İhtiyaçlarını Karşılama Düzeyi

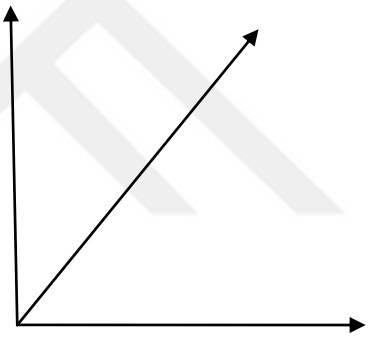
Şekil 6 ve **7**: Kurumsal Sapma ve Toplumsal Sapma İlişkisi

Bireyin Toplumun Beklentilerini Karşılama Düzeyi

Toplumun Üyelerinin İhtiyaçlarını Karşılama Düzeyi

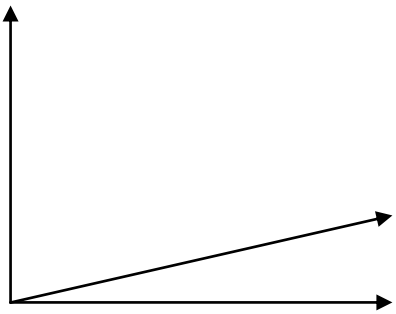
Toplumsal Sapma

Kurumsal Sapma

Şekil 8: Toplumsal Sapma ve Suç İlişkisi

Suç

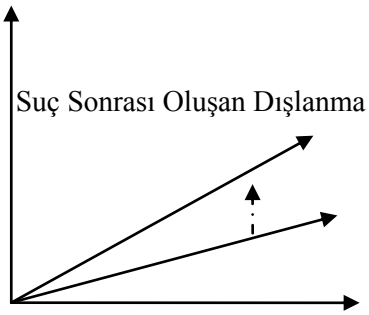

Toplumsal Sapma

Şekil 9: Sosyal Dışlanma ve Suç İlişkisi

Suç

Suç Sonrası Oluşan Dışlanma Etkisi

Sosyal Dışlanma

Bu bölümde ortaya konulan yaklaşımın iddiası kurumsal sapmaların toplumsal sapmalara dolayısıyla da sosyal dışlanmanın suça neden olacağıdır. Yukarıdaki şekiller bu ilişkiyi ortaya koymaktadır. Genel bir söylemle kurumsal sapmaların büyüklüğü toplumsal sapmaları aynı ölçüde etkilemektedir. Ancak toplumsal kontrolle üstesinden gelinemeyen, toplumsal sapmaların uç biçimlerinin suç olarak değerlendirilmesi ile kurumsal sapmalar karşısında suç, beşinci şekildeki gibi bir seyir izleyecektir. Kurumsal sapmaları somut olarak ortaya koyma imkanı sağlayan sosyal dışlanma açısından bakıldığında, altıncı şekilde olduğu gibi, suçun da hapsetme ve damgalama ile sosyal dışlanmaya yapacağı etki ve sonrasında yaşanacak mükerrer suçluluk ve suç kariyeri eğrinin yukarıya kaymasına neden olacaktır.

Bu bölümde, sosyal dışlanma ve suç arasında olduğunu iddia ettiğimiz ilişki, kuramlar bağlamında sunulan etkisel ilişkilerin ötesinde bir nedensellik bağının olduğunu ortaya koymaktadır. Muhakkak böylesi bir iddia; toplum, toplumsal kurumlar ve sapma kavramlarının daha kapsamlı olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Çalışmamızın kapsamını aşan bu gereklilik daha detaylı ve geniş bir çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Zaten en önemli ve üstesinden gelinmesi gereken toplumsal sorunlar olarak sosyal dışlanma ve suç böylesi çalışmaları kaçınılmaz kılmaktadır.

SONUÇ

1970'li yıllarda yaşanan krizlerle başlayan ve bu krizlerden çıkış reçetesi olarak öne sürülen neoliberal politikaların devreye sokulmasıyla devam eden süreçte, eşitsizlik, güvencesizlik ve eğretilik artmış, sosyal sorunlar daha da derinleşmiştir. Fransa'da doğup kısa sürede tüm Avrupa'ya yayılan sosyal dışlanma kavramı, derinleşen sosyal sorunlara geleneksel yoksulluk tartışmaların ötesinde yeni ve bütüncül bir yaklaşım sunarak literatürde önemli bir yer edinmiştir. Öyle ki AB sosyal politika uygulamalarında anahtar bir rol üstlenmiştir. Farklı bölgelerde farklı şekillerde adlandırılan ve tecrübe edilen sosyal dışlanma; toplumsal bağların kopması ve dayanışmanın bozulmasına neden olan, yurttaşlık ve temel hakların kullanılmasını engelleyen çok boyutlu bir yoksunluk sürecini ifade etmektedir. Bu doğrultuda sosyal dışlanmanın boyutlarını ortaya koyan birçok sınıflandırma söz konusudur. Genel bir söylemle sosyal dışlanmanın ekonomik, sosyal ve siyasal boyutlarından bahsetmek mümkün olabileceği gibi bu alanlardan dışlanma süreçleri alt başlıklar altında detaylandırılmaktadır.

Sosyal dışlanma kavramı çok boyutlu yapısı nedeniyle birçok kavramla ilişki içerisindedir. Bu kavramlardan ilki yoksulluktur. Sosyal dışlanma kavramı; dağıtımsal ve sonuç odaklı bir yaklaşımla, maddi kaynaklar ve ekonomik haklar bağlamında tek boyutlu, aşağıdan yukarıya, ölçümü kolay bir yapı sunan yoksulluk kavramının ötesinde; ilişkisel ve süreç odaklı bir yaklaşımla, topluma katılım ve yurttaşlık hakları bağlamında çok boyutlu, dışarıdan içeriye, ölçümü zor bir yapı sunmaktadır. Diğer bir ilişkili kavram ise, sosyal dışlanmanın karşıtı, topluma kabul edilme ve toplumla bütünleşmeyi ifade eden sosyal içerme kavramıdır. Tanımlayıcı olmaktan ziyade tamamlayıcı bir kavram olarak karşımıza çıkan ve dışlanmanın olmadığı, güven temelli etkileşim ve dayanışma ile grup kimliğine dayalı ve ortak değerlere sahip bir toplum yapısına işaret eden sosyal kaynaşma kavramı sosyal dışlanmayla ilişkilendirilen diğer bir kavramdır. AB düzeyinde sosyal dışlanmayla mücadelenin günümüzde sosyal içerme ve sosyal kaynaşma kavramları üzerinden yürütüldüğü görülmektedir. Son olarak bireyler ve gruplar arası bağlara işaret eden sosyal sermaye kavramı, sosyal dışlanma ile ilişkilendirilmektedir. Sosyal ilişkiler ve aktif katılımı konu edinen iki kavramın benzerliğine değinilmekle birlikte, iki

kavramın farklı kültürel ve siyasal geçmişlerinin olması ve kapsam düzeylerinin farklı olması nedeniyle birbirinden ayrılmaktadır.

Genel anlamda suç kavramı; karşılığında bazı tepkilere yol açan ve cezai yaptırımların uygulandığı yasaklanmış belirli eylemler olarak ifade edilmektedir. Tarih boyunca tüm toplumlarda, belirli fiiller yasaklanmış ve bunun karşılığı olarak cezai yaptırımlar uygulanmıştır. Ancak hangi eylemlerin suç sayılacağı ve karşılığında hangi cezai yaptırımların uygulanacağına dair toplumsal yaklaşımlar, tarihsel süreç içerisinde gelişim göstererek çağdaş ceza adalet sistemlerinin oluşmasını sağlamıştır. Günümüzde suç ve ceza; ülkelerin kendi siyasi yapıları içinde kanunlarca belirlenmekte ve suçun önlenmesi, suçluların yakalanması, yargılanması ve cezalandırılması ceza adalet sistemlerinin görev alanı içerisinde yer almaktadır. Ceza kanunlarında suçların belirlenmesi teknik ve zorlu bir sürece işaret etmektedir. Suçun; cürüm ve kabahat olarak ikiye ayrılmasını ifade eden hukuki ayrımın yanı sıra, suçları ayrı başlıklar altında ele alan tasnifler söz konusudur. Dahası suçu tanımlamak ve suçu işleyen kişi ve suça neden olan etmenler açısından yetersiz kalan hukuki tasnifler eleştirilerek kriminologlar tarafından da suç tasnifleri yapılmaktadır.

Sosyoloji ise suça yönelik temel ve bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Sosyolojik bakış açısına göre suç toplumsal sapmanın alt kümesidir. Dolayısıyla her suç bir toplumsal sapmadır. Resmi olmayan toplumsal kontrol aracı olan toplumsal baskı ve ayıplamayla üstesinden gelinemeyen toplumsal sapmalar suç olarak değerlendirilmekte ve kanun haline getirilmiş, kurumlaşmış kamu mekanizmalarını ifade eden resmi toplumsal kontrol süreçlerine tabi tutulmaktadır.

Suçun tanımlanması ve sınırlarının çizilmesi noktasında yaşanan tüm bu tartışmalar suçun nedenlerinin ortaya konulmasında daha da alevlenmektedir. Suça neden olan durum ve süreçleri açıklamak üzere yüzlerce kuram oluşturulmuştur. Tüm bu kuramlar hakim yaklaşımlar altında başlıklandırılmaktadır. İnsanın; kendi çıkarını düşünen, bencil, zevk için yaşan hedonist bir varlık olduğu, rasyonel bir davranış olarak kar-zarar hesabı yaparak, eylemleri ile elde edecekleri olumsuzluklar veya menfaatleri göz önünde bulundurarak davranış sergilediği varsayımıyla hareket eden Klasik Yaklaşım, suçun laikleşmesi ve günümüz ceza adalet sistemlerinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Klasik yaklaşımın suçu suçlu üzerinden açıklamaya çalışan yaklaşımının aksine suçun insan kontrolü dışında, tek tek veya

birlikte biyolojik, psikolojik ve sosyolojik nedenlerden dolayı meydana geldiğini dolayısıyla suça neden olan bu faktörlerin bilimsel olarak araştırma ve gözlemler sonucu ortaya konabileceğini iddia eden Pozitivist Yaklaşım ise suçun nedenlerinin açıklanması noktasında bilimsel yöntemlerin kullanılmasına olanak sağlamıştır. Klasik ve Pozitivist Yaklaşımları varsayımlarından dolayı eleştiren kuramlar ise Eleştirel Yaklaşımlar altında toplanmıştır. Eleştirel Yaklaşımlar, geleneksel suç kuramlarını; suçun, toplumun bireyi suçlu olarak damgalamasıyla ortaya çıktığını, toplum içindeki hakim güçlerin suçu toplumu kontrol aracı olarak kullandığını ve suç/suçluluk kavramının cinsiyetçi bir yaklaşımla ele alındığını savunan kuramlar aracılığıyla eleştirmiştir.

Farklı yaklaşımlardan beslenen bu kuramlar zengin, bir o kadar da kaotik bir yapı sunmaktadır. Suç olgusunu sınırlı faktörlerle çözmeye çalışan bu kuramların esasında bir bütünün parçalarını oluşturduğu düşüncesinden hareketle "parçalı kuramlar" olarak değerlendirildiği görülmektedir. 1980'li yıllardan itibaren yaşanan kuram enflasyonunda ise eski kuramlardan hareketle ve kuramların birleştirilmesiyle bütünleşik kuramlar oluşturulmuştur. Suçun tek ve genel kuramı olmaktan uzak olan bu kuramlar söz konusu literatürdeki yapıyı daha girift bir hale getirmiştir. Öte yandan suçun genel kuramını oluşturmaya yönelik önemli bir çaba da görülmemektedir. Suçun göreceli bir kavram olması ve tanımının değişkenlik göstermesi nedeniyle böylesi bir çabanın ise faydasız olacağı yönündeki görüşler de bu durumu açıklar niteliktedir.

Sosyal dışlanma ve suç kavramlarının tanımlanması noktasında yaşanan zorluklar kavramlara yönelik farklı bakış açılarını gerektirmektedir. Bu iki önemli toplumsal sorun arasındaki ilişkinin ortaya konulması tanımlanmalarını da kolaylaştıracaktır. Öncelikle her iki kavram da evrenseldir. Sosyal dışlanma ve suç; toplumsal bütünleşme ve dayanışmanın sağlanmasını engelleyen ve üstesinden gelinmesi gereken önemli sorunlar olarak tüm toplumları ilgilendirmektedir. Evrensel olmalarına karşın sosyal dışlanma süreçleri bireyler açısından farklı şekillerde tecrübe edilmektedir. Bireyin toplumsal süreçlere katılımı yine toplum içinde diğer bireylerle karşılaştırıldığında belirlenebileceğinden sosyal dışlanma göreceli bir kavramdır. Görecelilik; suç sayılan eylemlerin toplumdan topluma değişebilmesi nedeniyle suç kavramının da bir özelliğidir. Yaşanılan sosyal dışlanma

deneyimleri diğer başka sosyal dışlanma süreçlerini de etkileyerek bireyin giderek toplum arasındaki bağların zayıflamasına neden olmakla, dinamik bir yapı ortaya koymaktadır. Suç da, aynı toplum içinde suç olmayan bazı davranışların zamanla suç olarak kabul edilmesi veya aksi durumun söz konusu olmasıyla yine dinamik bir yapı sunmaktadır.

Her iki kavram arasındaki bu kavramsal benzerliklerin ötesinde, zamansal ve mekansal anlamda bir birliktelik de söz konusudur. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren tüm dünyayı etkileyen ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmeler iki kavram açısından da önemli sonuçlar ortaya koymuştur. Bu süreçte eşitsizlik, güvencesizlik ve eğretiliğin artması, buna karşın sosyal politika kazanımlarının erimeye başlamasının derinleştirdiği sosyal sorunlara yeni ve bütüncül bir yaklaşım sunan sosyal dışlanma kavramı doğmuştur. Yine bu süreçte suç oranlarının arttığı, geleneksel suçla mücadele yöntemlerinin ise yetersiz kaldığı görülmüştür. Dolayısıyla neoliberal politikaların şekillendirdiği ve sosyal dışlanma kavramını doğuran küreselleşme süreci, suç oranlarının arttığı bir zaman dilimi olarak iki kavrama zamansal anlamda bir birliktelik sunmuştur. Yine küreselleşme sürecinde küresel üretimin merkez/çevre olarak ayrılması ve işgücü piyasasındaki bölünme nedeniyle sosyal dışlanma ile suç belli bölgelerde yoğunlaşmıştır. Bu durum ise iki kavram arasındaki mekansal birlikteliğe işaret etmektedir.

Sosyal dışlanma ve suç arasındaki kavramasal benzerlik ve birliktelik boyutları dolaylı bir ilişkiye işaret etmektedir. İki kavram arasındaki ilişkinin doğrudan kurulabilmesi nedensellik bağlamında bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. İşgücü piyasasından dışlanma, yoksulluk ve tüketim toplumunda dışlanma olarak ortaya çıkan ekonomik alandan dışlanma suça etki etmektedir. Özellikle işsizlik; bir işe sahip olmanın gelir getirme özelliğinin yanı sıra, bireyin özsaygısını ve özgüvenini artırması, toplumla bütünleşme ve sosyalleşmeyi sağması nedeniyle, bireyin suç davranışına yönelmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Mülkiyetten ve konuttan dışlanma ile eğitimden dışlanma olarak ortaya çıkabilen toplumsal alandan (hizmetlerden) dışlanma suça etki edebilecek diğer dışlanma alanlarıdır. Eğitimden dışlanma tek başına suça neden olabilecek potansiyele sahip olmakla birlikte, farklı dışlanma süreçlerinin suçla ilişkisinde ikincil bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Siyasal alandan dışlanma açısından bakıldığında ise pasif

dışlanmayı da içeren aktif dışlanmaya maruz kalan göçmenlerin durumu önem taşımaktadır. Yapılan uluslararası göçlerin önemli bir çoğunluğunun yasa dışı göç olduğu göz önünde bulundurulduğunda göç eyleminin kendisi suç teşkil etmektedir. Öte yandan göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde yaşadıkları dışlanma süreçleri göçmenlerin suç eylemlerine başvurmasına ve suç mağduru olmalarına etki etmektedir.

Sosyal dışlanmış gruplar bağlamında suç ele alındığında çocukların sosyal dışlanmaya maruz kalması, psikolojik ve fizyolojik yetersizlikleri nedeniyle önem taşımaktadır. Küreselleşme sürecinde yaşanan değişimler aile yapısını da etkilemiştir. Bekar anneler, çocuk anneler ve tek ebeveynli ailelerin sayısı artmıştır. Aile yapısının bozulması çocuklar üzerindeki toplumsal kontrolü azaltmıştır. Öte yandan ailenin sosyal dışlanma süreçleri çocukları da etkilemektedir. Çocukların bu süreçte sokaklara itildiği görülmektedir. Sokaklar ise çocukların suç davranışını öğrenmesi ve suçlu gruplarla tanışmasını sağlamakta ve şehirleşme ile azalan toplumsal kontrol nedeniyle çocukların suç davranışına yönelmesini kolaylaştırmaktadır.

Bir diğer grup olan gençlerin, toplumsallaşma sürecinde yaşadığı kimlik sorunları onları daha kırılgan hale getirmektedir. Aile yapısındaki değişim, gençlerin önünde rol model olarak gördükleri ebeveynlerinin kendilerine yol gösterememelerine neden olmaktadır. Eğitimin ise yaşanan köklü değişimler neticesinde yetersiz kalması, istihdamla bağlantısının kurulamaması gencin gelecek hayatının sağlıklı bir şekilde kurgulanmasını engellemektedir. Bu süreçte gençler suçlu alt kültürlerle tanışmakta ve meşru hedeflere giden yolların tıkandığı anlarda, bu birliktelikle yolunu bulmaya çalışmaktadır. Tüketim toplumunun yarattığı ve hatta dikte ettiği "başarıya giden her yol mübahtır" söylemi gençlerin suç davranışını bir araç olarak kullanmasına neden olmaktadır.

Kendi öznel durumları veya toplumsal ve siyasi yapı içerisindeki yerleri gereği göçmenler, engelliler, kadınlar ve yaşlılar sosyal dışlanma açısından dezavantajlı grupları ifade etmektedir. Göçmenler sosyal dışlanma açısından dezavantajlı grupların başında gelmektedir. Coğrafi olarak toplum içinde olmakla birlikte siyasal durumları devletlerin politikalarına bağlıdır. Yasa dışı yollarla göç eden göçmenler açısından ise sosyal dışlanma doğal bir sonuç olarak ortaya

çıkmaktadır. Her iki durumda da yaşanan sosyal dışlanmışlık süreçleri suç işlemelerine ve suç mağduru olmalarına etki etmektedir. Engellilerin ise eğitim ve işgücü piyasası gibi birçok alandan dışlanması "görünmez" olduklarını düşündürmektedir. Suç çalışmalarına konu edilmemeleri bu düşünceyi desteklemektedir. Kadınların ve yaşlıların suç işleme ve suç mağduru olma oranları erkeklere nazaran oldukça düşüktür. Buna karşın kadınlar ve yaşlılar suçtan daha çok korkmaktadır. Dolayısıyla kadın ve yaşlıların suçla ilişkisi farklı bir bağlamda önem taşımaktadır.

Sosyal dışlanma süreçlerinin suça neden olabildiği gibi suç da farklı şekillerde sosyal dışlanmaya neden olmaktadır. Suç, en önemli ve öncelikli cezalandırma biçimi olan hapsetmenin doğal neticesi olarak dışlanmaya neden olmaktadır. Bununla birlikte, suçun ceza adalet sistemince sabit bulunması ve cezalandırılması sonrası toplum tarafından suçluya karşı gösterilen tutumun ortaya koyacağı dışlanma durumu da söz konusudur. Son olarak toplumsal dayanışmayı bozan ve suça bağlı olarak ortaya çıkan suç korkusu, dolaylı olarak sosyal dışlanmaya neden olmaktadır.

Sosyal dışlanma ve suç arasındaki ilişkiyi ele aldığımız bölümdeki bulgular sosyal dışlanma süreçlerinin suç eylemlerinin ortaya çıkmasına etki ettiği yönündedir. Bununla birlikte suç da sosyal dışlanmaya neden olmaktadır. Bu bağlamda sosyal dışlanma suçun önlenmesinde etkili olabilecek bir potansiyele sahip görünmektedir. Suçun önlenmesi ise sosyal dışlanmayı azaltacaktır. Suçun önlenmesi çağdaş ceza adalet sistemleri içerisinde hukuki ve idari önlemler kapsamında sağlanmaya çalışılmaktadır. Suç önlemenin, devletin sorumluluğunda, toplumun tüm kesimlerince işbirliği gerektiren, yatırıma değer bir alan olduğuna dair ortak vurgu söz konusudur. Bu bağlamda ülkeler proaktif, önleyici, adli/tepkisel ve onarıcı modelleri farklı ölçülerde kullanarak suçun önlenmesi için politikalar oluşturmaktadır. Bu açıdan farklı yaklaşımlarla farklı sonuçlar elde eden ülke örnekleri dikkat çekicidir.

Suçun önlenmesinde oluşturulacak istihdam politikaları ve sosyal refah politikaları bağlamında alınacak ekonomik önlemler önem taşımaktadır. Özellikle aktif ve pasif istihdam politikalarının bir arada bütüncül bir koruma sağlayacak şekilde düzenlenmesi ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün hedef olarak belirlediği

"düzgün iş" yaklaşımı çerçevesinde istihdam olanaklarının düzenlenmesi gerekmektedir. Böylesi bir çaba küreselleşme sürecinde işgücü piyasalarında yaşanan kutuplaşmayı da engelleyebilecektir. Sosyal refah politikaları kapsamında ise sosyal yardımların ve sosyal hizmetlerin STK eliyle sunulmasının dile getirildiği günümüzde hak temelli yaklaşımların ilkesel olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Bu süreçte STK'nın temel görevi ise, devlete sorumluluklarını hatırlatmak ve bu sorumlulukların yerine getirilip getirilmediğinin izlenmesidir.

Toplum içerisinde güven ve iletişimin sağlanması, bireylerin kurumsal yapılardan önce toplumsal alanlardan dışlanmasının önlenmesi, böylelikle toplumsal dayanışmanın sağlanması açısından sosyal sermayenin güçlendirilmesi önemli bir sosyal önlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Güçlü sosyal sermaye düzeyi toplumsal normların içselleştirilmesini ve başarıya giden meşru yolların bireylere açılmasını sağlayarak suç eylemlerini azaltacaktır. Diğer bir sosyal önlem ise göç ve konut politikalarıdır. Gelişmekte olan ülkelerin sorunu olan plansız ve yığın olarak köyden kente yapılan göç çarpık kentleşmeye yol açmıştır. Ancak günümüzde yaşanan değişimlere paralel olarak kentin iticiliğinin ve köyün çekiciliğinin artması kentten köye göç kavramını ortaya çıkarmıştır. Geçmiş plansız ve yığın göç deneyimlerinin aksine bu sürecin yönetilmesi önem taşımaktadır. Bu açıdan "köy-kent projesi" üzerinde çalışmaya değerdir. Gelişmiş ülkeler açısından ise önemli bir sorun olan evsizlik; temelinde yatan dinamikler değerlendirildiğinde ekonomik olmanın ötesinde sosyal yoksunlukların sonucudur. Dolayısıyla uygun barınma alanlarının tahsisine ek olarak sosyal ilişkilerin yeniden tesis edilmesi, sorunun çözümü noktasında ekonomik politikaları etkili kılabilecektir. Son olarak suç çalışmalarında önemli bir değişken olarak ortaya çıkan eğitimin, nicelik ve niteliğinin artırılmasına yönelik sosyal önlemler söz konusudur. Bu bağlamda eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, eğitim ile istihdam edilebilirlik ve verimlilik arasındaki bağlantının sağlıklı kurulması ve eğitim süreçlerinde toplumsal norm ve değerlerin öğretilmesi gerekmektedir.

Sosyal dışlanma bir anlamda, temel yurttaşlık haklarının kullanılamadığı süreçleri ifade ettiğinden, diğer temel hakların kullanımının niteliğini de belirleyen sosyal haklar garanti altına alınmalıdır. Bu bağlamda demokrasinin güçlendirilmesi ve özgürlüklerin artırılması gerekmektedir. Siyasal önlemler olarak oluşturulacak bu

politikaların içerisinde göçmen politikaları da yer almalıdır. Ancak uluslararası kaçak göç faaliyetlerine neden olan, sermayenin küresel düzeyde serbestçe dolaşabilmesine karşın emeğin serbest dolaşımının kısıtlanması, yasa dışı göç sorununu derinleştirmektedir. Toplumsal bütünleşme, toplum içerisindeki bireylerin kendilerini toplumun eşit birer ferdi olarak görebilmesiyle mümkün olabilecektir.

Sosyal dışlanma ve suç kavramları tüm toplumları ilgilendiren önemli toplumsal sorunlar olarak toplumsal dayanışmayı zayıflatmaktadır. Bu bağlamda her iki kavramın da bütüncül bir bakış açısıyla ele alınması gerekmektedir. Sosyal dışlanma açısından bakıldığında, içerdiği çok boyutlu yoksunluk süreçleri nedeniyle ölçümü güçleşmektedir. Sosyal dışlanmanın sosyal politika alanında anahtar bir rol üstlenerek, temel bir yaklaşım olarak sunulabilmesi için; kavramın tanımlanması, boyutlarının belirlenmesi, farklı yöntemlerin kullanılması süreçlerini de içerdiğinden, sosyal dışlanmayı ölçme konusu en önemli sorun olarak görünmektedir. Suç açısından bakıldığında ise temel sorunlar ve güçlükler söz konusudur. Suç farklı alanlarca farklı şekillerde tanımlanmakta, bu tanımlamalar ise temel noktalarda birbirinden ayrılmaktadır. En önemli ve öncelikli suç önleme yöntemi olan hapsetme, caydırıcılık özelliğini yerine getiremediğinden bahisle yoğun bir biçimde eleştirilmektedir. Caydırmanın aksine mükerrer suçluluğa neden olduğu ifade edilmektedir. Bu eleştiriler doğrultusunda ise günümüz ceza adalet sistemlerinde "cezalandırıcı adalet" anlayışından "onarıcı adalet" anlayışına doğru bir eğilim dikkat çekmektedir. Suça ilişkin tüm çalışmalarda kullanılan ulusal ve uluslararası suç istatistiklerinin ise bütün suçları içeren alanda karanlık alanın (siyah sayılar) aydınlık alana oranla daha fazla olduğu yönündeki söylemlerle temsil kabiliyetleri tartışma konusu olmaktadır. Dolayısıyla suç bağlamında karşımıza, tanımlanamamış, boyutları ortaya konulamamış ve etkisiz bir ceza adalet sistemi ortaya çıkmaktadır.

Sosyal dışlanma ile suç kavramlarının yukarıda değinilen kısıtlılıklarının sosyolojik bir söylemle çözülebileceği görülmektedir. Sosyal dışlanma, bireyin toplumsal yapının getirilerine toplumun diğer üyeleri nispetinde erişemediği durumlarda ortaya çıkmaktadır. Toplumsal sapmanın alt kümesi olarak değerlendirilen suç ise bireyin toplumun beklentilerini karşılayamadığı, toplumsal normlara uymadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Toplum, üyelerince tarihsel süreç içerisinde oluşturulmuş toplumsal kurumlar aracılığıyla somutlaşmaktadır.

Toplumsal kurumlar, bireyin toplumsal yapı içerisinde bulunma nedenidir. Bu açıdan, toplumsal kurumlar bireylerin fizyolojik, sosyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılaması için bireyler tarafından oluşturulmuştur. Tüm bu söylemler ışığında suç, bireylerin toplumsal beklentileri karşılayamadığı durumlarda ortaya çıkmaktayken, sosyal dışlanma ise toplumsal kurumların bireylerin beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılayamadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bireyler kurumsal sapmalara, toplumsal sapmalarla karşılık vermektedir. Bu bağlamda sosyal dışlanma suça doğrudan neden olmaktadır.

Farklı sosyal dışlanma süreçleri suça neden olmakla birlikte, suç davranışının fiilen gerçekleşmesiyle de gerek temel cezalandırma yöntemi olan hapsetme yoluyla gerekse de suçun bireyleri damgalamasıyla sosyal dışlanma ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla sosyal dışlanma suçun nedeni ve sonucu olabilmekle birlikte iki kavram açısından ayrı düşünülemeyecek bir durum söz konusudur. Sosyal dışlanma bağlamında alınacak önlemler ve oluşturulacak politikalar suçla mücadele noktasında etkili araçlar olabilecek potansiyele sahiptir. Suça yönelik bütüncül bir mücadelede, sosyal dışlanma kavramı, tarihsel gelişimi ve çok boyutlu yaklaşımıyla umut vadetmektedir. Sosyal dışlanma ve suç arasındaki ilişkisinin ise "kurumsal sapma" bağlamında ele alınması yaşanan kuramsal zorlukların üstesinden gelebilecek gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

Abbott, Pamela ve Roger Sapsford. "Living on the Margins: Older People, Place and Social Exclusion", **Policy Studies,** Vol.26, No.1, 2005, pp.29-46.

Adams, Reed. "Differential Association and Learning Principles Revisited", **Social Problems,** Vol.20, No.4, 1973, pp.458-470.

Adolphe, Piers Beirne. "Quetelet and the Origins of Positivist Criminology", **American Journal of Sociology,** Vol.92, No.5, March 1987, pp.1140-1169.

Agnew, Robert. "General Strain Theory", **Handbook of Crime and Deviance,** Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri, Springer Science, New York, 2009, pp.169-185.

Akbaş, Oktay. "Değerler Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış", **Değerler Eğitimi Dergisi,** Cilt:6 No:16, Aralık 2008, ss.9-27.

Akers, Ronald L. ve Wesley G. Jennings. "The Social Learning Theory of Crime and Deviance", **Handbook of Crime and Deviance,** Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri, Springer Science, New York, 2009, pp.103-120.

Akıntürk, Esen. "Birleşmiş Milletlerin Göçmen İşçilere İlişkin Sözleşmesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Cilt:9, Sayı:2, 2007, s.1-26.

Aksu, Hayati ve Yakup Akkuş. "Türkiye'de Mala Karşı Suçların Sosyoekonomik Belirleyicileri Üzerine Bir Deneme: Sınır Testi Yaklaşımı (1970-2007)", **Sosyoekonomi Dergisi,** 2010-1, ss.190-214.

Altan, Yakup ve Mustafa Arslan. "Küreselleşme ve Organize Suç", **Uluslararası İş, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi,** Yıl:1, Sayı:1, Ocak, 2016, ss.73-86.

Andresen, Martin A. "Unemployment, GDP, and Crime: The Importance of Multiple Measurements of the Economy." **Canadian Journal Of Criminology & Criminal Justice,** Vol.57, No.1, 2015, pp.35-58.

Atkinson, A. B. "Social Exclusion, Poverty and Unemployment", **Exclusion, Employment and Opportunity,** Ed. A. B. Atkinson ve J. Hill, Centre for Analysis

of Social Exclusion, London School of Economics, CASE, Paper No.4, London, 1998, pp.1-20.

Atkinson, Rob ve Simin Davoudi. "The Concept of Social Exclusion in the European Union: Context, Development and Possibilities", **Journal of Common Market Studies,** Vol.38, No.3, September 2000, pp.427-448.

Aya K, Abe. "Social Exclusion and Earlier Disadvantages: An Empirical Study of Poverty and Social Exclusion in Japan", **Social Science Japan Journal,** Vol.13, No.1, 2010, pp.5-30.

Avcı, Müjdat. "Tutuklu Çocuklar Üzerine Bir Araştırma: Çocukların Suça Yönelmesinde Etkili Olan Toplumsal Nedenler ve Çözüm Önerileri," **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Cilt:11, Sayı:1, 2008, ss.49-73.

Bahar, Halil İbrahim. **Sosyoloji,** Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları, Ankara, 2008.

Balay, Refik. "Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,** Yıl:2004, Cilt:37, Sayı:2, ss.61,82.

Baloğlu, Filiz. "Rasyonalite ve Ekonomik Sosyoloji", **Sosyoloji Konferansları Dergisi,** Sayı:26, 2000, ss.217-226.

Baran, Aylin Görgün. "Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış", **Gençlik Araştırmaları Dergisi,** Cilt:1, Sayı:1, 2013-1, ss.6-25.

Baştürk, Şenol. "Rasyonel Tercih Sosyolojisi Bağlamında James S. Coleman'ın Sosyal Sermaye Kavramı: Eğitime Katılma Yönünden Tartışmalar", **Sosyoloji Konferansları Dergisi,** Sayı:45, 2012, ss.75-123.

Bayhan, Vehbi. "Tüketim Toplumunda Bireyin Ontolojik Mottosu: "Tüketiyorum Öyleyse Varım"", **Sosyoloji Konferansları Dergisi,** Prof. Dr. Mustafa E. Erkal'a Armağan Özel Sayı 1, Sayı:43, 2011, ss.221-248.

Bedir, Eyüp. "Eğitim-İstihdam İlişkisinin Teorik Çerçevesi ve Güncel Tartışmalar", **İŞKUR İstihdam Dergisi,** Sayı:2, 2013, ss.38-43.

Bernard, Thomas J. ve Jeffrey B. Snipes. "Theoretical Integration in Criminology", **Crime and Justice,** Vol.20, 1996, pp.301-348.

Bernburg, Jón Gunnar. "Anomie, social change and crime: a theoretical examination of institutional-anomie theory", **British Journal of Criminology,** Vol.42, ıssue 4, 2002, pp.729-742.

Bernburg, Jón Gunnar. "Labeling Theory", **Handbook of Crime and Deviance,** Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri, Springer Science, New York, 2009, pp.187-207.

Bhalla, A. S. ve Frederic Lapayre. **Poverty and Exclusion in a Global World,** Palgrave Macmillan, September 2004.

Bohm, Robert M. "Radical Criminology. An Explication ", **Criminology,** Vol.19, Issue 4, 02/1982, pp.565-589.

Bossert, Walter, Conchita D'Ambrosio ve Vito Peragine. "Deprivation and Social Exclusion", **Economica,** Vol.74, 2006, pp.777-803.

Bowles, Roger. "Social Exclusion and Offending", **Social Exclusion: Short and Long Term Causes and Consequences,** Ed. Giuliana Parodi ve Dario Sciulli, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2012, pp.105-126.

Boylu, Ayfer Aydıner ve Hülya Öztop. "Tek Ebeveynli Aileler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Sosyoekonomi Dergisi,** Ocak-Haziran, 2013-1, ss.207-220.

Bozkurt, Veysel. **Değişen Dünyada Sosyoloji,** Alfa Yayınevi, İstanbul, Ocak 2004.

Bozkurt, Veysel. "Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları", **Küreselleşmenin İnsani Yüzü,** (Der. Veysel Bozkurt), Alfa Yayınevi, Ekim 2000, ss.93-114.

Bradshaw, Jonathan, Peter Kemp, Sally Baldwin ve Abigail Rowe. **The Drivers of Social Exclusion, Review of the Literature for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series,** Social Exclusion Unit, London, 2004.

Braithwaite, John. "Shame and Criminal Justice", **Canadian Journal of Criminology,** Vol.42, No.3, Jul 2000, pp.281-298.

Brendtro, Larry K. ve Nicholas J. Long. "Wayward Youth: Aichorn's Practical Psychology of Reconciliation", **Reclaiming Children and Youth,** Vol.7, No.2, Summer 1998, pp. 66-70.

Britton, Dana M. "Feminism in Criminology: Engendering the Outlaw", **The Annals of the American Academy of Political and Social Science,** Vol.571, Issue 1, 2000, pp.57-76.

Buğra, Ayşe. **Yoksulluk ve Sosyal Haklar,** Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu-Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği İçin Hazırlanan Danışman Raporu, Aralık, 2005, http://www.spf.boun.edu.tr/docs/STGP_Bugra.pdf, (23.07.2014).

Buonanno, Paolo ve Francesco Drago ve Roberto Galbiati. "Response of Crime to Unemployment: An International Comparison", **Journal of Contemporary Criminal Justice,** Vol.30(1), 2014, pp.29-40.

Burkay, Senem. "Teorik Çerçevede Suç", **Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar,** Sayı:2/4, Ekim 2008, http://www.ethosfelsefe.com/ethosdiyaloglar/mydocs/Suc-Senem%20BURKAY%5B1%5D.pdf, (12.05.2014).

Ceylan, Yılmaz. "Zorunlu Göç ve Suç İlişkisi (Muş İli Örneği)", **Akademik Bakış Dergisi,** Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Eylül-Ekim 2012, Sayı:32, http://akademikbakis.org/eskisite/32/16.pdf, (05.01.2015), ss.1-18.

Cihan, Nazlı. "Okullarda Değerler Eğitimi ve Türkiye'deki Uygulamaya Bir Bakış", **Turkish Studies,** Vol.9/2, Winter 2014, ss.429-436.

Cinoğlu, Hüseyin. "Suç, Küreselleşme ve Gelecek", **Suç Önleme Sempozyumu,** (Ed. Sekine Bozdemir ve Uğur Argun), Bursa Emniyet Yayınları No:1, Bursa, 2012, ss.243-257.

Civan, Orhan Ersun ve Arzu Gökalp. "Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği", **Çalışma ve Toplum,** 2011/1, ss.233-263.

Clammer, John. "Framing the Other: Criminality, Social Exclusion and Social Engineering in Developing Singapore", **Crime and social Exclusion,** Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis, Blackwell Publishers, USA, 1998, pp.136-153.

Clarke, Ronald V. "Situational Crime Prevention", **Crime and Justice,** Vol.19, 1995, pp.91-150.

Cloward, Richard A. "Illegitimate Means, Anomie, and Deviant Behavior", **American Sociological Review,** Vol.24, No.2, 1959, pp.164-176.

Cloward, Richard A. ve Lloyd E. Ohlin, **Delinquency And Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs,** Routledge, Florence, 2000.

Cohen, Lawrence E. ve Marcus Felson, "Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach", **American Sociological Rewiew,** Vol.44, No.4, 1979, pp.588-608.

Coleman, James William, Harold R. Kerbo ve Linda L. Ramos. **Social Problems,** 8. Edition, Prentice Hall, New Jersey, 2002.

Colvin, Mark, Francis T. Cullen ve Thomas Vander Ven. "Coercion, Social Support, and Crime: An Emerging Theoretical Consensus", **Criminology,** Vol.40, No.1, 2002, pp.19-42.

Council of The European Union, **Joint Report by the Commission and the Council on Social Inclusion,** 5 March 2004, Brussels, http://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/soc-incl/final_joint_inclusion_report_2003_en.pdf, (15.05.2014).

Crime and Corruption Top Problems in Emerging and Developing Countries, **Pew Research Center,** 2014, http://www.pewglobal.org/2014/11/06/crime-and-corruption-top-problems-in-emerging-and-developing-countries/, (07.01.2015).

Çakmak, Caner. "Suçun Belirleyicileri Olarak Başlıca Ekonomik Risk Faktörleri", **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Cilt:15, Yıl:15 Sayı:4, 2015, ss.157-216.

Çalışkan, Şadan. "Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,** Sayı:59, 2010/2, ss.89-132.

Çelik, Aziz. "AB Ülkeleri ve Türkiye'de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım", **Çalışma ve Toplum,** 2004/3, ss.53-91.

Çelik, Kezban. ""Genç Olmak Zor İş": Türkiye'de Genç Olmayı Etkileyen Bazı Unsurlar", **Gençlik Araştırmaları Dergisi,** Cilt:1, Sayı:1, 2013-1, ss.26-45.

Çifci, Elif Gökçearslan. **Kapkaç Suçundan Hüküm Giyenlerin, Sosyo-Demografik Özellikleri, Sosyal Dışlanma Süreçleri, Suç ve Diğer Sapma Davranışlar Açısından İncelenmesi,** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

Çoban, Arzu İçağasıoğlu. "Küreselleşme Sürecinde Engelliler İçin Sosyal İçerme Gerçekten Olabilir mi? Küreselleşme Süreci Açısından Engellilik ve Sosyal Dışlanma", **Sosyal Hizmet Sempozyumu 2009- Sosyal Dışlanma ve Sosyal Hizmet,** Başkent Üniversitesi Yayınları, 2010, ss.339-346.

Çobanoğlu, Rahime ve Koray Kasapoğlu. **"**Pisa'da Fin Başarısının Nedenleri ve Nasılları", **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,** Cilt:39, 2010, ss.121-131.

Çolakoğlu, Elif. "Kırsal Kalkınma Problemine Bir Çözüm Arayışı Olarak Köy-Kent Projesi", **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt:3, Sayı:6, 2007, ss.187-202.

Daly, Mary ve Hilary Silver. "Social Exclusion and Social Capital: A Comparison and Critique", **Theory and Society,** 2008, Vol.37(6), pp.537-566.

Davies, Jonathan S. "The Social Exclusion Debate: Strategies, Controversies and Dilemmas", **Policy Studies,** Vol.26, Issue:1, 2005, pp.3-27.

Dedeoğlu, Saniye ve Çisel Ekiz Gökmen. **Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar,** Efil Yayınevi, Ankara, 2011.

Demirbaş, Timur. **Kriminoloji,** Seçkin Yayınevi, 3. Bası, Ankara, 2010.

Dinler, Veysel ve Tülin İçli. "Suç ve Yoksulluk Etkiselliği (Isparta Cezaevi Örneği)", **Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslararası Davraz Kongresi**, Ed. Uysal Kerman ve diğerleri, Isparta, 24–27 Eylül 2009, ss.2469–2486.

Dönmezer, Sulhi. **Kriminoloji,** 8. Bası, Beta Yayınları, İstanbul, 1994.

Duman, Betül ve Osman Alacahan. "Sosyal Kaynaşma", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** Cilt:15, Sayı:1, 2010, ss.103-128.

Dolu, Osman. "Bir Fırsat Olarak Suç: Suçun Durumsal Belirleyicileri, Suç Fırsatları ve Rutin Faaliyetler Teorisi", **Polis Bilimleri Dergisi,** Cilt:11, Sayı:2, 2009, ss.1-30.

Dolu, Osman. "Rasyonel Bir Tercih olarak Suç: Klasik Okul Düşüncelerinin Suçu Açıklama ve Önleme Kapasitesinin Değerlendirilmesi", **Polis Bilimleri Dergisi,** Cilt:11(4), 2009, ss.89-120.

Dolu, Osman. **Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji,** 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012.

Dolu, Osman. "Suçun Nedenlerine İlişkin Birey Temelli Görüşler", **Kriminoloji,** Ed. Osman Dolu, AÖF Yayını No.1697, Eskişehir, 2012, ss.32-47.

Dolu, Osman, Şener Uludağ ve Cemil Doğutaş. "Suç Korkusu: Nedenleri, Sonuçları ve Güvenlik Politikaları İlişkisi", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** Cilt:65, Sayı:1, Ocak-Mart 2010, ss.57-81.

Dolu, Osman ve Hasan Büker. "Caydırıcılığın Sınırları: Caydırıcılık Eksenli Suç Önleme ve Mücadele Politikalarına Eleştirel Bir Yaklaşım", **Polis Bilimleri Dergisi,** Cilt:11, Sayı:3, 2009, ss.1-22.

Donnison, David. "Creating a Safer Society", **Crime and social Exclusion,** Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis, Blackwell Publishers, USA, 1998, pp.3-21.

Eide, Asbjorn. **"Economic, Social and Cultural Rights As Human Rights"**, http://www.wcl.american.edu/humright/hracademy/documents/EideClass1-Economicandsocialrightsashumanrights-AsbjornEide.pdf, (21.10.2013).

Erdayı, A. Utku. "Dünyada Genç İşsizliği Sorununun Çözümüne Yönelik Ulusal Politikalar ve Türkiye", **Çalışma ve Toplum,** 2009/3, ss.133-162.

Erdoğan, Emre. "Sosyal Sermaye, Güven ve Türk Gençliği", **Cumhuriyet Üniversitesi E-Dergi,** 2006, http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/1682.pdf, (15.08.2008),http://www.urbanhobbit.net/PDF/Sosyal%20Sermaye_emre%20erdogan.pdf, (01.03.2015).

Erdut, Zeki. **Küreselleşme Bağlamında Uluslararası Sosyal Politika ve Türkiye,** İzmir, 2002.

Eser, Burçin Yılmaz ve Harun Terzi. "Türkiye'de İşsizlik Sorunu ve Avrupa İstihdam Stratejisi", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** Sayı:30, Ocak-Haziran 2008, ss.229-250.

Felson, Marcus ve Ronald V. Clarke. "Opportunity Makes the Thief-Practical Theory for Crime Prevention" Home Office, **Policing and Reducing Crime Unit,** Police Research Series, Paper 98, pp.9-32, http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110218135832/rds.homeoffice.gov.uk/rds/prgpdfs/fprs98.pdf, (14.07.2014).

Ferreira, Francisco H. G. ve Jêrêmie Gignoux. **Eğitimde Fırsat Eşitsizliği: Türkiye Örneği,** Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı, Çalışma Raporu Sayı:4, Ankara, 2010, http://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/006.pdf, (05.06.2015).

Fındıklı, Remzi. "Suçların Önlenmesinde Kültürel Değerlerin Rolü", **Suç Önleme Sempozyumu,** (Ed. Sekine Bozdemir ve Uğur Argun), Bursa Emniyet Yayınları No:1, Bursa, 2012, ss.1-6.

Field, John. **Sosyal Sermaye,** Çev. Bahar Bilgen ve Bayram Şen, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, Haziran 2008, s.1.

Finer, Catherine Jones ve Mike Nellis. **Crime and social Exclusion,** Blackwell Publishers, USA, 1998.

France, Alan ve Paul Wiles. "Dangerous Futures: Social Exclusion and Youth in Late Modernity", **Crime and social Exclusion,** Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis, Blackwell Publishers, USA, 1998, pp.59-78.

Garland, Tammy S., Tara Richards ve Mikaela Cooney. "Victims Hidden in Plain Sight: The Reality of Victimization Among the Homeless", **Criminal Justice Studies: A Critical Journal of Crime, Law and Society,** Vol.23, Issue 4, 2010, pp.285-301.

Geleri, Aytekin (Ed.). **Suç Sosyolojisi,** AÖF Yayını No:1843, Eskişehir, 2014.

Genç, Yusuf ve Güldane Çat. "Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi", **Akademik İncelemeler Dergisi,** Cilt:8, Sayı:1, 2013, ss.363-393.

Gerşil, Gülşen Sarı ve Mehtap Aracı. "Sosyal Sermayenin Güven Unsurunun İşgörenlerin Performansı Üzerine Etkileri", **Çalışma ve Toplum,** 2011/1, ss.39-74.

International Labour Organization. **Global Employment Trends For Youth,** International Labour Office, Geneva, 2006, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_elm/---trends/documents/publication/wcm_041929.pdf, (11.05.2015).

Greenberg, Greg A. ve Robert A. Rosenheck. "Homelessness in the State and Federal Prison Population", **Criminal Behaviour & Mental Health,** Vol.18, No.2, 2008, pp.88-103.

Yükseker, Deniz. Kürtlerin Yerinden Edilmesi ve Sosyal Dışlanma 19902lardaki Zorla Göçün Sonuçları", **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar,** (Der. S. Gülfer Ihlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner), İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, ss.233-262.

Gökbayrak, Şenay. "Sosyal Dışlanma Sorunsalına Türkiye Düzleminde Geliştirilen Model Uygulamalar: **Fişek Enstitüsü** Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Faaliyetleri" http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/sosyal-dislanma-sorunsalina-turkiye-duzleminde-gelistirilen-model-uygulamalar-fisek-enstitusu-calisan-cocuklar-bilim-ve-eylem-merkezi-vakfi-faaliyetleri-26112005-istanbul/#more-43, (07.07.2015).

Gökulu, Gökhan. "Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,** Cilt:24, Sayı:1, 2010, ss.209-226.

Güler, Burcu Kümbül. "İşsizlik ve Yarattığı Psiko-Sosyal Sorunların Öğrenilmiş Çaresizlik Bağlamında İncelenmesi", **İktisat Fakültesi Mecmuası,** Cilt:55, sayı:1, 2005, ss.373-394.

Güney, Alptekin. "İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri", **Kamu-İş Dergisi,** Cilt:10, Sayı:4, 2009, ss.135-159.

Güngör, Mehmet. "Evrensel Bir Sorun Olarak Çocuk Suçluluğu ve Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar", **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Cilt:1, Sayı:1, Aralık 2008, ss.25-43.

Güreşçi, Ertuğrul. "Türkiye'de Kentten-Köye Göç Olgusu", **Doğuş Üniversitesi Dergisi,** Sayı:11, 2010/1, ss.77-86.

Hafızoğulları, Zeki ve Devrim Güngör. "Türk Ceza Hukukunda Suçların Tasnifi", **TBB Dergisi,** Sayı:69, 2007, ss.21-50.

Hagan, John, John Simpson ve A. R. Gillis. "Feminist Scholarship, Relational and Instrumental Control, and a Power-Control Theory of Gender and Delinquency", **The British Journal of Sociology,** Vol.39, No.3, September 1988, pp.301-336.

Halleröd, Björn, ve Daniel Larsson. "Poverty, welfare problems and social exclusion" **International Jounal of Social Welfare,** Vol.17, Issue 1, 2008, pp.15–25.

Hargie, Owen, Aodheen O'Donnell ve Christel McMullan. “Constructions of Social Exclusion Among Young People From Interface Areas of Northern Ireland”, **Youth Society,** Vol.43 (3), 2011, pp.873-899.

Higuchi, Akihiko. "The Mechanisms of Social Exclusion in Modern Society: The Dilemma of Active Labor Market Policy", **International Journal of Japanese Sociology,** Vol.23, No.1, 2014, pp.110-124.

Horsell, Chris. “Homelessness and Social Exclusion: A Foucauldian Perspective for Social Workers”, **Australian Social Work,** Vol.59, No.2, June 2006, pp.213-225.

Hotaman, Davut. “Demokratik Eğitim: Demokratik Bir Eğitim Programı”, **Kuramsal Eğitimbilim Dergisi,** Cilt:3 (1), 2010, s.33.

Human Devolepment Report 2014, Gender Inequality Index, http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf, (01.03.2015).

Human Development Report 2013, The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/14/hdr2013_en_complete.pdf, (12.01.2015).

Hunter, Boyd ve Kirrily Jordan. “Explaining Social exclusion: Towards Social Inclusion for Indigenous Australians”, **Australian Journal of Social Issues,** Vol.45 No.2, Winter 2010, pp.243-265.

Hulse, Kath ve Wendy Stone. “Social Cohesion, Social Capital And Social Exclusion A Cross Cultural Comparison”, **Policy Studies,** Vol.28, No.2, 2007, pp.109-128.

Işığıçok, Özlem. “Küreselleşme Sürecinde İnsana Yakışır İş”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,** Sayı:56, 2009, ss.307-331.

İçel, Kayıhan, Füsun Sokullu-Akıncı, İzzet Özgenç, Adem Sözüer, Fatih S. Mahmutoğlu ve Yener Ünver. **Suç Teorisi,** Beta Yayınları, 2. Bası, 2000.

İlhan, Nesrin ve Ayşe Ergün. “Evsizler ve Toplum Sağlığı”, **Aile Toplum ve Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi,** Ocak-Şubat-Mart 2010, ss.79-90.

Karakuş, Önder. “Suç Korkusunun Sosyolojik Belirleyenleri: Sosyal Sermaye mi? Sosyal Kontrol mü?”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Sayı:14 (1), Haziran 2013, ss.1-19.

Kartal, Bilhan. “Hukuk, Suç ve Toplum”, **Sosyolojiye Giriş,** Ed. Nadir Suğur, Açıköğretim Fakültesi Yayını No.1521, Eskişehir, 2013, ss.170-201.

Kazgan, Gülten. **Küreselleşme ve Ulus-Devlet/Yeni Ekonomik Düzen,** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.

Kenyon, Susan, Glenn Lyons ve Jackie Rafferty. “Transport and Social Exclusion: Investigating the Possibility of Promoting Inclusion through Virtual Mobility”, **Journal of Transport Geography,** Vol.10 (3), 2002, pp.207-219.

Kızmaz, Zahir. “Cezaevinin ve Hapsetmenin Suçu Engellemedeki Etkisi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Sayı:17, http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/menusayfalari/bilgibankasi/makaleler/zahirkizmazmakaleleri/zahirkizmaz_cikvehapsetmeninsucuengellemeyeetkisi.pdf, (23.07.2014).

Kızmaz, Zahir. "Ekonomik Yapı ve Suç: Bazı Araştırma Bulguları Üzerine Genel Bir Değerlendirme", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt:13, Sayı:2, 2003, ss.279-304.

Kızmaz, Zahir. “Gelişmekte Olan Ülkelerde Suç: Suç Oranlarının Artışı Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme”, **Mukaddime Dergisi,** Sayı:5, 2012, ss.51-74.

Kızmaz, Zahir. “Kriminolojide Yeni Yönelimler: Bütünleşik (Integrated) Suç Kuramları-I”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt:15, Sayı:2, 2005, ss.349-377.

Kızmaz, Zahir. “Öğrenim Düzeyi ve Suç: Suç-Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt:14, Sayı:2, 2004, ss.291-319.

Kızmaz, Zahir. "Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme", **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt:29, No:2, 2005, ss.149-174.

Kızmaz, Zahir. "Suçun Önemli Belirleyenleri Olarak İktisadi Etkenler: İşsizlik ve Suç İlişkisine Sosyolojik Bir Bakış", **Polis Bilimleri Dergisi,** Cilt:8, Sayı:1, 2006, ss.73-90.

Koray, Meryem. "Avrupa Birliği ve Türkiye'de "Cinsiyet" Eşitliği Politikaları", **Çalışma ve Toplum,** 2011/2, ss.13-54.

Köknel, Özcan. **Kimliğini Arayan Gençliğimiz,** Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2001.

Kubrin, Charis E. "Social Disorganization Theory: Then, Now, and in the Future", **Handbook of Crime and Deviance,** (Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri), Springer Science, New York, 2009, pp.225-236.

Levitas, Ruth, Christina Pantazis, Eldin Fahmy, David Gordon, Eva Lloyd ve Demi Patsios. **The Multi-Dimensional Analysis of Social Exclusion,** Department of Sociology and School for Social Policy, University of Bristol, 2007, http://roar.uel.ac.uk/1781/, (23.07.2014).

Lilly, J. Robert, Francis T. Cullen ve Richard A. Ball. **Criminological Theory: Context and Consequences,** Sage Publications, 5th Edition, 2011.

Machin, Stephen, Olivier Marie ve Sunčica Vujić. "Youth Crime and Education Expansion", **German Economic Review,** Vol.13, Issue 4, 11/2012, pp.366-384.

Marks, Stephen R. "Durkheim's Theory of Anomie", **American Journal of Sociology,** Vol.80, No.2, 1974, pp.329-363.

McDevitt, Suzanne. "Social Exclusion in the European Union: An Organized Focus for Social Policy-Making", **The Social Policy Journal,** Vol.2(4), 2003, pp.3-18.

Mednick, Sarnoff A. ve Jan Volavka. "Biology and Crime", **Crime and Justice,** Vol.2, 1980/1, pp.85-158.

Micklewright, John. **Social Exclusion and Children: A European view for a US debate,** London School of Economics Centre for Analysis of Social Exclusion, CASE. Paper No: 51, London, February 2002.

Bianchi, Milo, Paolo Buonanno ve Paolo Pinotto. "Do Immigrants Cause Crime", **Journal of the European Economic Association,** Vol:10(6), December 2012, pp.1318-1347.

Murie, Alan. "Linking Housing Changes to Crime", **Crime and social Exclusion,** Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis, Blackwell Publishers, USA, 1998, pp.22-36.

Nagin, Daniel S., Francis T. Cullen ve Cheryl Lero Jonson. "Imprisonment and Reoffending", **Crime and Justice,** 01/2009, Vol.38, Issue 1, pp.115-200.

Ng, Irene Y. H., Rosemary C. Sarri ve Elizabeth Stoffregen. "Intergenerational Incarceration: Risk Factors and Social Exclusion", **Journal of Poverty,** Vol.17, 2013, pp.437-459.

O'Brien, Martin ve Sue Penna. "Social Exclusion in Europe: Some Conceptual Issues", **International Journal of Social Welfare,** Vol.17, 2008, pp.84-92.

Ottman, Juliane. "Social Exclusion in the Welfare State: The Implications of Welfare Reforms for Social Solidarity and Social Citizenship", **Scandinavian Journal of Social Theory,** Vol.11, Issue 1, 2010, pp.23-37.

Oxoby, Rob. "Understanding Social Inclusion, Social Cohesion And Social Capital", **Economic Research Paper,** 2009-09, http://www.lcerpa.org/public/papers/LCERPA_2009-09.pdf, (01.07.2014).

Öcal, Oğuz ve Ertuğrul Yıldırım. "İşsizlik-Suç İlişkisi: Kayseri İli Örneğinde Makro ve Mikro Verilerden Kanıtlar", **Uluslararası Ekonomi Politik Konferansı**, Emek Piyasaları ve İstihdam, 15-17 Eylül 2011, Kocaeli,

http://www.researchgate.net/profile/Ertugrul_Yildirim/publication/272815397_SZLKSU_LKS_KAYSER_L_RNENDE_MAKRO_VE_MKRO_VERLERDEN_KANITLAR/links/54ef39600cf25f74d721c466 (04.07.2015).

Özalp, Enver. **Sosyolojiye Giriş,** Ekin Yayınevi, 19. Baskı, Bursa, Mart 2011.

Özdemir, M. Çağatay. "Toplumsal Değişme Karşısında **Aile** ve Okul" **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,** Bahar 2007, Cilt:5 Sayı:2, ss.185-198.

Özdemir, Oğuz. **Yoksulluk ve Terör İlişkisi,** Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Ankara, 2013, ss.64-82.

Özdemir, Süleyman. **Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti,** İstanbul Ticaret Odası Yayın No:2007-57, İstanbul, 2007.

Özdemir, Uğur. "Evsizlik ve Evsizlere Genel Bir Bakış", **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi,** Cilt:21, Sayı:2, Ekim 2010, ss.77-88.

Özpınar, Şansel, Ömer Özpınar ve Musa İkizoğlu. "Üniversite Gençlerinin Tüketim Pratikleri Açısından Dışlanma Olgusu", Sosyal Hizmet Sempozyumu 2009- **Sosyal Dışlanma ve Sosyal Hizmet,** Başkent Üniversitesi Yayınları, 2010, ss.557-570.

Öztürk, Fahriye ve Hakan Naim Ardor. "Suç Sanayiinin Bir Alanı İnsan Ticareti: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", **Ekonomik Yaklaşım,** Cilt:18, Sayı:62, 2007, ss.79-102.

Öztürk, Hasret ve Hüseyin Gül. "Sosyal Belediyecilik Sosyal Devlete ve Sosyal Haklara Bir Alternatif mi?", **IV. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu,** (Düz. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü), Petrol-İş Yayını-117, İstanbul, Ekim 2012, ss.377-392.

Palaz, Serap. "Düzgün İş (Decent Work) Kavramı ve Ölçümü: Türkiye ve OECD Ülkelerinin Bir Karşılaştırması", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,** Sayı:50, 2005, ss.479-505

Pehlivan, Kevser Baykara ve Yüksel Baykara Acar. "Çocuklar ve Eğitimde Dışlanma", **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi,** Cilt:20, Sayı:2, Ekim 2009, ss.27-38.

Phillips, David. "Social Inclusion, Social Exclusion And Social Cohesion: Tensions in a Post-Industrial World", **The Hong Kong Journal Of Social Work,** Vol.42, No.1/2, Summer/Winter 2008, pp.3–31.

Pitts, John ve Tim Hope. "The Local Politics of Inclusion: The State and Community Safety", **Crime and Social Exclusion,** Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis, Blackwell Publishers, USA, 1998, pp.37-58.

Pogarsky, Greg. "Criminal Justice-Related Issues", **Handbook of Crime and Deviance,** (Ed. Marvin D. Krohn ve diğerleri), Springer Science, New York, 2009, pp.242-258.

Rafter, Nicole. "Earnest A. Hooton And The Biological Tradition in American Criminology", **Criminology,** Vol.42, Issue 3, March 2004, pp.735-771.

Reckless, Walter C. "A New Theory of Delinquacy and Crime", **Federal Probation,** 12/1961, Vol.25, Issue 4, pp.42-46.

Room, Graham J. "Social Exclusion, Solidarity and the Challenge of Globalization", **International Journal of Social Welfare,** Vol.8, 1999, pp.166–174.

Rutherford, Andrew. "Criminal Policy and the Eliminative Ideal", **Crime and social Exclusion,** Ed. Catherine Jones Finer ve Mike Nellis, Blackwell Publishers, USA, 1998, pp.116-133.

Sağlam, Serdar. "Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** Sayı:5, Güz 2006, ss.33-44.

Sapancalı, Faruk. "Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri", **Çalışma ve Toplum,** Sayı:3, 2005, ss.51-106.

Sapancalı, Faruk. **Sosyal Dışlanma,** Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2003.

Sapancalı, Faruk. **Toplumsal Açıdan Yaşam Kalitesi,** Altın Nokta Basım Yayın Dağıtım, İzmir, 2009.

Sapancalı, Faruk. "Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Cilt:3, Sayı:2, 2001, ss.115-140.

Saunders, Peter. "Social Exclusion: Challenges for Research and Implications for Policy", **The Economic and Labour Relations Review,** Vol.19, No.1, 2008, pp.73-91.

Sen, Amartya. Social Exclusion: Concept, Application, And Scrutiny, Social Development Papers No. 1, **Office of Environment and Social Development Asian Development Bank**, June 2000.

Seyyar, Ali. **"Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede STK'lerin Rolleri ve Önemleri",** http://www.sosyalsiyaset.net/documents/yoksullukla_mucadele.htm, (11.05.2015).

Silver, Hillary. "Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms", **International Labour Review,** Vol.133, No:5-6, 1994, pp.531-578.

Simon, Rita J. "American Women and Crime", **The Annals of the American Academy of Political and Social Science,** Vol.423, Issue 1, 1976, pp.31-46.

Sitren, Alicia H. ve Brandon K. Applegate. "Testing Deterrence Theory with Offenders: The Empirical Validity of Stafford and Warr's Model", **Deviant Behavior,** Vol.33, 2012, pp.492-506.

Smart, Carol. "The New Female Criminal: Reality or Myth?", **British Journal of Criminology, Delinquency and Deviant Social Behaviour,** Vol.19, Issue 1, 01/1979, pp.50-59.

Smith, Adam. **Milletlerin Zenginliği,** Çev. Haldun Derin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, 2008.

Social Exclusion: A Concept for the World Summit for Social, **International Labour Review,** 01/1994, Vol.133, No.5/6. pp.701-707.

Sokullu-Akıncı, R. Füsun. **Kriminoloji,** Beta Yayınları, 8. Bası, İstanbul, 2011.

Sokullu-Akıncı, R. Füsun. **Viktimoloji,** Beta Yayınları, İstanbul, Mart 1999.

Sun, Ivan Y., Doris C. Chu ve Hung-En Sung. "A Cross-National Analysis of the Mediating Effect of Economic Deprivation on Crime", **Asian Journal Of Criminology,** Vol.6, No.1, 2011, pp.15-32.

Şahin, Bahadır. "Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Suçla Mücadelede Kullanımı: İstanbul Örneği", **Suç Önleme Sempozyumu,** (Ed. Sekine Bozdemir ve Uğur Argun), Bursa Emniyet Yayınları No:1, Bursa, 2012, ss.355-360.

Şenkal, Abdülkadir. "Sosyal Politika ve Sosyal Vatandaşlık: Kölelikten Sosyal Vatandaşlığa (Avrupa Birliği Sosyal Vatandaşlık Örneği)", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,** 2005-2/2006-1, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'a Armağan Özel Sayısı, ss.225-258.

Şenses, Fikret. **Küreselleşmenin öteki Yüzü: Yoksulluk: Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler,** İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.

Şenses, Fikret. "Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Fırsat mı, Engel mi?", **ERC Working Paper in Economic,** 2004, https://core.ac.uk/download/ files/153/7086758.pdf, (15.05.2015) ss.1-30.

Şentürk, Fatih ve Murat Kasap. "Beyaz Yaka Suçları ve Finansal Yolsuzluklar", **Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi,** Yıl:2013, Cilt:3, Sayı:2, ss.143-167.

Tatlılıoğlu, Kasım. "Gençlik Suçluluğunda Aile Faktörünün Etkisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme" **Gençlik ve Kültürel Mirasımız Uluslararası Kongre,** Ed. Bekir Şişman ve Muhittin Düzenli, 16-18 Mayıs 2014 Samsun/Türkiye, Ceylan Ofset, Ağustos 2014, ss.665-669.

Taylor, Ian, Paul Walton ve Jack Young. **The New Criminology: For a Social Theory of Deviance,** Routledge, New York, 1973.

Temiz, Hasan Ejder. **Küreselleşmenin Sosyal Boyutları ve Türkiye Açısından Etkileri,** Genel-İş Matbaası, İzmir, 2004.

Tepecik, Filiz (Ed.). **Suç Önleme Modelleri,** AÖF Yayını No:1930, Eskişehir, 2013.

Topbaş, Ferhat. "İşsizlik ve İntihar İlişkisi: 1975-2005 Var Analizi", **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve ekonomik Araştırmalar Dergisi,** Sayı:2, 2007, ss.161-172.

Topçuoğlu, Tuba. "Kriminoloji İçin Disiplin Çağrısı", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası,** 2014, LXXII, Sayı:1, ss.363-382.

Türkkahraman, Mimar. "Teorik ve Fonksiyonel Açıdan Toplumsal Kurumlar ve Kurumlararası İlişkiler", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,** Cilt:14, Sayı:2, 2009, ss.25-46.

Türkkahraman, Mimar. **Toplum ve Temel Toplumsal Kurumlar, Kurumlar Sosyolojisine Giriş,** Alp Yayınevi, Ankara, 2006.

Uğuz, Hülya Eşki, Erhan Örselli ve Esra Banu Sipahi. "Sosyal Sermayenin Ölçümü: Türkiye Deneyimi", **Akademik İncelemeler Dergisi,** Cilt:6 Sayı:1 2011, ss.8-40

Uludağ, Şener. "Onarıcı ve Cezalandırıcı Adalet: Paradigma Değişikliğini Tetikleyen Şartlar", **Polis Bilimleri Dergisi,** Cilt:13 (4), 2011, ss.127-151.

United Nations Centre for Human Settlements (Habitat). **Strategies to Combat Homelessness,** Nairobi, 2000, http://ww2.unhabitat.org/programmes/housingpolicy/documents/HS-599x.pdf, (06.05.2014).

United Nations Office on Drugs and Crime, **United Nations Standards and Norms in Crime Prevention at Your finger Tips,** http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_standards_and_norms_in_crime_prevention_at_your_fingertips.pdf, (17.05.2015).

Usal, Alparslan ve Zeynep Kuşluvan. **Davranış Bilimleri (Sosyal Psikoloji),** Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir, 2002, s.248.

Uyanık, Yücel. "İşgücü Piyasalarında Esneklik ve Bölünme", **Kamu-İş Dergisi,** Cilt:7, Sayı:2, 2003, ss.2-17.

Ünlü, Ali, Serdar Yıldız ve İsmail Şahin. "Interaction Between the Cause of Delinquency and the Sources of Social Capital", **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi,** Cilt:5 Sayı:2, 2010, pp.45-79.

Walters, Glenn D. "A Meta-Analysis of the Gene-Crime Relationship", **Criminology,** Vol.30, Issue 4, 11/1992, pp.595-613.

Wikström, Per-Olof H. "Explaining Crime as Moral Actions", **Handbook of the Sociology of Morality,** Ed. Steven Hitlin ve Stephen Vaisey, Springer, New York, 2010, pp.211-239.

Yanıklar, Cengiz. "Tüketim Kültürü, Kapitalizm ve İnsan İhtiyaçları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Tartışma", **Cumhutiyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt:34, Sayı:1, Mayıs 2010, ss.25-32.

Yamanoğlu, Melike Aktaş. "Tüketim Toplumunda Genç ve Yoksul Olmak: Dışlanma Süreçleri ve Karşı Stratejiler", **Kültür ve İletişim Dergisi,** Cilt:13, Sayı:2, Yaz 2010, ss.41-79, s.42.

Yıldırım, Cemal. **Bilim Felsefesi,** 16. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012.

Yıldırım, Engin. "Küreselleşme, Refah Toplumu ve Risk Toplumu", **Küreselleşmenin İnsani Yüzü,** (Der. Veysel Bozkurt), Alfa Yayınevi, Ekim 2000, ss.71-91.

Yıldırımalp, Sinem. "Sosyal Dışlanma ve Avrupa Birliği Yaklaşımı", **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi,** Yıl:2, Cilt:2, Sayı:2, 2014, ss.91-108.

Yıldız, Özkan. "Toplumsal Değişme Sürecinde Sokak Çocukları ve Sosyal Dışlanma", **Eğitim Bilim Toplum Dergisi,** Cilt:5, Sayı:20, 2007, ss.56-73.

Yıldız, Rıfat, Oğuz Öcal ve Ertuğrul Yıldırım. "The Effects of Unemployment, Income and Education on Crime: Evidence from Individual Data", **International Journal Of Economic Perspectives**, Vol.7, No.2, 2013, pp.32-40.

Yurttagüler, Laden. "Sosyal Dışlanma ve Gençlik", **Rapor: Üniversite Gençliği ve Sosyal Haklar, Sosyal Dışlanma ve Gençlik,** http://abmuzakere.bilgi.edu.tr/docs/3.3.genclilkvesosyalhaklar_t%C4%B1klay%C4%B1n%C4%B1z_2.pdf, (15.08.2013) ss.40-66.

Yükseker, Deniz. "Kürtlerin Yerinden Edilmesi ve Sosyal Dışlanma: 1990'lardaki Zorla Göçün Sonuçları", **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar,** Der. S. Gülfer Ihlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, ss.232-247.

Zengingönül, Oğul. **Yoksulluk Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde Küreselleşme,** Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir, 2007.

https://data.unodc.org/

http://hdr.undp.org/en

http://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm

http://www.kriminoloji.com/

http://www.poverty.ac.uk/

http://www.tdk.gov.tr/

https://www.unodc.org/